

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ & ΡΩΜΑΪΚΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΠΡΩ. ΜΑΧΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΗΣ Σ. ΓΑΛΕΡΣ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΥΠΟ

Κ. Σ. ΓΟΥΝΑΡΗ

Δ. Φ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΣΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ."

44—ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ—44

1913

Επιγραμματίου

1913
704
127.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦ. Α'. ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ

- μ.άθ. 1. Ἡ κληρονομία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.
- » 2. Οἱ Διάδοχοι καὶ ὁ Δημήτριος.
- » 3. Τὰ βασίλεια τῆς Θράκης, Μακεδονίας, Ἡ πείρου. Σελ. 7—14.

ΚΕΦ. Β'. ΤΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΓΡΟΝΩΝ.

- μ.άθ. 1. Οἱ Ἐπίγονοι ἐν Ἀφρικῇ.
- » 2. Οἱ Ἐπίγονοι ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἐθρώπῃ.
- » 3. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι κατὰ τὸν Γ'. π. Χ. αἰῶνα. Σελ. 15—23.

ΚΕΦ. Γ'. Η ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ Τὸν Γ'. π. Χ. αἰῶνα.

- μ.άθ. 1. Ἀθηναῖοι, Βοιωτοί, Αἰτωλοί. Σελ. 15—23.
- » 2. Ἀχαιοὶ καὶ Σπάρτη.
- » 3. Οἱ τελευταῖοι ἐμφύλιοι πόλεμοι. Σελ. 24—30.

ΚΕΦ. Δ'. Η ΙΤΑΛΙΑ.

- μ.άθ. 1. Περιγραφή τῆς Ἰταλίας.
- » 2. Λαοὶ τῆς Ἰταλίας.
- » 3. Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ. Σελ. 30—36.

ΚΕΦ. Ε'. Η ΡΩΜΗ.

- μ.άθ. 1. Ἴδροναις τῆς Ῥώμης. Βασιλεία Δημοκρατία.
- » 2. Κοινωνική, πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ συγκρότησις τῆς Ῥώμης.
- » 3. Ἀγῶνες τῶν τάξεων.
- » 4. Ὁ ὄρωμαϊκὸς στρατός. Σελ. 36—48.

ΚΕΦ. Ϛ'. ΚΑΘΥΠΟΤΑΞΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ.

- μ.άθ. 1. Πόλεμος κατὰ τῶν Λατίνων, Ἐτρούσκων, Γαλατῶν, Σαμνιτῶν,
- » 2. Πόλεμοι κατὰ τοῦ Πύρρον καὶ ὑποταγὴ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Σελ. 48—52.

ΚΕΦ. Ζ'. ΚΑΘΥΠΟΤΑΞΙΣ ΤΟΥ ΚΑΡΘΗΝΟΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΒΗΡΙΑΣ.

- μ.άθ. 1. Οἱ Καρχηδόνιοι καὶ ἡ Σικελία.
- » 2. Πρῶτος καὶ δεύτερος Καρχηδονικὸς πόλεμος.
- » 3. Τρίτος Καρχηδονικὸς καὶ Ἰβηρικὸς πόλεμοι. Σελ. 52—61.

ΚΕΦ. Η'. ΚΑΘΥΠΟΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ.

- μ.άθ. 1. Οἱ Μακεδονικοὶ πόλεμοι.

μάθ. 2. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

» 3. Καθυπίαξις τῆς κυριώως Ἑλλάδος. Σελ. 61—67.

ΚΕΦ. Θ'. ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ κατὰ τὸν Β'. π.Χ. αἰῶνα.

μάθ. 1. Ἡ διοίκησις τῶν Ῥωμαϊκῶν κινήσεων.

» 2. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τὸν βίον τῶν Ῥωμαίων.

» 3. Αἱ μεταρρυθμίσεις τῶν Γερᾶκων. Σελ. 68—74.

ΚΕΦ. Ι'. ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΣ.

μάθ. 1. Ὁ Ἰουγουρθικός, ὁ κατὰ Κίμβρων καὶ Τεντόνων καὶ ὁ Συμμαχικός πόλεμοι.

» 2. Ὁ πρῶτος Μιθριδατικός πόλεμος.

» 3. Ὁ πρῶτος μέγας ἐμφύλιος πόλεμος. Δικτατορία τοῦ Σύλλα. Σελ. 75—81.

ΚΕΦ. ΙΑ'. ΠΟΜΠΗΙΟΥΣ ΚΑΙ ΚΙΚΕΡΩΝ.

μάθ. 1. Ὁ Δουλικὸς καὶ ὁ Πειρατικὸς πόλεμος.

» 2. Ὁ δεύτερος Μιθριδατικός πόλεμος.

» 3. Ἡ συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα. Σελ. 82—87.

ΚΕΦ. ΙΒ'. ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ.

μάθ. 1. Πρώτη τριαρχία.

» 2. Δεύτερος μέγας ἐμφύλιος πόλεμος.

μάθ. 3. Ὁ Καῖσαρ ἐν τῷ μεγάλῳ αὐτοῦ.

» 4. Δολοφονία τοῦ Καίσαρος. Σελ. 87—96.

ΚΕΦ. ΙΓ'. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΙ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ.

μάθ. 1. Δεύτερα τριαρχία.

» 2. Τρίτος μέγας ἐμφύλιος πόλεμος. Κατάλυσις τῆς δυναστείας τῶν Πτολεμαίων ἐν Αἰγύπτῳ. Σελ. 96—101.

ΚΕΦ. ΙΔ'. ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ.

μάθ. 1. Ἡ πολιτειακὴ μεταβολή.

» 2. Ἡ διάταξις τοῦ κράτους καὶ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν.

» 3. Ὁ αἰὼν τοῦ Αἰγούστου. Σελ. 101—106.

ΚΕΦ. ΙΕ'. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΕΙΟΥ ΟΙΚΟΥ.

μάθ. 1. Τιβέριος, Καλλιγόλας, Κλαύδιος.

» 2. Ὁ Νέρων καὶ ἡ Ἑλλάς.

» 3. Ἀνάμιξις τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτοκρατόρων. Σελ. 106—110.

ΚΕΦ. ΙΖ'. ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ

μάθ. 1. Οἱ Φλάβιοι. Ἰουδαϊκὸς πόλεμος.

» 2. Γένεσις καὶ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Σελ. 110—114.

ΚΕΦ. ΙΖ'. ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

μάθ. 1. Νέρβας, Τραϊανός, Ἀδριανός.

μ.θ. 2. Ἀντωνῖνος, Αὐρηλίος,
Κύμμοδος.

» 3. Ὁ αἰὼν τῶν Ἀντωνίνων.

» 4. Οἱ Ἀντωνῖνοι καὶ οἱ
Ἕλληνες.

» 5. Αἱ ἐν Ἀθήναις σχολαὶ
καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμ-
ματα.

» 6. Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς.
Σελ. 114—122.

ΚΕΦ. ΙΗ'. ΟΙ ΣΕΒΗΡΟΙ

μ.θ. 1. Σεπίμιος Σεβήρος.
Καρακάλλας.

» 2. Ἀλέξανδρος Σεβήρος.
Ἰδρυσις τοῦ Νεοπερ-
σικοῦ κράτους. Σελ.
122—126.

ΚΕΦ. ΙΘ'. Ἡ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚῆ ἈΝΑΡ- ΧΙΑ ΚΑΙ Οἱ ΠΑΛΥΡΟΙ Αὐτοκρά- τορες.

μ.θ. 1. Ἡ στρατιωτικὴ ἀναρχία.
Γοτθικαὶ ἐπιδρομαί.

» 2. Οἱ Ἰλλυριοὶ αὐτοκρά-
τορες καὶ τὸ βασίλειον
τῆς Παλμύρας. Σελ.
126—131.

ΚΕΦ. Κ'. ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ

μ.θ. 1. Ἡ διαίρεσις τοῦ κρά-
τους καὶ οἱ συνάρχον-
τες τοῦ Διοκλητιανοῦ.

» 2. Ὁ ὄρωμαϊκὸς πολιτι-
σμός ἐπὶ τῆς αὐτοκρα-
τορίας.

» 3. Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ
οἱ μεγάλοι κατ' αὐτοῦ
διωγμοί. Σελ. 131—136.

ΚΕΦ. ΚΑ'. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ὁ ΜΕΓΑΣ.

μ.θ. 1. Μοναρχία Κωνσταν-
τίνου.

» 2. Κτίσις Κωνσταντινου-
πόλεως.

» 3. Ὁ οἶκος τοῦ Κωνσταν-
τίνου. Σελ. 136—144.

ΚΕΦ. ΚΒ'. ΟὐΑΛΕΝΤΙΝΙΑΝΟΣ. ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Ὁ ΜΕΓΑΣ.

μ.θ. 1. Ὁ οἶκος τοῦ Οὐαλεν-
τιανοῦ.

» 2. Θεοδόσιος ὁ Μέγας.

» 3. Διαίρεσις τοῦ ὄρωμαϊκοῦ
κράτους. Ἐπίλογος.
Σελ. 144—148.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ

1. Ἡ κληρονομία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ἡ πρώτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου διευθέτησις τοῦ κράτους. Ὁ ἀπροσδόκητος θάνατος τοῦ Μακεδό-
νος κατακτητοῦ ἐγένετο αἰτία πολυετῶν καταστρεπτικῶν ἀγώ-
νων τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ πρὸς ἀλλήλους, προκειμένου περὶ τῆς
κληρονομίας τοῦ ἀχανοῦς κράτους, τὸ ὅποσον κατέλιπε (323
π. Χ.). Ὁ Περδίκκας, ὁ ἀρχαιότερος τῶν ζώντων στρατηγῶν,
εἰς τὸν ὅποσον ἀποθνήσκων ὁ Ἀλέξανδρος παρέδωκε τὸν δακτύ-
λιον αὐτοῦ, κατῶρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ τῶν ἄλλων. Εὐθὺς κατα-
βαλὼν στάσιν τοῦ στρατηγοῦ Μελεάγρου ὑπὲρ τοῦ ἑτεροθαλοῦς
ἀδελφοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀριδδαίου ἀνηγορεύθη αὐτὸς μὲν
ἐπιμελητὴς αὐτοκράτωρ, διώρισε δὲ τὸν νεαρὸν Σέλευκον χι-
λίαρχον, οἰοεὶ πρωθυπουργόν, τοὺς δὲ λοιποὺς στρατηγοὺς καὶ
τὸν ἀρχιγραμματεῖα Εὐμένη σατράπας τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κρά-
τους. Πάντες οὗτοι ὑπεχρεοῦντο νὰ περιφρουρήσωσι τὰ ἐπὶ τοῦ
μακεδονικοῦ θρόνου δικαιώματα τοῦ Ἀρριδαίου καὶ τοῦ ἀρτίως
γεννηθέντος Ἀλεξάνδρου τοῦ υἱοῦ τῆς Ρωξάνης, νομίμου συ-
ζύγου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἐν δὲ τῇ Μακεδονίᾳ διετηρήθη ὁ
Ἀντίπατρος ὡς ἕτερος ἐπιμελητὴς αὐτοκράτωρ καὶ ἐπίτροπος
τοῦ βασιλικοῦ οἴκου· διότι ἔζων ἐκεῖ ἡ βασιλομήτωρ Ὀλυμπιάς
καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς Θεσσαλονίκη καὶ Κασσάνδρα, ἡ χήρα

τοῦ βασιλέως τῆς Ἡπείρου καὶ κατόπιν σύζυγος τοῦ ἐπιμελητοῦ Περδίκκου.

Εἰκοσαεταῖς ἐμφύλιοι πόλεμοι· ἐξόντωσις τοῦ βασιλικοῦ οἴκου· μάχη ἐν Ἰψῷ. Τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον διενεμήθησαν οἱ στρατηγοί, κέντρον ἔχον τὴν Βαβυλῶνα ἐξετείνεται ἀπὸ τῆς Ἰλλυρίας καὶ τοῦ Αἴμου μέχρι τῆς Αἰγύπτου πρὸς νότον, τῆς Σογδιανῆς καὶ τοῦ Ὑφάσιος πρὸς ἀνατολάς· καὶ πολλὰ μὲν ἀπόκεντροι χῶροι ἀφέθησαν εἰς τοὺς ἐγγχωρίους αὐτῶν ἡγεμόνας, ἀλλ' αἱ σπουδαιότεραι παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς Ἀντιγόνον, Εὐμένην, Κρατερόν, Λεοννάτον, Πείθωνα, Πτολεμαῖον καὶ λοιπούς, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὸ ὄνομα Διάδοχοι φέρονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Οὗτοι ἀδιαλείπτως ἀγωνιζόμενοι εἴτε πρὸς κατάληψιν τῶν ἐπαρχιῶν ἀλλήλων εἴτε πρὸς καταστολὴν ἀποστασιῶν εἴτε πρὸς καταδίωξιν ἢ δῆθεν ὑποστήριξιν τῆς δυναστείας εἴτε πρὸς ἀνάληψιν τῆς ἡγεμονίας τοῦ ὅλου κράτους ἐγένοντο παρὰίτιοι τοῦ θανάτου τοῦ Μελεάγρου, Περδίκκου, Εὐμένους, Πείθωνος, Λεοννάτου, Κρατεροῦ καὶ τῆς ἐξόντωσης ὁλοκλήρου τοῦ βασιλικοῦ οἴκου πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὁποίαν ἐνουμφεύθη ὁ Κάσσανδρος, ὁ υἱὸς τοῦ ἀποθνήσκοντος Ἀντιπάτρου. Καὶ πρὸς στιγμὴν μὲν ὁ γέρον Ἀντίγονος, ὁ ὁποῖος πρῶτος εἶχεν ἀνακηρυχθῆ βασιλεὺς, ἐφάνη κατισχύων διὰ τῆς καταλήψεως πάσης σχεδὸν τῆς Ἀσίας καὶ διὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐπιτυχιῶν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ· ἀλλ' ὅτε συνεμμάχησαν κατ' αὐτοῦ οἱ λοιποὶ βασιλεῖς, ὁ τῆς Θράκης Λυσίμαχος, ὁ τῆς Μακεδονίας Κάσσανδρος, ὁ τῆς Βαβυλωνίας Σέλευκος καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ἐνίκηθη κατὰ τὴν μεγάλην μάχην τῆς Ἰψοῦ ἐν Φρυγίᾳ καὶ ἔπεσε βληθεὶς, ἐν ᾧ μόνις ἀπεσφύζετο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Δημήτριος μετὰ λειψάνων τοῦ στρατοῦ (301 π.Χ.).

2. Οἱ Διάδοχοι καὶ ὁ Δημήτριος.

Τὰ ἐπακολουθήματα τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης. Τὸ μέγα κράτος τοῦ Ἀντιγόνου διεμοιράσθησαν πρερυθὺς ὁ Λυσίμαχος μετὰ τοῦ Σελεύκου, οἱ ὁποῖοι τὴν Κιλικίαν μόνην παρεχώρησαν εἰς τὸν ἀδελφόν τοῦ Κασσάνδρου, ἐν ᾧ εἰς τὸν Πτολεμαῖον οὐδέν.

Ὁ Σέλευκος μάλιστα, ὁ λαβὼν τὴν μέριδα τοῦ λέοντος, κατήλθεν εἰς τὴν Συρίαν, ἔνθα ἴδρυσεν νέαν πρωτεύουσιν. Τοῦτο ἔβλαπτε καίριως τὰ συμφέροντα τοῦ Αἰγυπτιακοῦ κράτους, τοῦ ὁποίου πᾶσαι αἱ προσπάθειαι ἐστράφησαν εἰς τὴν κατοχὴν τῆς Κοίλης Συρίας· ὁ Πτολεμαῖος λοιπὸν ἐπέζητήσῃ τὴν συμμαχίαν τοῦ Λυσιμάχου καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν θυγατέρα του Ἀρσινόην. Ἄλλ' ἡ συμμαχία αὕτη παρώρμησε τὸν Σέλευκον νὰ συνδεθῇ μετὰ τοῦ ἐχθροῦ του Δημητρίου καὶ νὰ λάβῃ σύζυγον τὴν θυγατέρα ἐκείνου Στρατονίκην. Αἱ τοιαῦται ὅμως διὰ πολιτικούς λόγους ἐπιγαμίαι πρὸς στιγμὴν μόνον ἢ οὐδὲως συνετέλουν εἰς τὴν φιλίαν τῶν διὰ τῆς ἀγγιστείας συνδεομένων. Καὶ ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς εἶχε μὲν σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Κασσάνδρου Φίλαν, ἀλλὰ κατὰ τούτου νῦν περισυνέλεγε τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Ἐμμενον εἰσέτι εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀντιγόνου ἢ Κύπρος, ἢ Τύρος καὶ ἢ Σιδῶν, αἱ Κυκλάδες, τὰ Μέγαρα καὶ ἢ Κόρινθος, ἀλλ' ὄχι καὶ αἱ Ἀθηναί· ἡ προσφιλιὰ αὐτοῦ πόλις διεμήνυσεν ὅτι κλείει εἰς αὐτὸν τὰς πύλας καὶ τῷ παρέδωκε τὸν ἀξιόμαχον στόλον του, ὁ ὁποῖος ἐνκυλόχει ἐντὸς τῶν λιμένων τοῦ Πειραιῶς.

Ὁ Δημήτριος βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μακεδονίας. Ὁ Δημήτριος, ὁ κληθεὶς Πολιορκητὴς διὰ τὴν περίφημον πολιορκίαν τῆς Κυπριακῆς Σαλαμίνας, τὴν ὁποίαν διεζήγαγεν ἐπιτυχῶς, ἀντλῶν θάρρος καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀτυχιῶν του κατ' ἀρχὰς ἐλεηλάτησεν τὴν Θράκην καὶ κατέλαβε τὴν Κιλικίαν. Κατόπιν στραφεὶς κατὰ τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ἠμφισβήτηι πρὸς τὸν Κασσάνδρον, ἐξεπολιόρκησεν τὴν Μεσσήνην, ἔνθα καὶ ἐπληρώθη εἰς τὴν σιαγόνα, καὶ ἐξηνάγκασεν τὰς Ἀθηνας, τὰς ὁποίας ἐπολιόρκησεν στενωτάτα, εἰς τὴν διὰ λιμοῦ παράδοσιν· τέλος ἐπελθὼν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ ἐδάδισε κατ' αὐτῆς τῆς Σπάρτης. Ἐξαιφνης ὅμως ὑποχωρεῖ κληθεὶς εἰς Μακεδονίαν. Ὁ Κασσάνδρος εἶχε πρὸ μικροῦ ἀποθάνει, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Ἀντίπατρος, φονεύσας τὴν μητέρα του Θεσσαλονίκην (295) ὡς εὐνοοῦσαν τὸν ἕτερον αὐτῆς υἱόν, ἔνεκεν τῆς ἐξεγέρσεως τῶν κατοίκων κατέφυγεν εἰς Θρά-

κην. Ὁ ἕτερος υἱὸς τοῦ Κασσάνδρου Ἀλέξανδρος τῇ βοηθείᾳ τοῦ συγγενοῦς του Πύρρου, βασιλέως τῆς Ἡπείρου, κατελάμβανε τὸν θρόνον, καθ' ἣν στιγμὴν ἐνεφανίζετο μετὰ τοῦ στρατοῦ ὁ εἰς βοήθειάν του κληθεὶς Δημήτριος.

Ἀναχωρῶν εἰς τὰ ἴδια ὁ Δημήτριος καὶ προπεμπόμενος εἰς Λάρισαν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐνόησεν ὅτι ὁ νεαρὸς οὗτος βασιλεὺς ἐσκέπτετο κακὰ ἐναντίον του, προφθάσας λοιπὸν ἐδόλοφόνησεν αὐτὸν καὶ εἰσῆλθεν εἰς Μακεδονίαν ὡς βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Μακεδόνων (294).

Συνασπισμὸς κατὰ τοῦ Δημητρίου. Ἡ κατάληψις τοῦ θρόνου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τοῦ Δημητρίου ἐνέβαλεν εἰς εὐλόγους φόβους τοὺς λοιποὺς βασιλεῖς τοὺς γνωρίζοντας τὸν τολμηρὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα αὐτοῦ· συνασπισθέντες λοιπὸν κατέλαβον τὰς ἐν Ἀσίᾳ κτήσεις του, μὴδὲ τῆς Κύπρου ἐξαιρουμένης, τὴν ὁποίαν ὑπερησπίσθη γενναίως ἡ πίστή αὐτοῦ σύζυγος Φίλα, ἡ ὁποία καὶ ἠχμαλωτίσθη, ἀπεστάλη ὅμως βραδύτερον εἰς αὐτόν.

Ἐν τῷ μεταξῦ ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ Δημητρίου οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ Αἰτωλοὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ πρῶην στρατηγοῦ του Πύρρου. Τέλος αὐτοὶ οἱ Μακεδόνες ἐγκαταλείπουσιν αὐτὸν μισήσαντες τὴν τυραννικὴν καὶ ὑπεροπτικὴν συμπεριφορὰν του καὶ αὐτομολοῦσι πρὸς τὸν Ἡπειρώτην Πύρρον, τοῦ ὁποίου ἐγοήτευεν ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ προσήνεια. Κατῶρθωσεν ὅμως ὁ πολυμήχανος Πολιορκητὴς διὰ τῆς θαυμαστῆς δραστηριότητος, τὴν ὁποίαν ἐπεδείκνυεν ἐν τοῖς κινδύνοις, ἢ ἀντεπεξέβλη κατὰ πάντων τῶν ἐχθρῶν τῇ βοηθείᾳ τοῦ συνετοῦ υἱοῦ του Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ. Ἀλλὰ πρὶν ἀκόμη στερεώσῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ἤρχισε νὰ παρασκευάζῃ κολοσσιαῖον στρατὸν καὶ στόλον, τῶν ὁποίων οἱ στρατιῶται καὶ οἱ ἑρέται ὑπολογίζονται εἰς 300 χιλ., ὅπως ἀνακτήσῃ τὸ πατρικὸν κράτος. Ἐν τέλει νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ Πύρρου κατέλιπε τὴν Μακεδονίαν, ἐνῶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Φίλα ἔπινε δηλητήριον μὴ δυναμένη νὰ ὑποφέρῃ τὰς ταπεινώσεις, εἰς ἃς περιῆλθε. Τότε ὁ Δημήτριος συλλαβὼν ἀπονενοημένον σχέδιον εἰσβάλλει μετ' ὀλίγων χιλιάδων στρατοῦ εἰς τὴν

Μικράν Ἀσίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ Ἀγαθοκλέους, τοῦ υἱοῦ τοῦ Λυσιμάχου, καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ ὄρη τῆς Κιλικίας, ὁπότεν διενήργησε ληστρικὸν πόλεμον κατὰ τοῦ γαμβροῦ του Σελεύκου. Συλληφθεὶς διὰ προδοσίας ὑπὸ τοῦ Σελεύκου ἐνεκλείσθη αἰχμάλωτος εἰς τοὺς κήπους τῆς Ἀπαμείας, ἔνθα καὶ ἀπέθανε (283). Τὰ ὄσπᾶ αὐτοῦ ἀποσταλέντα ἐκεῖθεν ἐτάφησαν εἰς τὴν θεσσαλικὴν Δημητριάδα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, ὁ ὁποῖος εἶχε μείνει ἐν Ἑλλάδι.

Τὸ τέλος τῶν Διαδόχων. Πύρρος ὁ βασιλεὺς τῆς Ἠπείρου, καίτοι πλεῖστον συνετέλεσεν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Δημητρίου, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τοῦ Μακεδόνο^ς Λυσιμάχου (285). Τοιοῦτοτρόπως ὁ βασιλεὺς τῆς Θράκης κατέλαβε τὴν Μακεδονίαν καὶ εἶτα τὴν Θεσσαλίαν. Τοῦτο ἔμως ἐξήγειρε τὸν φθόνον τοῦ Σελεύκου, ὁ ὁποῖος ἐξεστράτευσεν κατ' αὐτοῦ λαβὼν ὡς ἀφορμὴν τὸν ἄνομον φόνον τοῦ ἀνδρείου Ἀγαθοκλέους, γινόμενον κατὰ διαταγὴν τοῦ πατρὸς Λυσιμάχου ἕνεκα τῶν δολίων εἰσηγήσεων τῆς μητρυιᾶς Ἀρσινόης. Μάχης γενομένης ἐν Κόρου πεδίῳ τῆς Φρυγίας, ἐνικήθη καὶ ἔπεσεν ὁ Λυσίμαχος (281), ὁ δὲ Σέλευκος, κατέχων ἤδη πᾶσαν σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ βαίνων νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ τὰς ἐν Εὐρώπῃ χώρας, διαπεραιούται εἰς τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον. Ἄλλ' ἐκεῖ εὗρεν ἄδοξον θάνατον δολοφονηθεὶς ὑπὸ τινος κακούργου βασιλόπαιδος, Πτολεμαίου τοῦ Κερανοῦ (281). Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Σελεύκου ἐξέλιπε καὶ ὁ τελευταῖος τῶν ἐνδοξῶν διαδόχων καὶ συμπολεμιστῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, διότι καὶ ὁ Πτολεμαῖος, ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς, εἶχε πρὸ μικροῦ ἀποθάνει (285).

3. Τὰ βασίλεια τῆς Θράκης, Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου.

Ἡ Θράκη ἐπὶ Λυσιμάχου. Τὸ βασίλειον τῆς Θράκης, τὸ ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Λυσιμάχου, ἐπέξετάθη διὰ τῶν ἐπιμελῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν μέχρι τοῦ Δουνάβεως. Ὁ Λυσίμαχος, ἵνα προασπίσῃ τὸ κράτος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ νότου, εἶχε κτίσει τὴν πρω-

τεύουσιν αὐτοῦ Λυσιμάχειαν ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ λκιμοῦ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου μετοικίσκας τοὺς κατοίκους τῆς Κερδίας εἰς τὴν νέαν πόλιν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔφραξε τὴν Χερσόνησον, ἵνα μὴ χρησιμεύσῃ αὕτη ὡς ἀποβάθρα εἰς τοὺς ἀντιπάλους του. Ἐἶτα τραπεῖς πρὸς βορρᾶν εἶχεν ἐπιχειρήσει δεινὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Γετῶν καὶ τῆς παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δρυνάβεως ἑλληνικῆς πενταπόλεως. Ἀλλὰ περιπλανηθεὶς εἰς ἐρήμους τόπους πέραν τοῦ ποταμοῦ εἶχεν ἀιχμαλωτισθῆ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Γετῶν, ὁ ὁποῖος ὅμως ἀπέλυσεν αὐτὸν κατόπιν συνθήκης, καθ' ἣν ὁ Δούναβις ἐτίθετο ὄριον τῶν ἐπικρατειῶν αὐτῶν. Μετὰ τοῦ θανάτου τοῦ Λυσιμάχου ἐξέλιπε καὶ τὸ βασιλεῖον τῆς Θρακίας.

Πτολεμαῖος ὁ Κεραννὸς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Πτολεμαῖος ὁ Κεραννὸς ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου τοῦ Λάγου, ἀποκλεισθεὶς δὲ τοῦ θρόνου ὑπ' ἐκείνου διὰ τὸν βίαιον αὐτοῦ χαρκατῆρα, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐπώνυμον τοῦ Κεραννοῦ ἔλαβεν, εἶχε καταφύγει πρὸ πολλοῦ εἰς τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Λυσίμαχον. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ νικητοῦ τοῦ Λυσιμάχου Σελεύκου ἔσπευσεν ὁ Κεραννὸς ἔφιππος εἰς Λυσιμάχειαν καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Θρακίας. Ὁ στρατὸς τοῦ Σελεύκου περιωρίσθη εἰς τὴν Ἀσίαν. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Πύρρος ἦτο ἀπησχολημένος περὶ τὴν ἐκστρατεῖαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ὁ Κεραννὸς κατιτχύσας διὰ τῶν ὄπλων τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ κατέλαβε καὶ τὴν Μακεδονίαν (280). Ἴνα στερεώσῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πείθει εἰς γάμον τὴν χήραν τοῦ Λυσιμάχου καὶ ἐτεροθλήτῃ αὐτοῦ ἀδελφὴν Ἀρσινόην ἐπὶ τῷ ὄρφι νὰ δικτηρήσῃ τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματα τῶν δύο τέκνων τῆς. Ἀλλ' ὁ ἀπάνθρωπος ἐκεῖνος βασιλεὺς ἐν μέσῳ τῆς ἐορτῆς τοῦ γάμου διατάσσει νὰ φονεύσωσι τὰ τέκνα τῆς Ἀρσινόης. Ἡ μήτηρ αὐτῶν μόλις ἀπεσώθη εἰς τὴν ἱερὰν νῆσον τῆς Σαμοθράκης.

Εἰσβολὴ Γαλατῶν. Οἱ Γαλάται ἢ Κελτοί, ἔθνος τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τοῦ Δ'. αἰῶνος εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὰς παρὰ τὴν Ἰλλυρίαν καὶ τὸν Δούναβιν χώρας. Μεγαλόσωμοι, πολυάριθμοι καὶ πολεμικοὶ ὑπακούοντες μόνον εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς στρατιωτικοὺς αὐτῶν ἀρχηγοὺς ἔζων ἄνευ νόμων καὶ

μονίμων οικήσεων. Οὔτοι βλέποντες τὴν ἐξασθένειν τοῦ μακεδονικοῦ κράτους εἰσέβαλον εἰς αὐτὸ (279). Ὁ Κεραυνός, καίτοι δυνάμενος ν' ἀποφύγη τὴν σύγκρουσιν, ἀγερώχως ἀντεπεξῆλθε καὶ νικηθεὶς ἔπεσεν, ἐν ᾧ σύμπας ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἐφρονεύθη ἢ ἠγματοπίσθη. Οἱ Κελτοὶ ἠρήμωσαν τὴν χώραν. Ὁ δὲ Μακεδὼν στρατηγὸς Σωσθένης κατώρθωσε διὰ μακρῶν ἀγῶνων νὰ ἐκδιώξῃ αὐτοὺς τότε καὶ νὰ τοὺς ἀπωθήσῃ καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, ἕτε πολυαριθμότεροι, περὶ τὰς 200 χιλ., εἰσέβαλον ὑπὸ τὸν Βρέννον. Ὁ Βρέννος ἀποκρουσθεὶς ὑπὸ τοῦ Σωσθένους ἐτράπη πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τοῦ χειμάρρου τῶν βαρβάρων ἀντεπεξῆλθον αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἐν Θερμοπύλαις καὶ ἐνίκησαν αὐτούς. Ἄλλ' ἕτε δι' ἀτραποῦ, ὑποδειχθείσης ὑπὸ προδότου ὡς ἐπὶ τοῦ Λεωνίδα, κατώρθωσαν οἱ Γαλάται νὰ εἰσελάσωσιν εἰς Φωκίδα μὲ σκοπὸν νὰ συλήσωσι τὸ πλούσιον ἱερὸν τῶν Δελφῶν, προσδραμόντες οἱ Ἕλληνες, καὶ δὴ οἱ Φωκεῖς, συνῆψαν παρὰ τοὺς Δελφοὺς κρατερὰν μάχην, καθ' ἣν κατασυνέτριψαν καὶ διεσκόρπισαν τὰς ὀρδὰς αὐτῶν φονεύσαντες καὶ τὸν Βρέννον (278). Οἱ διασωθέντες Γαλάται ἠνώθησαν πρὸς ἄλλους ὁμοφύλους των καὶ ἐδήλωσαν τὴν Θράκην κυριεύσαντες τὴν Λυσιμάχειαν καὶ ἀναγκάσαντες εἰς πληρωμὴν φόρου τὸ Βυζάντιον. Οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῇ ἀπαλλαγῇ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ τρομεροῦ ἐχθροῦ καθιέρωσαν τὴν ἑορτὴν τῶν *Σωτηρίων*.

Ἀγῶνες Ἀντιγόνου τοῦ Γοναῖ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ στρατηγοῦ Σωσθένους ἐπεκράτησεν ἐν Μακεδονίᾳ τελεία ἀναρχία. Ταύτης ἐπωφελοῦμενος ὁ Ἀντίγονος κατέλαβε διὰ μισθοφόρων Γαλατῶν τὴν ἀρχὴν (277). Δὲν ἤργησεν ὅμως νὰ ἐπανεέλθῃ ἐξ Ἰταλίας ὁ Πύρρος πνέων ἐκδίκησιν κατ' αὐτοῦ, διότι δὲν παρέσχε τὴν αἰτηθεῖσαν συνδρομὴν του κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ὁ πόλεμος ἤρχισε. Κατὰ τινὰ μάχην ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ αὐτομολήσασα πρὸς τὸν Πύρρον ἠνάγκασε τὸν Ἀντίγονον νὰ καταλίπῃ τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὰς παραλίους πόλεις τῆς Μακεδονίας. Ἐκεῖθεν κατήλθεν εἰς Ἑλλάδα, ἵνα ἀγωνισθῇ κατὰ τοῦ Πύρρου.

Ὁ Πύρρος καὶ τὸ βασίλειον τῆς Ἠπείρου. Ὁ Πύρρος,

υιός τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Ὀλυμπιάδος Αἰακίδου, ἐκβληθεὶς τῆς ἀρχῆς διὰ στάσεως τῶν Ἑπειρωτῶν εἶχε καταφύγει εἰς τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν, ὑπὲρ τοῦ ὁποῦ εἰπολέμησεν ἀνδρείως ἐν Ἰψῷ. Διὰ τῆς βοθητικῆς τοῦ Πτολεμαίου ἀνέκτησε τὸν θρόνον τῆς Ἑπείρου καὶ ἐκηρύχθη ἐχθρὸς τοῦ Πολιορκητοῦ (295). Ὁ Πύρρος ἠύρυνε τὰ ὄρια τοῦ Ἑπειρωτικοῦ βασιλείου, τὸ ὅποσον κατ' ἀρχὰς ἀπηρτίζετο ἐκ μόνης τῆς Μολοσσίδος, καὶ ἐκαλλώπισε τὴν παρὰ τὸν Ἄραχθον πρωτεύουσαν Ἀμβρακίαν. Ἀνδρείοτατος πάντων τῶν συγχρόνων βασιλέων καὶ εἰς ἄκρον φιλόδοξος ἐρριψοκινδύνευεν εἰς ἀγῶνας ἀκάρπους, ἔνεκα δὲ τούτου δὲν κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ παγίαν εἰς τὴν πεντρίδα αὐτοῦ τὴν δόξαν καὶ τὴν δύναμιν. Ἐπιχειρήσας τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνην ἐστρατείαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων δὲν ἠδυνήθη οὐδὲ τὰς ἐλληνικὰς πόλεις τὰς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ νὰ δικτώσῃ, νικῆσας δὲ νῦν τὸν Ἀντίγονον δὲν ἐκαρπώθη τι ἐκ τῆς ἐπιτυχίας του ταύτης, ἀλλ' ἀναλαμβάνει ἐκ νέου νὰ καταγάγῃ εἰς Σπάρτην ἀποκλεισθέντα τινὰ τῆς ἀρχῆς βασιλοπαιδα. Ἡρωϊκῶς ἠμύνθησαν κατ' αὐτοῦ οὐ μόνον οἱ Σπαρτιάται, ἀλλὰ καὶ αἱ Σπαρτιάτιδες, δι' ὃ ἀναζεύξας ἔφθασεν εἰς Ἄργος, ἔνθα ἀναμιγνύεται εἰς τὰ πράγματα αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐξίφνης εὐρίσκειται ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν στρατὸν τοῦ Ἀντιγόνου. Μάχης συγκροτηθείσης ἐντὸς τῶν ὁδῶν τῆς πύλως, ὁ Πύρρος φονεύεται διὰ κερκίδος ῥιφθείσης ὑπὸ γράϊας γυναικὸς (272). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πύρρου τὸ Ἑπειρωτικὸν κράτος περιήλθεν εἰς τὴν προτέρην ἀφάνειαν. Βραδύτερον δὲ ἔνεκα τῶν ἐρίδων τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἰδρῦθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ δημοκρατικὴ ὁμοσπονδία.

Ὁ Ἀντίγονος ὁ Γονατῆς ἀπαλλαγεὶς τοῦ σπουδαιοτέρου τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ Πύρρου ἐγκτεστᾶθη ὀριστικῶς ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΤΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΓΟΝΩΝ

1. Οἱ Ἐπίγονοι ἐν Ἀφρική.

Οἱ Ἐπίγονοι. Ἡ πολιτικὴ τοῦ Φιλίππου τοῦ Β' ἔτεινεν εἰς τὴν ἀνάγκησιν τοῦ μακεδονικοῦ μετὰ τοῦ κυρίως ἑλληνικοῦ κόσμου, τοῦ δὲ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ χάρμκτος, τὸ ὅποσον ἐχώριζε τὸ Ἑλληνικὸν τοῦ Βακτρικοῦ. Τὸ εὐρὺ τοῦτο πολιτικὸν πρόγραμμα ἠκολούθησαν οἱ Διάδοχοι καὶ πρὸ πάντων οἱ υἱοὶ αὐτῶν, οἱ ὅποιοι ἐκλήθησαν Ἐπίγονοι. Ὑπὲρ τὰς 200 πόλεις ἰδρύθησαν ὑπὸ τῶν Διαδόχων καὶ τῶν Ἐπιγόνων, ἐλάχιστα διὰ λόγους στρατηγικούς, ἀί πλεῖσται πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ πρὸς διάδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ Ἐπίγονοι ἰδίᾳ ἀγωνίζονται νὰ συντηρήσωσι τὰ κράτη αὐτῶν καὶ οὐχὶ νὰ καταλάβωσι τὴν ὅλην μακεδονικὴν κληρονομίαν, διὰ τοῦτο στρέφονται μᾶλλον πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν. Τὰ σπουδαιότερα τῶν βασιλείων τῶν Ἐπιγόνων ἦσαν τρία, τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τοὺς Πτολεμαίους ἢ Λαγίδας, τῆς Συρίας ὑπὸ τοὺς Σελευκίδας καὶ τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τοὺς Ἀντιγονίδας. Τὰ μέγιστα ὅμως συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ τὸ μεταγενέστερον βασίλειον τοῦ Περγάμου ὑπὸ τοὺς Ἀτταλίδας καὶ ἡ ἀνεξάρτητος νῆσος Ῥόδος.

Τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου. Πτολεμαῖος ὁ Λάγου (323—285) ἴδρυσεν καὶ ἐκρατίωσε τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου. Κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν Διαδόχων καταβλῶν τὸν Περδίκκην καὶ ἀποκρούσας τὸν Ἀντίγονον, ἐκστρατεύσαντας κατ' αὐτοῦ, οὐ μόνον διεφύλαξεν, ἀλλὰ καὶ ἐπεξέτεινε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Καὶ ἐνικήθη μὲν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ εἰς Κύπρον, ἀλλ' ἔσωσεν ὅμως τὴν ὑπ' ἐκείνου πολιορκηθεῖσαν Ῥόδον, ἐξ οὗ καὶ Σωτὴρ ἐπωνομάσθη ὑπ' αὐτῶν (304). Ὁ Σωτὴρ, στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς ἐξοχος, προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ τὴν Κυρήνην, τὴν Κύπρον, τὴν Κοίλην Συρίαν καὶ τὴν Κιλικίαν.

Ὁ δευτερότοκος αὐτοῦ υἱὸς Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος (285—247), κληθεὶς οὕτω ὡς νυμφευθεὶς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, τοῦθ' ὅπερ ἐπετρέπετο κατὰ τὰ αἰγυπτιακὰ ἔθιμα, ἠκολούθησε τὰ ἔγνη τοῦ πατρὸς του. Ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ μᾶλλον πρὸς τὴν εἰρηνικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας, ἀλλὰ καὶ τοὺς Συριακοὺς λεγομένους πολέμους πρὸς τοὺς Σελευκίδας ἐπιτυχῶς διεξήγαγε. Διὰ συνθήκης του πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἠνοιχθήσαν οἱ ἰταλικοὶ λιμένες εἰς τὸ αἰγυπτιακὸν ἐμπόριον, διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Τρωγλοδυτικῆς, ἥτοι τοῦ δυτικοῦ ἀραβικοῦ κόλπου, ἐπρομήθευσε πολεμικοὺς ἐλέφαντας εἰς τὸ κράτος, διὰ τῆς ἐπικοινωνίας πρὸς τὴν Αἰθιοπίαν εἰσήγαγε τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν εἰς τὸ κέντρον αὐτῆς. Ἐν γένει διὰ τῶν διοικητικῶν αὐτοῦ ἀρετῶν ὁ Φιλάδελφος παρέδωκε τὸ βασιλεῖον μεγαλύτερον καὶ εὐτυχέστερον. Ὁ δὲ πολεμικὸς αὐτοῦ υἱὸς Πτολεμαῖος ὁ Γ' (247—221) διὰ τολμηρᾶς καὶ μεγάλης ἐκστρατείας εἰς Ἀσίαν κατέλυσε σχεδὸν τὸ κράτος τῶν ἀντιπάλων Σελευκιδῶν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Αἴγυπτον μετὰ πλουσίων λαφύρων, ἐξ οὗ καὶ Εὐεργέτης ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ εὐγνωμονοῦντος λαοῦ του.

ὑπὸ τοὺς τρεῖς τούτους Πτολεμαίους τὸ Αἰγυπτιακὸν κράτος ἐπὶ ἕνα αἰῶνα ὑπῆρξε τὸ εὐδαιμονέστερον τῶν συγχρόνων. Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ λαμπρότης ἡμιλλῶντο πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πολεμικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν. ὑπὸ τὸν θαυμασίον πολιτικὸν ὄργανισμὸν αὐτῶν οἱ ἰθαγενεῖς μηδόλως πιεζόμενοι ἐξηλληνίζοντο. Ἀποικίαι ἰδρύοντο, ὑδραγωγεῖα καὶ διώρυγες κατεσκευάζοντο, ἐξησφαλίζετο τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Λιβύης, τῆς Αἰθιοπίας. Καλλιτεχνικὰ κτίσματα, ὡς τὸ Σεράπειον, ἥτοι ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ Σεράπιδος, ἡ περιώνυμος Βιβλιοθήκη, τὸ Μουσεῖον, τὰ ἀνάκτορα, ἐκόσμουσαν τὴν πρωτεύουσιν Ἀλεξάνδρειαν. Ἡ Ἀλεξάνδρεια εἶχεν ἡμισυ περίπου ἑκατομμύριον κατοίκων Ἑλλήνων, Αἰγυπτίων, Ἰουδαίων, ἔβριθε δὲ λογίων καὶ καλλιτεχνῶν, τοὺς ὁποίους ἐπροστάτευον οἱ φιλόμουσοι Πτολεμαῖοι.

Ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Δ' τοῦ Φιλοπάτορος τὸ κράτος ἤρχισε νὰ παρραχμάζη, ἐπὶ δὲ τοῦ Ε', τοῦ Ἐπιφανοῦς, ὁ Αἰγυπτιακὸς

στρατός υπέστη πανωλεθρίαν παρά τὸ ὄρος Πάνειον τῆς Παλαιστίνης ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου (198) καὶ ἀπώλεσε τὰς ἐν Ἀσίᾳ κτήσεις αὐτοῦ. Ἡ ἐπέμβασις τῶν Ῥωμαίων ἔσωσε τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ τοῦς Σελευκίδας.

2. Οἱ Ἐπίγονοι ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ.

Τὸ βασίλειον τῆς Συρίας. Σέλευκος ὁ Ἀντιόχου ὑπῆρξεν ὁ κύριος νικητὴς τοῦ Ἀντιγόνου ἐν Ἰψῷ, ἐξ οὗ καὶ Νικάτωρ ἐπεκλήθη. Τὸ κράτος αὐτοῦ ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Συρίας μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τῆς Βακτριανῆς, πρωτεύουσα δὲ αὐτοῦ ἦτο ἡ παρά τὸν Τίγριτα πολυάνθρωπος Σελεύκεια. Τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ μετέφερεν ὁ Σέλευκος μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην εἰς Συρίαν, ἔνθα παρά τὸν Ὀρόντην ἔκτισε τὴν Ἀντιόχειαν (300), ἣν ἀπόκησαν καὶ πλεῖστοι Ἀθηναῖοι φεύγοντες τὰς ἐμφυλίους διενέξεις. Ἡ νέα πόλις κατέστη ὀνομαστή διὰ τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς, ἐπεκταθεῖσα δὲ καὶ ἐξωραϊσθεῖσα δι' οἰκοδομημάτων καὶ ὁδῶν εὐθειῶν ἡμιλλᾶτο πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὡς πρὸς τὴν ὠραιότητα καὶ τὸν πληθυσμὸν, ὑστέρει ὅμως ἐκείνης ὡς πρὸς τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων. Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων πόλεων διωχέτευσε τὸν Ἑλληνισμὸν ἐν Ἀσίᾳ· αἱ Λαοδίκεiai, Στρατονίκεiai, Ἀπάμειαι, φέρουσαι τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς καὶ τῶν συζύγων του, δεικνύουσι τὴν ἐκπολιτιστικὴν δρᾶσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλοστοργίαν τοῦ Νικάτορος.

Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀντιόχος ὁ Α' (281—262) ὑπῆρξεν ἀτυχής, διότι ἐπ' αὐτοῦ ἀπεσπάρθησαν πλεῖστα τμήματα ἀπὸ τοῦ μεγάλου κράτους των καὶ ἀπετέλεσαν ἴδια βασίλεια. Ὁ κυριώτερος αὐτοῦ ἀγὼν ὑπῆρξε κατὰ τῶν εἰσβαλόντων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Γαλατῶν. Τούτους καταβαλὼν διὰ μεγάλης νίκης ἠξιώθη τῆς ἐπωνυμίας τοῦ Σωτῆρος.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ τὸ κράτος παρήκμασε καὶ μόνον ἐπὶ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Μεγάλου (224—187) ἤρχισε ν' ἀνακτᾷ τὴν προτέραν δυνάμιν διὰ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ ὀλοῦν ἀύξανομένου κράτους τοῦ Περγάμου καὶ τῆς κατανικησέως τῶν Αἰγυπτίων παρά τὸ Πάνειον ὄρος (198).

Τὸ βασίλειον τοῦ Περγάμου. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ Σελεύκου πρὸς τὸν Λυσίμαχον ὁ Φιλέταιρος ἐγκατεστάθη ὑπὸ τοῦ δευτέρου ἐπὶ τοῦ ὀρεινοῦ Περγάμου, πόλεως ὀχυρᾶς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Μυσίας, ἵνα περιφρουρήσῃ τὸ γαζοφυλάκιον αὐτοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν ἀντιπάλων ὁ πολυμήχανος θησαυροφυλάξ προσκρμολόμενος ἐκάστοτε πρὸς τὰς περιστάσεις διετήρησε τὴν πόλιν ἀνεξάρτητον. Ἐπὶ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Εὐμένους τοῦ Α', ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ τοῦ Ἀττάλου τοῦ Α', ἐνὸς τῶν μεγαλοφυεστέρων Ἐπιγόνων τὸ κράτος ἐπεξετάθη (240—197). Ὁ κυριώτερος τοῦ Ἀττάλου ἀγὼν ὑπῆρξεν ὁ κατὰ τῶν Γαλατῶν, οὓς συνέτριψεν ἐν Μυσίᾳ (230). Ἀτταλος ὁ Α' συνεμάχησε πρὸς τοὺς Ῥωμαίους (210). Οἱ διάδοχοι αὐτοῦ μετὰ τοσαύτης ἀφοσιώσεως διετήρησαν τὴν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους φιλίαν, ὥστε κατήντησαν δορυφόροι αὐτῶν. Ἡ ταχεῖα αὐξήσις τοῦ Περγάμου ὀφείλεται βεβκίως εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλ' ἡ δόξα καὶ ἡ λαμπρότης αὐτοῦ εἰς τοὺς φιλομούσους καὶ ἐναρέτους Ἀτταλικούς. Οὗτοι ἐκαλλιέργησαν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε κατέστησαν τὸ Πέργαμον νέας Ἀθήνας ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Οἱ Περγαμηνοὶ ἦσαν πνευματικοὶ ἀντίπαλοι τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Ἡ βιβλιοθήκη αὐτῶν μόνον τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπελείπετο.

Ἡ Ῥόδος. Ἡ νῆσος τῆς Ῥόδου τηρήσασα αὐστηράν οὐδετερότητα κατώρθωσεν, ὅθεν οὐ χρόνου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐξέβλε τὰς μακροὺς ἡλικίους φρουράς, νὰ διατηρηθῇ ἀνεξάρτητος, καίτοι ὑπέστη σφοδρὸν ἡλιονισμόν ἐπὶ τοῦ Δημητρίου, ὅστις τὴν ἐπολιορκήσεν ἀνεπιτυχῶς μὲν, ἀλλ' ἐπικινδύνως. Τέλος, ἵνα προστατεύσῃ τὰ μεγάλα αὐτῆς ἐμπορικὰ συμφέροντα, ἠναγκάσθη νὰ συμμαχήσῃ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Ἐφάρμοξα ἀξιόμαχον στόλον εἶχεν ἀναλάβει ἡ πόλις δὲν ἦτο λυμαινομένων τὴν Μεσόγειον πειρατῶν. Οἱ ἐμπορικοὶ αὐτῆς καὶ ναυτιλιακοὶ νόμοι ἦσαν θαυμαστοί. Ἡ πλουσία αὐτῆς, ἀλλὰ νεία μίξ τῶν τριῶν παλαιῶν δωρικῶν πόλεων τῆς νήσου. Ἡ εἴσοδος αὐτῆς κατεμένη πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν αὐτῆς. Κατὰ τὴν ἐπιτομήν τοῦ θεοῦ τοῦ λιμένους ὑψοῦτο ὁ Κολοσσός, τεράστιον ἀγκλμά τι.

Ἡλίου, παρὰ δὲ τὴν παραλίαν ἐξετείνετο τὸ Δεῖγμα, μακρὰ στοά, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξετίθεντο τὰ πρὸς πώλησιν ἐμπορεύματα. Ἐκτὸς τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου ἤχημασαν ἐν Ῥόδῳ τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι.

Τὸ βασιλείον τῆς Βιθυνίας· Ἡράκλεια ἢ παρὰ τὸν Πόντον. Νικομήδης ὁ Α΄ κηρύξας ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ Λυσιμάχου καὶ ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς νέας πρωτεύουσας Νικομηδείας ἐπεξέτεινε τὸ κράτος αὐτοῦ πρὸς νότον καὶ ἦλθεν εἰς Ῥήξιν πρὸς τοὺς Περγαμηνούς (264).

Οἱ Βιθυνοὶ βασιλεῖς κλέσαντες εἰς βοήθειαν αὐτῶν τοὺς ἐν Θράκῃ Γαλάτας ἐγένοντο ἀφορμὴ τῆς καταγωγῆς τῶν βαρβάρων τούτων ἐν Ἀσίᾳ. Τὸ κράτος τῶν Βιθυνῶν ὑπῆρξεν ἐλληνικώτατον. Ἡ δὲ γείτων Ἡράκλεια ἢ παρὰ τὸν Πόντον, πόλις ἔχουσα εὐρὺ ἐμπόριον καὶ στόλον ἀξιόλογον, κτώρθωσε νὰ διατηρηθῆ ἀνεξάρτητος καὶ ν' ἀποκρούσῃ τοὺς Βιθυνούς καὶ τοὺς Γαλάτας.

Τὸ βασιλείον τοῦ Πόντου. Περσικῆς καταγωγῆς ἦτο ὁ δυνάστης τοῦ Πόντου Μιθριδάτης ὁ Κτίστης. Ὁ ἀπόγονος αὐτοῦ Φαρνάκης κυριεύσας τὴν Σινώπην κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους ἀντὶ τῆς πρόην μεσογείου Ἀμασειᾶς. Ἐκτοτε τὸ κράτος τοῦ Πόντου ἤχθη εἰς περιωπὴν ἰσχυρᾶς ναυτικῆς δυνάμειος ἐπεκταθὲν καὶ ἐπὶ τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου καὶ τῶν ἐκεῖ σιτοφόρων Ἑλληνικῶν πόλεων. Οἱ βασιλεῖς τοῦ Πόντου καταλαβόντες ἀμαζούσας Ἑλληνικὰς πόλεις, ὡς τὴν Ἀμισόν, Κερκσοῦντα, Τραπεζοῦντα, Σινώπην, ἠναγκάσθησαν νὰ εὐνοήσωσι τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν τοῦ κράτους εἶχον τὴν Ἑλληνικὴν.

Γαλατία, Καππαδοκία, Ἀρμενία, Ἰουδαία. Οἱ Γαλάται τῇ προσκλήσει τῶν Βιθυνῶν κατελθόντες εἰς Ἀσίαν ἐγκατεστάθησαν μονίμως ἐν τῇ ἀπ' αὐτῶν κληθείσῃ Γαλατίᾳ παρὰ τὴν Ἀγκυραν καὶ ἐμάστιζον τὰ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν κράτη. Ἔργον αὐτῶν ἐκτὸς τῆς λεηλασίας ἦτο καὶ τὸ τοῦ μισθοφόρου στρατιώτου. Ὁμοίως καὶ οἱ ἀνεξάρτητοι ἰθαγενεῖς βασιλεῖς τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Ἀρμενίας ἀντέδρασαν ἐπὶ πολὺ εἰς τὸν ἐξελ-

ληνισμόν τῶν χωρῶν αὐτῶν. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἐθίμων αὐτῶν ἤγειραν μακροὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας πρὸς τοὺς Σελευκίδας, ἀπὸ τῶν ὁποίων τέλος ἀπεσπάσθησαν.

Τὸ Παρθικὸν Βασίλειον. Ἐνωρὶς ἀπεσπάσθη τῆς Συρίας διὰ τοῦ Ἀρσάκου τοῦ Α' (250) ἡ Παρθυαία, χώρα τοῦ Ἰράν, πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Μηδίας. Οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ Ἀρσακίδαι ἐπεξέτειναν τὸ κράτος αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Τίγριτος, ἔνθα ἡ πρωτεύουσα Κτησιφῶν, μέχρι τῆς Ἰνδικῆς. Τὸ Παρθικὸν κράτος διετηρήθη ἐπὶ μακρόν, οἱ δὲ βασιλεῖς αὐτοῦ ἀποκαλοῦντες ἑαυτοὺς φιλέλληνας ἐθεράπευον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ μετεχειρίζοντο ἑλληνικὰς διαίτας.

Τὸ βασίλειον τῆς Βακτριανῆς. Ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸν Ὠξὸν τῆς κεντρικῆς Ἀσίας ἰδρύθη μέγα κράτος ὑπὸ Ἑλλήνας βασιλεῖς, ἔχον πρωτεύουσαν τὰ Βάκτρα. Ἀπὸ τοῦ 256 ὁ σατράπης Διόδωτος ἀπέσπασε τὴν Βακτριανὴν ἀπὸ τῆς Συρίας. Οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἐπεξέτειναν τὸ κράτος μέχρι τῆς κοιλάδος τοῦ Γάγγου, ἥτοι πέραν τῶν ὀρίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐτερματίσθη ἡ ἀνάβασις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἀλλὰ μετὰ ἕνα αἰῶνα τὸ πλεῖστον τοῦ πλουσίου τούτου κράτους κατελήφθη ὑπὸ τῶν Σακκῶν. Καὶ αὐτοὶ ὅμως οἱ Σάκκαι ἐξηκολούθησαν νὰ ἐπιγράψωσιν ἑλληνιστὲ τὰ ὀνόματα τῶν βασιλέων καὶ τῶν θεῶν ἐπὶ τῶν νομισμάτων αὐτῶν. Τόσον μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τῶν ἀπωτάτων ἐκείνων χωρῶν, ἃς ἀπεκάλυψαν οἱ Μακεδόνες.

Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας τὸ Βυζάντιον. Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς ὑπῆρξεν ὁ ἄριστος τῶν ἐπὶ τῆς Μακεδονίας Ἐπιγόνων (277—339). Διότι ἀφ' ἑνὸς διὰ μακρῶν καὶ γενναίων ἀγῶνων ἀπέδωκεν εἰς τὴν Μακεδονίαν τὰ ἔρια, τὰ ὁποῖα εἶχε ἐπὶ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διήγαγεν ἐν ἀρετῇ καὶ ἐγένετο φίλος τῶν ποιητῶν καὶ φιλοσόφων, οὓς προσεκάλει παρὰ τῇ ἐν Πέλλῃ αὐλῇ αὐτοῦ. Ἐκ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὀνομαστὸς ὑπῆρξεν ὁ ἐπίτροπος τοῦ υἱοῦ του Δημητρίου Ἀντίγονος ὁ Δῶσων (229—220) διὰ τὴν κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων νίκην αὐτοῦ καὶ ὁ ἔγγονος αὐτοῦ Φίλιππος ὁ

Ε' (220—179) και ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου Περσεὺς διὰ τοὺς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πολέμους αὐτῶν.

Παρὰ τὴν νοτιοανατολικὴν ἄκρην τῆς Θράκης ἔκειτο ἡ ἀνεξάρτητος πόλις τοῦ Βυζαντίου. Αὕτη ἀπὸ Φιλίππου τοῦ Β' ἐξηκολούθει νὰ διατηρῇ τὴν αὐτονομίαν της. Ἦρθη δὲ εἰς μεγίστην ἀκμὴν ἕνεκα τῆς ἐπικαίρου θέσεώς της, ἕνεκα τῆς πλουσίας ἀλιείας τῆς πηλακρύδος καὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν σιτηρῶν, ἅπερ διεξῆγε.

3. Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι κατὰ τὸν Γ'. π. Χ. αἰῶνα.

Τὰ γράμματα ἐν Ἀθήναις. Αἱ Ἀθηναίαι, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ αἰῶνας κατεῖχον τὰ σκῆπτρα τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, ἤρχισαν νὰ παρακμάζωσιν ἐπὶ τῶν Ἐπιγόνων. Ἐπὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, τοῦ περιφήμου ἐπιστάτου τῆς πόλεως, εἶχε διαλάβῃ καλλιτεχνικὴ τις αὐγὴ ἐν αὐτῇ. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἡ νέα λεγομένη κωμῳδία τοῦ Μενάνδρου καὶ τοῦ Φιλήμονος ἤνθιζε τότε, ἡ ῥητορικὴ δὲν ἔτυχεν ἀξίου λόγου ἀντιπροσώπου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Φωκίωνος καὶ τὴν ἐξορίαν τοῦ Αἰσχίνου. Καὶ μόνη ἡ φιλοσοφία διετηρήθη ἐν τῇ πόλει τῆς Ἀθηνᾶς διὰ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους Θεοφράστου καὶ τῶν ἰδρυτῶν νέων σχολῶν Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως, τοῦ Στωϊκοῦ, καὶ Ἐπικούρου τοῦ Σαμίου.

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἡ ἔδρα τῶν γραμμάτων μετηνέχθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, τὴν κυριωτάτην ἐστίναν τοῦ μιξελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Δι' ὃ ἡ φιλολογία καὶ ἡ τέχνη κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἐκλήθη Ἀλεξανδρινὴ ἢ Ἑλληνιστικὴ. Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς κατὰ πρόσκλησιν Πτολεμαίου τοῦ Σωτήρος ἔθηκε τὰ θεμέλια τῆς περιωνύμου Βιβλιοθήκης τῆς Ἀλεξανδρείας. Διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς Βιβλιοθήκης, ἣτις εἶχε παράρτημα τὸ Σεράπειον, καὶ τοῦ Μουσείου, εἶδους ἀκαδημίας καὶ πανεπιστημίου, τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἐτράπησαν πρὸς τὴν ἔρευναν τῶν ὑπαρχόντων λογοτεχνικῶν θησαυρῶν καὶ ὄχι πλέον πρὸς δημιουργίαν νέων. Οἱ διευθύνται τῆς Βιβλιοθήκης, οἱ ὅποιοι

ἦσαν σοφοὶ φιλόλογοι, κατέτασσαν τὰ συγγράμματα αὐτῆς καὶ τὰ ἡρμῆνευον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν βιβλίων ἔφθασε μέχρι τῶν 700 χιλ. Ταῦτα ἦσαν γραμμένα εἰς παπύρους, οἱ ὅποιοι τυλισσόμενοι εἰς κυλίνδρους ἐφυλάσσοντο ἐντὸς θηκῶν. Πάντες οἱ λόγιοι ἐκκλιέροντες νῦν τὰς μελέτας τῆς γεγραμματολογικῆς· ὁ κορυφαῖος δὲ τῶν γραμματικῶν ὑπῆρξεν Ἀρίσταρχος ὁ Σαμόθραξ. Ἀλλὰ καὶ ποιητὰς ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ Ἀλεξάνδρεια, ὡς τὸν Καλλιμάχον τὸν Κυρηναῖον καὶ τὸν Ἀπολλώνιον τὸν Ῥόδιον. Τούτων πολὺ σπουδαιότερος εἶναι ὁ Θεόκριτος, ὅστις νέον εἶδος ποιήσεως, τὸ *Εἰδύλλιον*, ἐδημιούργησεν.

Ἡ ἀνακάλυψις νέων ἀγνώστων χωρῶν καὶ ἡ ἐπικοινωνία πρὸς αὐτάς ἔδιδεν ὕλην εἰς συγγραφὴν πλήθους ἔργων τιτλοφορουμένων *περίπλων* ἢ *παράπλων* καὶ *θαυμασίων ἀκουσμάτων*. Ὁ πολυμαθέστατος Ἐρατοσθένης, ὁ ὅποιος φιλόλογον ἀπεκάλεσεν ἑαυτὸν, ἠσχολήθη εἰς τὴν γεωγραφίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν χρονολογίαν ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων ἐστήριξε καὶ ἐν γένει κατέστη ὁ μεγαλύτερος τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ἐπιστημόνων.

Ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐθεραπεύοντο, ὡς ἡ ἀστρονομία διὰ τοῦ Ἰππάρχου, τὰ μαθηματικά διὰ τοῦ Εὐκλείδου, ἡ μηχανικὴ διὰ τοῦ Ἀρχιμήδους.

Ἡ δὲ Ἀττικὴ γλῶσσα δεχθεῖσα στοιχεῖα κοινολεκτούμενα ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐξείλιχθη εἰς τὴν κοινὴν λεγομένην Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Εἰς ταύτην μετεφράσθησαν κατὰ διαταγὴν τῶν Πτολεμαίων τὰ ἱερὰ βιβλία τῶν Ἑβραίων (*Παλαιὰ Διαθήκη*)· ἡ δὲ μετάφρασις ἐκλήθη τῶν *ἑβδομήκοντα*, διότι τοσοῦτοι περίπου ἦσαν οἱ μεταφρασταί.

Ἐν Περγάμῳ. Τὸ Πέργαμον ἠκολούθησε κατὰ πόδας τὴν ἀντίπαλον Ἀλεξάνδρειαν. Ἡ Βιβλιοθήκη αὐτοῦ περιελάμβανε 200 χ. βιβλίων· πλῆθος δὲ βιβλιογράφων ἀντέγραφεν ἐκεῖ ἐπὶ *περγαμηνῶν*, διφθερῶν κατειγασμένων, αἱ ὅποια ἐτέθησαν εἰς καθολικωτέραν χρῆσιν ἐν Περγάμῳ, διότι, ὡς λέγεται, οἱ Αἰγύπτιοι ἐξ ἀντιζηλιακῆς ἠμπόδισαν τὴν εἰς αὐτοὺς ἐξαγωγὴν παπύρων. Οἱ Περγαμηνοὶ ἐθεράπευον εἰς ἄκρον τὰς γραμματικὰς σπουδὰς· ὁ κορυφαῖος τῶν γραμματικῶν ἦτο Κράτης ὁ Μαλλώ-

τας, ὁ ἀντίπαλος τοῦ Ἀριστάρχου. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἠσχολοῦντο ἐν Περγάμῳ.

Ἐν Ῥόδῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἡ ῥητορικὴ κυρίως ἤκμασεν ἐν Ῥόδῳ, ἐνθα ἶδρυσε σχολὴν ὁ ἐξ Ἀθηνῶν φυγαδευθεὶς Αἰσχίνης. Ἀλλὰ καὶ ἐν Πέλλῃ ἐθεραπεύοντο τὰ γράμματα καὶ ἐν Ταρσῷ καὶ ἐν Σικελίᾳ, ἐνθα ἤκμασεν ὁ ἱστορικός Τίμαιος. Ὁ ἀξιολογώτατος ὅμως τῶν ἱστορικῶν τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ὁ Μεγαλοπολίτης Πολύβιος, ὅστις ἔδρασε κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα.

Αἱ τέχναι. Αἱ καλὰ τέχναι ἤκμασαν ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας πόλεις ἐν Περγάμῳ. Περὶ τὸν κολοσσιαῖον βωμὸν τοῦ Σωτῆρος Διὸς ὑπῆρχεν ἡ περίφημος ἐξ ἐκτύπων ἀναγλύφων ζωφόρος, ἡ παριστῶσα γιγαντομαχίαν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τοῦ Ἀττάλου κατὰ τῶν Γαλατῶν.

Ἡ γλυπτικὴ ἤκμασε καὶ ἐν Ῥόδῳ, ἐν ἣ ἐποιήθησαν τὸ σύμπλεγμα τοῦ Λαοκόοντος καὶ ὁ Κολοσσός, ὁ κρημισθεὶς κατόπιν ὑπὸ σεισμοῦ, ἔργον τοῦ Χάρητος, θεωρούμενον ὡς ἐν τῶν ἑπτὰ θαυμάτων τῆς τέχνης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Ἔργα δὲ ἀρχιτεκτονικῆς ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω πόλεων εἶχον νὰ ἐπιδείξωσιν ἡ Ἀντιόχεια καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια. Αἱ τέχναι ὅμως κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἔτεινον εἰς δημιουργίαν, κολοσσιαίων ἔργων καὶ ἀπεμακρύνοντο τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ χερσίντου. Ἀλλὰ καὶ πρακτικῆς χρήσεως τεχνικὰ ἔργα ἐξετελέσθησαν ὡς ὁ Φάρος τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐν τῶν ἑπτὰ θαυμάτων. Εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἤρθη καὶ ἡ ναυπηγικὴ κατὰ τούτους τοὺς χρόνους. Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς εἶχε κατασκευάσει ναῦς ἐχούσας 15—16 σειρὰς κωπηλατῶν, ὁ δὲ μεγαλουργὸς ὄσον καὶ φιλόμουςος Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος συνεκέντρωσε στόλον ἐξ ὑπερτετρακισχιλίων πολεμικῶν καὶ θαλαμηγῶν πλοίων, τὰ ὅποια διέσχισον τὴν Μεσόγειον καὶ τὸν Νεῖλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Γ' Π. Χ. ΑΙΩΝΑ

1. Ἀθηναῖοι, Βοιωτοί, Αἰτωλοί.

Οἱ Ἕλληνας ὑπὸ τοῦς Μακεδόνας. Οἱ Ἕλληνας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀνατραφέντες ἀπ' αἰῶνων εἰς τὸ ν' αὐτοδιοικῶνται κατὰ πόλεις δὲν συνέπρακτον μετὰ τοῦ ὁμοφύλου Μακεδονικοῦ κόσμου, ἀλλὰ διαρκῶς ἠγωνίζοντο νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τῶν μακεδονικῶν φρουρῶν. Ἐξ ἄλλου ὁ Μακεδονικὸς κόσμος παρυσιάζετο πρὸ τῶν ὁμμάτων αὐτῶν πάντοτε διηρημένος, τασσόμενοι λοιπὸν ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς μέρους κατ' ἀνάγκην ἐπολέμουν πρὸς τὸ ἄλλο. Καὶ ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία εἶναι γέφυρα ἐν τῇ ὁδῷ τῇ μεταξὺ τῆς Αἰγύπτου ἢ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀφ' ἐνὸς καὶ τῆς Μακεδονίας ἀφ' ἑτέρου, μετέβαλεν αὐτὴν εἰς θέατρον πολέμου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐχρησιμοποιοῦντο διαρκῶς οἱ Ἕλληνας. Ὅσακις δὲ οἱ Μακεδόνες ἤθελον νὰ εὐδοκίμησωσιν ἐν Ἑλλάδι, γνωρίζοντες τὸ πνεῦμα τῆς ἀκράτου ἐλευθερίας, τὸ ὁποῖον διεῖπε τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας, ἀνεκήρυσσαν αὐτὰς ἐλευθέραι· οἱ δὲ Ἕλληνας δουλοπρεπῶς ἐνίστε νῦχαρίστουν διὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἣτις δὲν παρείχετο ὅμως εἰς αὐτούς.

Αἱ Ἀθῆναι. Κέντρον τῆς κατὰ τῶν Μακεδόνων κινήσεως ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν οὐδεμίαν εὐκαιρίαν ἀφῆκεν ἀνεκμετάλλευτον πρὸς τοῦτο. Καίτοι δὲ πάντοτε ἠττηθεῖσα δὲν ἔπαθε παρομοίαν πρὸς τὰς Θήβας ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου καταστροφὴν. Οἱ νικηταὶ ἐμαλάσσοντο πρὸ τῆς ἐνδόξου πόλεως καὶ συνεχώρουν αὐτήν. Οἱ Ἀθηναῖοι, θεοποιήσαντες Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν καὶ πολεμήσαντες ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν Ἰψῷ, ἀπέστησαν κατόπιν μετ' ἄλλων πόλεων. Ἐκ τούτου ἐξερράγη ἐν Ἑλλάδι ὁ μνημονευθεὶς ἀνωτέρω τετραετής πόλεμος (298—295). Αἱ Ἀθῆναι πολιορκηθεῖσαι στενωτάτα ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα ἕνεκα τοῦ δεινοτάτου λιμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπηκολούθησεν, ἀλλ' ἔταν παρεδόθησαν, οὐ μόνον ἔτυχον συγγνώμης, ἀλλ' ἔλαβον ὡς δῶρον παρὰ τοῦ Δημητρίου

πολλὰς χιλιάδας μεδίμων σίτου. Κατὰ τὸν Χρεμωνίδειον πόλεμον (266) οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν ἐνάρετον φιλόσοφον Χρεμωνίδην ἀπεστάτησαν ἀπὸ τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τούτου ἐξεπολιορκήθησαν. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Γ' αἰῶνος αἱ Ἀθηναὶ ἀποβάλλουσι πᾶσιν ἰσχὺν καὶ καταπίπτουσιν εἰς θέσιν ἐπαρχιακῆς, οὕτως εἶπεῖν, πόλεως. Ὡς τόπος ὅμως ἀναμνήσεων καὶ σοφίας ἐλκύουσιν ἀκόμη τὴν ἀγάπην καὶ τὴν φιλίαν τῶν βυσιλέων Ἐπιγόνων. Οἱ Ἀτταλικοὶ καλλιτεχνικὰ ἰδρύματα ἤγειραν ἐν τῇ πόλει, οἷα ἡ στοὰ τοῦ Εὐμένους κτλ.

Αἱ Θῆβαι. Ἐτη 19 μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου αἱ Θῆβαι ἀνεκτίσθησαν ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου (316). Ἐκπολιορκηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Δημητρίου συνεχωρήθησαν τῇ παρακλήσει τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀντιγόνου (291), ἔκτοτε ὅμως περιήλθον εἰς ἀσημότητα. Καὶ μόνον κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Γαλατῶν τὸ κοινὸν τῶν Βοιωτῶν παρασχόν 10 χ. ἀνδρῶν συνέτελεσε μετὰ τῶν Αἰτωλῶν ἐν Θερμοπύλαις καὶ τῶν Φωκῶν ἐν Δελφοῖς εἰς τὴν ὀλοσχερῇ ἦταν τῶν ἐπιδρομῶν (278).

Αἰτωλικὴ συμπολιτεία. Οἱ κυριώτεροι ὅμως σωτῆρες τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν Γαλατῶν ἦσαν οἱ Αἰτωλοί. Οὗτοι μόνον μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν διετήρησαν τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν ἐπὶ τῶν Μακεδόνων. Ὅπλοφοροῦντες πάντοτε καὶ ἐκτρεπόμενοι εἰς ληστείας εἶζον εἰς μικρὰς ὠχυρωμένας κώμας ξένοι πρὸς τὸν ἀστικὸν πολιτισμὸν τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος ἠνώθησαν αἱ μικραὶ αὐτῶν κοινότητες εἰς συμμαχίαν, εἶδρα δὲ τῶν συμάχων ἦτο τὸ Θέρμον παρὰ τὴν Τριχωνίδα. Ἐκεῖ ἄπαξ τοῦ ἔτους συνήρχοντο εἰς τὸ λεγόμενον παναιτωλικὸν συνέδριον, κατὰ τὸ ὅποιον ἐξελέγοντο οἱ ἀρχαί. Ἦσαν δὲ αὗται ὁ στρατηγός, ὁ ἱππαρχος, ὁ δημόσιος γραμματεὺς καὶ οἱ σύεδροι, οἱ καλούμενοι ἀπόκλητοι.

Εἰς τὴν συμπολιτείαν αὐτῶν οἱ Αἰτωλοὶ περιέλαβον σὺν τῷ χρόνῳ ἄπασαν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, πλὴν τῶν Ἀθηνῶν, μέρος τῆς Θεσσαλίας καὶ τὴν Λυσιμάχειαν τῆς Θράκης, ἐνέτεινον δὲ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ὅπως καταλάβωσι τὴν Πελοπόννησον.

2. Ἀχαιοὶ καὶ Σπαρτιάται.

Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία. Αἱ πόλεις τῆς Ἀχαΐας Πάτραι, Δύμη, Τρίταια, Φαραὶ ἀποστατήσασαι ἀπὸ τῶν Μακεδόνων συνεδέθησαν διὰ πολιτικῆς συμμαχίας (280). Εἰς ταύτας προστέθη τὸ Αἴγιον καὶ βραδύτερον αἱ ὑπόλοιποι πέντε Ἀχαϊκαὶ πόλεις. Αἱ ἀνωτέρω πόλεις διατηροῦσαι τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν ὑπεχρεοῦντο ν' ἀντιτάσσωνται κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν καὶ κατὰ παντὸς ἐπιχειροῦντος νὰ ἰδρῦσῃ τυραννίδα ἔν τινι ἐξ αὐτῶν. Πρώτη ξένη πόλις προσελθοῦσα εἰς τὴν συμμαχίαν ὑπῆρξεν ἡ Σικυών, ἡ ὁποία ἠλευθερώθη ἀπὸ τῆς τυραννίδος διὰ τοῦ τέκνου αὐτῆς Ἀράτου τοῦ Κλεινίου (251). Ἐδρα τῆς συμπολιτείας ἦτο τὸ Αἴγιον, ἔνθα συνήρχοντο δις τοῦ ἔτους. Κατ' ἐνιαυτὸν ἐξελέγετο ὁ στρατηγός, ὅστις ἦτο ὁ κυριώτατος τῶν ἀρχόντων, καὶ οἱ συνάρχοντες αὐτοῦ ἑπάρχος, ναύαρχος, γραμματεὺς καὶ οἱ δαμουργοὶ ἢ πρόβολοι, εἷς ἐξ ἐκάστης πόλεως, οἱ ὁποῖοι προεβούλευον περὶ παντὸς προτεινομένου. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πολεμικὴν Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν ἡ Ἀχαϊκὴ ὑπῆρξε μᾶλλον πολιτικὴ.

Ὁ Ἄρατος, νεαρὸς τὴν ἡλικίαν γενόμενος στρατηγός, κατέλαβε τὴν Κόρινθον (245). Ἐκτοτε ἐξελέγετο διαρκῶς στρατηγός καὶ ἀνέδειξε τὴν συμπολιτείαν ἰσχυρὰν δια τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἀρετῶν ἰδίως. Σὺν τῷ χρόνῳ πᾶσα σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος προσεχώρησεν εἰς τὴν συμπολιτείαν, πλην τῆς Σπάρτης, δι' αὐτῆς δὲ ἠλευθερώθησαν καὶ αἱ Ἀθηναὶ ἀπὸ τῶν Μακεδόνων.

Ἄγρις δ' Δ', Κλεομένης δ' Γ'. Οὔτε ὁ Φίλιππος οὔτε ὁ Ἀλέξανδρος οὔτε ὁ Κάσσανδρος οὔτε ὁ Πύρρος οὔτε οἱ Αἰτωλοὶ κατώρθωσαν νὰ πατήσωσι τὸν πόδα ἐπὶ τῆς πενιχρᾶς, ἀλλ' ὑπερηφάνου πόλεως τῆς Σπάρτης, ἡ ὁποία μέχρι τοῦ Κασσάνδρου, ὅτε τὸ πρῶτον ἐτειγίσθη, εἶχεν ὡς μόνον τεῖχος τὰ στήθη τῶν τέκνων τῆς.

Ἄλλ' ἐπὶ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων εἶχεν ἐκπέσει εἰς παντελεῆ ἀφάνειαν, ἐξ ἄλλου τὸ Λυκούργειον πολίτευμα, διὰ τοῦ

ὁποίου εἶχε μεγαλουργήσει ἄλλοτε, εἶχε καταστή γράμμα νεκρόν. Ἀντὶ τῆς ἰσότητος καὶ τῆς σκληραγωγίας οἱ ἐλάχιστοι πλούσιοι ἐτρώφον εἰς παντοειδεῖς ἡδονάς, ἐν ᾧ τὸ πολὺ πλῆθος ἐμαστιζέτο ὑπὸ πενίας ἀφορήτου. Τὸ θέαμα τοῦτο δὲν ἠνείχετο νὰ ἐλέπη ὁ φιλόπατρις Ἅγις ὁ Δ', ὁ εἰκοσαετῆς βασιλεὺς τῆς Σπάρτης (244). Ἐχων συμβοηθοὺς τὰς εὐγενεῖς Λακκαίνας, τὴν μᾶμμην τοῦ Ἀρχιδάμειαν, τὴν μητέρα τοῦ Ἀγησιστράταν καὶ τὴν σύζυγόν τοῦ Ἀγιάτιδα ἀπεφάσισε ν' ἀποκαταστήσῃ τὸ Λυκούργειον πολίτευμα. Ἄλλ' ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος αὐτοῦ Ἀγησίλαος ἐματαίωσε τὸ σχέδιον αὐτῶν καὶ ἐπέτυχε τὸν διὰ στραγαλισμοῦ θάνατον τοῦ Ἅγιδος καὶ τῶν συγγενῶν γυναικῶν πλὴν τῆς Ἀγιάτιδος (241). Ὁ ἕτερος βασιλεὺς Λεωνίδας κατόπιν τοῦ στυγεροῦ τούτου κακουργήματος ἐνύμφευσε διὰ τῆς βίας τὴν χήραν Ἀγιάτιδα μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κλεομένου τοῦ Γ'. Ἄλλ' ὁ νεαρὸς Κλεομένης, διδαχθεὶς παρὰ τῶν Στωϊκῶν τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀρετὴν, τυχῶν δὲ συζύγου τῆς εὐγενοῦς καὶ μεγαλόφρονος Ἀγιάτιδος, μόλις ἔλαβε τὴν βασιλείαν ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ διακοπὲν ἔργον τοῦ Ἅγιδος (236). Διένειμε λοιπὸν τὴν χώραν κατ' ἴσους κλήρους, ἀφῆκε τὰ χρέη τῶν πτωχῶν, ἐπύκνωσε τὴν πόλιν διὰ τῶν χρηστοτέρων περιούκιων καὶ ἐπανέφερε τὰ γυμνάσια καὶ τὰ συσσίτια, εἰσήγαγε δὲ εἰς τὸν στρατὸν τὴν μακρὰν μακεδονικὴν σάρισαν.

Κλεομενικὸς πόλεμος (227—222). Κατὰ τὸν ἐπιβλαβῆ διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν Κλεομενικὸν πόλεμον ὁ Κλεομένης συνέτριψε κατ' ἀρχὰς τὴν δύναμιν τῶν Ἀχαιῶν κυριεύσας καὶ κατασκάψας τὴν Μεγαλόπολιν, ἔπειτα δὲ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Ἀργολίδα καὶ Ἀχαΐαν καὶ ὑποτάξας πλείστας πόλεις. Ὁ ἠττηθεὶς Ἄρκτος ἐν ἀπελπισίᾳ εὕρισκόμενος ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον τὸν Δώσωνα, ὁ ὁποῖος κατῆλθε μετὰ ἰσχυροῦ στρατοῦ.

Παρὰ τὰ στενὰ τῆς Σελλασίας συνεκροτήθη κρατερὰ μάχη τῶν Μακεδόνων, Ἀχαιῶν καὶ λοιπῶν συμμάχων κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, καθ' ἣν ἔπαθε πανωλεθρίαν ὁ σπαρτιατικὸς στρατός (222). Ὁ Κλεομένης ἱππηλατῶν σώζεται εἰς Γύθειον καὶ

διαπεραιοῦται εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἵνα ζητήσῃ τὴν βοήθειαν Πτολεμαίου τοῦ Εὐσεργέτου. Ὁ δὲ Ἀντίγονος ὁ Δώτων εἰσῆλθεν εἰς Σπάρτην καὶ κατήργησε τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Κλεομένους, διώρισε δὲ διοικητὴν ἢ ἐπιστάτην ἐν τῇ πόλει. Ὁ ἀτυχῆτας βασιλεὺς Κλεομένης μετὰ δεινὰς περιπετείας ἠτύχησεν ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν ᾧ ἐσφάζοντο ἡ μήτηρ αὐτοῦ Κρατησίκλεια καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος (220).

3. Οἱ τελευταῖοι ἐμφύλιοι πόλεμοι.

Συμμαχικὸς πόλεμος (220—217). Οἱ Αἰτωλοὶ ἔχοντες συμμάχους ἐν Πελοποννήσῳ τοὺς Ἡλείους καὶ τοὺς Σπαρτιάτας ἔδωκαν ἀφορμὰς εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ κατ' ἀρχὰς κατίσχυσαν τῶν Ἀχαιῶν, στρατηγουμένων ὑπὸ τοῦ Ἀράτου, ἀλλὰ κατόπιν, ἐπελθόντος τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Ε', προστάτου τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἠττήθησαν. Ὁ Φίλιππος εἰσέβηλεν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν καὶ κατέστρεψε τὸ Θέρμον. Τοιουτοτρόπως ἠναγκάσθησαν οἱ Αἰτωλοὶ νὰ κλείσωσιν εἰρήνην πρὸς τὸν Φίλιππον.

Ἰλλυρικὸς καὶ πρῶτος Μακεδονικὸς πόλεμος. Ἡ πρώτη πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐπικοινωνία τῶν Ῥωμαίων, λαοῦ δεσπίζοντος τότε πάσης τῆς Ἰταλίας, χρονολογεῖται, ἀφ' οὗ χρόνου οἱ Ἠπειρωταὶ καὶ οἱ κάτοικοι τῶν Ἰονίων νήσων πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Ἰλλυριῶν πειρακτῶν ἐζήτησαν τὴν προστασίαν αὐτῶν (229).

Ὁ Ῥωμαϊκὸς στόλος ὑπέταξε τὴν Ἰλλυρίαν τῇ βοήθειᾳ τοῦ μεταστάντος πρὸς τοὺς Ῥωμαίους Δημητρίου τοῦ Φαρίου, εἰς ὃν καὶ παρέδωκαν πολλὰς ἐκ τῶν καταληφθεισῶν χωρῶν. Τὴν δὲ Κέρκυραν καὶ ἄλλας πλησιοχώρους πόλεις ἔλαβον οἱ Ῥωμαῖοι ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν. Βραδύτερον οἱ Ῥωμαῖοι ἐκδικούμενοι τὸν σύμμηχον τῶν Ἰλλυριῶν Φίλιππον τὸν Ε' ἐκίνησαν κατ' αὐτοῦ τοὺς ὑποταγέντας Αἰτωλοὺς. Ἐντεῦθεν ἡ Ἑλλὰς διηρέθη εἰς δύο στρατόπεδα. Μετὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Αἰτωλῶν ἐτάχθησαν οἱ Ἀθηναῖοι, Ἡλεῖοι, Μεσσήνιοι, Λακεδαιμόνιοι καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Περγάμου Ἄτταλος ὁ Α', μετὰ

δὲ τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ἀχαιῶν οἱ Ἀκαρνανες, Ἡπειρώται, Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Βοιωτοί. Ὁ ἀγὼν διήρκεσεν ἐπὶ 7 ἔτη, πλεῖστα δὲ κακὰ ἐπέφερον εἰς τὴν Ἑλλάδα (211—204). Τοὺς κατοίκους πολλῶν καταληφθεῖσων πόλεων ἐπώλησαν οἱ Ῥωμαῖοι ὡς δούλους, ἡ δὲ Αἴγινα ἐπώληθη ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν εἰς τὸν Ἄτταλον ἀντὶ 30 ταλάντων. Μετὰ θαυμαστῆς ταχύτητος ἀντεπεξῆλθεν ὁ Φίλιππος κατὰ τῶν περικυκλούντων αὐτὸν ἐχθρῶν. Αἱ νῆκαι ἕως τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν Φιλοποίμενος ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἡ ἀποχὴ ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ Ἄττάλου συνέτελεσαν τὰ μέγιστα, ὅπως δοθῆ τέρμα εἰς τὸν πόλεμον. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπησχολημένοι περὶ τὴν Καρχηδόνα ἐσυνθηκολόγησαν μετὰ τοῦ Φιλίππου.

Φιλοποίμην. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀράτου, δηλητηριασθέντος ὑπὸ τοῦ Φιλίππου (213), ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας Φιλοποίμην ὁ Μεγαλοπολίτης. Οὗτος ὑπερησπίσθη ἐρρωμένως, χωρὶς νὰ δυνηθῆ νὰ τὴν σώσῃ, τὴν πατρίδα αὐτοῦ, προσβληθεῖσιν ὑπὸ τοῦ Κλεομένου, ἐξεδικίθη ὅμως βραδύτερον γενόμενος ἐκ τῶν κυρίων αἰτίων τῆς ἥττης τοῦ Κλεομένου ἐν Σελλασίᾳ. Ἐμπειρότατος εἰς τὰ πολεμικὰ ἐπήνεγκε μεταρρυθμίσεις εἰς τὸν ὄπλισμόν καὶ τὸν τρόπον τοῦ μάχεσθαι τῶν Ἀχαιῶν ἐπὶ τὸ μακεδονικώτερον, ἐπέτυχε δὲ ὥστε νὰ στρατεύωνται πάντες καὶ οὐχὶ νὰ μάχωνται διὰ μισθοφόρων. Κατὰ τὴν ἐν Μαντινεῖα μάχην πρὸς τὸν τύραννον τῆς Σπάρτης Μιχαλίδαν κατέστρεψε καὶ συνέλαβεν ἱκανὰς χιλιάδας Λακεδαιμονίων, ἐφόνησε δὲ ἰδίᾳ χειρὶ τὸν τύραννον (207). Μετὰ τινὰ δ' ἔτη ἐνίκησε τὸν νέον τύραννον τῆς Σπάρτης Νάβιν φονεύσας αὐτὸν καὶ καθήρесе τὰ τείχη τῆς Σπάρτης (192). Πᾶσα ἤδη ἡ Πελοπόννησος εἶχε συμπεριληφθῆ εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Κατὰ τινὰ ἕως ἀποστασίαν τῶν Μεσσηνίων πεσὼν ἀπὸ τοῦ ἵππου ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν στασιωτῶν καὶ ἠναγκάσθη νὰ πῆ τὸ κόνειον ὁ τελευταῖος οὗτος ἔξοχος στρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων (183).

Δεύτερος Μακεδονικὸς πόλεμος. Κατὰ τὰ ἔτη τῆς εἰρήνης πρὸς τοὺς Ῥωμαίους Φίλιππος ὁ Ε' οὐδῶλως ἀναλογισθεὶς

τὸν ἐξ ἐκείνων κίνδυνον διενήργησεν ἐπιτυχεῖς, ἀλλὰ σκληροῦς καὶ καταστρεπτικούς πολέμους κατὰ πολλῶν Ἑλληνικῶν βασιλείων καὶ πόλεων. Ἐξηγέρθησαν λοιπὸν κατ' αὐτοῦ πάντες, Περγαμηνοί, Ῥόδιοι, Βυζάντιοι Αἰγύπτιοι, ζητοῦντες παρὰ τῶν Ῥωμαίων βοήθειαν. Ἀφορμὴν ἐκ τούτου λαβόντες οἱ Ῥωμαῖοι ἔπεμψαν κατ' αὐτοῦ τὸν Φλαμινίνον, ὅστις ἐνίκησε τὴν Μακεδονικὴν φάλαγγα διὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ αἰτωλικοῦ ἵππικοῦ ἐν Κυνὸς Κεφαλαίᾳ τῆς Θεσσαλίας (197). Ὅροι βεβρυτάτοι ἐπεβλήθησαν εἰς τὸν Φίλιππον, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς ἀσυνεσίας του ἀπεξένωσεν ἑαυτὸν τῶν συμπαθειῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπήγαγε κατὰ τῆς Μακεδονίας μεμονωμένης τὰ Ῥωμαϊκὰ ἔπλα.

Ἀνακήρυξις τῶν Ἑλλήνων αὐτονόμων. Εἷς ἐκ τῶν ὄρων τῆς πρὸς τὸν Φίλιππον εἰρήνης τῶν Ῥωμαίων ἦτο ν' ἀφήσῃ οὗτος αὐτονόμους πάσας τὰς ἑλληνίδας πόλεις. Ὁ Φλαμινίνος ἐλθὼν εἰς Κόρινθον, τελουμένων τῶν Ἰσθμίων, ἀνήγγειλε τοῦτο διὰ κήρυκος.

Ἀκατάσχετος ὑπῆρξεν ὁ τυφλὸς ἐνθουσιασμὸς τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων, οὓς ἐθεώρησαν ἀληθεῖς ἐλευθερωτάς των, ἐν ᾧ ἐκεῖνοι ἐζήτουν δι' αὐτοῦ τὴν διάσπασιν πάσης ἰσχυρᾶς ἐνώσεως ἐν Ἑλλάδι καὶ ἰδίᾳ τῆς Ἀρχαῖκῆς συμπολιτείας (196).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ἡ ἸΤΑΛΙΑ

1. Περιγραφή τῆς Ἰταλίας.

Ὄνομα καὶ ὄρια. Πρὸς Δ. τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου κεῖται ἑτέρα χερσόνησος, ἣτις ἐκλήθη παρὰ τῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων Ἑσπερία, κατόπιν δὲ ὑπὸ τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἑλλήνων ἀποίκων Ἰταλία ἐκ τοῦ μικροῦ λαοῦ τῶν Ἰταλῶν, τοῦ κατοικοῦντος τὴν μεσημβρινὴν τῆς χερσονήσου ἀκρᾶν. Ἡ Ἰταλία

περιελαμβάνει μέχρι τοῦ Α' αἰῶνος μόνον τὴν χερσόνησον, δη-
λαδή τὰ μέχρι τῶν ποταμῶν Ῥουβίκωνος καὶ Μάκρκα, βραχύτε-
ρον τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπεξετάθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ εἰς τὰ
πρὸς βορρᾶν τῶν ἀνωτέρω ποταμῶν μέχρι τῶν Ἄλπεων. Οἱ
ὄγκοι τῶν Ἄλπεων, σχηματίζοντες στεφάνην, χωρίζουσι τὴν
Ἰταλίαν τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, αἱ δὲ θάλασσαι, ἡ Τυρρηνικὴ καὶ
ἡ Ἀδριατικὴ, βρέχουσι τὰς δύο πλευρὰς τῆς Χερσονήσου, τὰς
δ' ἐσχάτας πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἄκρας βρέχει τὸ Ἴόνιον πέλα-
γος. Ἡ Ἰταλία φύσει διαιρεῖται εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν, τὴν χερ-
σόνησον καὶ τὴν νησιωτικὴν.

Ἡ Ἠπειρωτικὴ Ἰταλία. Αὕτη διασχίζεται ὑπὸ τοῦ μεγί-
στου ἰταλικοῦ ποταμοῦ, τοῦ Πάδου, ἐκβάλλοντος εἰς τὴν Ἀδρια-
τικὴν. Ἐκαλεῖτο δὲ Γαλατία ἐντὸς τῶν Ἄλπεων, διότι κα-
τακεῖτο ὑπὸ Γαλατῶν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Ἡ με-
γάλη περὶ τὸν Πάδον κοιλάς, συνεχῆς ἀπὸ τοῦ Τουρίνου μέχρι
τῆς Βενετίας, εἶναι τὸ εὐφορώτερον μέρος τῆς Ἰταλίας. Ἐκα-
λεῖτο δὲ τὸ πρὸς Β. τοῦ ποταμοῦ Γαλατία πέραν τοῦ Πάδου,
τὸ δὲ πρὸς Ν. Γαλατία ἐντὸς τοῦ Πάδου.

Ἡ Ἰταλικὴ Χερσόνησος. Μικρὰ ὄροσειρά, τὰ Ἀπέννινα,
ὧν ἡ ὑψηλότερα κορυφὴ δὲν ὑπερβαίνει τὰς 3 χ. μέτρα, συνεχο-
μένη πρὸς τὰς Ἐπιθαλασσίους Ἄλπεις, διασχίζει τὴν χερσό-
νησον μέχρι τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας ἀποκλίνουσα κατὰ τὸ κέν-
τρον πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν μάλλον. Οὕτως ὥστε τὸ πρὸς Α.
τῶν Ἀπεννίνων μέρος στενὰς καὶ βραχείας πεδιάδας παρουσιάζει,
διακοπτομένης ἀπὸ διαφράγματα βραχῶδη. Πλήθος χειμάρ-
ρων, ὄρητικῶν κατὰ τὸν χειμῶνα, ἐκβάλλουσιν ἐκεῖθεν εἰς τὴν
Ἀδριατικὴν, ἧτις εἶναι ἀλίμενος καὶ ἄξενος καθ' ὅλην αὐτῆς
τὴν ἕκτασιν. Τὸ ὄρεινόν τοῦτο τμήμα τῆς Ἰταλίας ἦτο πρόσ-
φορον μόνον πρὸς διατροφήν ποιμνίων. Τούναντίον τὸ πρὸς Δ.
τῶν Ἀπεννίνων περιλαμβάνει πεδιάδας εὐφόρους, ἃς ποτίζει
μεγαλύτεροι ποταμοί. Τούτων ὁ μέγιστος εἶναι ὁ Τίβερις, μή-
κους 356 χιλιομέτρων, ὁ ὁποῖος δέχεται τὰ ὕδατα πολλῶν πα-
ραποτάμων, ἐξ ὧν κυριώτατος εἶναι ὁ Ἀνίων. Αἱ δὲ ἀκταὶ τῆς
Τυρρηνικῆς θαλάσσης διανοίγουσαι κόλπους καὶ λιμένας καθι-

στῶσι τὸ εὐφορον τοῦτο τμήμα καὶ πρόσφορον εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸς τὸ Ἴόνιον ἀκτὴ διανοίγει τὸν μέγαν κόλπον τοῦ Τάραντος.

Ἡ νησιωτικὴ Ἰταλία. Ἡ Σικελία ἢ Τρινακρία (ὡς ἐκ τῶν τριῶν αὐτῆς ἀκρωτηρίων), χωριζομένη τῆς χερσονήσου διὰ τοῦ στενοῦ πορθμοῦ τῆς Μεσσήνης, ἀπετέλει μετὰ τῶν νήσων τοῦ Αἰόλου (τὰ νῦν Λιπάρων) καὶ τῶν Αἰγυσιῶν (Αἰγάδων) προέκτασιν τῶν Ἀπεννίνων ὄρεων πρὸς νότον πρὸ ἀμνημονευτῶν χρόνων. Ἡ Αἰθαλία (Ἐλβα), ἡ Πιθηκοῦσα (Ἰσχία) καὶ αἱ Καπρέαι εἶναι μικρότεροι νῆσοι παρὰ τὴν Τυρρηνικὴν ἀκτὴν. Ἡ δὲ μεγίστη τῶν νήσων τῆς Μεσογείου Σαρδῶν (Σαρδηνία) καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτὴν Κύρνος (Κορσικὴ) δὲν εἶναι ὑποθαλάσσιοι προεκτάσεις τῶν Ἀπεννίνων, ἀλλ' εἶναι λείψανα ἰδιαίτερου προϊστορικοῦ κόσμου, καταβυθισθέντος ἐντὸς τῆς Τυρρηνικῆς θαλάσσης. Αἱ τελευταῖαι αὗται νῆσοι ἔχουσι τὰς πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἐστραμμένας ἀκτὰς ἀποκρήμνους καὶ ἀλιμένους.

Ἡ Ἰταλία ἐν γένει. Τὸ κλίμα τῆς Ἰταλίας εἶναι γλυκύ, ἀλλὰ ὑγρὸν. Τὸ φθινόπωρον εἶναι πολὺ βροχερόν, κατὰ δὲ τὸ θέρος ἐπικρατεῖ ξηρότης μεγάλη. Ὁ οὐρανὸς δὲν εἶναι τόσον διαφανής, ὡς ἐν Ἑλλάδι, οὔτε ἡ γῆ, ὡς ἡ Ἑλληνικὴ, εἶναι πρόσφορος διὰ ναυτικούς, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ γεωργούς καὶ ποιμένους. Αἱ ἐν Ἑλλάδι ἀνθοῦσαι ἄμπελος, ἐλαία, λεμονέα φύονται εἰς τὰς νοτίους χώρας τῆς Ἰταλίας. Ἡ Ἰταλία εἶναι τόπος κατ' ἐξοχὴν ἡφαιστειώδης, ἰδίᾳ ἡ νότιος, ἔνθα ὁ Βεσσούβιος, ἡ Σικελικὴ Αἴτνη καὶ οἱ κρατῆρες τῶν νήσων τοῦ Αἰόλου ἔχουσι σημειώσει ἐκρήξεις εἰς χρόνους ἱστορικούς.

2. Λαοὶ τῆς Ἰταλίας.

Διαίσεις τῶν λαῶν τῆς Ἰταλίας. Ἡ Ἰταλία φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευσεν ὡς κοινὸν ἄσυλον τῶν λαῶν πάντων τῶν περὶ μερῶν. Λαοὶ διάφοροι κατὰ τὴν φυλὴν, τὴν θρησκείαν, τὴν γλῶσσαν κατέκησαν αὐτὴν κατὰ διαφόρους ἐποχάς. Οἱ Λίγυρες (Λίγυροι) καὶ οἱ Ἰάπυγες φαίνεται ὅτι ἦσαν οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἰταλίας. Οἱ Λίγυρες ἦσαν πιθανῶς Ἰθερικῆς

καταγωγῆς, κατώκησαν δὲ ἐν τῇ Λιγυστικῇ τῆς ἄνω Ἰταλίας καὶ ἐν Σικελίᾳ ὡς Σικανοί. Οἱ Ἰάπυγες ἦσαν τὴν φυλὴν Ἰλλυριοί, διαπεραιωθέντες ἐξ Ἰλλυρίας εἰς τὴν παρὰ τὸν κόλπον τοῦ Ἀδρια Βεννετιαν, εἰς τὴν πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν ἀκτὴν τῆς Ἰταλίας καὶ εἰς τὴν Σικελίαν πιθανῶς ὡς Σικελοί. Οἱ δὲ Ἐτροῦσκοι ἢ Τυρρηνοὶ κατὰ τοὺς Ἕλληνας, ὁ μυστηριώδης οὗτος λαός, τοῦ ὁποίου τὰ ἦθη καὶ ἡ γλῶσσα δὲν ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ τῶν γειτόνων, κατόκουν τὴν μεταξὺ τοῦ Ἄρνου καὶ τοῦ Τιβέρεως χώραν ἐν 12 πόλεσιν. Ἐκεῖθεν ἐτράπησαν πρὸς βορρᾶν καὶ ἔκτισαν 12 προσέτι πόλεις ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Πάδου καὶ πρὸς νότον ἐν τῇ Καμπανίᾳ ἑτέρας 12.

Ἡ πιθανωτέρα γνώμη περὶ αὐτῶν εἶναι ὅτι ἦσαν ἐξ ἀρχῆς λαὸς ναυτικός, ἐνεφανίσθησαν δὲ ἐν Ἰταλίᾳ ὡς κατακτηταὶ περὶ τὸν ΙΒ' αἰῶνα π. Χ. Ἐκ τῆς παραλίας δὲ τῆς Ἐτρουρίας, ἔνθα τὸ πρῶτον ἐγκατεστάθησαν, ἐπροχώρησαν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Οἱ Ῥασένοι ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Ῥαιτίας ἦσαν συγγενεῖς αὐτῶν. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον οἱ Ἐτροῦσκοι ἦσαν μικρασιατικῆς καταγωγῆς. Τῶν Ἐτρούσκων σφίζονται πολλαὶ ἐπιγραφαί, ἀνεξήγητοι εἰσέτι, καὶ πλεῖστα μνημεῖα, δεικνύοντα ὅτι εἶχον ἀναπτύξει εὐρὺν πολιτισμόν.

Οἱ Γαλάται, λαὸς Κελτικῆς καταγωγῆς, εἰσβαλόντες εἰς τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων χώραν εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν ἐνίκηθησαν ὑπὸ τῶν Ἐτρούσκων. Ἄλλ', ὅταν κατὰ τὸν 5' αἰῶνα ἡ δύναμις τούτων ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ, νέοι γαλατικοὶ λαοί, οἱ Ἰνσουβροὶ Σένονες καὶ ἄλλοι, ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς ἐν αὐτῇ.

Οἱ δὲ Ἕλληνες κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἔκτισαν πυκνὰς ἀποικίας ἐν τῇ νοτίῳ Ἰταλίᾳ, ἧτις ἀπεκλήθη ἐκ τούτου Μεγάλη Ἑλλάς, καὶ ἐν τῇ Σικελίᾳ. Οἱ δὲ Καρχηδόνιοι, λαὸς Σημιτικῆς καταγωγῆς, ἐγκατεστάθησαν ὡς κατακτηταὶ ἐν Σαρδηνίᾳ, Σικελίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Τέλος οἱ Ἰταλοὶ ἦσαν ὁ κύριος λαός, Ἰαπετικῆς ἢ Ἰνδοευρωπαϊκῆς φυλῆς, ὁ κατοικῶν τὴν Μέσην Ἰταλίαν.

Οἱ Ἰταλοί. Οἱ Ἰταλοὶ ἦσαν ἐπήλυδες. Ὑπῆρξε χρόνος, καθ'

ὄν μετὰ τῶν συγγενῶν αὐτῶν Ἑλλήνων διέμειναν ὁμοῦ εἰς τὰς πρὸς βορρὰν τῆς Ἀδριατικῆς χώρας. Ἐκεῖθεν οἱ μὲν Ἕλληνες ἐτράπησαν καὶ κατέλαβον τὰ νότια τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου, οἱ δὲ Ἴταλοὶ εἰσχωρήσαντες εἰς τὴν Ἴταλικὴν Χερσόνησον ἐγκατεστάθησαν ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς. Οἱ Ἴταλοὶ, ἀποχωρισθέντες ἀλλήλων διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτῶν ἐντὸς τῶν κοιλάδων τῶν Ἀπεννίνων καὶ τῶν πέριξ πεδιάδων, ἀπετέλεσαν εἰκοσάδα μεμονωμένων ἀπ' ἀλλήλων φυλῶν καὶ ἀνέπτυξαν κατ' ἴδιον τρόπον τὴν γλῶσσαν αὐτῶν. Οὕτως ὥστε δὲν εἶχον συνείδησιν τῆς κοινῆς αὐτῶν καταγωγῆς, αἱ δὲ γλῶσσαι αὐτῶν δὲν εἶχον πρὸς ἀλλήλας σχέσιν διαλέκτων, οἷον εἶχεν ἡ δωρική πρὸς τὴν Ἴωνικήν ἐν Ἑλλάδι. Αἱ ἰταλικαὶ αὗται φυλαὶ δύνανται νὰ διαιρηθῶσιν εἰς δύο ὁμάδας, εἰς τοὺς Ὀσκους καὶ τοὺς Σαβέλλους.

Ἡ ὁμάς τῶν Ὀσκων, ἡ ὁποία κατῴκει τὸ πρὸς Δ. τῶν Ἀπεννίνων εὐφορον τμήμα, περιλαμβάνει τὰ ἐξῆς φύλα· τοὺς Λατίνους, Ουόλσκους, Αἰκούους, Ρευτούλους καὶ τέλος τοὺς Ὀμβρους, οἱ ὅποιοι παρέμειναν εἰς τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πάδου χώραν. Ἡ δὲ ὁμάς τῶν Σαβέλλων περιλαμβάνει τὰ ἐπὶ τῶν Ἀπεννίνων ὄρεινὰ φύλα τῶν Σαβίνων, Σαρνιτῶν, Μαρσῶν, Λευκανῶν.

Οἱ Λατῖνοι. Ἐκ τῶν ἰταλικῶν λαῶν οἱ Λατῖνοι εἶναι ἄξιοι ἰδιαιτέρως μνεΐας, διότι ἐντὸς τῆς φυλῆς τούτων ἀνεπτύχθη ὁ Ῥωμαϊκὸς λαός. Τὸ παλαιὸν Λάτιον (Latium vetus), μετὰξὺ τοῦ Τιβέρεως καὶ τῶν Ἀλβανῶν ὄρεων, τῶν Τιβούρων καὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους κείμενον, κατῴκειτο ἀπὸ τριακοντάδα αὐτονόμων πόλεων ἠνωμένων διὰ συμμαχίας μᾶλλον θρησκευτικῆς ἢ πολιτικῆς. Ἐπὶ τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους ὑψοῦτο ἱερὸν τοῦ Διὸς Λατίνου κοινὸν εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ Λατίου. Ἡ πόλις Ἀλβαν Λόγγα ἐθεωρεῖτο μητρόπολις τοῦ Λατίου. Ἄλλαι πόλεις ἐξέχουσαι μετὰ τὴν Ἀλβαν ἦσαν ἡ Ἀρική, τὰ Τίβουρα, τὸ Λανούβιον, ἡ Πραίνεστος.

3. Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ.

Πρῶτος Ἑλληνικὸς ἀποικισμὸς. Κατὰ δύο δικκεκριμένα χρονικὰ διαστήματα ἱδρυσαν οἱ Ἕλληνες ἀποικίας ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ ἱδρυσις τοῦ Πηλλαντίου ὑπὸ τοῦ Ἀρκάδος Εὐάνδρου καὶ τῶν Τιβούρων ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀμφικράου πρὸ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου εἶναι μυθολογικαὶ παραδόσεις. Εἰς πολὺ παλαιὰν ἐποχὴν εἶναι βεβαιωμένον ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος ἔκτισαν τὸ Πετήλιον, τὸ Μεταπόντιον, τὸ Σάλεντον, καὶ ἄλλας πόλεις εἰς τὰς πλησίον ἀκτὰς· κατ' ἐξίρεισιν εἰς τὴν Τυρρηνικὴν θάλασσαν ἐν Καμπανίᾳ ἔκτισαν τὴν Κύμην πρὸ τοῦ 1.000 π. χ. Τὴν Κύμην ἔκτισαν ἀποικοὶ ἐκ τῆς Αἰολικῆς Κύμης ἐπὶ βράχου ὑψηλοῦ. Τὰ πλοῖα τῶν Κυμαίων ἦσαν ὀνομαστά διὰ τὰς πειρατείας καὶ τὰς μάχας αὐτῶν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους καὶ τοὺς Ἑτρούσκους ναυτικούς. Οἱ ἔμποροι Κυμαῖοι ἐπώλουν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς εὐφόρου Καμπανίας ἀγχεῖα τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Χαλκίδος, ἐλάμβανον δὲ σίτον, ἵνα πωλήσωσιν αὐτὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Πιθανώτατα οἱ λαοὶ τῆς Ἰταλίας ἐκ τῶν Κυμαίων τούτων ἔλαβον τὴν διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφειοῦ γραφὴν αὐτῶν. Βραδύτερον ἐντὸς τοῦ Κυμαίου κόλπου ἀποικοὶ ἐκ Κύμης ἱδρυσαν καὶ ἄλλας πόλεις, ὧν σπουδαιότερα εἶναι ἡ Περθενόπη (Νεάπολις).

Δεύτερος Ἑλληνικὸς ἀποικισμὸς. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ἡ' αἰῶνος νέα ἑλληνικὴ ζωὴ ἐξεχύθη εἰς τὰς ἰταλικὰς ἀκτὰς διὰ σπουδαίων ἀποικιῶν. Ἡ πλουσία Σύβαρις (720), ἡ πολεμικὴ Κρότων, ἡ ὁποία κατέστρεψε τὴν τρυφελὴν Σύβαριν, ὁ Τάραξ, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὸ ὄνομά του εἰς τὸν μεγαλύτερον τῆς Ἰταλίας κόλπον, ἡ Ἑλέα, οἱ Θούριοι (446) καὶ ἄλλαι ἐκόσμησαν τὰς ἐρήμους ἀκτὰς. Οἱ Ἕλληνες ἀποικοὶ περιέβαλλον διὰ τείχους ἰσχυροῦ τὰς πόλεις αὐτῶν, ἵν' ἀνθίστανται κατὰ τῶν ἐντοπίων. Ἐκάστη ἀνεξάρτητος πόλις ἐκκλιέργει διαμέρισμα ἴδιον, ἐξ οὗ συνεκόμιζε τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἦσκει δὲ ἐμπορίον εὐρὸν μετὰ τῶν ἰθαγενῶν. Οἱ ἀποικοὶ ἔζων τὸν αὐτὸν βίον, ὅν καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, ἀλλὰ ἐν πλείονι πλούτῳ καὶ τρυφῇ.

Οί δὲ ἰθαγενεῖς τῶν πέριξ, ὀλιγώτερον πλούσιοι καὶ ἰσχυροί, προσεκολλῶντο εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐδιδάσκοντο τὰς συνθηθείας αὐτῶν καὶ ἐμάνθανον τὴν γλῶσσάν των. Ἡ κάτω Ἰταλία ἀπέβη ὄντως Μεγάλη Ἑλλάς. Ὁ Τάρας, ἀποικία δωρική, ἐπρυτάνευε τῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἰταλίᾳ πόλεων, πολλάκις δὲ ἠγωνίσθη κατὰ τῶν ἐγγχωρίων Λευκανῶν. (*Ἐκτίσθη τὸ 659).

Ἐν Σικελίᾳ. Παρὰ τὸν πορθμὸν τὸν χωρίζοντα τὴν Ἰταλίαν τῆς Σικελίας ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Κυμαίων ἢ Ζάγκλη, ἡ ὁποία ἐπωνομάσθη βραδύτερον Μεσσήνη, ἕνεκα τῆς ἐκεῖ ἐγκαταστάσεως τῶν Μεσσηνίων. Ὑπὸ Ἰώνων ἀποίκων ἐκτίσθησαν ἡ Νάξος, ἡ Κατάνη. οἱ Λεοντῖνοι. Ἄλλ' αἱ πλεῖσται καὶ μέγισται τῶν ἀποικιῶν ἦσαν Δωρικαί, ἡ Γέλα, ἡ Ἰμέρα, ὁ ὄχυρός Ἀκράγας καὶ ὁ πλούσιος Σελινοῦς, κεκοσμημένος διὰ λαμπρῶν καλλιτεχνικῶν οἰκοδομημάτων, αἱ Συράκουσαι, ἡ μεγάλη τῶν Κορινθίων ἀποικία (708). Αἱ Συράκουσαι ἐπρυτάνευον ἐν Σικελίᾳ, οὐ μόνον δὲ κατενίκησαν τοὺς ἐγγχωρίους Σικανοὺς καὶ Σικελούς, ἀλλὰ διεξήγαγον πολυετεῖς πολέμους πρὸς τοὺς ἐξ Ἀφρικῆς κατακτητὰς, τοὺς Καρχηδονίους. Ἐνεκα τῶν Καρχηδονίων ὁ Ἑλληνισμὸς περιωρίσθη εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Σικελίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Η Ρ Ω Μ Η

1. Ἰδρυσίς τῆς Ῥώμης. Βασιλεία. Δημοκρατία.

Κτίσις τῆς πόλεως. Πρῶτοι κάτοικοι. Παρὰ τὰ βόρεια σύνορα τοῦ Λατίου, πλησίον τῆς Ἐτρουρίας καὶ ἀριστερὰ τοῦ Τιβέρεως, ἐκτείνεται μέχρι τῆς θαλάσσης πεδιάς διακοπτομένη ὑπὸ λόφων. Τὸ μέρος τοῦτο ἕνεκα τῶν πλημμυρῶν τοῦ ποταμοῦ ἦτο ἐλῶδες καὶ ἀνθυγιεινόν. Ἐκ τῶν χαμηλῶν λόφων τινές, ἀπότομοι ὄντες, ἠδύναντο νὰ δεσπύσωσι τῆς πεδιάδος. Ὁ

Πακτινός ἦτο ἐκ τῶν ὑψηλοτάτων λόφων, 51 μέτρων, ἀπέ-
χων 300 μέτρα ἀπὸ τοῦ Τιβέρεως. Ἐπ' αὐτοῦ ἐκτίσθη ἡ Ῥώμη
ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου τὸ 753 π. Χ., ὡς ὤρισαν οἱ μεταγενέστεροι
χρονογράφοι. Ἐρείπια ὅμως ἀνασκαφέντα ἐκεῖ ἀνάγονται εἰς
τὸν ΙΑ' π.Χ. αἰῶνα. Αἱ ἀρχαὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας εἶναι σκο-
τειναι καὶ μόλις ἀπὸ τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος δυνάμεθα νὰ κατέχω-
μεν ἀσφαλῶς τὰ γεγονότα. Ἐν τούτοις ὅμως οἱ θεῶλοι, τοὺς
ὁποίους παρέδοσαν εἰς ἡμᾶς οἱ παλαιοί, ἐπλάσθησαν ἀκριβῶς
διὰ νὰ ἐξηγήσωσι πραγματικὰ μνημεῖα, τὰ ὁποῖα οἱ ἴδιοι ἔβλε-
πον, καὶ συνηθείας, τὰς ὁποίας οἱ ἴδιοι μετεχειρίζοντο. Αἱ πα-
ραδόσεις αὗται ἐτράπησαν κατόπιν ἐπὶ τὸ μυθικώτερον ὑπὸ τῶν
χρονογράφων, διὰ νὰ δοθῇ εἰς τοὺς κοσμοκράτορας Ῥωμαίους
καταγωγὴ ἀξία αὐτῶν.

Συνέδεσαν λοιπὸν τὴν Τροίαν πρὸς τὸ Λάτιον, εἰς τὸ ὁποῖον
κατέφυγεν ὁ ἐξ ἐκείνης φυγὰς Αἰνεΐας, ὁ ὁποῖος φέρων τοὺς
πατέριους θεοὺς ἐκ τῆς ἀλωθείσης Τροίας ἐγένετο γενάρχης τῶν
Πακτινῶν ἐν Ἄλβη Λόγγῳ. Ἡ ἀπόγονος αὐτοῦ Ῥέα Σιλβία,
ἴερα τῆς Ἑστίας, ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Ἄρεως διδύμους υἱούς,
τὸν Ῥῶμον ἢ Ῥέμον καὶ τὸν Ῥωμύλον. Τὰ παιδιὰ ταῦτα ὁ
βασιλεύων θεὸς τῶν ἠθέλησε νὰ ἐξαφάνισῃ καὶ ἔρριψεν εἰς τὸν
Τίβεριν, ἐπώθησαν ὅμως αὐτὰ παρὰδόξως καὶ ἔζησαν θηλάζοντα
ἐκ τῶν μαστῶν προσερχομένης λυκαίνης. Ὁ Ῥωμύλος ἀνδρω-
θεὶς ἔκτισε τὴν πόλιν φονεύσας μάλιστα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ
κατὰ τὴν χάραξιν τοῦ περιβόλου αὐτῆς (pomaerium) δι' ἀρό-
τρου, συρομένου ὑπὸ βοῶν.

Κατόπιν ὁ Ῥωμύλος συνώκισεν εἰς τὴν πόλιν τοὺς ληστὰς
καὶ τοὺς ἐξορίστους ἐκ τῶν περιοίκων. Οἱ Ῥωμαῖοι μὴ ἔχοντες
συζύγους ἤρπασαν τὰς γυναῖκας τῶν πλησιοχώρων Σαβίνων.
Ἔνεκα τούτου ἐξήφη πόλεμος τῶν Σαβίνων πρὸς τοὺς Ῥωμαί-
ους. Τέλος οἱ δύο λαοὶ συνεφιλιώθησαν. Οἱ Σαβῖνοι κατέκρησαν
εἰς τὸν Κυρινάλιον λόφον καὶ τὴν μίαν κορυφὴν τοῦ Καπιτω-
λίου λόφου, διότι τὴν ἐτέραν κορυφὴν αὐτοῦ, τὴν Ταρπηίαν
πέτραν, κατέλαβον οἱ Ῥωμαῖοι. Τυτοχρόνως πρὸς Ν. ἰδρύετο
ἐπὶ τοῦ Ἡσκυλίνου καὶ τοῦ Καιλίου λόφων ἀποικία Ἐτρου-

σκική. Οὕτως ἐπὶ λόφων ἤρχισε νὰ συνοικίζεται ἡ Αἰωνία πόλις, ὁ δὲ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἀπετελέσθη ἐκ τριῶν φυλῶν, τῶν Ῥαμνήτων (Λατίνων), Τιτιεῖων (Σαθίνων), Λουκέρων (Ἐτρούσκων), ἐξ ὧν ἐλαμβάνοντο οἱ βασιλεῖς τῆς πόλεως.

|| **Βασιλεῖς τῆς Ῥώμης.** Ὁ Ῥωμύλος, ἀφ' οὗ διωργάνωσε τὴν πολιτείαν, ἠρπάγη, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἕκτοτε δ' ἐλατρεύετο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὡς θεὸς Κυρίνος. Διάδοχος αὐτοῦ ἐγένετο ὁ εὐσεβὴς Σαθίνος Νουμᾶς Πομπίλιος, ὁ ὁποῖος ἐμερίμνησε διὰ τὴν θρησκείαν, ἐνομοθέτησε τὰς τάξεις τοῦ ἱερατείου, ἱδρυσεν δίπυλον ναὸν εἰς τὸν διπρόσωπον θεὸν Ἰανόν, ὁ ὁποῖος ἔμενεν ἀνοικτὸς διεξαγομένου πολέμου. Τοῦναντίον ὁ Τύλλος Ὀστίλιος ἦτο πολεμικὸς, κατέστρεψε τὴν Ἄλβαν Λόγγαν, τὴν μητρόπολιν τῶν Λατίνων.

Εἰς τὸν Ἄγγον Μάρκιον, ἕγγονον τοῦ Νουμᾶ, ἀποδίδουσι τὴν ἱδρυσιν τῆς Ὠστίας, ἐπινείου τῶν Ῥωμαίων παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Τιβέρεως, καὶ τὸν συνοικισμὸν εἰς τὸν Ἄβεντινον λόφον τῶν κατοίκων τῶν κυριευθεισῶν πόλεων, τὴν γεφύρωσιν τοῦ Τιβέρεως καὶ τὴν ὠχύρωσιν τοῦ πέραν αὐτοῦ εὐρισκομένου Ἰανικόλου λόφου, ὅστις δὲν περιλαμβάνετο εἰς τοὺς λόφους τῆς πόλεως. Ὁ μετ' αὐτὸν βασιλεύσας Ταρκύνιος ὁ Πρεσβύτερος ἦτο Ἐτρούσκος καὶ εἰσήγαγε συνηθείας ἔτρουσκικὰς εἰς τὴν πόλιν. Οὗτος διεκρίθη διὰ τὰ κοινωφελῆ κτίσματα, τὰ ὁποῖα ἐπετέλεσε. Διωχέτευσεν τὰ ὕδατα τὰ λιμνάζοντα μεταξὺ τῶν λόφων διὰ τῆς μεγίστης ὑπονόμου (cloaca maxima) εἰς τὸν Τίβεριν καὶ μετέβαλε τὸν χῶρον τοῦτον εἰς μεγάλην ἀγορὰν τῆς πόλεως (Forum Romanum). Κατεσκεύασεν ὁδὸν πρὸς τὸ Καπιτώλιον καὶ ἤγειρεν ἐπὶ τῆς βορείας κορυφῆς αὐτοῦ ἀκρόπολιν. Ἰδρυσεν ναοὺς, ἀγάλματα θεῶν, ἵπποδρόμιον καὶ ἄλλα. Ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς αὐτοῦ Σέρβιος Τύλλιος ὑπῆρξεν ὁ πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς διοργανωτὴς τῆς χώρας. Ἀπέγραψε τοὺς ἐλευθέρους πολίτας, διήρσε δὲ αὐτοὺς ποικιλοτρόπως, ὥστε νὰ λαμβάνωσι πάντες μέρος εἰς τὸν στρατὸν καὶ νὰ συνεισφέρωσιν εἰς τὴν πολιτείαν ἀναλόγως τῆς περιουσίας των. Περιέβαλε διὰ τείχους πάντας τοὺς λόφους τῆς πόλεως περιλαβὼν καὶ τὸν Οὐίμινάλιον

καὶ κατέστησεν οὕτως τὴν πόλιν ἐπτάλοφον. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ταρκύνιος ὁ Ὑπερήφανος, ὁ ὁποῖος συνεπλήρωσε τὰ ἔργα τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ ἴδρυσεν τὸν μέγαν ναὸν τοῦ Διὸς ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου, ἐξεβλήθη τῆς χώρας, διότι ὁ υἱὸς αὐτοῦ προσέβαλε τὴν ἐνάρετον Λουκρητίαν καὶ τοιοιυτοτρόπως ἡ βασιλεία κατελύθη (510).

Ἰδρῦσις δημοκρατίας. Πορσήνας. Ἐκτοτε δύο ἄρχοντες καλούμενοι ὕπατοι (consules) ἐξελέγοντο κατ' ἔτος, ὅπως κυβερνήσωσι τὴν Ῥώμην. Τὸ πολίτευμα ἔλαβεν οὕτω τύπον ἀριστοκρατικῆς δημοκρατίας (510). Οἱ πρῶτοι ὕπατοι ἦσαν ὁ Κολλατῖνος, ὁ σύζυγος τῆς Λουκρητίας, καὶ ὁ φίλος αὐτοῦ Ἰούνιος Βροῦτος. Ἄλλ' ὁ ἐξωσθεὶς βασιλεὺς Ταρκύνιος διωργάνωσεν ὑπὲρ αὐτοῦ συνωμοσίαν ἐν τῇ πόλει, ἣ ὁποία ἔμως ἀνεκαλύφθη. Εἰς τοὺς συνωμώτας κατελέγοντο καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Βρούτου. Τούτους ὁ Βροῦτος, καταπνίξας πᾶν πατρικὸν φίλτρον, κατεδίκασεν εἰς θάνατον χάριν τῆς δημοκρατίας. Ὁ Ταρκύνιος ἀποτυχὼν ἐν Ῥώμῃ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Πορσήνα, βασιλέως τῆς ἔτρουσκικῆς πόλεως Κλουσίου, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἐπολιόρησε τὴν Ῥώμην. Ἡ παράδοσις διηγεῖται ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι νεανῖαι Ὁράτιος Κόκλῆς καὶ Μούκιος Σκαιόλας διὰ τῶν παρατόλμων αὐτῶν ἀνδραγαθῶν ἐνέπνευσαν φόβον εἰς τὸν Πορσήναν, ὅστις ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπῆλθε. Τοιοῦτον, ὑπὲρ τῆς Ῥώμης, τέλος ἔλαβον οἱ τοῦ Ταρκυνίου βασιλικοὶ λεγόμενοι πόλεμοι (508).

2. Κοινωνική, πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ συγκρότησις τῆς Ῥώμης.

Αἱ δύο τάξεις. Ἀσφαλέστεραι κατὰ πολὺ εἶναι αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου τῶν πρώτων Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν λυγρὸς γεωργικὸς καὶ ἰδίᾳ ποιμενικὸς. Αἱ οἰκογένειαι, αἱ κατέχουσαι περισσοτέρας γαίας ἢ ποίμνια, ἀπετέλουν ἀριστοκρατίαν τινὰ ἐν τῷ τόπῳ. Ἐκάστη οἰκογένεια εἶχεν ἀρχηγὸν ἀσχοῦντα ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐν αὐτῇ, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο

pater familias. Οὗτος εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν τέκνων καὶ τῆς γυναίκος αὐτοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ οἱ υἱοὶ ἀπέβχινον ἀρχηγοὶ νέων οἰκογενειῶν, ἀλλὰ διετέλουσαν πάντοτε ἠνωμένοι καὶ μόνον δι' ἐπωνύμου τινὸς διεκρίνετο ἐκάστη, ἐπειδὴ ἔφερον τὸ αὐτὸ ὄνομα. Ἡ ἔνωσις τῶν οἰκογενειῶν τούτων ἀπετέλει τὸ γένος. Ἀρχηγὸς τοῦ γένους ἦτο ὁ ἀπόγονος τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ τοῦ γενάρχου ἢ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἶχε προσφέρει περισσοτέρως εἰς τὸ κράτος ὑπηρεσίας. Τὰ λοιπὰ μέλη ἐκαλοῦντο πατρίκιοι, ἦτοι γόνοι κοινοῦ πατρὸς.

Ἐν ἐκάστῳ γένει ὑπῆρχε καὶ ἀριθμὸς τις ἀνθρώπων μὴ συγγενῶν ἐξ αἵματος, ἀλλ' εὐρισκομένων ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας, τοῦ πάτρωνος. Οἱ ἀνθρωποὶ οὗτοι ἐκαλοῦντο πελάται, προήρχοντο δὲ ἐκ πελακιδῶν ἀπελευθερωθέντων δούλων ἢ ἐκ τῶν ἀρχαίων κατοίκων τοῦ τόπου. Οἱ πελάται εἰργάζοντο εἰς τὰ κτήματα τοῦ πάτρωνος αὐτῶν καὶ συνώδευον αὐτὸν εἰς τὸν πόλεμον, ὁ δὲ πάτρων διέτρεφε τὸν πελάτην καὶ ὑπερησπίζετο εἰς τὸ δικαστήριον. Οἱ πατρίκιοι μετὰ τῶν πελατῶν ἀπετέλουσαν τὸν Ῥωμαϊκὸν λαὸν (Populum Romanum). Ἡ ἑτέρα τάξις ἦτο ἡ πληθὺς (οἱ πληθεῖοι)· οὗτοι ἦσαν ἀπόγονοι τῶν μικρῶν γειτονικῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπετάγησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἢ τῶν ξένων, οἱ ὁποῖοι συνέρρεον εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἐν Ῥώμῃ ἕνεκα τῆς ἀσφαλείας τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἐπιτυχοῦς ἐμπορίου, τὸ ὁποῖον ἤρχισε νὰ διενεργῆται. Οὗτοι εἶχον κτήσεις καὶ ἐπολέμουν ὑπὲρ τῆς πόλεως, ἀλλὰ δὲν εἶχον πολιτικὰ δικαιώματα· δὲν ἐξελέγοντο ἀρχοντες οὐδ' ἐπετρέποντο ἐπιγαμίαι αὐτῶν μετὰ τῶν πατρικίων.

Τὸ πολίτευμα τῆς Ῥώμης. Τὸ πολίτευμα ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν τάξεων. Εἶπομεν ὅτι ὑπῆρχον ἐν Ῥώμῃ τρεῖς φυλαί. Ἐκάστη περιελάμβανεν ἑκατὸν γένη. Οἱ ἀρχηγέται ἐκάστου γένους (patres) ἀπετέλεσαν τὴν Σύγκλητον (senatus), ἣτις ἦτο ἀρχὴ συμβουλευτικὴ κατ' ἀρχὰς τῶν βασιλείων, εἶτα δὲ τῶν ὑπάτων. Αὕτη συνεκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ὑπάτων καὶ οὐχὶ ἀφ' ἐκυτῆς καὶ δὲν εἶχε δύναμιν ἀνεξάρτητον. Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν ἰσχυροτάτων ἀνδρῶν τῆς πόλεως, ἐπέβχλλε τὴν γνώμην

αὐτῆς ἐπὶ πάντων τῶν σπουδαίων ζητημάτων καὶ ἀπέβη ὁ πραγματικὸς κυβερνήτης τῆς χώρας.

Ἄνὰ δέκα ἐκ τῶν γενῶν ἀπετέλουν μίαν φρατρίαν, ἧτοι ἦσαν ἐν ὄλῳ 30 φρατρίαί. Αὗται εἶχον νομοθετικὴν ἐξουσίαν καὶ συνήρχοντο πρὸς ἐνάσκησιν αὐτῆς ἀποτελοῦσαι οὕτω τὰς φρατρικὰς ἐκκλησίας (comitia curiata). Ἐκάστη φρατρία εἶχε τὸν ναῖσκον αὐτῆς καὶ τὸν ἱερέα. Μετὰ τὴν θυσίαν συνεσκέπτετο καὶ ἐψήφισεν. Ἡ γνώμη τῆς πλειονότητος τῶν φρατριῶν ἀντεπροσώπευε τὴν ψῆφον τοῦ λαοῦ. Αἱ φρατρικαὶ ἐκκλησίαι ἐψήφισον μόνον τοὺς νόμους τοὺς προτεινομένους ὑπὸ τῆς συγκλήτου.

Ἀργότερον οἱ νόμοι αὐτῶν ἴσχυον, μόνον ἐὰν ἐπεκυροῦντο ὑπὸ τῆς συγκλήτου. Τοιοῦτοτρόπως ἡ σύγκλητος εἶχε μέρος εἰς τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν. Ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Σερβίου Τυλλίου ἄπας ὁ λαὸς, πατρίκιοι καὶ πληβεῖοι, ἐστρατεύοντο. Ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἐξ ἑπτὰ συμμοριῶν ἢ κλάσσεων, αἱ ὁποῖαι ὑποδιηροῦντο εἰς 193 λόχους. Ἡ διαίρεσις αὕτη εἶχε βάσιν τὸ τίμημα, ἧτοι τὴν περιουσίαν, ἐκάστου. Οἱ στρατευόμενοι πολῖται, προκειμένου νὰ μετὰσχῶσι τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, ἐψήφισον ὡς ἦσαν συντεταγμένοι κατὰ λόχους. Αἱ λοχίτιδες αὗται ἐκκλησίαι ἰδρύθησαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δημοκρατίας, ἐνομοθέτου δὲ καὶ ἐξέλεγον τοὺς ἄρχοντας, οἵτινες ἦσαν ἐνιαύσιοι. Τοιοῦτοτρόπως διὰ τῶν λοχιτίδων ἐκκλησιῶν (comitia centuriata) εἶχον λάβει καὶ οἱ πληβεῖοι πολιτικὰ τινα δικαιώματα.

Οἱ ὕπατοι τῶν ἀρχόντων (consules) εἶχον τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Διετήρησαν τὰ βασιλικὰ σύμβολα, ἧτοι τοὺς 12 ῥαβδούχους, τοὺς φέροντας δέσμην ῥάβδων μετὰ πελέκως ἐν τῷ μέσῳ εἰς ἔνδειξιν ὅτι δύναται ὁ ὕπατος νὰ τύπτῃ καὶ ν' ἀποκεφαλίσῃ, τὴν ἐξ ἐλεφαντοστοῦ ἑδραν καὶ τὴν πορφυρᾶν ἐσθῆτα.

Ἦσαν στρατηγοὶ ἐν πολέμῳ, πρόεδροι τῶν δικαστηρίων, διευθυνταὶ τῶν οικονομικῶν κτλ. Εἰς κρίσιμους περιστάσεις, ἰδίᾳ εἰσβολὰς ἐχθρῶν, οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεφάσισαν ν' ἀντικαθιστῶσι τοὺς ὑπάτους δι' ἐνὸς δικτάτωρος, ὅστις εἶχεν ἀπόλυτον ἐξου-

σίαν μέχρι παρελεύσεως τοῦ κινδύνου· ἀλλ' ἡ δικτατωρία δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ περισσότερο τῶν 6 μηνῶν.

Θρησκεία τῶν Ῥωμαίων. Ἐν Ῥώμῃ ἡ θρησκεία καὶ τὸ κράτος ἦσαν στενῶς συνδεδεμένα. Ἡ λατρεία τῶν ἐθνικῶν θεῶν ἀπετέλει μέρος τῶν καθηκόντων τοῦ πολίτου πρὸς τὴν πατρίδα. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐκτὸς τῶν λατινικῶν θεοτήτων προσέλαβον καὶ σαβινικάς, ἐτρουσκικάς, ἰδίᾳ δὲ ἑλληνικάς.

Οἱ θεοὶ αὐτῶν, οἱ ἐξομοιωθέντες κατόπιν μετὰ τῶν ἑλληνικῶν, ἦσαν ὁ Σατοῦρνος (Κρόνος), θεὸς τῆς σποράς, ἡ Ῥέα ἢ Κυβέλη, τῆς ἀφθονίας τῆς γῆς, ὁ Ζεὺς, ὁ προσβάλλων τοὺς ἐχθροὺς κτλ., ὁ Ἄρης, ὁ θεὸς τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ θάρρους, οὗ ἱερὸν ζῶον ἦτο ὁ λύκος, ὁ Κυρῆνος, ἀρχαῖος πολεμιστῆς Σαβίνος, ὁ Ἡρακλῆς, ὁ προστάτης τῶν ἀγρονόμων, ἡ Ἥρα, ἡ χορηγὸς τοῦ φωτός, ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ θεὰ τῆς Σοφίας, ὁ Ἰανός, τῶν καιρικῶν μεταβολῶν, ἡ Φερεντίνη, τῆς συμμαχίας τῶν Λατίνων. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων εἶχον ἀναρίθμητον πλῆθος μικροτέρων θεῶν καὶ πνευμάτων, τὰ ὅποια ἐπροστάτευον εἰς πᾶσαν πρᾶξιν τῶν ἀνδρᾶς, γυναῖκας καὶ παιδιᾶ. Ἐκαστος ἄνθρωπος εἶχεν ἴδιον πνεῦμα (Genius), τὸ ὅποιον ἐποδηγέται αὐτόν, ἕκαστον τμήμα τοῦ οἴκου, ἡ πύλη, αἱ γωνίαι, ἡ ὄροφῃ εἶχον ἴδιον φύλακα. Οἱ ἀληθεῖς ἐφέστιοι θεοὶ τῶν Ῥωμαίων ἦσαν οἱ Πενάτες (Penates), οἱ δὲ Λάρητες (Lares) ἦσαν ἐτρουσκικῆς προελεύσεως θεότητες τῶν ὀδῶν, τῶν ψυχῶν, τῶν θυσιῶν ἐν τῷ οἴκῳ. Ἀκολουθοῦντες τὸ ἔθος τῶν Ἑλλήνων ἐθεοποίησαν προσωποποιήσαντες τὰς ἀρετάς, τὴν Ὁμόνοιαν, τὴν Αἰδῶ, τὴν Τύχην, τὴν Νίκην, τὴν Ὑγείαν. Πλούσιον ἱερκατεῖον, ἔχον τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Νουμᾶ καὶ ἀποτελούμενον ἐκ πολλῶν τάξεων ἱερέων, οἰωνοσκόπων, ἐστιάδων καὶ λοιπῶν, ἐπεμελεῖτο τῆς λατρείας τῶν ποικιλωνύμων θεῶν. Ἐπὶ κεφαλῆς δὲ τούτου ἦτο ὁ μέγιστος ἀρχιερεὺς (Pontifex maximus).

3. Ἀγῶνες τῶν τάξεων.

|| Ἰδρυσις τῆς δημαρχίας καὶ τῶν φυλετικῶν ἐκκλησιῶν.
Οἱ ἀλλεπάλληλοι πόλεμοι πρὸς τοὺς γείτονας λαοὺς ἐπέφερον

καταστροφάς ἰδίᾳ εἰς τὰς τάξεις τῶν πληθείων. Οὗτοι στρατευόμενοι ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν ἐμισθοδοτοῦντο, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἠναγκάζοντο, ἔλλείψει χειρῶν, ν' ἀφήνωσι τὰ κτήματά των ἀκαλλιέργητα. Ἐνεκα τούτου δὲν εἶχον νὰ διαθρέψωσι τὰς οἰκογενείας των κ' ἐδανείζοντο παρὰ τῶν πλουσίων ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν κτημάτων αὐτῶν καὶ τῶν ἰδίων σωμαίων. Πλεῖστοι δ' ἐκ τούτων περιέπεσον εἰς δουλείαν. Οἱ πληθεῖοι μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ὑποφέρωσιν ἀπεχώρησαν τῆς Ῥώμης διὰ νὰ κτίσωσι πόλιν ἰδίαν ἐπὶ τοῦ Ἰεροῦ ὄρους (494 π. Χ.). Τοῦτο ἐθορύβησε τοὺς πατρικίους, διότι δὲν ἠδύναντο νὰ διεξαγάγωσι μόνοι τοὺς κατὰ τῶν ἐχθρῶν πολέμους, καὶ κατώρθωσαν νὰ πείσωσιν αὐτοὺς πρὸς ἐπάνοδον διὰ τοῦ Μενηίου Ἀγρίππα, ὁ ὁποῖος ἐκτὸς τῶν ὑποσχέσεων μετεχειρίσθη πρὸς κατάπεισιν τῶν πληθείων τὸν ἐξῆς ἀπόλογον: "Ὅτι τὰ μέλη τοῦ σώματος ἀποστατήσαντα κατὰ τῆς κοιλίας δὲν προσῆγον εἰς αὐτὴν τροφάς, ἐξασθενησάσης ὅμως τῆς κοιλίας περιῆλθον εἰς ἀδυναμίαν καὶ τὰ ἴδια μέλη. Αἱ παραχωρήσεις τῶν πατρικίων, αἵτινες περισσότερον τοῦ μύθου ἔπεισαν τοὺς πληθεῖους, ἦσαν αἱ ἀκόλουθοι. Ν' ἀφεθῶσι τὰ χρέη καὶ νὰ ἐλευθερωθῶσιν οἱ ἐκ χρεῶν δοῦλοι, δεύτερον νὰ χειροτονῶνται δύο δῆμαρχοι (Tribuni plebis), οἱ ὁποῖοι νὰ προστατεύωσι τὰ συμφέροντα τοῦ πλήθους δι' ἐνστάσεως (veto) κατὰ τῶν ἐπιβλαβῶν ἀποφάσεων τῆς συγκλήτου. Διὰ νόμου οἱ δῆμαρχοι, οἵτινες κατόπιν ἐγένοντο 10, ἐκηρύχθησαν ἱεροὶ καὶ ἀπαραβίαστοι (sacrosancti). Βοηθοὶ τούτων ἦσαν οἱ ἀγορανόμοι (aidiles), οἵτινες εἶχον καθήκοντα ἐπιτηρητικὰ τῶν ὁδῶν, ναῶν, ὠνίων, ὑδραγωγείων. Τέλος ἰδρύθησαν αἱ λεγόμεναι φυλετικαὶ ἐκκλησίαι (comitia tributa), ὡς ἴδιον πολιτικὸν σῶμα, αἱ ὁποῖαι εἶχον ὡς βάσιν γεωγραφικὴν διαίρεσιν τῆς Ῥωμαϊκῆς γῆς καὶ ὄχι τὴν εἰς τρεῖς φυλὰς διαίρεσιν τῶν πρώτων Ῥωμαίων, εἰς τὰς ὁποίας πάντες ἦσαν πατρικίοι· τὰς φυλετικὰς ἐκκλησίας συνεχάλουν οἱ δῆμαρχοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐνάγωσιν εἰς αὐτὰς καὶ πατρικίους.

|| **Δεκαρχία.** Ἀπόδειξις τῆς δυνάμεως, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησαν αἱ φυλετικαὶ ἐκκλησίαι καὶ οἱ δῆμαρχοι, ὑπῆρξεν ἡ κατα-

δίκη τοῦ ἐνδόξου πατρικίου Κοριολανοῦ, ὁ ὁποῖος ἕνεκ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ μίσους πρὸς τοὺς πληθεῖους συνεμάχησε πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος του Οὐόλσκους καὶ ἔφερεν εἰς μέγιστον κίνδυνον τὴν Ῥώμην, σωθεῖσαν τέλος διὰ τῶν παρκαλήσεων τῆς μητρὸς αὐτοῦ, ὡς λέγει ἡ παράδοσις. Βραδύτερον διὰ τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου τοῦ Σπορίου Κασσίου (486) διενεμήθη ἡ δημοσία χώρα, ἡ κατακτηθεῖσα ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν, εἰς πάντας τοὺς πολίτας. Ἄλλ' ὅταν ἀπήτησαν οἱ πληθεῖοι συστηματικὴν διοργάνωσιν τῆς δικαιοσύνης ἀντετάχθησαν μετὰ πείσματος οἱ πατρικιοὶ, κατόπιν δὲ δεκαετῶν αἰματηρῶν ἀγῶνων ἐγένετο δεκτὴ ἡ πρότασις τοῦ δημάρχου Τερεντιλίου Ἄρσα περὶ συστάσεως ἐπιτροπῆς πρὸς συγγραφὴν νόμων. Ἐξελέγησαν λοιπὸν δέκα ἄνδρες (Decemviri) (451), οἱ ὁποῖοι συνέταξαν ἐπὶ δέκα χαλκῶν πινακῶν τὸν περίφημον κώδικα τῆς Δωδεκαδέλτου, ὁ ὁποῖος παρεῖχεν ἰσότητά εἰς πάντας τοὺς δικαζομένους πολίτας. Οἱ νόμοι τῆς Δωδεκαδέλτου ἠρύσθησαν τὸ πλεῖστον ἐξ ἑλληνικῶν πόλεων. Ἡ δεκαρχία, ἰδίᾳ διὰ τοῦ Ἀππίου Κλυυδίου, τείνουσα ν' ἀποβῆ τυραννικὴ κατελύθη τὸ 449.

Τελεία ἐξίσωσις τῶν δύο τάξεων. Ἐν ἔτει 445 ὁ δῆμάρχος Κανουλῆτιος εἰσήγαγε δύο νόμους. Ὁ πρῶτος ἦρε τὴν παρκαλώσιν τῶν ἐπιγαμιῶν τῶν πατρικίων καὶ πληθειῶν πρὸς ἀλλήλους, ὁ δὲ δεύτερος ἐπέτρεπεν εἰς τὴν λοχίτιν ἐκκλησίαν νὰ ἐκλέγη ὑπάτους ἀδιακρίτως εἴτε ἐκ πατρικίων εἴτε ἐκ πληθειῶν. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος νόμος ἐπεψηφίσθη, ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου ἤλθον εἰς συμβιβασμὸν. Δηλαδὴ παρεδέχθησαν τὴν ἀρχὴν τῶν στρατιωτικῶν χιλιάρχων (Tribuni militaris), οἱ ὁποῖοι ἦσαν τρεῖς καὶ εἶχον ὑπατικὴν ἐξουσίαν, ἐξελέγοντο δὲ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν τάξεων, καὶ τὴν τιμητείαν (censura), ἡ ὁποία ἀφίνετο μόνον εἰς τοὺς πατρικίους (443).

Καὶ οἱ μὲν στρατιωτικοὶ χιλιάρχοι ἀνέλαβον τὰ στρατιωτικὰ καθήκοντα, τὰ ὁποῖα εἶχον οἱ ὕπατοι, τὴν προεδρίαν εἰς τὸ δικαστήριον καὶ τὴν φύλαξιν τῆς πόλεως, οἱ δὲ τιμηταὶ εἶχον ὡς ἔργον τὴν καθ' ἕκαστον πέμπτον ἔτος ἀπογραφὴν τῶν κατοίκων

καὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν καὶ τὴν σύνταξιν καὶ ἀναθεώρησιν τοῦ καταλόγου τῶν συγκλητικῶν.

Ἡ τιμητεία ἦτο ἡ σοβαρωτάτη τῶν ἀρχῶν, ἡ δὲ ταμειεία (quaestura), εἰς τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον μέρος καὶ οἱ πληθεῖοι ἀπὸ τοῦ 421, ἦτο ἱεραρχικῶς ἡ πρώτη τῶν ἐξουσιῶν, τὰς ὁποίας ἡδύνατο νὰ καταλάβῃ ὁ Ῥωμαῖος πολίτης. Διὰ δὲ τῶν νόμων τοῦ Λικινίου Στόλωνος καὶ Λευκίου Σεξτίου, καθ' οὓς οὐδεὶς πολίτης ἡδύνατο νὰ κατέχῃ περισσότερα τῶν 500 πλέθρων γῆς, κατελύθησαν πρὸς τούτοις οἱ στρατιωτικοὶ χιλιάρχοι καὶ ἐπανῆλθεν ἡ ἀρχὴ τῶν ὑπάτων, εἰς τὴν ὁποίαν ἡδύναντο νὰ ἐκλέγωνται καὶ πληθεῖοι. Διὰ τῆς ψηφίσεως τῶν νόμων τούτων ἐτέθη τέρμα εἰς πολυετῆ ἀγῶνα, ὁ δὲ Ῥωμαῖος Κάμιλλος πρὸς ἀνάμνησιν ἔδρυσεν τὸν ναὸν τῆς Ὁμονοίας (366).

Ἐν τούτοις οἱ πατρίκιοι εἶχον ἐν τῷ μεταξύ δι' ἑαυτοὺς τὴν ἀρχὴν τῶν Πραιτόρων (praetoram), οἱ ὅποιοι ἦσαν δύο καὶ διηύθυνον τὴν δικαιοσύνην τῆς πόλεως καὶ τῶν ξένων, καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν μειζόνων ἀγορανόμων (aedilitas curulis), οἱ ὅποιοι ἐκτὸς τῶν ἀγορανομικῶν καθηκόντων εἶχον καὶ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἡθῶν. Ἀλλὰ διὰ τῶν νόμων τοῦ Ποπλιλίου Φίλωνος (339) ἐγένοντο δεκτοὶ καὶ οἱ πληθεῖοι εἰς τὴν τιμητείαν, τὴν μειζονα ἀγορανομίαν, τὴν στρατηγίαν (praetoram) καὶ τὴν δικτατωρίαν. Τέλος καὶ αὐτὴ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία, ἡ ὁποία εἶχε διατηρηθῆ διὰ τοὺς πατρίκίους, περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν πληθειῶν. Τὸ 300 ἐγένετο ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχὼν πληθεῖος. Τοιοῦτοτρόπως, τελευτῶντος τοῦ Δ' αἰῶνος, ἡ Ῥώμη ἀπετελεῖτο ἐξ ἑνὸς ἰσοτελοῦς λαοῦ.

4. Ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατός.

Ἡ στρατιολογία. Οἱ ἀλλεπάλληλοι πόλεμοι πρὸς τοὺς γείτονας λαοὺς εἶχον ἐξασκήσει τοὺς Ῥωμαίους πολίτας εἰς τὰ στρατιωτικά. Ἀφ' οὗ δὲ χρόνου ἔπαυσαν οἱ ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ καὶ ἠδραιώθη τὸ πολίτευμα καὶ ἡ πειθαρχία, ἐμεγαλοῦργησαν οἱ Ῥωμαῖοι στρατιωτικῶς ἐπιχειρήσαντες ἐκτὸς τῶν ἀμυντικῶν καὶ κατακτητικῶν πολέμων. Οἱ πολῖται, οἵτινες ὑπῆρέ-

του εἰς τὸν στρατὸν ἀπὸ τοῦ 17—46 ἔτους, ἦσαν διηρημένοι εἰς ὀκτὼ κλάσεις. Πᾶς ἐγγεγραμμένος εἰς τινὰ τάξιν ὤφειλε νὰ κάμῃ 20 ἐστρατείας ὡς πεζὸς καὶ 10 ὡς ἵππεύς. Ὅσοι εἶχον τίμημα κατώτατον τῶν 400 δραχμῶν ὑπῆρέτου εἰς τὸ ναυτικόν. Ὁ στρατηγὸς θέλων νὰ στρατολογήσῃ ὕψωνεν ἐρυθρὰν σημαίαν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου, ἵνα προσέλθωσιν οἱ στρατεύσιμοι. Οἱ στρατιῶται ἤσκούντο εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἀρεως, ἐλούοντο δὲ εἰς τὸν Τίβεριν. Μέχρι τοῦ 406 οἱ προσερχόμενοι ἐστράτευον ἰδίᾳ δαπάνῃ, ἕκτοτε ὅμως ἐψηφίσθη μισθὸς δι' ἕκαστον στρατιώτην, ὁ ὁποῖος βραδύτερον ἠϋξήθη κατὰ πολὺ. Παροικιώδης πειθρχία ἐπεκράτει ἐν τῷ στρατῷ, πᾶς δὲ τυχὸν ἀπειθήσας ἐτιμωρεῖτο αὐστηρότατα.

|| **Ὁ Λεγεῶν.** Τὸ ὄργανον τοῦ ῥωμαϊκοῦ μεγαλείου ὑπῆρξεν ὁ Λεγεῶν (Legio). Οἱ λεγεῶνες λαβόντες ὀριστικὴν μορφήν ὑπὸ τοῦ Καμίλλου (390) συνίσταντο ἐκ 4.200 μέχρι 6.000 ἀνδρῶν πεζῶν ἕκαστος καὶ 300 ἵππέων. Ἐκαστος λεγεῶν διηρεῖτο εἰς 10 τάγματα (cohortes), 30 σπείρας (manipules) καὶ 60 λόχους (centuries), τὸ δὲ ἱππικὸν αὐτοῦ εἰς 10 ἔλας.

Ἡ διαίρεσις αὕτη ἔδιδε συνοχὴν καὶ εὐκαμψίαν εἰς τὸν λεγεῶνα. Ποτὲ δὲν ἐξήρχετο εἰς πόλεμον στρατὸς ὀλιγώτερος τοῦ λεγεῶνος. Καὶ ἐὰν ἦτο εἷς, διώκουν αὐτὸν οἱ ὕπατοι ἐξ ὑπαμοιβῆς, ἀνὰ δύο ἡμέρας ἕκαστος, ἐὰν ἦσαν δύο, ἕκαστος διηύθυνε ἀνὰ ἓνα, ἐὰν τέσσαρες, ἕκαστος ὕπατος ἀνὰ δύο. Ὑπὸ τοὺς ὑπάτους ἦσαν ἐξ στρατιωτικοὶ χιλιάρχοι ἐν τῷ πεζικῷ καὶ ὁ ἱππάρχος ἐν τῷ ἱππικῷ. Ἐκαστος στρατιωτικὸς χιλιάρχος ὠδήγει ὀλόκληρον τὸν λεγεῶνα ἐπὶ δύο μῆνας. Ἄλλ' ἢ ψυχὴ τοῦ στρατεύματος ἦσαν οἱ ἐκατόνταρχοι, οἱ 60 δηλαδή διευθυνταὶ τῶν λόχων, ἰσοδύναμοι πρὸς τοὺς σημερινοὺς ὑπαξιωματικούς, καὶ οἱ ἀντίστοιχοι τούτων δεκάδαρχοι ἐν τῷ ἱππικῷ. Τὸν στρατηγὸν περιεστοίχιζε σῶμα ἐκλεκτῶν ὀπλιτῶν καὶ ἵππέων καλουμένων πραιτωριανῶν. Ἄλλὰ καὶ σύμμαχοι καὶ στρατιῶται ξένοι παρηκολούθουν τὸν λεγεῶνα ἐξερχόμενον εἰς πόλεμον. Οὗτοι κατελάμβανον τὰς πτέρυγας τῆς παρατάξεως καὶ ποτὲ τὴν θέσιν τοῦ κυρίου σώματος, ἐμάχοντο δὲ ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων εἴτε

διὰ φιλίαν εἴτε κατ' ἀνάγκην. Οἱ στρατιῶται λοιπὸν οἱ τακτικοὶ τῶν Ῥωμαίων ἦσαν οἱ τοῦ λεγεῶνος (Legionarii), οἱ ὅποιοι ἔφερον πλήρη ὄπλισμόν, ἦτοι θώρακα (loricam), κράνος (galeam), ἀσπίδα (scutum) καὶ λόγχην (hastam). Ἐτάσσοντο δὲ εἰς μὲν τὴν πρώτην γραμμὴν οἱ νεώτεροι, οἱ καλούμενοι ἀστᾶτοι (Hastati), εἰς τὴν δευτέραν οἱ πρίγκιπες (Principes), εἰς δὲ τὴν τρίτην οἱ τριάριοι (triarii), οἱ ὅποιοι ἦσαν οἱ πρεσβύτεροι τῶν στρατιωτῶν.

Οἱ πικντελῶς ἄποροι πολῖται (proletarii) δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὸν λεγεῶνα.

Στρατόπεδον· στρατιωτικαὶ ὁδοί· ὁ θηλαμβος. Ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς παρευρέμενος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἠκολούθει χάριν ἀσφαλείας καθωρισμένον τρόπον παρατάξεως, ὅταν δ' ἐπρόκειτο νὰ καταυλισθῆ, ἐσχημάτιζε τὰ περίφημα στρατόπεδα, τὰ ὁποῖα περιέγραψεν ὁ Ἕλληνας ἱστορικὸς Πολύβιος. Ταῦτα ἦσαν τετράγωνα, περιεβάλλοντο δὲ ὑπὸ τάφρου, ἐκ τοῦ χώματος τῆς ὁποίας ὑψοῦτο ἔσωθεν πρόχωμα, ὅπερ ὑπεστηρίζετο δι' ὀχυρώματος ἐκ πικσάλων. Ὁ περίβολος τοῦ στρατοπέδου εἶχε τέσσαρας θύρας, τὸ δ' ἐσωτερικὸν αὐτοῦ διεσχίζετο ὑπὸ ἑπτὰ ὁδῶν. Τὰ τμήματα τῶν λεγεῶνων κατελάμβανον τὴν ὀρισμένην αὐτῶν θέσιν, ἔμπροσθεν δὲ αὐτῶν ἐτοποθετεῖτο τὸ πραιτώριον, ἦτοι ἡ σκηνὴ τοῦ στρατηγοῦ, τὸ ταμεῖον, αἱ σκηναὶ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἰδρύετο τὸ θυσιαστήριον καὶ τὸ δικαστήριον ἐπὶ τοῦ χώρου τῆς συναθροίσεως.

Πρὸς διευκόλυνσιν τῶν στρατιωτικῶν πορειῶν κατεσκευάσθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν κατακτήσεων αἱ μεγάλαι στρατιωτικαὶ ὁδοί, αἱ ὁποῖαι συνέδεσαν βραδύτερον τὴν Ῥώμην μεθ' ὅλου τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων ἦσαν ἡ Ἀππία ὁδός, κληθεῖσα ἐκ τοῦ τιμητοῦ Ἀππίου, ἡ ὁποία ἔφερον εἰς Καπύην τῆς Καμπανίας, ἡ Αὐρηλιανὴ ὁδός, ἡ φέρουσα πρὸς τὴν Ἐτρουρίαν, ἡ Φλαμινία, ἡ φέρουσα εἰς Ἀρμίνιον ὑπὲρ τὴν Ὀμβρικὴν, καὶ ἡ Βαλερία, ἡ φέρουσα εἰς Κορφίνιον πέραν τῶν Ἀπεννίνων.

Μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐκβασιν ἐκστρατείας ὁ στρατὸς ἐλάμβανε

χρηματικὰς ἀμοιβὰς καὶ δῶρα, ἰδίᾳ κοσμήματα καὶ στεφάνους. Μεγίστη τιμὴ διὰ τὸν νικητὴν στρατηγὸν ἦτο ὁ θρίαμβος, ὁ ὁποῖος ἐτελεῖτο, ὅταν οἱ φονευθέντες πολέμιοι ὑπερέβαινον τοὺς πενταχισχιλίους, τῇ συναινέσει ὅμως τῆς συγκλήτου καὶ τῇ ψήφῳ τοῦ δήμου. Ὁ θριαμβευτὴς στρατηγὸς ὄρθιος ἐπὶ ἄρματος διήρχετο τὰς ὁδοὺς τῆς Ῥώμης ἐπευφημούμενος καὶ περιστοιχιζόμενος ὑπὸ μουσικῶν παιανιζόντων καὶ ὑπὸ τῶν αἰχμαλώτων παρακολουθούμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΚΑΘΥΠΟΤΑΞΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

1. Πόλεμοι κατὰ τῶν Λατίνων, Ἐτρούσκων, Γαλατῶν, Σαυιτῶν.

|| **Κατὰ τῶν Λατίνων.** Ἡ Ῥώμη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας διεσώθη ἀπὸ τῶν περιόικων λαῶν, μετὰ τῶν ὁποίων ὑπὲρ τοὺς δύο αἰῶνας ἐμάχετο, καὶ ἔνεκα τῆς λαμπρᾶς αὐτῆς στρατιωτικῆς ὀργανώσεως, ἀλλὰ καὶ ἔνεκα τοῦ μεγάλου καὶ συγκεντρωμένου πληθυσμοῦ αὐτῆς. Τουναντίον αἱ πρὸς Ν. οἰκοῦσα λατινικαὶ φυλαὶ δὲν ἦσαν ἡνωμένοι. Καὶ κατ' ἀρχὰς οἱ ἐχθροὶ ἔφερον εἰς δύσκολον θέσιν τοὺς Ῥωμαίους. Οἱ Οὐιεντανοὶ κατέσφαξαν ὀλόκληρον τὸ γένος τῶν Φαβίων ἀποτελούμενον ἐκ, 306 μελῶν καὶ 3,000 πελατῶν κατὰ τινὰ πόλεμον· οἱ δὲ Αἰκοῦσι, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν Σαβίνων, ἀπέκλεισαν στενῶς τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν καὶ μόλις ἔσωσεν αὐτὸν ὁ γέρων Κιγκινᾶτος, τὸν ὁποῖον ἀνηγόρευσαν δικτάτωρα οἱ Ῥωμαῖοι παραλαβόντες ἐκ τῶν ἀγρῶν του, οὗς ὁ ἴδιος ἐκαλλιέργει περιπεσῶν εἰς πενίαν. Τέλος κατεβλήθησαν οἱ Αἰκοῦσι καὶ οἱ Ἑρνεκιεὶς καὶ διὰ μεγάλης μάχης συνετρίβησαν οἱ Οὐόλσκοι τὸ 406 καὶ τοιοῦτοτρόπως τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἐξηπλώθη ἐφ' ὄλου τοῦ Λατίου.

|| **Κατὰ τῶν Ἐτρούσκων.** Οἱ Ἐτροῦσκοι ἀπὸ τοῦ 5' αἰῶνος

ἤρχισαν νὰ παρικμάζωσι. Τὴν πεδιάδα τοῦ Πάδου κατέλαβον οἱ Γαλάται καὶ ἔκτισαν τὸ Μεδιόλανον καὶ τὴν Βονωνίαν παρὰ τὰς ἐκεῖ ἐτρουσκικὰς ἀκροπόλεις. Οἱ Ἕλληνες κατέστρεψαν πολλὰ μέρη τῆς ἐτρουσκικῆς Καμπανίας, οἱ δὲ Σαμνῖται ἐπέ- τέθησαν κατὰ τῆς ἐκεῖ μεγάλης πόλεως Καπύης. Ἐν δὲ τῇ κυ- ρίως Ἐτρουρία οἱ Οὐήτιοι ἦσαν πόλις ἰσχυρὰ καὶ μεγάλη. Πλη- σίον τῆς Ῥώμης κειμένη ἦτο ἡ ἀντίπαλος αὐτῆς. Μακρὸς δὲ πόλεμος διεξήχθη τῶν δύο τούτων πόλεων πρὸς ἀλλήλας. Οἱ Ῥωμαῖοι κατόπιν δεκαετοῦς πολιορκίας, ἡ ὁποία παραβάλλεται πρὸς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἰλίου, κατώρθωσαν διὰ τοῦ Καμίλλου νὰ κυριεύσωσι τοὺς Οὐήτιους (396).

// **Ἄλωσις τῆς Ῥώμης ὑπὸ τῶν Γαλατῶν.** Οἱ Γαλάται ἐκ τῆς ἄνω Ἰταλίας εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἐτρουρίαν καὶ ἐνίκησαν τοὺς Ῥωμαίους παρὰ τὸν Ἀλλίαν. Ἡ νίκη αὕτη ἤνοιξε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ῥώμην εἰς τοὺς ἐπιδρομεῖς. Οἱ Γαλάται κυριεύ- ουσί τὴν Ῥώμην, λεηλατοῦσι καὶ πυρπολοῦσιν αὐτὴν (390). Κατόπιν πολιορκοῦσι τὸ Καπιτώλιον ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας, τὸ ὅποσον μόνις ἐσώθη διὰ τῆς ἀνδρείας τοῦ Μάρκου Μανλίνου, ὁ ὁποῖος ἐπωνομάσθη Καπιτωλῖνος. Οἱ κάτοικοι εἶχον διασκορπισθῆ φεύ- γοντες. Ἐν τῷ μεταξύ κατέφθασεν ὁ Κάμιλλος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐξορισθῆ διὰ τὴν ὑπεροψίαν αὐτοῦ, καὶ κατορθώνει διὰ τοῦ μι- κροῦ στρατοῦ του νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Γαλάτας. Οὗτος ἔπεισε τοὺς προσδραμόντας Ῥωμαίους νὰ κτίσωσιν ἐκ νέου τὴν πόλιν, δι' ὃ καὶ δεύτερος κτίστης τῆς Ῥώμης ἀπεκλήθη. Μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Γαλατῶν οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέταζον τελείως τοὺς Ἐτρούσκους καὶ τοὺς ἀποστατήσαντας Λατίνους.

// **Οἱ τρεῖς Σαμνιτικοὶ πόλεμοι.** Τὸ Σάμνιον ἐπὶ τῶν Ἀπεν- νίνων κατφεῖτο ὑπὸ πολεμικῶν ὄρεινῶν, οἱ ὁποῖοι πτωχοὶ ὄν- τες ἔτειναν νὰ καταλάβωσι τὰς πλουσίας πεδιάδας τῆς Καμ- πανίας. Ἡ Καπύη προσβληθεῖσα ὑπ' αὐτῶν ἐζήτησε τὴν βοή- θειαν τῶν Ῥωμαίων καὶ οὕτως ἐξεργάγη ὁ πρῶτος Σαμνιτικὸς πόλεμος (343—337). Κατ' αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι ἀντεπεζῆλθον ἐπιτυχῶς οὐ μόνον κατὰ τῶν Σαμνιτῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἐξεγερθεῖσῶν πόλεων τῶν Λατίνων. Κατὰ τὸν δεύτερον πόλε-

μον (326—304) οί Σαμνίται κατώρθωσαν νά συλλάβωσιν ὀλόκληρον ῥωμαϊκὴν στρατιὰν παρὰ τὰ Κουδιανὰ στενά καὶ ἐξήνάγκασαν τοὺς Ῥωμαίους εἰς συνθηκολόγησιν. Ἡ στρατιὰ ἀφέθη ἐλευθέρα, ἀφ' οὗ διήλθεν ὁμως ὑπὸ τὸν ζυγόν. Ἀλλ' ἡ σύγκλητος ἠκύρωσε τὰς συνθήκας καὶ ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη. Οἱ Ῥωμαῖοι συλλαβόντες στρατιὰν Σαμνιτῶν ἀνταπέδωκαν τὴν ἀτίμωσιν, ἣν εἶχον ὑποστῆ, ἀναγκάσαντες ταύτην νά διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγόν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῷ μεταξὺ κατεπολέμησαν πάντας τοὺς λαούς, οἱ ὅποιοι ἔλαβον τὰ ὄπλα ἐναντίον των, διαδοχικῶς καὶ τέλος ἠνάγκασαν τοὺς Σαμνίτας νά δεχθῶσι τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης.

Κατὰ τὸν τρίτον πόλεμον (298—290) οἱ Ῥωμαῖοι εἰσέβαλον εἰς Σαμνίτιδα δροῦντες αὐτήν, ἐν ᾧ οἱ ἀδάμκστοι κάτοικοι αὐτῆς ἐνωθέντες μετὰ τῶν Ὀμβρων καὶ ἄλλων ἐμάχοντο μακρὰν τῆς χώρας των. Τέλος νικηθέντες ἐπανειλημμένως ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέστειλαν εἰς τὴν Βενουσίαν 10 χ. κληρούχους.

Διὰ τοῦ πολέμου τούτου, διχοκρέσαντος ἡμισυν αἰῶνα, οἱ Ῥωμαῖοι ἐγένοντο κύριοι τῆς μέσης Ἰταλίας. Κατὰ τοὺς Σαμνιτικούς πολέμους διεκρίθησαν ὁ ἐνάρετος Κούριος Δεντάτος καὶ ὁ τελικὸς νικητὴς Δέκιος Μῦς ὁ νεώτερος.

2. Πόλεμοι κατὰ τοῦ Πύρρου ὑποταγῆ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος.

|| **Οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τοῦ Τάραντος.** Αἱ ἀνεξάρτητοι πόλεις τῆς νοτίου Ἰταλίας ἔβλεπον πλησιάζουσαν τὴν κρίσιμον στιγμήν τῆς ἀναμίξεως τῶν Ῥωμαίων εἰς τὰ ἐκυτῶν πράγματα. Καὶ τινες μὲν ἀφ' ἐκυτῶν παρεδόθησαν, ἀλλ' ὁ Τάρας, ἡ μεγίστη, πλουσιωτάτη καὶ πλέον ἐκτεθηλυμένη τῶν ἐκεῖ ἑλληνίδων πόλεων, δὲν ἐπεχείρησε κἄν νά ὑπεκφύγῃ τὸν πόλεμον. Καὶ ὅτῃν οἱ Ῥωμαῖοι ἐβόηθησαν τοὺς ἀριστοκρατικούς τῶν Θουριῶν πέμψαντες πρὸς βοήθειαν αὐτῶν 10 πλοῖα, οἱ Ταρκεντινοὶ, ἐπειδὴ εἰσέπλευσαν ταῦτα παρὰ τὰς συνθήκας εἰς τὸν κόλπον τοῦ

Τάραντος, ἄλλα μὲν τούτων κατεθύθισαν, ἄλλα δὲ συνέλαβον καὶ ἐν τέλει κατέλαβον τὴν πόλιν τῶν Θουρίων.

Πρέσβεις τῶν Ῥωμαίων σταλέντες εἰς Τάραντα, ἵνα λάβωσιν ἰκνοποίησιν, περιυβρίσθησαν βαναύσως. Ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς τότε εἰσέβηκεν εἰς τὴν χώραν τῶν Ταραντίνων, οἱ ὅποιοι, ἵνα σωθῶσιν, ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν τὸν βασιλέα τῆς Ἡπείρου Πύρρον.

// **Ἀγῶνες τοῦ Πύρρου ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ.** Ὁ φιλόδοξος Πύρρος ἀσμένως ἐδέχθη τὴν πρότασιν τῶν Ταραντίνων καὶ διεπεραιώθη εἰς Ἰταλίαν μετὰ 23 χ. πεζῶν, 3 χ. ἰππέων, 2 χ. τοξοτῶν, 500 σφενδονητῶν καὶ 20 ἐλεφάντων καὶ μετὰ τοῦ ἱκανοῦ πρωθυπουργοῦ αὐτοῦ Κινέα τοῦ Θεσσαλοῦ.

Ὁ Πύρρος ἐκάλεσε πάντας τοὺς Ταραντίνους εἰς τὰ ὄπλα κλείσας τὸ θέατρον καὶ ἀπαγορεύσας τοὺς πότους καὶ τὰς ἡδονὰς αὐστηρῶς. Πρὸς τὴν Ἡράκλειαν (280) ἐγένετο ἡ πρώτη σύρραξις τοῦ Πύρρου πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, καθ' ἣν μετὰ δυσκολίας ἐνίκησεν ὁ Πύρρος, ἰδίως διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ἐλεφάντων αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι κατετάραξαν τὸ ἐχθρικὸν ἰππικόν. Φθάσας πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ῥώμης ἀπέστειλε τὸν ἐπιτήδειον Κινέαν, ἵνα πείσῃ τὴν σύγκλητον, ὅπως δεχθῆ εἰρήνην. Ἄλλ' ὁ τυφλὸς γέρον συγκλητικὸς Ἄππιος Κλυδίδιος προσαχθεὶς ἐπὶ φορείου ἀπέτρεψε τοὺς Ῥωμαίους νὰ δεχθῶσιν αἰσχρὰν εἰρήνην.

Κατὰ τὴν δευτέραν μεγάλην μάχην ἐν Ἀσκλῶ τῆς Ἀπουλίας (279) ἐνίκησε μὲν ὁ Πύρρος διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἀνδρείας, ἀλλὰ μόνον μεγάλας ἀπωλείας ὑπέστη, οὐδὲν δὲ ἐκαρπώθη ἐκ τῆς νίκης.

Κληθεὶς τότε εἰς Σικελίαν ὑπὸ τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἀγασθοκλέους, πολεμουμένου ὑπὸ τῶν Κερκρηδονίων, εὐχαρίστως ἀπεμακρύνθη τῆς Ἰταλίας καὶ τοῦ ὄχληροῦ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πολέμου. Καὶ ἐνίκησε μὲν τοὺς Κερκρηδονίους ἀποκλείσας αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ ὄχυροῦ Λιλυβίου, ἀλλ' ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν Σικελιωτῶν μέλλων νὰ ἐκστρατεύσῃ κατ' αὐτῆς τῆς Κερκρηδόνος. Ἐπέστρεψε λοιπὸν εἰς Ἰταλίαν καὶ συνάψας μάχην ἐν Βενεβέντῳ (275) πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἠττήθη κατὰ κρά-

τος καὶ ἀπεσώθη μετ' ὀλίγων ἰππέων εἰς Τάραντα. Ἐκεῖθεν ἐπανῆλθεν εἰς Ἡπειρον. Κατὰ τὸν πρὸς τὸν Πύρρον πόλεμον διεκρίθη ὁ ἐνάρετος ὑπατος Φαβρίκιος.

Τὸ 272 εἶχον ὑποταγῇ εἰς τὴν Ῥώμην ὀριστικῶς πάντες οἱ κάτοικοι τῆς κάτω Ἰταλίας, παρεδίδοτο δὲ καὶ ὁ Τάρας ὑπὸ τοῦ φρουράρχου τοῦ Πύρρου. Ἡ Μεγάλη Ἑλλάς ἤρχισε νὰ ἐκρωμαίζηται ἕκτοτε. Πλὴν τῆς Νεαπόλεως, τοῦ Ῥηγίου καὶ τοῦ Τάραντος ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔπαυσε νὰ λαλῆται. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως Ποσειδωνίας κατ' ἔτος ἐτέλουν ἑορτήν, καθ' ἣν μετὰ λύπης ἀνεμιμνήσκοντο τὰ παλαιὰ ὀνόματα καὶ νόμιμα, τὰ ὁποῖα ἀπώλεσαν ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΚΑΘΥΠΟΤΑΞΙΣ ΤΟΥ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΒΗΡΙΑΣ

1. Οἱ Καρχηδόνιοι καὶ ἡ Σικελία.

Ἡ Καρχηδὼν καὶ τὸ κράτος αὐτῆς. Φοίνικες ἀποικοὶ εἶχον κτίσει τὴν Καρχηδόνα ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Τύνητος κατὰ τὴν παραλίαν τῆς Ἀφρικῆς, τὴν ἔναντι τῆς Σικελίας, περὶ τὸ 800 π. Χ. Ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος τὸ κράτος τῆς Καρχηδόνας εἶχε καταστῆ ἰσχυρότατον ἐν τῇ δυτικῇ Μεσογείῳ. Οἱ Καρχηδόνιοι κατ' ἀρχὰς εἶχον ἐπικρατήσει τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον τὸ ἐμπόριον τῶν παραλίων τῆς νοτίου Ἰταλίας καὶ μέρους τῆς Ἰσπανίας, νικῆσαντες τοὺς κυριωτέρους αὐτῶν ἀντιπροσώπους, τοὺς Μασσαλιώτας, ἐν ναυμαχίᾳ καὶ ἀποσπάσαντες ἀπ' αὐτῶν τὴν Κύρνον. Στραφέντες κατόπιν κατὰ τοῦ ἐτέρου τῶν ναυτικῶν λαῶν, τῶν Τυρρηνηῶν, εἶχον ἀγωνισθῆ ἐπιτυχῶς πρὸς αὐτοὺς τῇ βοηθείᾳ τῶν Ῥωμαίων. Πᾶσαι αἱ παραλίαι τῆς δυτικῆς Μεσογείου περιῆλθον εἰς χεῖράς των, καθὼς καὶ πᾶσαι αἱ νῆ-

σοι πλὴν τῆς Σικελίας, τὴν ὁποίαν ἠμφισβήτησαν πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Ἡ Καρχηδὼν ὑπῆρξε κυρίως μέγα ἐμπορικὸν ἄστυ. Ἡ θέσις τῆς πόλεως, ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Μεσογείου παρὰ τὰς ἀπολιτίστους ἀφρικανικὰς χώρας, ὁ ἀσφαλὴς αὐτῆς λιμὴν, τὰ τείχη τῆς πόλεως, ἀριστουργήματα στρατιωτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ὁ κραταῖος στόλος αὐτῆς, ἡ ἐμπορικὴ ἰδιοφυΐα τῶν κατοίκων της, αἱ βιομηχανικαὶ ἐπιχειρήσεις καὶ τέλος αἱ ἐπιτυχεῖς ἐπεκτάσεις τοῦ κράτους αὐτῆς κατέστησαν τὴν Καρχηδὼνα τὴν μεγίστην οἰκονομικὴν δύναμιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Τὰ πλοῖα αὐτῆς ἐξήρχοντο εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν μέχρι τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας καὶ τῆς Σενεγάλης, αἱ ἐμπορικαὶ ἀποστολαὶ αὐτῆς διέσχιζον τὴν Σαχάραν μέχρι τοῦ Σουδάν, οἱ ἐργάται αὐτῆς ἐξώρυσσον ἐκ τῶν μεταλλείων τῆς Ἰσπανίας, Σαρδηνίας, Ἑλλάδας, κατεσκευάζον περίφημα μεταξωτὰ καὶ μάλλινα ὑφάσματα καὶ ἐσυνέχιζον τὸ ἔργον τῶν προγόνων των Φοινίκων συντηροῦντες μεγάλα βαφεῖα ἐν τῇ πόλει.

Πολιτικὸς βίος τῶν Καρχηδονίων. Οἱ Καρχηδόνιοι διετήρησαν τὰ ἤθη, τὴν γλῶσσαν, τὴν θρησκείαν τῶν Φοινίκων. Ἐλάτρευον τὸν Βάαλ (Μολῶχ), εἰς τὸν ὅποιον προσέφερον ἀνθρωποθυσίας.

Ἐκυβερνῶντο δὲ παρ' ἀριστοκρατίας ἐμπόρων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐστραμμένην μάλλον τὴν προσοχὴν των εἰς τὸν πλουτισμὸν αὐτῶν ἢ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος των, σκληρῶς δ' ἐπίεζον τὸν λαὸν καὶ ἰδίᾳ τοὺς ἰθαγενεῖς.

Ὁ δὲ στρατὸς αὐτῶν ἀπετελεῖτο ἐκ μισθοφόρων, Νουμιδῶν ἱππέων, Λιβύων ἀκοντιστῶν, Ἰβήρων καὶ Γαλατῶν ξιφηφόρων, Λιγύων τοξοτῶν καὶ Βαλεαρίων σφενδονητῶν. Ἀρχοντες ἐν τῇ πόλει ἦσαν οἱ δύο Σουφφέται καλούμενοι· ὑπῆρχε σύγκλητος καὶ ἐκκλησίαι. Ἐν τῷ πολέμῳ στρατηγὸς καὶ ἀξιωματικοὶ Καρχηδόνιοι διήθουνον τὸν μισθοφορικὸν στρατὸν. Ὁ ἠττώμενος ἐκ τούτων ἐτιμωρεῖτο διὰ σταυρικοῦ θανάτου.

Οἱ Καρχηδόνιοι κατὰ τῶν Σικελιωτῶν Ἑλλήνων. Ἐπὶ δύο αἰῶνας διήρκεσαν οἱ ἀγῶνες τῶν Καρχηδονίων κατὰ τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐπικράτησιν ἐν Σικελίᾳ.

Οἱ Συρακούσιοι, οἱ κυριώτατοι ἀντιπρόσωποι τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἑλλήνων, ὑπὸ τὸν τύραννον αὐτῶν Γέλωνα ἐνίκησαν περιφανῶς τοὺς Καρχηδονίους ὑπὸ τὸν Ἀμίλκαν ἐν Ἰμέρα (480).

Τὴν ἤτταν ἐξεδικήθη ὁ ἔγγονος τοῦ Ἀμίλκα Ἀννίβας κατασκάψας ἐντελῶς τὸν Σελινοῦντα καὶ τὴν Ἰμέραν καὶ κατασφάζας τοὺς κατοίκους (409). Μετὰ τινα ἔτη ὁ Ἀννίβας μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου Ἰμίλκωνος ἄγοντες 120 χ. στρατοῦ ἐπολιόρκησαν ἐπὶ μακρὸν τὸν ὄχυρον Ἀκράγαντα, καὶ ὁ μὲν Ἀννίβας ἀπέθανεν ὑπὸ λοιμοῦ, ὁ δὲ Ἰμίλκων ἐξεπολιόρκησε τὴν πλουσίαν καὶ φιλοτέχνον πόλιν, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι κατῴρθωσαν κατὰ τὸ πλεῖστον νὰ σωθῶσι (409). Ἡπειλοῦντο τότε αἱ Συράκουσαι, ὅτε ὁ νεαρὸς Διονύσιος ἐγένετο τύραννος τῆς πόλεως. Δι' ἀξιοθαυμάστων ἀγῶνων κατετρόπωσε τοὺς ἐχθροὺς περιωρισθέντας εἰς τὸ Δ. τῆς νήσου. Ἰσχυρότατος πολέμιος τῶν Καρχηδονίων ἀνεφάνη ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Ἀγαθοκλῆς, ὁ ὁποῖος ἐτόλμησε νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς Ἀφρικήν, ἔνθα κατετρόπωσε τὸν Ἄνωννα, ἄγοντα 40 χ. Καρχηδονίων (310), ἐν ᾧ ἐν Σικελίᾳ κατεστρέφετο ὁ Ἀμίλκας. Ἐξακολουθοῦντος τοῦ ἀγῶνος ἐκλήθη ὑπὸ τῶν Σικελιωτῶν καὶ ὁ Πύρρος (278), ὅστις ἀποκλείσας τοὺς Καρχηδονίους εἰς Λιλύβαιον δὲν κατῴρθωσεν ὅμως νὰ καταλάβῃ καὶ τὸ ὕστατον τοῦτο ἔρεισμα αὐτῶν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Πύρρου ἡ Σικελία ἐγένετο πάλιν θέατρον αἰματηρῶν πολέμων, εἰς τοὺς ὁποίους νῦν λαμβάνουσι μέρος καὶ οἱ Ῥωμαῖοι.

2. Πρῶτος καὶ δεῦτερος Καρχηδονικὸς πόλεμος.

|| **Πρῶτος Καρχηδονικὸς πόλεμος (264—241).** Ἰέρων ὁ Β', τύραννος τῶν Συρακουσῶν, συνεμάχησε μετὰ τῶν Καρχηδονίων πρὸς καταπολέμησιν τῶν Μαμερτίνων, πρῶτην μισθοφόρων στρατιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐλεηλάτουν τὴν νήσον καταλαβόντες τὴν Μεσσήνην. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέλαβον τὴν προστασίαν τῶν Μαμερτίνων, ἐπειδὴ ἔβλεπον, οὐχὶ ἄνευ ἀνησυχίας, τὴν ἐπέκτασιν τῆς δυνάμεως τῶν Καρχηδονίων. Ἐντεῦθεν ἐξερράγησαν οἱ μεγάλοι Καρχηδονικοὶ πόλεμοι (Bella Punica, ἤτοι Φοινικικοί). Καὶ ὁ μὲν Ἰέρων νικηθεὶς ἐγένετο πιστὸς σύμμαχος τῶν Ῥωμαίων,

οί δὲ Καρχηδόνιοι, καίτοι ἐνίκηθησαν κατὰ ξηράν, ἦσαν ὅμως κύριοι τῆς θαλάσσης διὰ τοῦ στόλου αὐτῶν. Ἔνεκα τούτου ἠναγκάσθησαν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι νὰ κατασκευάσωσι στόλον, τὸν ὁποῖον ὁ ὕπατος Δουίλιος ἐφωδίασε διὰ σιδηρῶν ἀρπαγῶν, ἵνα δι' αὐτῶν προσκολλώμενοι εἰς τὰ ἐχθρικά πλοῖα μεταβάλλωσι τὴν ναυμαχίαν εἰς πεζομαχίαν. Οὕτως ἐγένετο παρὰ τὰς Μυλάς, ἔνθα ὁ Δουίλιος ἐκέρδισε τὴν πρώτην ναυτικὴν νίκην (260). Μετὰ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι διεβίβασαν στρατὸν εἰς Ἀφρικὴν ὑπὸ τὸν ὕπατον Ῥήγουλον, εἰς τὸν ὁποῖον περὶ τὰς 80 πύλεις ἔσπευσαν νὰ παραδοθῶσιν. Ἐκ τῆς κρίσιμου καταστάσεως ἀπήλλαξε τοὺς Καρχηδόνιους ἔμπειρός τις εἰς τὰ πολεμικὰ μισθοφόρος, Ξάνθιππος ὁ Λακεδαιμόνιος, ὁ ὁποῖος νικήσας τοὺς Ῥωμαίους ἠχμαλώτισε πλείστους ἐξ αὐτῶν καὶ τὸν Ῥήγουλον (255).

Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ στρατηγὸς Ἀμίλκας Βάρκας ἠγωνίζετο ἡρωικῶς ἐν Λιλυθαίῳ τῆς Σικελίας κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἐνίκητο ὁ στόλος τῆς Καρχηδόνος ἐν Αἰγούσαις. Συνήφθη τότε εἰρήνη, δι' ἧς κατελείπετο εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἡ Σικελία καὶ ἐπληρώνετο εἰς αὐτοὺς πολεμικὴ ἀποζημίωσις.

Ἔδευτερος Καρχηδονικὸς πόλεμος (218—202). Μετὰ τὴν σύναψιν τῆς εἰρήνης οἱ Καρχηδόνιοι ἀπολύσαντες τοὺς μισθοφόρους αὐτῶν στρατιώτας περιεπλάκησαν εἰς διετῆ πόλεμον πρὸς αὐτοὺς, ὁ ὁποῖος διεζήχθη μετ' ἀνηκούστου σκληρότητος. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τοῦ πολέμου τούτου κατέλαβον τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Κύρνον (236). Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἀδριατικῆς ἐξήπλωσαν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν καταλαβόντες τὴν Ἰστρίαν καὶ καταπολεμήσαντες τὴν Τεύταν, τὴν βασιλεύσαν τῶν τολμηρῶν Ἰλλυριῶν πειρατῶν. Καὶ ἡ ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων Γαλατία διὰ τριῶν μεγάλων νικῶν ἐγένετο Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία (222).

Ἐν δὲ τῇ Καρχηδόνι ὑπὸ μὲν τῆς δημοκρατικῆς οἰκογενείας τῶν Βάρκα ὑπεστηρίζετο ἡ ἰδέα τῆς ταχείας στρατιωτικῆς καὶ ναυτικῆς παρασκευῆς τῆς πόλεως, ὑπὸ δὲ τῆς ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας τῶν Ἀννώνων ἡ ἰδέα τῆς εἰρηνικῆς μόνον ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου. Ὁ Ἀμίλκας Βάρκας, στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς ἀριστος, ὑπερι-

σχύσας ἐπεξέτεινε τὴν ἀρχὴν τῆς Καρχηδόνος ἐπὶ τῆς νοτίου Ἰσπανίας. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ κατάληψις τῆς Ἰσπανίας προέβη μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἰβήρος, ἐκτίσθη δὲ ἡ Καρθαγένη (Νέα Καρχηδών), ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς μέγας πολεμικὸς ναύσταθμος. Ὁ δὲ εἰκοσιοκταετής υἱὸς τοῦ Ἀμίλκα Ἀννίβας μισῶν ὑπερβολικῶς τοὺς Ῥωμαίους, καθ' ὧν παιδιόθεν εἶχεν ὁμύσει ἐκδίκησιν, εἶχε συλλάβει τὸ μέγα σχέδιον νὰ καταβάλῃ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ. Ἀδιαφορῶν λοιπὸν πρὸς τὰς συνθήκας ἐκυρίευσεν τὴν ὑπ' ἐκείνων προστατευομένην πόλιν τῆς Ἰσπανίας Ζάκανθαν (219).

Ἐν ᾧ οἱ Ῥωμαῖοι ἐκήρυσσαν τὸν δεύτερον κατὰ τῶν Καρχηδονίων πόλεμον, ὁ Ἀννίβας καταλιπὼν ἐν Ἰσπανίᾳ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀδσρούβαν διέβη τὰ Πυρρηναῖα μετὰ 50 χ. πεζῶν, 10 χ. ἰππέων καὶ 37 ἐλεφάντων. Διαλαθὼν τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν διῆλθε τὸν Ῥοδανὸν τῆς Γαλατίας καὶ ἐπεχείρησε τὴν ἱστορικὴν διάβασιν τῶν Ἄλπεων παλαιάσας ἐπὶ ἑννέα ἡμέρας πρὸς τὰς δυσχωρίας καὶ τὰς χιόνας τῶν ὄρεων, πρὸς τὰς στερήσεις τῶν τροφίμων καὶ τὰς προσβολὰς τῶν ὄρειων. Ἄλλ' ὅταν κατῆλθεν εἰς τὴν ἐντὸς τῶν Ἄλπεων Γαλατίαν ὁ ἥμισυς αὐτοῦ στρατὸς εἶχε καταστραφῆ. Οἱ Γαλάται ὅμως κληθέντες εἰς ἐλευθερίαν παρέσχον εἰς τὸν Ἀννίβαν τροφίμα καὶ πολλὰς χιλιάδας ἐθελοντῶν. Τρεῖς ἐνίκησε παρὰ τοὺς ποταμοὺς Τίκινον καὶ Τρεβίαν καὶ παρὰ τὴν Τρασιμένην λίμνην τοὺς Ῥωμαίους κατὰ κράτος. Τότε ὁ ἀναγορευθεὶς δικτάτωρ τῶν Ῥωμαίων Φάβιος βλέπων ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ὑστέρουσαν κατὰ τὸ ἰππικὸν ἐφήρμοσε νέαν στρατιωτικὴν τακτικὴν, δι' ἧς ἀφ' ἑνὸς μὲν συνήθιζε τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ εἰς τὴν θέαν τοῦ ἐχθροῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατεπόνοι αὐτὸν παρασύρων τοὺς ἰππεῖς αὐτοῦ εἰς τὰ ὄρη καὶ καθιστῶν δύσκολον τὴν προμήθειαν τροφίμων. Ἡ τακτικὴ τοῦ Φαβίου, ὁ ὁποῖος ἐκλήθη ἐξ αὐτῆς μελλητής (cunctator), δὲν ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, οἱ ὁποῖοι παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ ἄφρονος ὑπάτου Οὐάρρωνος ἀπέστειλαν μέγαν στρατὸν κατὰ τοῦ ἐν Ἀπουλίᾳ εὐρισκομένου Ἀννίβα.

Εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Καννῶν παρετάχθησαν οἱ Ῥωμαῖοι

έναντι τοῦ τολμηροῦ ἐχθροῦ ἔχοντες πεζικὸν μὲν διπλάσιον ἐκείνου, ἰππικὸν δὲ ὑστεροῦν κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἐξάσκησιν. Καθ' ἣν ὥραν οἱ λεγεῶνες ἐπετίθεντο κατὰ τοῦ κέντρου τοῦ Ἀννίβου, οἱ Νουμιδοί, Ἰβηρες καὶ Γαλάται ἰππεῖς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὸ ῥωμαϊκὸν ἰππικὸν καὶ προσέβηλον ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ ἐκ τῶν πλευρῶν τοὺς λεγεῶνας. Οἱ Ῥωμαῖοι πανταχόθεν τυπτόμενοι ὑπέστησαν πανωλεθρίαν (216). 70 χ. πεζοί, 3 χ. ἰππεῖς καὶ ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Αἰμίλιος Πικύλος ἐφονεύθησαν.

Ἄλλ' ἡ καταστροφή τῶν Ῥωμαίων δὲν ὑπῆρξεν ὀριστική, διότι ὁ μὲν Ἀννίβας ἔχων μόλις 30 χ. στρατοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ βυθίσῃ κατὰ τῆς Ῥώμης, ἐχούσης ἀπόρθητα τείχη, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι μετὰ κρτεροψυχίας καὶ ἀδαμᾶστου φρονήματος ὑπέμειναν τὴν συμφορὰν καὶ ἠτοιμάζοντο πρὸς νέους ἀγῶνας καταλέξαντες εἰς τὸν στρατὸν τοὺς νεκροὺς ἐφήθους καὶ τοὺς δούλους. Ὁ Ἀννίβας ἐλπίσας εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν περὶ τὴν Ῥώμην Ἰταλικῶν λαῶν ἠπατήθη, διότι μόνον ἡ Καπούη ἤνοιξεν εἰς αὐτὸν τὰς πύλας. Ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἠλαττοῦτο ὁσημέρκι, ἡ δὲ ὀλιγαρχικὴ κυβέρνησις τῆς πατρίδος του δὲν ἐφρόντισε περὶ ἀποστολῆς βοηθειῶν.

Εἰς ἀνῆρ καθ' ἑνὸς κράτους ἀνέπτυξε τότε ὁ Ἀννίβας διπλωματικὴν περίνοιαν ἐφάμιλλον πρὸς τὰς στρατιωτικὰς αὐτοῦ ἀρετάς. Ἐκίνησε κατὰ τῶν Ῥωμαίων Φίλιππον τὸν Ε' τῆς Μακεδονίας, εἴλκυσε πρὸς ἑαυτὸν τὰς Συρακούσας καὶ ἐκάλεσε βοηθὸν ἐξ Ἰσπανίας τὸν ἀδελφὸν Ἀδσρούβαν.

Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἐξουδετέρωσαν πάντα τὰ σχέδια αὐτοῦ. Ὁ ὑπατος Μάρκελλος, ὁ ἐπικληθεὶς ξίφος τῆς Ῥώμης, ὡς εἶχε κληθῆ ἀσπίς τῆς Ῥώμης ὁ Φάβιος, ἀπασχολήσας ἐπὶ μακρὸν τὸν Ἀννίβαν διεπεραιώθη κατόπιν εἰς Σικελίαν καὶ ἐξεπόρθησε μετὰ τριετῆ πολιορκίαν τὰς Συρακούσας. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ὑπέστησαν δεινὴν τιμωρίαν διὰ τὴν ἀπιστίαν των, ὁ δὲ μαθηματικὸς Ἀρχιμήδης, ὁ ὁποῖος ὑπερήσπιζεν ἐπιτυχῶς τὴν πόλιν διὰ τῶν μηχανημάτων, τὰ ὁποῖα ἐπενόει, ἐφονεύθη ὑπὸ στρατιώτου, καθ' ἣν στιγμὴν προσηλωμένος εἰς τὰς μελέτας αὐτοῦ ἐχάρασσε κύκλους ἐπὶ τοῦ δαπέδου. Λέγεται δὲ ὅτι μὴ ἀντιληφθεὶς

τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως εἶπε πρὸς τὸν παρουσιασθέντα στρατιώτην μεριμνῶν περὶ τῶν σχεδιογραφημάτων αὐτοῦ «Μή μου τοὺς κύκλους τάραττε». (212). Μετὰ ταῦτα ἠλώθη καὶ ἐτιμωρήθη ἡ Καπύη, καίτοι ὁ Ἀννίβας ἐβάδισε κατὰ τῆς Ῥώμης, ἵνα ἀποσύρῃ ἐκ τῆς πολιορκουμένης πόλεως τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν (211). Τέλος ὁ Φίλιππος ὁ Ε' ἐξηναγκάσθη νὰ συμμαχήσῃ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Μετ' ἀγωνίας πλέον περιέμενεν ὁ Ἀννίβας τὴν ἀφίξιν τοῦ ἀδελφοῦ, ἵνα σωθῇ ἐκ τοῦ ἀδιεξόδου, εἰς ὃ περιήλθεν. Ὁ Ἀδσρούβας καταβαλὼν ἐν Ἰσπανίᾳ τοὺς δύο ἀδελφοὺς Σκιπίωνας Γναίον καὶ Κορνήλιον, οἱ ὅποιοι ἔπεσον ἐν τῇ μάχῃ, διέβη τὰ Πυρρηναῖα, τὴν Γαλατίαν, τὴν Ἄνω Ἰταλίαν καὶ ἐβάδιζε πρὸς τὴν Ὀμβρικήν. Ἐπιστολὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀννίβαν συλληφθεῖσα ἐπὶ ἀγγελιαφόρου ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὴν ὁδόν, ἐξ ἧς ἔμελλε νὰ διέλθῃ. Προσβληθεὶς δὲ ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν ὑπάτων ἐνίκηθη καὶ ἔπεσε (207). Τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀδελφοῦ ἀποκόψαντες οἱ Ῥωμαῖοι ἔρριψαν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἀννίβα. Τότε ὁ Ἀννίβας ἀπεσύρθη εἰς τὴν ὄρεινὴν Βρεττανίαν.

Ἐν δὲ τῇ Ἰσπανίᾳ τρίτος τις Σκιπίων, ὁ νεαρὸς Πόπλιος, κατέλαβε μίαν πρὸς μίαν τὰς πόλεις τῶν Καρχηδονίων. Τὸν ἰκανώτατον τοῦτον στρατηγὸν ἀπέστειλαν οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τῆς Καρχηδόνος. Μετὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας αὐτοῦ ἐν Ἀφρικῇ προσέλαβεν ὁ Σκιπίων σύμμαχον τὸν βασιλέα τῆς Νουμιδίας, ὁ ὅποιος εἶχεν ἄριστον ἵππικόν.

Οἱ Καρχηδόνιοι τότε ἠναγκάσθησαν νὰ καλέσωσιν ἐξ Ἰταλίας τὸν Ἀννίβαν. Παρὰ τὴν Ζάμαν τῆς Ἀφρικῆς συνεκροτήθη ἡ τελευταία κρίσιμος μάχη (202). Ὁ Ἀννίβας ἐνίκηθη ὑπὸ τοῦ Σκιπίωνος καὶ μόλις ἀπεσώθη μετ' ὀλίγων ἵππέων, ἵνα συμβουλεύσῃ τοὺς συμπατριώτας του νὰ κλείσωσιν εἰρήνην.

Οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης ὑπῆρξαν βαρύτατοι διὰ τοὺς Καρχηδονίους. Ἀφῆρέθη ἀπ' αὐτῶν πᾶσα δύναμις καὶ πᾶσα κτῆσις, τὸ δικαίωμα νὰ κηρύττωσιν οἰονδήποτε πόλεμον, καὶ ἐπεβλήθη εἰς αὐτοὺς βαρυτάτη χρηματικὴ ἀποζημίωσις. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐτίμησαν διὰ λαμπροτάτου θριάμβου τὸν νικητὴν τοῦ Ἀννίβου Πό-

πλιον Σκιπίωνα, υἷον τοῦ ἐν Ἰσπανίᾳ φονευθέντος Κορνηλίου, καὶ ἐπωνόμασαν αὐτὸν Ἀφρικανόν.

3. Τρίτος Καρχηδονικὸς καὶ Ἰβηρικὸς πόλεμοι.

Τρίτος Καρχηδονικὸς πόλεμος (149—146). Οἱ Ῥωμαῖοι ταπεινώσαντες τὴν Καρχηδὸνα ἔστρεψαν τὰ ὄπλα αὐτῶν πρὸς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν. Οἱ δύο ἐπίφοβοι ἐχθροὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ Φίλιππος ὁ Ε΄ τῆς Μακεδονίας καὶ Ἀντίοχος ὁ Γ΄ τῆς Συρίας κατεπολεμήθησαν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἐπιτυχῶς καὶ συντόμως. Ἐν Ἰβηρίᾳ ὅμως ὀλέθριος ἐξερράγη πόλεμος διαρκέσας ἐπὶ ἡμισυ αἰῶνα.

Ἐν ᾧ ἐμáινετο ἐν Ἰβηρίᾳ ὁ πόλεμος, οἱ Ῥωμαῖοι, ἂν καὶ εἶχον ἐπιτύχει τὴν ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἐξορίαν τοῦ Ἀννίβου, δι' οὗ ἡ Καρχηδὼν ἤρχισεν ἐκ νέου ν' ἀκμάζη, ὑποκινούμενοι ὑπὸ τοῦ τιμητοῦ Κάτωνος, ὁ ὁποῖος πᾶσαν αὐτοῦ ἀγόρευσιν ἐν τῇ συγκλήτῳ ἐτερμάτιζε διὰ τῆς αὐτῆς συμβουλῆς «Δοκεῖ δέ μοι καὶ Καρχηδὸνα μὴ εἶναι» ἔλαβον ὡς ἀφορμὴν τὴν ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Νουμιδίας καὶ ἐκήρυξαν τὸν τρίτον Καρχηδονικὸν πόλεμον. Εἰς μάτην οἱ ἔντρομοι Καρχηδόνιοι παρεκάλεσαν εἰς συμβιβασμόν, εἰς μάτην ὑπέκυψαν εἰς τοὺς ἐν ἀρχῇ προταθέντας ὅρους, τὴν χορήγησιν ὀμῆρων, τὴν παράδοσιν τῶν ὄπλων, τοῦ στόλου, τῶν μηχανῶν· ὁ τελικὸς τῶν Ῥωμαίων ὅρος ἦτο νὰ ἐκκενωθῇ ἡ ἀντίζηλος πόλις, ἵνα καταληφθῇ ὑπ' αὐτῶν.

Τότε ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς μεγάλης πόλεως μία κραυγὴ ἐκδικήσεως καὶ μίσους κατὰ τῆς ἀπιστίας τῶν Ῥωμαίων ἠκούσθη. Πάντες παρεσκευάσθησαν εἰς ἀμυναν. Νέα ὄπλα κατεσκευάσθησαν διὰ τῆς ἐργασίας καὶ αὐτῶν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδίων. Καὶ εἰς τὸν βωμόν τῆς πατρίδος τὰ πάντα μετὰ τῆς ζωῆς αὐτῶν προσεφέρθησαν νὰ θυσιάσωσιν. Ὁ Ἀδσρούβας ἔμελλε νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πόλιν κατὰ τοῦ νέου Σκιπίωνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ Ῥώμη ἐνεπιστεύθη τὴν σοβαρὰν ἐπιχείρησιν τῆς καταστροφῆς τῆς Καρχηδόνος. Ὁ Σκιπίων οὗτος ἦτο υἷος τοῦ στρατηγοῦ Αἰμιλίου Παύλου, εἶχε δὲ υἱοθετηθῆ ὑπὸ τοῦ Ποπλίου Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρι-

κανοῦ, ἐξ οὗ καὶ Σκιπίων Αἰμιλιανὸς ἀπεκλήθη. Ἡ Ῥώμη ἐκ-
τιμῶσα τὰ στρατιωτικὰ αὐτοῦ προσόντα εἶχεν ἀναδείξει αὐτὸν
ὑπατον χωρὶς νὰ ἔχη συμπληρώσει τὴν νόμιμον ἡλικίαν. Ἡ πό-
λις καίτοι λιμώττουσα ἐπὶ διετίαν ἀντέστη εἰς τὴν ἐπιστημο-
νικῶς διεξαχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Σκιπίωνος πολιορκίαν· κατελήφθη
δ' ἐξ ἐφόδου κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 146.

Ἐντὸς τῶν στενωπῶν τῆς πόλεως, αἱ ὁποῖαι ἔφερον πρὸς τὴν
ἀκρόπολιν, ἐπὶ ἐξ ἡμέρας καὶ ἐξ νύκτας ἐξηκολούθησε λυσσώδης
ὁ ἀγὼν, μέχρις ὅτου παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων
αἱ οἰκίαι καὶ ἡ ἀκρόπολις. Οἱ πλεῖστοι τῶν πολιορκουμένων εὖ-
ρον θάνατον ἐντὸς τῶν ἐρειπίων τῆς πυρποληθείσης πατρίδος των.
Λέγεται δὲ ὅτι ὁ Σκιπίων, καθ' ἣν ὥραν ἔβλεπε τὰς φλόγας κα-
ταβιβρωσκούσας τὴν ἄλλοτε ἔνδοξον καὶ μεγάλην Καρχηδόνα,
ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ ἱστορικὸν Πολύβιον, ὁ ὁποῖος
τὸν συνώδευεν, ἀνέφερε τοὺς δύο τούτους στίχους τοῦ Ὀμήρου
προϊωνιζόμενος καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς κοσμοκράτορος
Ῥώμης.

Ἔσσεται ἡμῶν, ὅτ' ἂν ποτ' ὀλώλῃ Ἴλιος ἱρὴ

καὶ Πριάμος καὶ λαὸς εὐμμελίῳ Πριάμοιο. (Ἰλ. Ζ 448).

Ὁ Σκιπίων διὰ τὸ κατόρθωμα αὐτοῦ ἐπωνομάσθη Ἀφρικαν-
νὸς ὁ νεώτερος.

Ὁ Οὐίριάθης κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Τὸ σημεῖον τῆς κατὰ
τῶν Ῥωμαίων ἐξεγέρσεως ἐν Ἰβηρίᾳ ἔδωκεν ἡ ἀποστολὴ δύο
πρακτῶρων, ἵνα διοικήσωσι τὴν χώραν ἐν ὀνόματι τῶν Ῥωμαίων
(197). Μεγίστας ὅμως διαστάσεις ἔλαβε τὸ κίνημα ἐν Λουσιταν-
νίᾳ (Πορτογαλλίᾳ), ἔνθα ὁ ἀνδρειὸς ποιμὴν Οὐίριάθης ἀπεφάσισε
νὰ ἐκδικηθῆ μυσαρὰν ἀπιστίαν τοῦ πρακτῶρος Γάλβα. Συνεχῆς
ὑπῆρξεν ὁ ὀκταετής λυσσώδης πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἐπηκολούθησεν.
Ὁ ἥρωας τῶν Λουσιτανῶν συλλαβὼν ὀλόκληρον τὴν Ῥωμαϊκὴν στρα-
τιὰν ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν καὶ ἐπέβαλεν
εἰς τὴν Ῥώμην ἐπικίσχυντον εἰρήνην. Ἄλλ' ἢ σύγκλητος ἠθέ-
τησε τὰς ὑποσχέσεις αὐτῆς καὶ ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον. Ἐν
τέλει ὁ ὑπατος Καπίων δι' ἀργυρωνήτων Λουσιτανῶν ἐδολοφό-
νησε τὸν Οὐίριάθην ἐντὸς τῆς σκηνῆς αὐτοῦ (139).

“Αλωσις Νουμαντίας. Μετά τὸν θάνατον τοῦ ἥρωος τῶν Λυσιτανῶν πᾶσα ἡ Ἰβηρία ὑπετάγη εἰς τοὺς Ῥωμαίους πλὴν τῆς πρὸς βορρᾶν κειμένης χώρας τῶν Κελτιβήρων, οἱ ὅποιοι συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν ὄχυράν καὶ ἀπόρημον Νουμαντίαν παρὰ τὸν Δοῦρον ποταμόν. Ἐπὶ ἕξ ἔτη ἀγωνιζόμενοι οἱ Κελτίβηρες οὐ μόνον πάσας τὰς ἐφόδους τῶν Ῥωμαίων ἀπέκρουσαν, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρον στρατιὰν αὐτῶν συνέλαβον μετὰ τοῦ ὑπάτου. Ὁ ταμίης τοῦ στρατεύματος Τιβέριος Γράκχος ἐσυνθηκολόγησε πρὸς τοὺς Κελτίβηρας, ἀλλ’ ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἠκύρωσε τὰς συνθήκας καὶ ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν. Ἐδέησε τότε ν’ ἀποσταλῆ κατὰ τῆς Νουμαντίας ὁ πορθητὴς τῆς Καρχηδόνας Σκιπίων Αἰμιλιανός. Οὗτος ἀπέκλεισε τελείως τὴν πόλιν, οἱ δὲ λιμώττοντες Νουμαντιῖνοι, ἀφ’ οὗ κατέφαγον τὰ πτώματα τῶν νεκρῶν αὐτῶν, ἤρχισαν νὰ φονεύωσιν ἀλλήλους, ἵνα μὴ παραδοθῶσιν, ἐν ᾧ συγχρόνως παρέδιδον εἰς τὰς φλόγας τὴν πόλιν αὐτῶν (133).

Οἱ Ῥωμαῖοι συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰβηρίας, ἣν διήρυσαν εἰς δύο ἐπαρχίας, κατέλαβον δὲ προσέτι καὶ τὰς Βαλεαρίδας νήσους. Τὰ δὲ Πυρρηναῖα συνέδεσαν μετὰ τῶν Ἄλπεων καταλαβόντες τὴν νότιον ἐκτὸς τῶν Ἄλπεων Γαλατίαν, ἐνθα ἔκτισαν δύο πόλεις, τὰ Σέξτια Ὑδατα (124), ἵνα προστατεύσωσι τὴν σύμμαχον ἐλληνικὴν Μασσαλίαν καὶ τὰς ἀποικίας αὐτῆς Νίκαιαν καὶ λοιπὰς, καὶ τὴν Ναρθῶνα παρὰ τὰ ὄρια τῆς Ἰβηρίας (118).

Λήγοντος τοῦ Β’ π. Χ. αἰῶνος αἱ χῶραι τῆς δυτικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου εἶχον καταληφθῆ σχεδὸν πᾶσαι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΩΘΝ ΚΑΘΥΠΟΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

1. Οἱ Μακεδονικοὶ πόλεμοι.

Φίλιππος ὁ Ε’ καὶ Περσεύς. Ὁ γενναῖος καὶ δραστήριος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Ε’ ἐπεχείρησε δύο

κατὰ τῶν Ῥωμαίων πολέμους· καὶ κατὰ μὲν τὸν πρῶτον (205—205) ἐξηναγκάσθη εἰς σύναψιν εἰρήνης, κατὰ δὲ τὸν δευτέρον (200—197) ἠττήθη κατὰ κράτος ἐν Κυνὸς Κεφαλαίς. Τὴν ἡμέραν αὐτοῦ, ὀφειλομένην εἰς τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ σφάλματα, παρεσκευάζετο, ὅπως ἐπανορθώσῃ, ἀλλ' ἀπέθανεν ἐν τῷ πελάγῳ ταξῷ (179).

Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Περσεὺς ἐξηκολούθησε μετὰ πλείονος ζήλοιο τὰς παρασκευὰς τοῦ πατρὸς του διαπνερόμενος ὑπὸ ἀκράτου μετῴρους κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Συνέλεξε λοιπὸν ὑπὲρ τὰς 40 χιλ. στρατοῦ, χρήματα ἰκανὰ καὶ ἔπεισεν εἰς συμμαχίαν τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ τοὺς Θρᾶκας. Μέγα ὄμως ἐμπόδιον εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ παρενεβάλλετο ἡ ἀσθένεια τοῦ χαρακτῆρός του καὶ ἡ φιλολαγυρία. Τὰς παρασκευὰς αὐτοῦ ἐπρόδωκεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου Εὐμένης, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐκήρυξαν τὸν τρίτον μακεδονικὸν πόλεμον (171). Ἐπὶ τρία ἔτη κατώρθωσε ὁ Περσεὺς νὰ κρατήσῃ μακρὰν τῆς Μακεδονίας τοὺς ἐχθρούς· ἀλλ' ὅτε ἀπεστάλη κατ' αὐτοῦ ὁ ἔμπειρος καὶ δραστήριος ὑπαρχὸς Αἰμίλιος Παῦλος, τὰ πράγματα ἤλλαξαν ὄψιν. Ὁ Αἰμ. Παῦλος διεληθὼν διὰ τῶν δασυδῶν κλιτύων τοῦ Ὀλύμπου ἐνεφάνισθη ἐξίφινης πρὸ τοῦ στρατοπέδου τῶν Μακεδόνων παρὰ τὴν Πύδναν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὠπισθοχώρησε πρὸ τῆς προελαυνούσης φοβερᾶς τῆν ὄψιν μακεδονικῆς φάλαγγος, ἀλλὰ παρασύρα αὐτὴν εἰς τόπους δυσβάτους, καθ' ἣν στιγμὴν ἀπώλεσε τὴν ἐνόητητά της ἐπιτεθεὶς πανταχόθεν κατέκοψεν αὐτὴν (168). 20 χιλ. Μακεδόνων ἐφονεύθησαν, 11 δὲ χιλ. ἠχμάλωτίσθησαν. Ὁ Περσεὺς τραπείς ἐκ τῶν πρώτων εἰς φυγὴν κατέφυγε μετὰ τῶν θησαυρῶν αὐτοῦ εἰς τὴν Σαμοθράκην. Συλληφθεὶς μετὰ τῶν ἀνηλικίων αὐτοῦ τέκνων ἐκόσμησε τὴν ἐν Ῥώμῃ τελεσθεῖσαν λαμπρὰν πομπὴν τοῦ θριάμβου τοῦ νικητοῦ. Ὁ Περσεὺς ἐνωρὶς ἀπέθανεν ἐν ἐξορίᾳ, ὁ δ' ἐπιζήσας τῶν υἱῶν αὐτοῦ Ἀλέξανδρος, ὁ τελευταῖος Ἀντιγονίδης, διήγαγεν ἐργαζόμενος ἐν ἀσήμεναι πύλαι τοῦ Λατίου.

Τὰ ἐπακολουθήματα τοῦ Γ' Μακεδονικοῦ πολέμου. Δεινὴ συμφορὰ ἐπληξε τοὺς συμμαχοὺς τοῦ Περσέως. Ἡ Ἰλλυρία κατὰ

ταληφθεῖσα διηρέθη εἰς τρία τμήματα ἀπολύτως κεχωρισμένα, ἢ ἐπιγαμία καὶ ἢ ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία εἰς τοὺς κατοίκους τῶν μερῶν τούτων πρὸς ἀλλήλους ἀπηγορεύετο. Ἡ Μακεδονία ὁμοίως διηρέθη εἰς τέσσαρες τιαυτάς κεχωρισμένας ὁμόσπονδιακὰς κοινότητας, ἐχούσας ἰδίους ἄρχοντας, ἴδια νομίσματα. Καὶ οὕτως ἡ πατροπαράδοτος εἰς τοὺς Μακεδόνες βασιλεία κατελύθη. Οἱ φίλοι τοῦ Περσέως καὶ οἱ ὀπωπῆποτε μετασχόντες εἰς τὸν πόλεμον ἐξωρίσθησαν ἢ ἐφυλακίσθησαν. Οἱ δὲ Ἑπειρῶται ἔπαθον πανωλεθρίαν. Ἐβδομήκοντα πολίσματα αὐτῶν ἐδηλώθησαν καὶ κατεστράφησαν, 150 χ. ἀνθρώπων ἐξηνδραποδίσθησαν ὑπὸ τοῦ Αἰμ. Πύλου κατὰ διαταγὴν τῆς συγκλήτου, ἢ ὁποία προσεφέρθη τραχύτατα εἰς τοὺς Ἑλληνας (167). Εἰς τὰς σκληρότητας ταύτας τὰ μέγιστα συνετέλεσαν οἱ Ἑλληνας, οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν φατρίαν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς παρακμῆς ἀνεπτύχθη μυσαρὰ τις τάσις πρὸς προδοσίαν ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ προδότης Καλλικράτης ἐγένετο αἰτία ν' ἀπαχθῶσιν εἰς Ῥώμην χιλιοὶ πολῖται, οἱ ὀνομαστότατοι, ἐξ Ἀχαΐας, ἐν οἷς καὶ ὁ υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Λυκόρτα ἱστορικὸς Πολύβιος καὶ ὁ Δίαιος καὶ Κριτόλαος. Ἐν δὲ τῇ Αἰτωλίᾳ κατ' εἰσήγησιν τοῦ Λυκίσκου ὑπὲρ τὰ 500 μέλη τῆς συγκλήτου κατεσφάγησαν. Ἐν ᾧ δὲ κατεσκάπτοντο αἱ πόλεις τῶν Βοιωτῶν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐλάμβανον παρὰ τῶν συμμάχων Ῥωμαίων τὴν Δῆλον καὶ Λῆμμον καὶ ἴδρουν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς Ῥώμης εὐγνωμονοῦντες πρὸς τοὺς εὐεργέτας.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ψευδοφιλίππου (149). Νεανίας τις ἐκ Μυσίας, Ἀνδρίσκος καλούμενος, ἐξήγειρεν αἰφνης τοὺς Μακεδόνες εἰς ἐπανάστασιν ψευδῶς διίσχυριζόμενος ὅτι ἦτο ὁ ἀποθανὼν υἱὸς τοῦ Περσέως Φίλιππος. Ὁ πράκτωρ Κόιντος Μέτελλος ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Περγᾶμου Ἀττάλου τοῦ Β' ἐνίκησεν αὐτὸν ἐπικνελημένως. Ἡ Μακεδονία ὑποταγεῖσα τελείως εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἀπετέλεσε Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν μετὰ τῆς Ἰλλυρίας. Ὁ δὲ Μέτελλος ἀπεκλήθη Μακεδονικός.

1. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Πόλεμος κατὰ τοῦ Ἀντίοχου τοῦ Γ'. Ἀντίοχος ὁ Μέγας, ὁ ἰσχυρότατος τῶν Ἑλλήνων δυναστῶν, εἶχεν ἐπισύρει τὴν προσοχὴν τῶν Ῥωμαίων, ἀφ' οὗ χρόνου μάλιστα ἐδέχθη παρ' αὐτῶ τὸν φυγάδα Ἀννίβαν καὶ κατέστησεν αὐτὸν ναύαρχον. Ὁ πόλεμος ἐθεωρεῖτο ἀφευκτος. Ὁ Ἀντίοχος ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ αὐτὸν εἰς Ἑλλάδα, ἀλλ' ἔνεκα τῆς ἀσυνέτου πολιτικῆς του ἀπεξενώθη τῶν συμπαθειῶν τῶν Ἑλλήνων. Μετὰ τῶν Αἰτωλῶν καὶ Βοιωτῶν μόνον ἐπολέμησεν ἐν Θερμοπύλαις κατὰ τοῦ ὑπάτου Γλαβρίωνος, ἄγοντος 40 χ. στρατοῦ, καὶ ἠττήθη κατὰ κράτος (191). Δις κατοπιν ἐναυμάχησε παρὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν κατὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καὶ τοῦ συμμάχου Ῥοδιακοῦ στόλου καὶ δις ἐνίκηθη. Μὴ γενομένων δεκτῶν τῶν περὶ εἰρήνης προτάσεων αὐτοῦ, ἀντετάχθη ἐν τέλει μετὰ 80 χ. πεζῶν καὶ 12 χ. ἰππέων κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Περγαμηνῶν ἐν τῇ ἐπὶ Σιπύλῳ Μαγνησίᾳ. Ὁ ἐχθρὸς, ὑπὸ τὸν Λεύκιον Κ. Σκιπίωνα, ἀδελφὸν τοῦ Ἀφρικανοῦ τοῦ πρεσβυτέρου, καίτοι κατὰ τὸ ἥμισυ ὀλιγαριθμότερος, ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς αἰσχυρὰν φυγὴν. Βαρεῖς ἦσαν οἱ ἐπιβληθέντες εἰς αὐτὸν ὄροι. Παρέδωκε τὰ πλοῖα καὶ τοὺς ἐλέφαντας, κατέλιπε τὰς κτήσεις, ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ 12 χ. τάλαντα. Πρὸς πληρωμὴν τούτων ἐπιχειρήσας νὰ συλῆσῃ πλοῦσίον τι ἱερὸν ἐν Περσίᾳ ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἐντοπίων (187). Ὁ Σκιπίων ἐκλήθη Ἀσιατικός.

Ὁ Ἀννίβας καὶ οἱ Ἕλληνες. Ὁ Ἀννίβας ὑπῆρξεν ὁ μοναδικὸς τῶν πολιτικῶν τῆς ἀρχαιότητος, ὁ ἐπιχειρήσας νὰ συνενώσῃ ξένα πρὸς ἀλλήλα ἔθνη καθ' ἑνὸς ἰσχυροῦ καὶ ἐπικινδύνου. Εἰς τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ ἀπέτυχεν ἐν Ἑλλάδι. Καὶ ὁ μὲν Φίλιππος ὁ Ε' τῆς Μακεδονίας μετὰ τὴν ἐν Κάνναις νίκην αὐτοῦ δὲν τὸν ἐβοήθησεν. Ὁ δὲ Ἀντίοχος ὁ Γ' δὲν ἐπέισθη παροτρυνόμενος ὑπ' αὐτοῦ νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς Ἰταλίαν.

Ἄλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους οἱ Ἕλληνες δὲν κατώρθωσαν νὰ συνεργασθῶσιν, οὕτως ὥστε μεμονωμέναι αἱ ἰσχυραὶ δυνάμεις τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας καὶ Συρίας κατεβλήθησαν τόσον

ταχέως ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Τούναντίον μάλιστα μετὰ τῶν Ῥωμαίων, οἱ ὅποιοι ἄριστα ἐφήρμοζον τὸ πολιτικόν των δόγμα *διαίρει καὶ βασιλεύει* (*Divide ut imperes*), σχεδὸν πάντοτε μέρος τῶν Ἑλλήνων ἐμάχετο κατὰ τῶν ὁμοφύλων.

Ὁ Ἀννίβας καταφυγὼν ἐκ Συρίας εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν κατεδιώχθη ὑπὸ τοῦ Φλαμινίνου. Μέλλων δὲ νὰ παραδοθῆ ὑπὸ τοῦ Προυσίου ἠτύοκτόνησε διὰ δηλητηρίου εἰπὼν· «ὅς ἀπαλλάξωμεν λοιπὸν τοὺς Ῥωμαίους ἐκ τῶν φόβων αὐτῶν» (183).

Οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Δ΄. Ἀντίοχος ὁ Δ΄ ὁ Ἐπιφανής, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Μεγάλου, καταβαλὼν τοὺς Πτολεμαίους ἔφθασε πρὸ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐξαίφνης ὅμως ὁ Ποπίλιος Λαίνας, ἀπεσταλμένος τῶν Ῥωμαίων, ἐνεφανίσθη εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ καὶ χωρὶς νὰ χαιρετίσῃ καὶ ἐπέδειξεν ὑπεροπτικῶς διαταγὴν τῆς Συγκλήτου, παραγγελοῦσης, ὅπως παύσῃ τὸν πόλεμον. Ὁ βασιλεὺς τότε θορυβηθεὶς ἀπήντησεν ὅτι θ' ἀποσυρθῆ, ἵνα σκεφθῆ· ἀλλ' ὁ Ποπίλιος Λαίνας χαράξας κύκλον διὰ τῆς ῥάβδου του περὶ τὸν βασιλέα προσέθηκεν ὅτι δὲν θὰ ἐξέλθῃ ἐκεῖθεν, ἐὰν δὲν ἀπαντήσῃ. Ὁ Ἀντίοχος ἐκ φόβου ὑπετάγη εἰς τὰ κελεύσματα τῆς συγκλήτου, ὁ δὲ σκαιὸς ἀπεσταλμένος αὐτῆς ἔτεινε τότε τὴν χεῖρα πρὸς τὸν βασιλέα.

Ὁ Λαίνας διορίσας βασιλέα τῆς Αἰγύπτου, ὃν ἡ Ῥώμη ἤθελεν, ἀνεχώρησεν. Ἐκτοτε τὸ κράτος τῶν Πτολεμαίων ἄνευ αὐτοβουλίας διετέλει ὑπὸ τὴν ἄμεσον προστασίαν τῶν Ῥωμαίων.

Ὁ Ἀντίοχος περιεπλάκη εἰς πολέμους πρὸς τοὺς ἀποστατήσαντας Ἰουδαίους ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς γενναίας λευϊτικῆς οἰκογενείας τῶν Μακκαβαίων. Ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ οἱ Ἰουδαῖοι τῆ βοήθειά τῶν Ῥωμαίων κατάρθωσαν νὰ ἰδρῦσωσιν ἀνεξάρτητον βασίλειον, περιλαμβάνον καὶ τὴν Σαμάρειαν καὶ τὰς πλησίον χώρας. Ἀλλὰ καὶ τοὺς Γαλάτας, οἱ ὅποιοι ἀναμιχθέντες μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀπετέλουν ἰσχυρὰν γαλλοελληνικὴν δύναμιν ἐν Ἀσίᾳ, κατενίκησαν οἱ Ῥωμαῖοι.

Τὸ δὲ σύμμαχον βασίλειον τῆς Περγάμου περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ῥωμαίων ἐκ κληρονομίας. Ἄτταλος ὁ Γ' μὴ ἔχων

τέκνα ἐκκληροδότησεν αὐτὸ εἰς τὴν Ῥώμην (133). Οὕτως ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐπικυριαρχία ἐξετείνεται μέχρι τοῦ Ταύρου ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου.

3. Καθυπόταξις τῆς κυρίως Ἑλλάδος.

Παρακμὴ τῆς Ἀχαικῆς Συμπολιτείας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλοποίμενος ἡ Ἀχαικὴ συμπολιτεία ἤρχισε νὰ παρακμάζη καὶ μόλις διὰ τῆς συνέσεως τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Λυκόρτα κατώρθωσε ν' ἀποφύγη περιπλοκὰς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Ἀλλ' ὁ προδότης Καλλικράτης ἐπετάχυνε τὴν καταστροφὴν τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν καταπτύστων αὐτοῦ ἐνεργειῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περσέως, ὅτε οἱ χίλιοι ἐπίσημοι Ἀχαιοὶ εἶχον ἐξοικισθῆεῖς Ῥώμην, ἡ Πελοπόννησος ἔμεινεν ἀκέφαλος. Καὶ μόλις μετὰ 17 ἔτη ἐπέστρεψαν 300 ἐκ τούτων (150 π. Χ.) τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἱππάρχου Πολυβίου, ὁ ὁποῖος ἐν Ῥώμῃ συνεδέθη μετὰ ἰσχυρῶν Ῥωμαϊκῶν οἰκων, ὑπῆρξε δὲ θαυμαστῆς τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ τῶν Ῥωμαίων, ὡς δεικνύεται καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ.

Ὁ Μέτελλος κατὰ τοῦ Κριτολάου. Καθ'ὄν χρόνον ὁ πραίτωρ Μέτελλος καθυπέτασσε τὴν Μακεδονίαν, οἱ Ἀχαιοὶ ἐπεχείρησαν πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης. Εἰς μάτην οἱ Ῥωμαῖοι, εὕρισκόμενοι τότε εἰς δεινοὺς πολέμους ἐν Ἰβηρίᾳ καὶ Καρχηδόνι, προσεπάθησαν νὰ πείσωσιν αὐτοὺς ν' ἀπόσχωσι τοῦ πολέμου. Παρὰ τὰς συμβουλὰς τῶν σωφρόνων Ἀχαιῶν ὁ Κριτόλαος καὶ ὁ Δίαιος ἠρέθισαν τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Πελοποννησίους· προσῆλθον δ' ἔτι οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Χαλκιδαεῖς εἰς αὐτούς. Ὁ Κριτόλαος ἐπολιόρκει τὴν ὑπὸ τὴν Οἴτην Ἡράκλειαν, ὅτε ἐπῆλθεν ἐκ Μακεδονίας ὁ Μέτελλος. Συναντήσας τὸν Κριτόλαον φεύγοντα παρὰ τὴν Σκάρφειαν τῆς Λοκρίδος ἐνίκησεν αὐτόν. Ὁ στρατὸς τοῦ Κριτολάου διελύθη ἢ ἐζωγρήθη, οὗτος δὲ δὲν ἐφάνη που οὔτε νεκρὸς οὔτε ζῶν. Οἱ περισωθέντες ἐκ τοῦ πολέμου Πατρεῖς ἐσφάγησαν ἐν Φωκίδι, ὁμοίως δ' ἐν Χαίρωνείᾳ χίλιοι Ἀρκάδες ἐρχόμενοι εἰς βοήθειαν.

Ὁ Μόμμιος κατὰ τοῦ Διαίου. Ὁ ἐπιεικὴς Μέτελλος οὐ-

δόλως ἔβλαψε τοὺς Θηβαίους, ἦτο δὲ πρόθυμος νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην ὑπὸ ἑλαφροὺς ὄρους. Ἄλλ' εἰς τοῦτο ἀντετάχθη ὁ ὀρμητικὸς καὶ ἄνους στρατηγὸς Δίαιος. Τελευτῶντος τοῦ 146, ἀπεβιβάσθη νέος ὕπατος, ὁ Μόμμιος, ὅπως ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον ἄγων 23 χ. ὀπιλιτῶν καὶ 3.500 ἵππεις. Ὁ Δίαιος, καίτοι ἔχων ὀλιγωτέρας δυνάμεις, ἐξελθὼν τοῦ παρὰ τὸν Ἴσθμὸν περιτειχίσματος προεκάλει τὸν Μόμμιον. Συναφθείσης δὲ μάχης ἐν Λευκοπέτρῃ, ἠττήθη ὁ Δίαιος καὶ ἐτρέπη πρὸς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Μεγαλόπολιν, καθ' ὁδὸν δὲ ἀπέσφαξε τὴν σύζυγον αὐτοῦ, ἵνα μὴ συλληφθῆ, αὐτὸς δὲ ἔπιε δηλητήριον.

ἸΑλωσις τῆς Κορίνθου (146). Ἡ Κόρινθος ἀνυπεράσπιστος ἔκειτο πρὸ τοῦ νικητοῦ, ὁ ὁποῖος μὴ φανταζόμενος τοιαύτην ἀνανδρίαν ἐπὶ δύο ἡμέρας ἀνέμενε ἄμυνάν τινα. Τὴν τρίτην ἡμέραν εἰσῆλκεν εἰς τὴν πλουσίαν καὶ ὠραίαν πόλιν, τραχὺς δὲ στρατιωτικὸς, ὡς ἦτο, παρέδωκεν αὐτὴν εἰς σφαγὴν καὶ λεηλασίαν. Οἱ ἐναπομείναντες ἄνδρες ἐσφάγησαν, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα. Ἐκ τῶν πολυπληθῶν καλλιτεχνημάτων, τῶν κοσμοῦντων τὴν ἀφνειὸν Κόρινθον, ἄλλα μὲν ἐδόθησαν εἰς τοὺς ἐπικούρους Περγαμηνούς, ἄλλα δὲ μετηνέχθησαν εἰς Ῥώμην. Τοιαύτην τινὰ τύχην ὑπέστησαν αἱ Θῆβαι καὶ ἡ Χαλκίς. Τὰ τείχη τῶν πελοποννησιακῶν πόλεων κατηδαφίσθησαν, αἱ δημοκρατίαι καὶ τὰ συνέδρια κατελύθησαν, φόρος δ' ἐτήσιος ἐπεβλήθη.

Ἡ κυρίως Ἑλλάς καὶ πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ἐν διαστήματι ἐνὸς αἰῶνος εἶχον ἀπολέσει τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Β΄ Π. Χ. ΑΙΩΝΑ

1. Ἡ διοίκησις τῶν ῥωμαϊκῶν κτήσεων.

Διαίρεσις τῆς χώρας. Ἐπὶ πέντε αἰῶνας ἠγωνίζετο ἡ Ῥώμη διὰ τῶν ὄπλων πρὸς κατάκτησιν τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ ναὸς τοῦ Ἰαννοῦ δὲν εἶχε κλείσει τὰς θύρας αὐτοῦ παρὰ μόνον ἔτη τινὰ μετὰ τὸν Β΄ Καρχηδονικὸν πόλεμον.

Τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος ἐξετείνετο ἤδη ἀπὸ τῆς Ἰβηρίας καὶ τῆς ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων Ναρβονίτιδος μέχρι τῆς Θράκης καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Πᾶσαι αἱ κτήσεις ἀνήκον εἰς τὴν Ῥώμην (Ager Romanus).

Ἡ χώρα, ἡ ὀριζομένη ὑπὸ τοῦ Ῥουβίκωνος καὶ τοῦ Μάρκα, ἐκαλεῖτο Ἰταλία καὶ ἦτο χώρα γενικῶς σύμμαχος, πᾶσαι δὲ αἱ ἄλλαι χῶραι ἀπετέλουν τὰς ἐπαρχίας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν φόρου ὑποτελεῖς.

Ἡ Ἰταλία. Πᾶσαι αἱ ἰταλικαὶ πόλεις δὲν εἶχον τὴν αὐτὴν πολιτικὴν καὶ ἀστικὴν ἰσότητα. Αὗται διηροῦντο 1) εἰς τὰς ῥωμαϊκὰς ἀποικίας, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι, γόνοι ἀποίκων ῥωμαίων, εἶχον σχεδὸν ἐντελῶς πάντα τὰ δικαιώματα τοῦ ῥωμαίου πολίτου· 2) εἰς τὰς ἰσοπολίτιδας πόλεις, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι εἶχον τὰ ἀστικά δικαιώματα τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐστρατεύοντο εἰς τοὺς λεγεῶνας· 3) εἰς τὰς λατινικὰς ἀποικίας, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι διετήρησαν παλαιὰ λατινικὰ προνόμια καὶ μόνον οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἠδύναντο ν' ἀποβῶσι ῥωμαῖοι πολῖται, εἶχον δὲ καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐγκτήσεως· 4) εἰς τὰς ἐνσπόνδους πόλεις, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἦσαν αὐτόνομοι, ἀλλ' ἐπλήρωνον φόρον καὶ 5) εἰς τὰς λοιπὰς συμμάχους, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι διηροῦντο ὑπὸ Ῥωμαίου ἄρχοντος, ὑπὸ τῆς συγκλήτου πεμπομένου.

Αἱ ἐπαρχίαι. Τελευτῶντος τοῦ Β' αἰῶνος, αἱ ῥωμαϊκῆ ἐπαρχίαι ἦσαν δέκα, κατακτηθεῖσαι κατὰ τὴν ἀκόλουθον χρονικὴν σειρὰν· 1) ἡ Σικελία, 2) ἡ Σαρδηνία μετὰ τῆς Κύρου, 3) ἡ ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων Γαλατία, 4) ἡ ἐντὸς τοῦ Ἰθῆρος Ἰβηρία, 5) ἡ ἐκτὸς τοῦ Ἰθῆρος Ἰβηρία, 6) ἡ Ἀφρική, περιλαμβάνουσα τὰς περὶ τὴν Κερχηδόνα χώρας, 7) ἡ Μακεδονία, περιλαμβάνουσα καὶ τὴν Θεσσαλίαν, Ἡπειρον, Ἰλλυρίαν, 8) ἡ Ἀχαΐα, λαβοῦσα τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπὸ τοῦ 30 π. Χ., περιλαμβάνουσα τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον, 9) ἡ Ἀσία, περιλαμβάνουσα τὸ βασιλείον τῆς Περγᾶμου μέχρι τοῦ Ταύρου, 10) ἡ Ναρβωνίτις ἢ Προβιγγία, περιλαμβάνουσα τὴν νότιον πέραν τῶν Ἄλπεων Γαλατίαν.

Ἄλλὰ καὶ τῶν ἐπαρχιῶν αἱ πόλεις δὲν εἶχον πᾶσαι τὰ αὐτὰ δικαιώματα· ἄλλαι ἦσαν ἔισπονδοι, ἄλλαι ἰσοπολίτιδες καὶ καθεξῆς. Διόκουν δὲ τὰς ἐπαρχίας οἱ ἀνθύπατοι καὶ οἱ πραίτωρες ἢ ἀντιπραίτωρες. Οὗτοι ἔχοντες τὰ σήματα τῆς ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς, τὸν στρατιωτικὸν μανδῦαν καὶ τὴν δέσμην τῶν ῥάβδων μετὰ τοῦ πελέκεως, ἦσαν ἀπόλυτοι κύριοι τῆς ἐπαρχίας, ἐνήργουν ἐκστρατείας, ἐδίκαζον, ἐφορολόγουν ἔχοντες βοηθοὺς τοὺς ὑπάρχους καὶ τοὺς ταμίαις. Εἶναι παροιμιώδης ἡ τυραννικότης καὶ ἡ λεηλασία, ἣν ἤσκουν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις οἱ ἄρχοντες οὗτοι, καθὼς καὶ οἱ δημοσιῶναι, δηλαδὴ οἱ ἐνοικιασταὶ τῶν δημοσίων προσόδων. Αἱ ἐπαρχίαι ὡς ἐκ τούτου περιέπεσαν εἰς μεγάλην ἀθλιότητα.

2. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τὸν βίον τῶν Ῥωμαίων.

Εἰσαγωγή τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς Ῥώμην. Ὁ ῥωμαϊκὸς λαὸς ἐπὶ πέντε αἰῶνας ἔζησεν ἄνευ φιλολογίας. Ἀπασχολημένος περὶ τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν καὶ ἐπικράτησιν ἐκαλλιέργει μόνον τοὺς ἀγροὺς αὐτοῦ καὶ ἐπορεύετο εἰς τοὺς πολέμους. Ὡς πνευματικὴν αὐτοῦ τροφήν εἶχε θρησκευτικούς τινας μύθους καὶ χονδροειδῆ δράματα Ἀτελλανὰ καλούμενα. Λήγοντος τοῦ Γ' αἰῶνος, ὅτε ἤρχισεν ἡ κατὰκτησις τῆς Ἑλληνι-

κῆς Ἀνατολῆς, ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων εἰσέδυσεν εἰς τὸ Λάτιον. Ἡ Ἑλλάς ὑπέταξε διὰ τοῦ πνεύματος τὸν κατακτητὴν αὐτῆς. Αἱ χιλιάδες τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἤγοντο ὡς δοῦλοι εἰς Ῥώμην, αἱ χιλιάδες τῶν ἐλευθέρων, οἱ ὅποιοι κατέφευγον ἐκεῖ ἐκ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν πρὸς εὐρεσιν τύχης, οἱ φιλόσοφοι, οἱ ῥήτορες πρὸ παντός, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν διδάσκοντες τοὺς νέους διέδωσαν βραδέως, ἀλλ' ἀποτελεσματικῶς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ γράμματα, τὴν ἐλληνικὴν τέχνην καὶ τὰ ἥθη.

Ἑλλην ἦτο ὁ πρῶτος Ῥωμαῖος ποιητής, ὁ Λίβιος Ἀνδρόνικος, ὁ ὅποιος περὶ τὸ 240 παρέστησε τὸ πρῶτον σοβαρὸν θεατρικὸν ἔργον. Ὁμοίως ἐλληνικῆς καταγωγῆς ἦτο ὁ Ἐννιος (239 — 169), ὁ πρῶτος ἐπικός ποιητὴς τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Πρῶτος ὁ Κράτης Μαλλώτας, ἐκ Περγάμου εἰς Ῥώμην ἐλθὼν, ἵδρυσε σχολεῖον δημόσιον, ἐν ᾧ ἐδίδασκε τὴν ἐλληνικὴν φιλολογίαν. Ὅταν δὲ τῷ 154 ἐστάλησαν ἐξ Ἀθηνῶν ὡς πρέσβεις εἰς Ῥώμην οἱ φιλόσοφοι Διογένης, Κριτόλαος καὶ ὁ πολὺς Καρνεάδης, οἱ νέοι περιστοίχισαν μετὰ θαυμασμοῦ αὐτοὺς διδάσκοντας.

Ἐκτοτε ἐλληνικὰ φιλοσοφικὰ συστήματα, ὁ στωϊκισμὸς, ὁ ἐπικουρισμὸς, ὁ σκεπτικισμὸς, διεδίδοντο ἐν Ῥώμῃ. Τὰ μέγιστα ὅμως ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν φιλοσοφικὴν μὀρφωσιν τῶν Ῥωμαίων ὁ Ῥόδιος στωϊκὸς φιλόσοφος Παναίτιος, ὁ φίλος τοῦ Λαιλίου καὶ τῶν Σκιπιῶνων.

Οἱ Ῥωμαῖοι δέχονται τὸν Ἑλληνισμόν. Σὺν τῷ χρόνῳ οἱ ἐκφανεῖς στρατιωτικοὶ οἴκοι τῶν Ῥωμαίων ἐξηυγένηζον δι' Ἑλλήνων παιδαγωγῶν τὰ τέκνα αὐτῶν. Ὁ Αἰμίλιος Παῦλος ἔλαβε διδάσκαλον τῶν τέκνων αὐτοῦ τὸν ἱστορικὸν Πολύβιον, κατεῖχε δὲ βιβλιοθήκην Ἑλλήνων συγγραφέων. Ὁ Φλαμινῖνος, ὁ Λαίλιος, οἱ Μέτελλοι, οἱ Σκιπιῶνες ἦσαν ἐλληνομαθεῖς. Ὁ Πόπλιος Σκιπιῶν, ὁ πρεσβύτερος Ἀφρικανός, ἦτο ὁ κυριώτατος ἀντιπρόσωπος τοῦ φιλελληνισμοῦ. Οὗτος ἐκστρατεύων κατὰ τῆς Καρχηδόνας περιστοιχίζετο ὑπὸ φιλοσόφων καὶ ῥητόρων, ἐνδεδυμένος σανδάλια καὶ χλαμύδα κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον.

Ἐκτοτε πολλοὶ στρατηγοὶ ἐκστρατεύοντες ἐμιμήθησαν αὐτόν. Τραχὺς ἀντίπαλος τῶν ἰδεῶν τοῦ Σκιπίωνος ἦτο ὁ Πόρκιος Κάτων, ὁ τιμητής, ὁ ὁποῖος ἐπέμενε νὰ διατηρηθῶσι τὰ παλαιὰ ῥωμαϊκὰ ἥθη. Κατεδίωκε πᾶν ἑλληνικόν, ἐγένετο δὲ αἰτία νὰ καταλίπη ὁ Σκιπίων τὴν Ῥώμην. Ἀλλὰ τοσαύτη ὑπῆρξεν ἡ δύναμις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος κατὰ τὸ γῆρας αὐτοῦ ἐξέμαθε τὴν ἑλληνικὴν.

Ἀφ' ἧς δ' ἐποχῆς ἡ σύγκλητος ἐξεδίωξε τοὺς Ἑλληνας διδασκάλους ἐκ Ῥώμης, οἱ εὐγενεῖς Ῥωμαῖοι ἔστελλον τὰ τέκνα αὐτῶν, εἰς Ἀπολλωνίαν, Ῥόδον, Ἀθήνας, ἵνα ἐμαθῶσι τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ ῥητορικὴν.

Αἱ Ἀθηναὶ μάλιστα ἐγένοντο τὸ προσκύνημα τῶν Ῥωμαίων. Πλῆθος φιλομούσων Ῥωμαίων ἐσπούδαζεν εἰς τὰς ἐκεῖ σχολὰς καὶ ἐμελέτα τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης. Ἡ δ' ἑλληνικὴ γλῶσσα διεδίδετο καταπληκτικῶς. Οἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ῥωμαῖοι κυβερνῆται ἐδέχθησαν αὐτὴν ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν. Συχνάκις ἀπεσταλμένοι ἑλληνικῶν πόλεων διεπραγματεύοντο ἐν Ῥώμῃ ἑλληνιστί. Ὁ πρῶτος γράψας ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν χρονογράφος Φάβιος Πίκτωρ ἔνεκε τῆς ἀτελείας τῆς λατινικῆς ἔγραψεν ἑλληνιστί. Ὁ Ἐννιος μετέφρασεν ἑλληνικὰ ἔργα εἰς τὴν λατινικὴν· οἱ δὲ κωμωδιογράφοι Πλαῦτος καὶ Τερέντιος ἐμιμοῦντο ἢ μᾶλλον μετέφραζον τὸν Μένανδρον καὶ τὸν Φιλήμονα. Τὸ εἶδος τῆς ῥωμαϊκῆς κωμωδίας τῆς καλουμένης Παλλιᾶτας εἶχε τύπον ἑλληνικόν. Ἡ πρώτη αὕτη περίοδος τῆς λατινικῆς φιλολογίας ὑπῆρξε καθαρῶς ἑλληνορωμαϊκὴ.

Μεταβολὴ τῶν ἡθῶν. Ὁ συσσωρευθεὶς πλοῦτος, ἡ ἐπικοινωνία πρὸς τοὺς κατακτηθέντας λαοὺς καὶ ἰδίᾳ πρὸς τοὺς Ἑλληνας μετέβαλε τὰ ῥωμαϊκὰ ἥθη καὶ τὴν δίαιταν. Τὰ παλαιὰ ῥωμαϊκὰ ἐνδύματα καὶ ἡ ἀπλὴ κκοικία μετεβλήθησαν ἐπὶ τὸ λαμπρότερον, βαλανεῖα ἰδρύθησαν, δεῖπνα πολυτελεῖ ἐδίδοντο, τὸ τῆς τριωνυμίας ἔθος τῶν πολιτῶν ἀπεβάλλετο ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον, τὰ θεάματα ἐπληθύνοντο καὶ οἱ θρίαμβοι ὑπερέβαλλον οἱ μὲν τοὺς δὲ κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν. Ἡ πόλις ἐκοσμήθη διὰ καλλιτεχνικῶν θησαυρῶν, τοὺς ὁποίους ἀπέστελλον

οἱ στρατηγοὶ ἀπὸ τὰς κατακτημένας χώρας, τοῦ Μαρκελλοῦ τοῦ πορθητοῦ τῶν Συρρακουσῶν δόντος τὸ παράδειγμα. Εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν λατρείαν εἰσῆχθησαν ἑλληνικαὶ θεότητες, οἱ ποιητικοὶ ἑλληνικοὶ μῦθοι ἐγένοντο γνωστοί, ἤρχισε δὲ νὰ διαδίδεται ὁ εὐημερισμὸς, ἥτοι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνος Εὐημέρου γενομένη ἐρμηνεία ὅτι οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ ἦσαν ἄνθρωποι ἀποθεωθέντες μετὰ θάνατον ὑπὸ τῶν ἀμαθῶν.

Ἐν γένει τὰ ἤθη ἐγένοντο λεπτότερα, οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες ἐμορφοῦντο ἤδη διὰ τῆς ῥητορικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ ἐσπάνιζον οἱ τραχεῖς ἐκεῖνοι, ὡς ὁ Κάτων, καὶ οἱ ἄξιοι, ὡς ὁ Μόμμιος, ὁ ὁποῖος ἠπόρει, διότι ὁ βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου ἐπλήρωνε μέγα ποσὸν πρὸς ἀγορᾶν εἰκόνας ἐκ τῆς ἀλωθείσης Κορίνθου.

|| 3. Αἱ μεταρρυθμίσεις τῶν Γράκων.

Ἡ ἀνάγκη τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ Β' αἰῶνος ἤρχισαν οἱ ἐμφύλιοι σπαρταγμοὶ ἐν Ῥώμῃ. Ἐν ᾧ πρότερον τὸν πυρῆνα τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ἀπετέλουν οἱ πολῖται τῆς μέσης τάξεως, οἱ ὅποιοι κατεῖχον μικρὰς ἰδιοκτησίας, ἅς ἐκκαλλιεργοῦν μόνοι, ἕνεκα τῶν μακρῶν ἔξω τῆς Ἰταλίας πολέμων οἱ πλεῖστοι τούτων ἀπωλέσθησαν, οἱ δὲ διασωθέντες ἀφήσαντες τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν ἐπὶ ἔτη ἀκκαλλιεργήτους δὲν εἶχαν τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἡ μέση τάξις ἔβχινεν ἐκλίπουσα. Ἡ δὲ τάξις τῶν εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ἐπλούτουν ὡς ἄρχοντες ἐν ταῖς ἐπαρχίαις δι' ἀρπαγῶν καὶ πικρονομιῶν, ἠγόρασε πάντα τὰ κτήματα καὶ εἶχεν ἐγκαταστήσει ἐν αὐτοῖς καλλιεργητὰς καὶ ποιμένας δούλους.

Οἱ πρῶην πελάται καὶ οἱ ἀπελεύθεροι καὶ οἱ πληθεῖοι διῆγον ἄεργον βίον παρακολουθοῦντες τὰ θεάματα καὶ προξενοῦντες ταρχάς, ἡ δὲ πόλις κατηύναζεν αὐτοὺς διανέμουσα σῖτον, ἐν ᾧ οἱ πλούσιοι ἐξηγόραζον τὰς ψήφους αὐτῶν ἐν ταῖς ἀρχαιρεσίαις.

Οὕτως αἱ κοινωνικαὶ τάξεις ἀπετελοῦντο ἐκ τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἥτοι τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν ἰπέων, καὶ τοῦ ἀκτῆμονος ὄχλου, πληθειῶν, ἀπελευθέρων, δούλων. Μακρὸς δουλικὸς πόλεμος εἶχεν ἐκραγῆ ἐν Σικελίᾳ τῷ 140. Διαφθορὰ δὲ μεγάλη ἤρ-

γισεν επικρατούσα ἐν τῇ ἄλλοτε αὐστηραῖ κατὰ τὰ ἤθη Ῥώμη.
|| **Οἱ ἐργάται τῆς μεταρρυθμίσεως.** Ὅπως διορθώσωσι τὰ
κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ταῦτα κακὰ, εἰργάσθησαν διὰ πολλῶν
μέσων ἐπιφανεῖς Ῥωμαῖοι. Κάτων ὁ πρεσβύτερος, συγγραφεὺς
καὶ ῥήτωρ, ἐπεχείρησε τοῦτο διὰ τῆς ἐπαναφορᾶς τῶν αὐστηρῶν
ἠθῶν τῶν Ῥωμαίων. Ὁ Σκιπίων ὁ Αἰμιλικνός, ὁ φίλος τοῦ
Πολυβίου καὶ προστάτης τῆς Τερεντίου, ἐνόμιζεν ὅτι θὰ κατωρ-
θοῦτο τοῦτο διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων
τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ πάντων τῶν Ἰταλῶν, ὁ Λαίλιος διὰ τῆς ἐκ-
 νέου δημιουργίας τῆς μέσης τάξεως τῶν ἰδιοκτητῶν. Ἄλλ' οἱ
κυριώτεροι μεταρρυθμισταὶ ὑπῆρξαν οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι, Τιβέ-
ριος καὶ Γάιος, υἱοὶ τοῦ Σεμπρονίου Γράκχου, ἀκεραίου ἀνδρός,
ἀνήκοντος εἰς τοὺς μορφωμένους πληθεῖους, καὶ τῆς εὐγενοῦς
Κορνηλίας, θυγατρὸς Σκιπίωνος τοῦ πρεσβυτέρου Ἀφρικανοῦ.

Ἡ Κορνηλία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου αὐτῆς εἶχεν
ἀφοσιωθῆ μετ' ἀξιοθχυμάστου ζήλου εἰς τὴν τελείαν ἀνατρο-
φὴν τῶν τέκνων αὐτῆς. Διὰ τῶν φιλοσόφων Βλοσίου καὶ Διοφά-
ρους ἔδωκεν εἰς αὐτὰ μὶορφωσιν ἑλληνοπρεπῆ.

|| **Τιβέριος Γράκχος.** Ὁ Τιβέριος Γράκχος γενόμενος δῆμαρ-
χος εἰσήγαγεν εἰς τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν τὸν ἐν ἀχρηστία
περιπεσόντα ἀγροτικὸν νόμον τοῦ Λικινίου Στόλωνος. Κατὰ
τοῦτον ἕκαστος τῶν πολιτῶν ἐδικαιοῦτο νὰ κατέχη οὐχὶ πλείονα
τῶν 500 πλέθρων γῆς, νὰ χορηγῆ δὲ εἰς ἕκαστον υἶόν αὐτοῦ
μόνον 250 πλέθρα μέχρι συμπληρώσεως 1,000 πλέθρων δι' ἕκα-
στον οἶκον, τὰ δὲ λοιπὰ νὰ διανέμωvται εἰς τοὺς πτωχοὺς. Καὶ
ἄλλα ὑπὲρ τῶν πτωχῶν πρόετεινεν ὁ Τιβέριος. Ὁ συνάρχων αὐ-
τοῦ Ὁκτάβιος πεισθεὶς εἰς τοὺς εὐγενεῖς ἀντέδρασεν εἰς τὸν νό-
μον. Εἰς μάτην παρεκάλεσεν αὐτὸν ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ πίπτων
εἰς τὰς ἀγκάλας του ὁ Τιβέριος. Ἐκεῖνος ἔμεινεν ἀνένδοτος.
Ἐπεδίωξε λοιπὸν ὁ Τιβέριος διὰ τοῦ λαοῦ τὴν ἔκπτωσιν ἐκ τῆς
ἀρχῆς τοῦ συνάρχοντος αὐτοῦ Ὁκταβίου. Τὴν παράβασιν ταύτην
τοῦ δῆμαρχικοῦ νόμου λαβόντες ὡς ἀφορμὴν οἱ εὐγενεῖς καὶ τὴν
ἐπίτηδες δημιουργηθεῖσαν κατηγορίαν, ὅτι ἐζήτει νὰ γίνη βρασι-
λεύς, ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Τιβερίου μετὰ τῶν δούλων αὐτῶν

καὶ τὸν ἐφόνευσαν, ὡς καὶ 300 ὄπαδούς του. Τὰ πτώματα πάντων ἐρρίφθησαν εἰς τὸν Τίβεριν (133).

Μετὰ τινα ἔτη ἀπέθανεν ὁ Σκιπίων ὁ Αἰμιλιανός, ὁ μέγιστος τῶν συγχρόνων ἀνδρῶν, ὁ ὁποῖος λέγεται ὅτι ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν ὄπαδῶν τῶν Γράκχων (128). Οὗτος ἦτο κατὰ τῶν ἐπαναστατικῶν μεθόδων, δι' ὧν ἐπεζήτει τὴν μεταρρύθμισιν ὁ συγγενὴς αὐτοῦ Τιβέριος.

|| **Γάιος Γράκχος.** Κατὰ ἐννέα ἔτη μικρότερος τοῦ Τιβερίου ὁ Γάιος, κεκοσμημένος ὑπὸ μειζόνων πολιτικῶν ἀρετῶν, διεφλέγετο ὑπὸ τοῦ πάθους, ὅπως ἐργασθῆ ὑπὲρ τῆς ἀνακουφίσεως τοῦ λαοῦ. Γενόμενος δῆμαρχος τὸ 132 προέτεινε διὰ πλήθους σωτηρίων νόμων ἀναδασμὸν τῆς χώρας, παροχὴν σίτου ἐπὶ μετρία πληρωμῇ, τὴν μὴ στρατεύειν τῶν ἐχόντων ἡλικίαν μικροτέραν τῶν 17 ἐτῶν, τὴν μεταρρύθμισιν τῆς δικαιοσύνης, τὴν ἴδρυσιν ἀποικίας ἐν Καρχηδόνι.

Εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Γαίου ἀντέδρα συστηματικῶς ὁ συνάρχων αὐτοῦ Λίβιος Δροῦσος πειθόμενος εἰς τοὺς εὐγενεῖς. Προκειμένου νὰ ψηφισθῆ ὁ περὶ ἀποικισμοῦ τῆς Καρχηδόνας νόμος, ὁ ὑπάτος Ὀπίμιος μετὰ πελατῶν, δούλων καὶ Κρητῶν τοξοτῶν ἐπετέθη κατὰ τοῦ Γαίου καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ. Ὁ Γάιος διήλθε τὸν Τίβεριν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἄλσος τῶν Ἐριννύων, ἐνθα διέταξε τοὺς φίλους αὐτοῦ νὰ τὸν φονεύσωσιν, ἵνα μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν δικωτῶν του. Χιλιάδες τῶν ὄπαδῶν τοῦ Γαίου ἐσφάγησαν. Τὸ πτώμα τοῦ Γαίου ἐρρίφθη εἰς τὸν Τίβεριν (121).

Οἱ νόμοι αὐτοῦ κατηργήθησαν πλὴν τοῦ κληρουχικοῦ. Βραδύτερον ὁ λαὸς ἀνήγειρεν ἀνδριάντας εἰς τοὺς Γράκχους καὶ βωμοὺς εἰς τὰς θέσεις, ἐνθα ἐφονεύθησαν. Ἡ μήτηρ αὐτῶν Κορνηλία, ἀποσυρθεῖσα εἰς ἐξοχικὴν ἔπαυλιν, διηγεῖτο μετὰ καρτερίας τὰ κατὰ τὸν θάνατον τῶν ἐνδόξων αὐτῆς υἱῶν ἐπιλέγουσα ὅτι τὰ τέκνα αὐτῆς, ἔγγονοι τοῦ μεγάλου Σκιπίωνος, ἔπεσον ἐν τὸς τῶν ἱερῶν ἀλσῶν τῶν θεῶν καὶ ἔχουσι τάφους ἀρμόζοντας εἰς τὰς ἀρετάς των, διότι ἐθυσίασαν τὴν ζωὴν των ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας τοῦ λαοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΣ

1. Ὁ Ἰουγουρθικός, ὁ κατὰ Κίμβρων καὶ Τευτόνων, ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.

|| **Μάριος.** Διάδοχος τοῦ ἀφιλοκερδοῦς πατριώτου Γαίου Γράκχου εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος ὑπῆρξεν ὁ φιλόδοξος καὶ ἀλαζῶν Μάριος. Οὗτος, υἱὸς ιδιοκτῆτου ἐκ τῆς πόλεως Ἀρπίνου τοῦ Λατίου, δὲν ἦτο πληθεῖος, ὡς λέγεται, ἀλλ' ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱππέων, διεκρίθη ὅμως διὰ τὸ μῖσος αὐτοῦ πρὸς τοὺς εὐγενεῖς.

Τὸ στρατιωτικὸν αὐτοῦ στάδιον προηγήθη τοῦ πολιτικοῦ. Ἐκτὸς τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἀνδρείας εἶχε στρατιωτικὰς ἀρετάς, τὰς ὁποίας ἀπέκτησεν ἐν τοῖς πεδίοις τῶν μαχῶν. Ἦτο ὅμως τραχὺς καὶ ἀμόρφωτος. Ὡς ὑπαρχος ὑπὸ τὸν Μέτελλον ἔλαβε μέρος ἐν τῷ Ἰουγουρθικῷ πολέμῳ, ἔνθα μετέχων τῶν στερήσεων τοῦ στρατοῦ προσεῖλκυσε τὴν ἀγάπην αὐτοῦ. Πρὸ τοῦ τέλους τοῦ πολέμου τούτου ἐγένετο ὑπάτος (107).

|| **Ἰουγούρθας.** Ὁ Ἰουγούρθας, ἀπόγονος τοῦ Μασσινίσσου, βασιλέως τῶν Νουμιδῶν, ἐδόλοφόνησε τοὺς δύο αὐτοῦ ἐξαδέλφους καὶ ἐσφετερίσθη τὸν θρόνον. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔπεμψαν εἰς Ἀφρικὴν ἐπανειλημμένους πρεσβεῖας, ἀλλ' ὁ πανοῦργος Ἰουγούρθας κατῶρθωσε νὰ διαφθεῖρῃ πάσας διὰ δῶρων. Κληθεὶς εἰς Ῥώμην, ἐν' ἀπολογηθῆ, διέφθειρεν ἐπίσης τὸν ἕτερον τῶν δημάρχων καὶ προσέβη ἀφόβως εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ τρίτου ἐξαδέλφου του, εὐρισκομένου ἐν τῇ πόλει.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐκήρυξαν τότε πόλεμον κατ' αὐτοῦ. Ἀναχωρῶν ὁ Ἰουγούρθας λέγεται ὅτι ἀπεχαιρέτισε τὴν πόλιν, ἐν τῇ ὁποία ἡ διαφθορὰ καὶ ἡ φιλοχρηματία εἶχε φθάσει εἰς τὸ κατακρύφον, διὰ τῶν ἐξῆς πολυθρυλῆτων λόγων· «ὦ πόλις ὦνιος, καὶ σὺ θὰ ἐπωλεῖσο, ἐὰν εὐρίσκετο ὁ δυνάμενος νὰ σὲ ἀγοράσῃ». Ἀναλαβὼν ὁ Μάριος τὸν κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα πόλεμον κατῶρθωσε

μετὰ περιπετειώδη ἐκστρατείαν ἐντὸς τῶν ἐρήμων νὰ συλλάβῃ αὐτὸν ἐν Μχυριτανίᾳ (Μχρόφ) τὸ 106. Ὁ Ἰουγούρθης ἐκόσμησε τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ, ἀπέθχνε δ' ἐν ὑπογείῳ φυλακῇ ἐξ ἀσιτίας.

Εἰσβολαὶ Κίμβρων καὶ Τευτόνων. Λαοὶ γερμανικοὶ ἄγριοι καὶ πολεμικώτατοι, οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτονες, ἐκκινήσαντες ἐκ τῆς βορείου Γερμανίας μετὰ τῶν γυναικῶν, τῶν τέκνων, τῶν ὑπηρετῶν, τῶν ἀμαξῶν καὶ τῶν κυνῶν των, ἐνδεδυμένοι δερματὰ καὶ ὀπλισμένοι διὰ μακρῶν ξιφῶν καὶ ὑψηλῶν ἀσπίδων καὶ τρεφόμενοι δι' ὤμων κρεάτων κατέκλυταν τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην, ἐξ ἧς ἐξεχύθησαν εἰς τὴν Γαλατίαν, τὴν Ἰθηρίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Πέντε στρατιαὶ βωμαϊκῆ κατετροπώθησαν ὑπὸ τῶν βρσβάρων τούτων, οἱ ὅποιοι μαχόμενοι κατέπληττον τοὺς ἀντιπάλους διὰ τῶν ἀγρίων κρυγῶν των. Ὁ Μάριος ἐπὶ συνεχῆ ἔτη ἐκλεγόμενος ὑπατος κατώρθωσε διὰ στρατηγήματος νὰ κατακινήτῃ αὐτοὺς πρὸς τὰ Σέξτια ὕδατὰ εἰς δύο μάχας (102). Τὸ ἐπόμενον ἔτος πρὸς τὸν Πάδον κατέστρεψε μετὰ τοῦ ἐτέρου τῶν ὑπᾶτων τοὺς ὑπολοίπους βρσβάρους. Εἰς ἐκκτοντάδας χιλιάδων ἀνῆλθον οἱ ζωγρηθέντες καὶ φονευθέντες ἐκ τούτων.

Ἡ Ῥώμη εὐγνωμονοῦσα ἀπένειμεν εἰς τὸν Μάριον τὸν τίτλον τοῦ τρίτου ἰδρυτοῦ τῆς πόλεως.

Συμμαχικὸς πόλεμος. Ὁ Μάριος ἐπέφερε σπουδαίως μεταρρυθμίσεις εἰς τὸν στρατὸν· ἠπλοποίησε τὰ ὄπλα, εἰσήγαγεν εἰς τὸν λεγεῶνα τοὺς ἀπόρους καὶ τοὺς συμάχους καὶ κατέστησε μόνιμον πυρῆνα ἐν αὐτῷ τοὺς παλαιμάχους (veteranos). Ἀλλ' οἱ σύμμαχοι, καίτοι ἠγωνίσθησαν ὡς στρατιῶται κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων, δὲν ἠξιώθησαν τῆς ἰσοπολιτείας, ὁ δὲ Μάριος δὲν ὑπεστήριξε τοὺς προταθέντας ὑπὲρ αὐτῶν νόμους. Ὡς ἐκ τούτου οἱ Σαμνῖται καὶ οἱ Μαρσοὶ ἀποτελέσαντες μετ' ἄλλων Ἰταλῶν συμμαχίαν ἔλαβον τὰ ὄπλα κατὰ τῆς Ῥώμης, ἐξέλεξαν σύγκλητον ἰδίαν καὶ ἀνέδειξαν ὑπάτους, εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν τὸ Κορφίνιον, ἣν ἐπωνόμασαν Ἰταλικὴν (90). Ὁ πόλεμος οὗτος μετέβαλεν εἰς ἐρείπια τὴν Ἰταλίαν. Αἱ ἰταλικαὶ πόλεις ἠττήθησαν τέλος, ἰδίᾳ διὰ τῆς ἐπιτυχοῦς δράσεως τοῦ

Σύλλας. Ἄλλ' ἢ σύγκλητος κατόπιν παρεχώρησεν ἰσοπολιτείαν εἰς πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν Χερσονήσον τῆς Ἰταλίας.

Σύλλας. Ὁ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον εἰς πέρας ἀγαγὼν Σύλλας ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα. Ὑπηρετήσας ὑπὸ τὸν Μάριον ἄλλοτε ἐγένετο ὑπάτος τὸ 88, ὅτε καὶ ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ ἐκστρατεία κατὰ τοῦ ἐν Ἀσίᾳ ἐπαναστατήσαντος Μιθριδάτου. Ὁ Μάριος ὅμως ἀντέδρασεν εἰς τοῦτο καὶ κατῴρωσε ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ πολέμου. Τοῦτο ἐξηρέθισε τὸν Σύλλαν καὶ ἐγένετο αἰτία τοῦ πρώτου μεγάλου ἐμφυλίου πολέμου τῶν Ῥωμαίων. Μὴ ὑπακούσας ὁ Σύλλας εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ δήμου ἐπετέθη μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ καὶ ἐγένετο κύριος τῆς Ῥώμης κατόπιν αἱματηρᾶς μάχης. Ὁ Μάριος φεύγων ἐσώθη εἰς Ἀφρικὴν, ὁ δὲ Σύλλας διευθετήσας τὰ τῆς πόλεως πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ ἀνεχώρησεν εἰς Ἀσίαν.

2. Πρῶτος Μιθριδατικὸς πόλεμος.

// **Μιθριδάτης ὁ Εὐπάτωρ.** Ἐνδεκαετῆς ἀπορφανισθεὶς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Μιθριδάτης ὁ Εὐπάτωρ (120) κατῴρωσε κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν καὶ ἐγκλημάτων νὰ στερεωθῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ βασιλείου τοῦ Πόντου. Ἀκατάβλητος τὸ σῶμα καὶ σθεναρὸς τὴν ψυχὴν ἠσκειτο εἰς κυνήγια καὶ ἐπεχειρεῖ κατακτητικoὺς πολέμους, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς διπλωματικῆς αὐτοῦ ἱκανότητος ἐπετύγχανεν οὐκ ὀλίγα. Ἐν τούτοις ὁ ἐξελληνισθεὶς οὗτος βάρβαρος συχνάκις καὶ περὶ τὰ συμπόσια διέτριβε καὶ συνεζήτηι μετὰ Ἑλλήνων φιλοσόφων. Τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐπεξέτεινεν ἐφ' ὅλων τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου, συνεμάχησε δὲ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀρμενίας καὶ κατέλαβε πᾶσαν σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Διανοηθεὶς νὰ κατασυντρίψῃ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐκάλεσε τοὺς κατοικοὺς αὐτῆς εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ δούς τὸ σύνθημα γενικῆς σφαγῆς πάντων τῶν ὀμιλοῦντων τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἐθυσίασεν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἀνηλεῶς 80 γ. Ῥωμαίων ἐν Ἀσίᾳ. Ὁ Μιθριδάτης ἐπωφελούμενος τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἀνωμαλιῶν ἐξέπεμψε στρατεύματα εἰς

Μακεδονίαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ στόλον εἰς τὸ Αἶγατον, ἵνα κινήσῃ εἰς ἀποστασίαν τοὺς Ἕλληνας. Ὁ ἐπιτήδεις εἰς διαβουκολήσεις ἀπεστακμένοι αὐτοῦ Ἀριστίων ἐξήγειρε τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τοῦ ῥωμαϊκοῦ ζυγοῦ. Τούτους ἠκολούθησαν καὶ ἄλλαι πόλεις. Ὁ στρατηγὸς τοῦ Μιθριδάτου Ἀρχέλαος κατέλαβε τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ.

|| **Ἔλωση τῶν Ἀθηνῶν καὶ καταστροφή τοῦ Πειραιῶς ὑπὸ τοῦ Σύλλα.** Ἀρχομένου τοῦ ἔτους 87, ὁ Σύλλας ἀνευ χρημάτων καὶ στόλου ἀπεβιάσθη εἰς τὴν Ἡπειρον μετὰ 30 χ. στρατοῦ. Ἐκεῖθεν ἐπιτυχῶν τὸν ἐπισιτισμὸν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἐβάδισε μετὰ θάρρους κατὰ δεκαπλασίων ἐχθρικῶν δυνάμεων. Βάσις τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐχθρῶν ἦσαν αἱ Ἀθηναὶ μετὰ τοῦ Πειραιῶς. Ὁ Ἀρχέλαος κατεῖχε τὸν Πειραιᾶ, ὁ δὲ Ἀριστίων τὰς Ἀθήνας. Ὁ Σύλλας ἐπολιόρκησε στενωδῶς τὰ τεῖχη τῶν Ἀθηνῶν. Ἴνα παρασκευάσῃ μηχανήματα ἐδενδροτόμησε τὰ δάση τῆς Ἀκαδημείας καὶ τοῦ Λυκείου, ἵνα δὲ πορισθῇ χρήματα διὰ τὴν διατροφήν τοῦ στρατοῦ ἐσύλησε τοὺς θησαυροὺς τῶν ἱερῶν τῆς Ἐπιδαύρου, τῶν Δελφῶν, τῆς Ὀλυμπίας. Σύλλα καὶ λίθους ἐλάμβανεν ἀπὸ τῶν μακρῶν τειχῶν, διότι ἡ δι' αὐτῶν συγκοινωνία τῶν δύο πόλεων εἶχε κοπῆ. Ἡ πείνα ἤρχισεν ἄμαστιζεν τοὺς πολιορκουμένους. Ὁ Σύλλας ἐπιτυχῶν μέρος τοῦ τείχους ἀφύλακτον εἰσήλασεν ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὴν πόλιν (86). Καὶ δὲν ἐπέτρεψε μὲν τὴν πυρπόλησιν τῶν Ἀθηνῶν εἰς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ, ἀλλὰ διέταξε τρομερὰν σφαγὴν πάντων τῶν πολιτῶν ἐκδικούμενος διὰ τὴν μακρὰν ἀντίστασιν αὐτῶν καὶ διὰ τὰ σκώμματα, τὰ ὅποια ἐξετόξευον κατ' αὐτοῦ. Ὁ Ἀριστίων ἐκλείσθη ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως πυρπολήτας τὸ ὑπ' αὐτὴν κείμενον μέγα Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους, ὅπως μὴ παρὰσχη τοῦτο ξυλείαν εἰς τὸν Σύλλαν πρὸς ἐκπολιόρκησιν του. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως πεισθεὶς ὑπὸ δέψης παρεδόθη καὶ ἐθανατώθη. Ἐπειτα ὁ Σύλλας ἐπεχείρησεν ἰσχυρὰν κατὰ τοῦ Πειραιῶς ἔφοδον· ὁ Ἀρχέλαος ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ εἰς Μουνιχίαν. Ἡ εὐγχαρμμος καὶ περικαλλῆς πόλις τοῦ Πειραιῶς κατεστράφη (86). Ἡ Σκευοθήκη τοῦ Φίλωνος καὶ οἱ νεώσοικοι καὶ τὰ ἄλλα λαμ-

πρὸς οἰκοδομήματα, πλὴν τῶν ναῶν, ἐνεπρήσθησαν, τὰ δὲ τείχη ἐκρημνίσθησαν.

Αἱ ἐν Χαιρωνείᾳ καὶ Ὀρχομενῷ μάχαι. Ὁ Σύλλας εἰσήλασε μετὰ ταῦτα εἰς Βοιωτίαν, ἔνθα κατέφθασε μεγάλη μιθριδατικὴ στρατιὰ μετὰ δρεπανηφόρων ἀρμάτων καὶ πολλῶν χιλιάδων ἰππέων. Ὁ Ἀρχέλαος ἠνώθη μετ' αὐτῆς. Πεισματώδους μάχης γενομένης ἐν Χαιρωνείᾳ (86), ὁ Σύλλας ἀνέδειξε τὰς στρατηγικὰς αὐτοῦ ἀρετὰς κατορθώσας νὰ καταστρέψῃ τριπλάσιον στρατόν. Ὀλίγαι χιλιάδες ἐσώθησαν μετὰ τοῦ Ἀρχελάου εἰς Χαλκίδα. Τὸ ἐπόμενον ἔτος νέκ στρατιὰ ἐξ 80 χ. ἀνδρῶν εἰσέβαλεν εἰς Βοιωτίαν. Μετ' αὐτῆς ἠνώθη πάλιν ὁ Ἀρχέλαος.

Ὁ Σύλλας ἐπελθὼν ἐξ Ἀθηνῶν συνῆψε μάχην παρὰ τὸν Ὀρχομενὸν τῆς Βοιωτίας (85). Τὸ βαρὺ ἰππικὸν τοῦ Μιθριδάτου ἔτρεπεν εἰς φυγὴν τὸν στρατόν αὐτοῦ, ὅτε ὁ Σύλλας ἀρπάσας τὴν σημαίαν τοῦ στρατοῦ ἀνὰ χειρὰς ὄρμησεν ἐν μέσῳ τῶν φυγάδων καὶ διὰ θαυμασίας προσλαλιᾶς κατώρθωσε νὰ ἐμψυχώσῃ αὐτούς. Συνῆλθον τότε περὶ τὸν γενναῖον αὐτὸν ἀρχηγὸν καὶ ἐκέρδησαν τὴν νίκην.

Τὰ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ὀρχομενοῦ. Μετὰ τὰς νίκας αὐτοῦ ὁ Σύλλας ἐπανήγαγε τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν ἐπὶ πάντων τῶν ἐπαναστατησάντων μερῶν. Φοβερὸν ὑπῆρξεν αἱ καταστροφαί, ἃς ὑπέστησαν αἱ Ἑλληνίδες πόλεις. Ἰδίᾳ ἢ πολυάνθρωπος παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπώλεσε τὴν ἀκμὴν αὐτῆς ἔνεκα τῶν ἀλλεπαλλήλων σφαγῶν καὶ τῶν δηλώσεων, ἃς ὑπέστη ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν πολεμικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Μιθριδάτου. Ἡ Ῥόδος μόνον ἀντιταχθεῖσα ἐπιτυχῶς κατὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου ἠμείφθη γενναίως ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Ὁ Μιθριδάτης κατόπιν νέων ἡττῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς τὸν Σύλλαν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ καταλίπῃ τὰς κατακτηθείσας χώρας, νὰ παραδώσῃ μέρος τῶν πλοίων αὐτοῦ καὶ νὰ πληρώσῃ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν (84). Ὁ Σύλλας ἀνεχώρησε δι' Ἰταλίαν φέρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὰ συγγράμματα

τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Θεοφράστου, τὰ ὁποῖα ἔπεσαν εἰς χεῖρας αὐτοῦ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηναίων.

3. Πρῶτος μέγας ἐμφύλιος πόλεμος, δικτατωρία τοῦ Σύλλα.

Οἱ Μαριανοὶ ἐν Ῥώμῃ. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σύλλα κατὰ τοῦ Μιθριδάτου ὁ ὑπάτος Κίννας, κατανικήσας τὸν συνάροντα αὐτοῦ, εἶχε καλέσει εἰς Ῥώμην τὸν Μάριον. Τότε ἡ πόλις ἐνεπλήσθη σφαγῆς. Πλῆθος ἐπιφανῶν ἀνδρῶν εὗρον τὸν θάνατον ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ ὄχλου τοῦ Μαρίου. Αὗται ἦσαν αἱ πρῶται ἐν Ῥώμῃ προγραφαί. Ὁ Σύλλας καὶ οἱ ὄπαδοί του ἐκηρύχθησαν ἐχθροὶ τῆς πολιτείας. Εὐτυχῶς ὅμως διὰ τὴν Ῥώμην ὁ Μάριος ἀπέθανεν ἐκ σφοδροῦ πυρετοῦ· ὁ δὲ Κίννας ἐπὶ τρία ἔτη ἐκράτησε τὴν ἀρχὴν ὡς ἀπόλυτος κύριος. Ἐπικειμένης τῆς ἐπανόδου τοῦ Σύλλα, ὁ Κίννας ἐξεστράτευσε κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ στρατός του στασιάζας τὸν ἐφόνευσεν.

Ἐπάνοδος τοῦ Σύλλα. Ὁ Σύλλας ἀπεβιβάσθη μετὰ 40 χ. στρατοῦ εἰς Βρενθήσιον (83). Τὰ πλούσια λάφυρα, τὰ ὁποῖα ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ, ἐχρησίμευσαν πρὸς ἀγορὰν τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν δύο ἐχθρῶν ὑπάτων, ἡ δὲ μεγάλη δόξῃ αὐτοῦ πλείστους ἀξιολόγους ἀνδρας εἵλκυσε πλησίον του. Οὕτως ὁ Σύλλας βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Κράσσου, τοῦ Μετέλλου καὶ τοῦ Γναίου Πομπηίου κατετρόπωσε πολλὰς στρατιὰς τῶν Μαριανῶν, μετὰ τῶν ὁποίων εἶχον συμμαχήσει οἱ μὴ τελείως καταβληθέντες κατὰ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον Ἴταλοί. Ἀρχηγὸς τῶν δημοκρατικῶν ἦτο ὁ θετὸς υἱὸς τοῦ Μαρίου, ὁ ὁποῖος νικηθεὶς εἶχεν ἐγκλεισθῆ ἐν Πραϊνέστῳ. Κατὰ τὴν γενομένην πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ῥώμης ἀπελπιστικὴν μάχην ὁ Σύλλας μετὰ τοῦ Κράσσου ἐνίκησε τοὺς πολυπληθεῖς συμάχους, τοὺς ἐρχομένους εἰς βοήθειαν τῶν δημοκρατικῶν (82). Ὀκτακισχίλιοι αἰχμάλωτοι ἀπεσφάγησαν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως κατὰ διαταγὴν τοῦ Σύλλα.

Οἱ πολιορκούμενοι ἐν Πραϊνέστῳ παρεδόθησαν, τοῦ νέου Μαρίου αὐτοκτονήσαντος. Τοιοῦτοτρόπως ἐτερματίσθη ὁ πρῶτος μέγας ἐμφύλιος, πόλεμος συγχρόνως δὲ καὶ ὁ συμμαχικός.

Δικτατωρία τοῦ Σύλλα. Ὁ Σύλλας εἶχε μείνει κύριος τοῦ πεδίου. Ἐπωνομάσθη ἀφ' ἑαυτοῦ *Εὐτυχῆς* (Felix), διότι κατίσχυσε τῶν ἐχθρῶν του καὶ ἠτοιμάσθη νὰ ἐφαρμόσῃ ἄνευ ὑποκρισίας τὸ μεταρρυθμιστικὸν σχέδιον, ὅπερ εἶχε κατὰ νοῦν. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του ἐπεχείρησε πρῶτον νὰ ἐξολοθρεύσῃ πάντας τοὺς ἐναντίαν φρονούντας.

Προέγραψε λοιπὸν καὶ συλληφθέντας παρέδωκεν εἰς σφαγὴν 90 συγλητικούς, 15 ἀρχαίους ὑπάτους, 2,600 ἵππεῖς· ἐν συνόλῳ οἱ οὕτως ἀνηλεῶς σφαγέντες ἀνῆλθον εἰς 100 χ. Μετὰ ταῦτα, ἵνα δώσῃ κῦρος εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ μέλλοντα νὰ πραχθῶσιν, ἀνεκηρύχθη δικτάτωρ διαρκῆς μετὰ δυνάμεως, ὅπως ἀναθεωρήσῃ τὸ πολίτευμα. Οἱ εἰσαχθέντες ὑπὸ τοῦ Σύλλα νέοι νόμοι, οἱ ὅποιοι ἀπεκλήθησαν Κορνήλιοι ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, εἰς δύο τινὰ κυρίως ἀπέβλεπον, εἰς τὸ νὰ συντρίψωσι τὴν πολιτικὴν ἐπιρροὴν τῶν πληθειῶν καὶ εἰς τὸ νὰ καταστήσωσι δυσχερῆ τὴν ἀρπαγὴν τῆς ἐξουσίας εἰς τοὺς φιλοδοξοῦντας νὰ γίνωσι μονάρχαι.

Κατήργησε λοιπὸν ἀφ' ἑνὸς τὰς ἐξουσίας τῶν δημάρχων καὶ κατέστησεν ὀλιγαρχικώτερον τὸ πολίτευμα, ἀπηγόρευσε ἀφ' ἑτέρου ἐπὶ ποινῇ θανάτου νὰ καταλαμβάνωσι πολῖται μικρότεροι τῶν 30 ἐτῶν τὴν πρώτην βαθμίδα τῶν ἐξουσιῶν, τὴν ταμειαν, ἐξ ἧς μετὰ δέκα ἔτη θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνωσι πραίτωρες καὶ μετὰ τρία προσέτι ὑπατοὶ· ὑπατος δ' ἐκ νέου δὲν θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἐκλεγῆ εἰμὴ μετὰ πάροδον δέκα ἐτῶν. Καταπολεμήσας διὰ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ τοὺς ἐκ νέου ἐπαναστατήσαντας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις δημοκρατικούς παρητήθη τῆς ἀρχῆς, ἵνα δώσῃ αὐτὸς πρῶτος τὸ παράδειγμα τῆς ὑποταγῆς εἰς τοὺς νέους νόμους. Καὶ ὁ τρομοκρατήσας τὴν Ἰταλίαν διὰ τῶν φρικωδῶν ἐκείνων προγραφῶν ἀπέθανεν ἀπλοῦς ιδιώτης ἐν Κύμῃ, ὅπου εἶχεν ἔπαυλιν (78).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΠΟΜΠΗΪΟΣ ΚΑΙ ΚΙΚΕΡΩΝ

1. Ὁ δουλικὸς καὶ ὁ πειρατικὸς πόλεμος.

|| **Ὁ Πομπήϊος.** Ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν καταγόμενος ὁ Πομπήϊος ἐκληρονόμησε παρὰ τοῦ πατρὸς του πλοῦτον πολὺν καὶ πλεῖστα φυσικὰ χαρίσματα. Ὁμοιάζει κατὰ τὴν ὠραιότητα τῆς μορφῆς πρὸς τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, ἀπεκλήθη δὲ Μέγας ἕνεκα τῶν ἐπιτυχιῶν του κατὰ τῶν Μαριανῶν.

Παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Σύλλα κατήγαγε θρίαμβον ἐν Ῥώμῃ παρὰ τὸς τεθέντας ὑπ' ἐκείνου νόμους, ἐπειδὴ δὲν κατεῖχεν οὐδεμίαν εἰσέτι ἀρχήν. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἐγένετο εἰς νεαρὰν ἡλικίαν ἀρχηγὸς τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ κατενίκησε τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐτέρας μερίδος Λέπιδον, ὁ ὅποιος ἠθέλησε ν' ἀνορθῶσθαι τὴν ἐξουσίαν τῶν δημάρχων. Ἄλλ' ὁ δημοκρατικὸς Σερτώριος ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρὸν τὸν ἀγῶνα ἐν Ἰβηρίᾳ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ἰθαγενεῖς. Τότε δὲ μόνον ἔπαυσεν ὁ πόλεμος, ὅταν ἐδολοφονήθη ὁ ἱκανώτατος στρατηγὸς Σερτώριος ὑπὸ τινος τῶν ὑπαρχηγῶν αὐτοῦ (72).

|| **Δουλικὸς πόλεμος.** Οἱ ἀρχαῖοι διὰ τῆς δουλείας εἶχον λύσει σχεδὸν τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων κεφαλίου καὶ ἐργασίας. Οἱ ἐλεύθεροι ἐπλούτουσαν διὰ τῶν χειρῶν τῶν δούλων, οἱ ὅποιοι δὲν ἐλογίζοντο ἄνθρωποι, ἀλλὰ πράγματα. Ἡ Δῆλος ἐν τῷ Αἰγαίῳ ἦτο ἡ κεντρικὴ ἀγορὰ τῶν δυστυχῶν τούτων πλάσματων. Λέγεται ὅτι ἐν αὐτῇ 10 χ. δούλοι ἀπεβιβάσθησαν καὶ ἐπωλήθησαν αὐθημερὸν ὡς ἀγέλας.

Ἐπερμεγέθης ὑπῆρξεν ὁ ἀριθμὸς τῶν δούλων ἕνεκα τῶν διηνεκῶν πολέμων, ὁ ὅποιος εἶχε συγκεντρωθῆ εἰς τὰς Ῥωμαϊκὰς κτήσεις. Ἀπεστέλλοντο εἰς τὰ μεταλλεῖα τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Σικελίας ἢ ἐκκαλιέργουν τὰς νεωστὶ κατακτηθείσας γαίαις τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Ἐν Ἰταλίᾳ σεσημασμένοι διὰ σιδήρου καὶ φέροντες πέδας εἰς τὰ κάτω ἄκρα εἰργάζοντο ἐν τοῖς

ἀγροῖς ἐπιτηρούμενοι καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν· τὴν νύκτα συνε-
θλίβοντο εἰς ὑπόγεια· οἱ τιμωρούμενοι κατεδικάζοντο εἰς τὰ
κολαστικά ἐργαστήρια (ergastula). Ἐν δὲ τῇ Καπύῃ ὑπῆρχεν
ἀξία λόγου σχολὴ μονομάχων, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἤσκουντο οἱ δούλοι,
ὅπως διασκεδάζωσι τοὺς Ῥωμαίους εἰς τοὺς δημοσίους ἀγῶ-
νας. Οἱ ἄριστοι τῶν μονομάχων ἦσαν οἱ Γαλάται καὶ οἱ Θραῖκες.

Ὅμως δούλων ὑπὸ τὸν Θρακκ Σπάρτακον ἐδραπέτευσεν ἐκ
Καπύης καὶ ἐτράπη εἰς τὰ ὄρη. Πολιορκηθεῖσα ἐκεῖ οὐ μόνον
ἐσώθη, ἀλλὰ καὶ κατέστρεψε πολλὰ κατ' αὐτῆς σταλέντα στρα-
τιωτικά ἀποσπάσματα.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον προσέλθει ὑπὸ τὸν Σπάρτακον πολλὰ
χιλιάδες δούλων καὶ ποιμένων. Ὁ στρατηγικὸς Σπάρτακος ἀπε-
φάσισε νὰ διαπεραιωθῇ εἰς Σικελίαν, ἀλλ' οἱ πειραταί, μεθ' ὧν
εἶχε συνεννοηθῇ, δελεασθέντες διὰ χρημάτων ἐγκατέλιπον αὐ-
τόν. Ἡ Ῥώμη θορυβηθεῖσα εἶχεν ἀποστείλει κατὰ τοῦ Θρακκοῦ
τὸν Κράσσον μετὰ 8 λεγεώνων. Ὁ Σπάρτακος ἠρωϊκῶς μαχό-
μενος ἔπεσεν, οἱ δὲ ὄπαδοι αὐτοῦ διεσκορπίσθησαν (71). Ἀλλὰ
τὴν δόξαν τῆς νίκης ἐσφετερίσθη ὁ Πομπήιος, ὁ ὁποῖος ἐρχόμε-
νος εἰς βοήθειαν συνήντησε φεύγοντας πρὸς τὴν Γαλατίαν πεν-
τακισχιλίους δούλους καὶ κατέστρεψεν αὐτούς. Ἀμέσως ἔγραψεν
εἰς Ῥώμην ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν νικητὴς τῶν δούλων,
διότι ἀπέσπασεν αὐτὰς τὰς ρίζας τοῦ πολέμου. Ἡ Ῥώμη ἐπευ-
φήμησεν αὐτὸν ὡς ἥρωα.

Πειρατικὸς πόλεμος. Ὁ Πομπήιος καὶ ὁ Κράσσος ἀνακηρυ-
χθέντες ὑπατοὶ κατέλυσαν οὕτω τοὺς περὶ ἱεραρχίας τῶν ἀρχόν-
των νόμους τοῦ Σύλλα· ἕνεκα τούτου ἐπέσυρον τὴν ὄργην τῶν
ὀλιγαρχικῶν. Ὁ Πομπήιος τότε ἀναγκασθεὶς νὰ προσεταιρισθῇ
τὸν δῆμον ἐπανάφερε τὴν δημαρχίαν εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς
ισχύν. Ὁ λαὸς καὶ οἱ ἰππεῖς, τοὺς ὁποίους ὠφέλησε διὰ τῆς
καταργήσεως τῶν νόμων τοῦ Σύλλα, εὐγνωμονοῦντες ἀνέδειξαν
αὐτὸν ἀρχηγὸν τοῦ κατὰ τῶν πειρατῶν πολέμου.

Οἱ πειραταὶ ὁρμώμενοι ἐκ τῆς νοτίου Μικρᾶς Ἀσίας ἐτρο-
μοκράτουν καθ' ὅλην τὴν Μεσόγειον ἀπὸ τῆς Φοινίκης μέχρι τῶν
Ἑρκακλείων στηλῶν. Κέντρον αὐτῶν ἦτο ἡ τραχεῖα Κιλικία

καὶ ἡ εὐλίμενος Λυκία καὶ ἡ Παμφυλία, τὰ δὲ κυριώτατα αὐτῶν κρησφύγετα ἦσαν ἡ Μαυριτανία καὶ ἡ Δαλματία, ἀλλὰ πρόπαντός ἡ Κρήτη, ἐξ ἧς καὶ ἡ λέξις (Κρησ-φύγετα).

Πλείστα ἐπίκαιρα παράλια ὠχυρώσαντες ἐχρησιμοποιοῦν ὡς ναυτικούς σταθμούς. Τὰ πλοῖα αὐτῶν κατ' ἀρχὰς ἐλαφραὶ καὶ ταχεῖαι λιβυρινίδες ἐγένοντο σὺν τῷ χρόνῳ μεγαλύτερα καὶ περισσότερα. Ἐπληροῦντο δὲ ταῦτα διὰ τῶν διαρκῶς προσερχομένων ἐκ πάσης φυλῆς φιλοχρημάτων καὶ φιλοκινδύνων τυχοδιωκτῶν. Ἐκατοντάδας πόλεις ἐλαφυραγώγησαν, πλείστους ἐπιφανεῖς ἄνδρας ἤχμαλώτισαν καὶ ἀπέδωκαν ἐπὶ λύτρους. Συλλαμβάνοντες τὰ σιτοφόρα πλοῖα ἐπέφερον σιτοδεῖαν ἐν Ῥώμῃ. Καὶ αὐτὴν τὴν Ὠστίαν κατέστρεψαν. Ὁ ἀνθύπατος Σερβίλιος ἐπὶ τρία ἔτη καθυποτάξας τὴν Κιλικίαν καὶ ἐκπορθήσας τὰ Ἴσαυρα ἀπεκλήθη Ἴσαυρικὸς (79). Ὁ δὲ Καικίλιος Μέτελλος διεπολέμησεν ἐπιτυχῶς τοὺς τέως ἀνυποτάκτους Κρήτας, οἱ ὅποιοι ἦσαν περίφημοι τοξόται καὶ σφενδονῆται, περιζήτητοι δὲ μισθοφόροι εἰς τοὺς ξένους στρατοὺς. Ὁ Μέτελλος καταβαλὼν τὸν Κρήτα Λασθένη, ὁ ὅποιος ἐπέμενεν ἐν τέλει ἀγωνιζόμενος, κατέστησε τὴν Κρήτην ὑπόδουλον εἰς τοὺς Ῥωμαίους, αὐτὸς δὲ ἐπωνομάσθη Κρητικὸς (68). Ἄλλ' οἱ πειραταὶ κατασυνετρίβησαν τελείως ὑπὸ τοῦ Πομπηίου, ὁ ὅποιος παραλαβὼν μέγαν στόλον διήρρεσεν αὐτὸν εἰς 17 μικρὰς μοίρας καὶ ἤρχισε συστηματικῶς νὰ καθαρίζει τὰ παράλια κατ' ἀρχὰς τῆς Τυρρηνικῆς θαλάσσης, κατόπιν δὲ τῶν ἄλλων θαλασσῶν ἀπὸ τὴν μάστιγα τῶν πειρατῶν. Πολλὰί χιλιάδες ἐκ τούτων ἐσφάγησαν καὶ ἤχμαλωτίσθησαν, ἐντὸς τριῶν μηνῶν οἱ ὠχυρωμένοι σταθμοὶ αὐτῶν εἶχον καταστραφῆ καὶ τὰ πλοῖα αὐτῶν πυρποληθῆ (67). Ὁ Πομπηῖος μετ' ἐπιεικείας προσηνέχθη πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Ἀνατολῆς. Συνώκισε δὲ διὰ τῶν αἰχμαλώτων του πλείστας ἐρημωθείσας πόλεις, ὡς τὰ Ἄδανα, τὸν Μολλόν, τὴν Ἐπιφάνειαν, τοὺς Σόλους, οὓς ἐκάλεσε Πομπηϊούπολιν, ἐπίσης συνώκισε τὴν Δύμην τῆς Ἀχαΐας.

2. Ὁ δεῦτερος Μιθριδατικὸς πόλεμος.

|| **Ἡ ἀρχὴ τοῦ πολέμου. Λούκουλλος.** Ἐπὶ δεκαετίαν σιωπηλῶς ὁ Μιθριδάτης παρεσκεύαζε τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, ἵνα ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ὅταν δὲ Νικομήδης ὁ Γ' τῆς Βιθυνίας ἀποθνήσκων ἐκληροδότησε τὸ κράτος αὐτοῦ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ἐπενέβη καὶ κατέλαβεν αὐτὸ (74). Ἡ σύγκλητος ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ πόλεμον καὶ ἀπέστειλεν εἰς Ἀσίαν τὸν Λούκουλλον, ἄνδρα ἱκανώτατον, ὁ ὁποῖος ἐξεδίωξε τὸν Μιθριδάτην ἐκ τῆς Βιθυνίας καὶ τοῦ Πόντου καὶ συνέτριψεν αὐτόν, ἠνωμένον μετὰ τοῦ γαμβροῦ του βασιλέως τῆς Ἀρμενίας Τιγράνου, εἰς δύο διχοδικὰς μάχας πλησίον τῆς πρωτευούσης Τιγρანοκέρτων τῆς Ἀρμενίας, ἣν καὶ κατέλαβε (72-67). Ἄλλ' ὁ Λούκουλλος ἦτο αὐστηρὸς στρατηγός. Ἡ πειθαρχία καὶ οἱ κόποι, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπέβαλε τὸν στρατὸν αὐτοῦ καὶ ἡ καταστολὴ τῶν ἀρπαγῶν τῶν δημοσιωνῶν ἐξήγειρε κατὰ τοῦ εὐγενοῦς Λουκούλλου τὴν πληθὺν τῶν Ῥωμαίων, ἣ ὁποία ἀντικατέστησεν αὐτὸν διὰ τοῦ Πομπηίου.

Τὸ τέλος τοῦ πολέμου ὑπὸ τοῦ Πομπηίου. Ὁ Πομπηῖος δρέπων τοὺς καρποὺς τῶν νικῶν τοῦ Λουκούλλου δι' ἐπιτηδείων ἐνεργειῶν ὑπέταξε τὸν Τιγράνην καὶ ἀπομονώσας οὕτω τὸν Μιθριδάτην ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ καταφύγῃ εἰς Κολχίδα. Ὁ Μιθριδάτης προδοθεὶς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Φαρνάκου ἠτοκτόνησε (63). Ὁ Πομπηῖος κατέστησε τὴν Βιθυνίαν, τὸν Πόντον καὶ τὴν Κιλικίαν Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας. Τὰ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας βασίλεια κατέστησε φόρου ὑποτελεῖ. Εἰς τὴν Ἀρμενίαν, τῆς ὁποίας τὰς κτήσεις περιέκοψεν, ἀφῆκε τὸν Τιγράνην ὡς φραγμὸν τινα κατὰ τῶν Πάρθων.

Ὁμοίως κατέστησε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Φοινίκην Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας, φόρου δὲ ὑποτελεῖ τὴν Παλαιστίνην (63). Τὸ ἔργον τοῦ Πομπηίου ὑπῆρξε σπουδαῖον, διότι διωργάνωσε τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν ἐν Ἀσίᾳ. Τὰ ὑπ' αὐτοῦ καθιερωθέντα ὅρια τοῦ κράτους ἐν Ἀσίᾳ δὲν κατάρθωσε σχεδὸν νὰ ὑπερβῆ ἢ Ῥώμη. Ὁ Πομπηῖος ἐπιστρέψας κατήγαγε θρίαμβον διαρκέσαντα ἐπὶ δύο

ἡμέρας. Κατ' αὐτὸν ἐφέροντο ἐπιγραφαὶ ἀναφέρουσαι ὅτι κατέλαβε 1,000 φρούρια, 300 πόλεις, 800 πλοῖα, ὅτι συνώκισε 39 ἐρημωθέντα ἄσπεα, ὅτι εἰσήγαγεν εἰς τὸ ταμεῖον 20 χ. τάλαντα ἐκ λαφύρων, ὅτι ἐδιπλασίασε τὰ δημόσια ἔσοδα.

3. Η συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα.

Κατιλίνας. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς ἠγωνίζετα ἐν Ἀσίᾳ, ἡ Ῥώμη ἐπληροῦτο δυσηρεστημένων καὶ ἀέργων πολιτῶν. Ἐκ τούτων οἱ μὲν εἶχον ἀπολέσει τὰς περιουσίας αὐτῶν, προγραφέντων τῶν γονέων των ὑπὸ τοῦ Σύλλα, οἱ δὲ ὀπαδοὶ τοῦ Σύλλα καὶ μέλη τῆς συγκλήτου ἀντέπραπτον κατὰ τῶν πλουσίων ἱππέων, τέλος οἱ παλαιμάχοι στρατιῶται ἐδίψων σφαγῆς καὶ λεηλασίας μὴ ὑπακούοντες εἰς ἄλλους ἢ τοὺς στρατηγούς. Ὁ Κατιλίνας, νέος ἀκόλαστος καὶ κατάχρεως, εἶχεν ἀναδειχθῆ ὡς εἰς τῶν ἀποτροπαίων σφαγέων κατὰ τὰς προγραφὰς τοῦ Σύλλα ἐξοντώσας πᾶσαν τὴν οἰκογένειάν του, ἵνα κορέσῃ τὴν φιλοχρηματίαν καὶ τὰ πάθη αὐτοῦ. Οὗτος μὴ δυνάμενος νὰ ἐκλεγῆ ὑπάτος συνεκέντρωσε περὶ αὐτὸν πάντας τοὺς δυσηρεστημένους καὶ διωργάνωσεν εὐρεῖαν συνωμοσίαν, σκοπὸν ἔχουσαν τὴν κατάλυσιν τῶν ἀρχῶν καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Ῥώμης.

Ἀποτυχία τῆς συνωμοσίας. Εὐτυχῶς διὰ τὴν Ῥώμην ὁ Κατιλίνας εὐρέθη ἀντιμέτωπος ἰσχυροῦ ἀντιπάλου. Ὁ ἀρτίως ἐκλεγείς ὑπάτος Κικέρων, ῥήτωρ εὐγλωττος καὶ πολίτης χρηστός, ἀντελήφθη τὴν συνωμοσίαν καὶ ἀπεκάλυψεν αὐτὴν συγκαλέσας τὴν σύγκλητον. Ὁ Κατιλίνας εἶχε τὸ θράσος νὰ παρακαθίσῃ μετὰ τῶν συγκλητικῶν, ἀλλ' ἠναγκάσθη ταχέως ν' ἀποσυρθῆ, ὅτε ὁ Κικέρων ἤρχισε νὰ κεραυνοβολῆ αὐτὸν διὰ τοῦ πρώτου τῶν τεσσάρων Κατιλινιακῶν λόγων του, τὸν ὁποῖον ἀπηύθυνε κατὰ πρόσωπον. Ὁ Κικέρων λαβὼν πάντα τὰ κατάλληλα μέτρα κατώρθωσε νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν ἀγχόνην τοὺς ἐν Ῥώμῃ συνωμότες, ἐξ ὧν τινες ἦσαν συγκλητικοί. Ὁ δὲ Κατιλίνας διαφυγὼν εἰς Τυρρηνίαν, ἔνθα ἀνέμενον αὐτὸν 20 χ. παλαιμάχοι καὶ σύμμαχοι συνεπλάκη πρὸς τὸν συνύπατον τοῦ Κικέρωνος καὶ ἔπεσε κατὰ τὴν φοινικωτάτην μάχην, καθ' ἣν ἐνίκηθη ὁ στρα-

τός του (62). Ὁ Κικέρων καταλείπων τὴν ὑπατεῖαν ἀνευφημήθη ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ ἐπωνομάσθη Πατὴρ τῆς πατρίδος.

Κικέρων. Ὁ Κικέρων δὲν ἀνῆκεν εἰς τοὺς εὐγενεῖς, ἀλλ' ὑπῆρξεν ἐκ τῶν νέων λεγομένων ἀνδρῶν τῆς Ῥώμης. Κατήγετο ἐξ Ἀρπίνου τοῦ Λατίου. Διὰ συστηματικῆς ἐργασίας κατώρθωσε ν' ἀναδειχθῆ ὁ μέγιστος ῥήτωρ τῶν Ῥωμαίων. Εἰκοσιοκταετής ἤλθεν εἰς Ἀθήνας μετὰ συγγενῶν καὶ φίλων, ὅπως συμπληρώσῃ τὰς ῥητορικὰς καὶ φιλοσοφικὰς μελέτας αὐτοῦ. Ἡ παρὰ τὸν Ἰλισὸν οἰκία τοῦ φιλομούσου Ῥωμαίου τραπεζίτου Πομπωνίου ἐχρησίμευσεν ὡς ἐντευκτήριον τῶν μουμένων εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης Ῥωμαίων. Ὁ ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ διδάσκων Ἀντίοχος ὁ Ἀσκαλωνίτης μεγάλως ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ Κικέρωνος. Ὁ Κικέρων ἐφοίτησεν εἴτα εἰς τὰς ἐν Ῥόδῳ σχολὰς.

Ἡ λεγομένη Κικερῶνεια περίοδος τῶν λατινικῶν γραμμάτων (81—43 π. χ.) ἀνεβίβασε τὸν πεζὸν λόγον εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ. Ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἀπεκάλυψε διὰ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Κικέρωνος τὰς οὐσιώδεις ιδιότητες αὐτῆς, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ζωηρὰν σαφήνειαν. Εἰς τὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας αὐτοῦ ὁ Κικέρων ἠκόλουθει μᾶλλον τοὺς Ἀκαδημαϊκοὺς. Κυρίως ὅμως ἤντλησεν ἐξ ὅλων τῶν συστημάτων ἐκλέγων ὅ,τι ἄριστον.

Εἰς τὸν Κικέρωνα ὀφείλεται ἡ διάδοσις ἐν Ῥώμῃ εἰς εὐρύτερον κύκλον τῶν ἰδεῶν περὶ τοῦ ἐνιαίου τοῦ θεοῦ, περὶ τῆς θείας προνοίας, περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ λοιπῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ

1. Ἡ πρώτη τριαρχία.

Ἡ πολιτικὴ κατάστασις ἐν Ῥώμῃ. Αἱ ἀποτυχοῦσαι ἀποπειραὶ τῶν Γράκχων ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας καὶ τοῦ Σύλλα ὑπὲρ τῆς ἀριστοκρατίας καὶ οἱ ἐκ τούτων προκληθέντες ἐμφύλιοι σπα-

ραγμοὶ κατέστησαν τὸ πολίτευμα ἀσταθὲς καὶ ἀβέβαιον. Αἱ δὲ ζῶηραὶ φιλοδοξίαι τῶν ζώντων πολιτικῶν ἀνδρῶν ἀσφαλῶς προεμήνυον τὴν ἴδρυσιν μοναρχίας. Αἱ ἀριστοκρατικαὶ τάξεις τῶν ἱππέων καὶ τῶν συγκλητικῶν συνδιαλλαγεῖσαι ἐστηρίζοντο εἰς τὸν Κάτωνα καὶ τὸν Κικέρωνα, τοὺς δύο ἀρχηγούς τοῦ χρηστοῦ κόμματος. Μετὰ τούτων συνέπραττε καὶ ὁ Λούκουλλος ἕνεκα τῆς ἔχθρας αὐτοῦ πρὸς τὸν Πομπηϊόν, ὁ ὁποῖος ἐσφτετερίσθη τὰς κατὰ τοῦ Μιθριδάτου νίκας του. Ὁ ἑλληνομαθὴς Λούκουλλος διῆγεν ὡς ἰδιώτης ἐν μέσῳ σοφῶν ἀνδρῶν, ἔδιδε δὲ ἐν τῇ ἐπαύλει του τὰ περίφημα διὰ τὴν πολυτέλειάν των λουκούλλεικ συμπόσια. Κάτων ὁ νεώτερος, ἀνὴρ ἀκέραιος, ἀλλὰ τραχύς, ὡς ὁ πρόγονος αὐτοῦ, ἐμάχετο μετὰ θάρρους ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ πολιτεύματος, ἀντίπαλον δὲ εἶχε τὸν Ἰούλιον Καίσαρα, ἀρχηγὸν τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος. Ὁ Καῖσαρ ἐπρότεινε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Πομπηϊοῦ μετὰ τῶν δυάμεων αὐτοῦ, ὅπως ἀναστηλώσῃ τὴν τάξιν ἐν τῇ πολιτείᾳ. Μὴ γενομένης δεκτῆς τῆς προτάσεως, ἕνεκα τῆς θαρραλέας στάσεως τοῦ Κάτωνος, ὁ Καῖσαρ συνεμάχησε μετὰ τοῦ Κράσσου. Ὁ Κράσσος εἶχε σχηματίσει κολοσσιαίαν περιουσίαν ἀγοράζων εἰς εὐτελεῆ τιμὴν τὰ κτήματα τῶν προγεγραμμένων ὑπὸ τοῦ Σύλλα. Φλεγόμενος ὑπὸ μεγάλης φιλοδοξίας νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν Ῥώμῃ, ἀπέκτησε πολλοὺς ὀπαδοὺς διὰ τοῦ χρήματος. Ἐγγυηθεὶς δὲ διὰ τὰ χρέη τοῦ Καίσαρος κατέστησε δυνατὴν τὴν ἀναχώρησιν ἐκείνου εἰς τὴν ἐπαρχίαν του τὴν ἐκτὸς Ἰσπανίαν.

Καῖσαρ (100—42 π. Χ.). Ὁ Καῖσαρ, ἐκ πατρικίων ἔλκων τὴν καταγωγὴν, ἀλλ' ἀντίπαλος πρὸς τὴν σύγκλητον, ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Μαρίου καὶ γαμβρὸς τοῦ Κίννα. Προγραφεὶς ὑπὸ τοῦ Σύλλα κατέφυγεν εἰς Ἀσίαν, ἐν Ῥόδῳ δ' ἐξέμαθε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα κα' ἐδιδάχθη τὴν ῥητορικὴν παρὰ τῷ διδασκάλῳ Μόλωνι. Εἶχε πλῆθος φυσικῶν κα' ἐπικτήτων προτερημάτων, πρὸ παντὸς ὅμως φιλοδοξίαν ἀπεριόριστον. Λέγεται ὅτι ἔκλαυσε ποτὲ εὐρεθεὶς πρὸ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου ἐν Ἰσπανίᾳ, διότι ἐκεῖνος εἶχε κατακτήσει τὸν κόσμον ὀλόκληρον εἰς τὴν ἡλικίαν του, ἐνῶ αὐτὸς οὐδὲν εἶχε διαπράξει. Στηριζό-

μενος εἰς τὸ δημοκρατικὸν κόμμα ἀπεφάσισε νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ μεγάλα αὐτοῦ σχέδια. Περιποιεῖτο λοιπὸν τὸν λαὸν καὶ τοὺς φίλους διαθέτων ἐλευθερίως τὰ ἰδικὰ του καὶ τὰ δάνεια πλούτη. Καίτοι δὲν κατεῖχεν ἀξιώματα οὐδὲ ἠρίθμει στρατιωτικούς ἀθλοὺς, ἤσκει μεγάλην δύναμιν ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἕνεκα τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ ἐκ τοῦ Μαρίου, ἕνεκα τῆς εὐγλωτίας, τῶν θελημάτων τῆς μορφῆς, τοῦ μεγαλοπρεποῦς βίου, ὃν διῆγε, τῆς ὑπερηφάνου, ἀλλὰ μὴ ὑπεροπτικῆς συμπεριφορᾶς του.

Ἐν γένει ὁ Καῖσαρ εἶχε τὸ δαιμόνιον τοῦ ἄρχειν. Λέγεται ὅτι συλληφθεὶς ποτε ὑπὸ πειρατῶν ἐν Κιλικίᾳ κατῴρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ εἰς αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς καταστήσῃ ὑπηρέτας του. Ἡ δύναμις τοῦ Καίσαρος ἦτο ἤδη παράλληλος πρὸς τὴν τοῦ Πομπηίου τοῦ Μεγάλου.

|| **Πρώτη τριαρχία.** Ὁ Πομπηῖος ἐπιστρέψας εἰς Ἰταλίαν διέλυσεν ἐν Βρεντησίῳ τοὺς λεγεῶνας αὐτοῦ. Τὸ πολιτικὸν τοῦτο σφάλμα ἐγένετο ἀντιληπτὸν πάραυτα. Ἡ σύγκλητος δὲν ἐπεκύρου τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πεπραγμένα οὐδ' ἐνέκρινε τὴν διανομὴν γαιῶν εἰς τοὺς στρατιώτας.

Ὁ Καῖσαρ ἐπανελθὼν τότε ἐξ Ἰσπανίας ἔπεισε τὸν Πομπηῖον καὶ τὸν Κράσσον νὰ συνδεθῶσι πρὸς καταπολέμησιν τῆς συγκλήτου. Ὁ συνασπισμὸς τῶν τριῶν τούτων πολιτικῶν ἀπεκλήθη τριαρχία (triumviratus) (60 π. Χ.). Ὁ Καῖσαρ ἐκλεχθεὶς ὑπατος (59) ἐψήφισε τοὺς προταθέντας ὑπὸ τοῦ Πομπηίου νόμους φυλακίσας τὸν ἀντιστάντα Κάτωνα τὸν νεώτερον, ὁ ὅποιος κατόπιν ἀπεστάλη δι' ὑπηρεσίαν δῆθεν εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ὁ Κικέρων ἐξωρίσθη (58). Ὁ Καῖσαρ διενεμήθη μετὰ τῶν λοιπῶν τὰς ἐπαρχίας. Καὶ αὐτὸς μὲν ἔλαβε τὴν Ἰλλυρίαν καὶ τὰς δύο Γαλατίας μετὰ τῆς στρατηγίας τριῶν λεγεῶνων καὶ εἶτα δέκα, ὁ Κράσσος τὴν πλουσίαν Συρίαν, ὁ δὲ Πομπηῖος ἔλαβε τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἰβηρίαν μετὰ τῆς φροντίδος νὰ ἐπαγρυπνῇ ἐπὶ τῆς Ῥώμης. Ἡ τριαρχία ὠρίσθη διὰ πέντε ἔτη, μετὰ τὴν πάροδον τῶν ὁποίων ἀνενεώθη.

|| **Ἡ κατάκτησις τῆς Γαλατίας.** Ἡ μὴ κτεχομένη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐκτὸς τῶν Ἀλπεων Γαλατία κτεφεῖτο ὑπὸ ποικι-

λωνύμων Κελτικῶν φύλων, μὴ ἐχόντων ἐθνικὴν συνείδησιν. Τὰ φύλα ταῦτα εἰς τρεῖς ὁμάδας δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν, εἰς τοὺς Ἀκυιτανούς, κατοικοῦντας ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Γαρούμνα καὶ τῶν Πυρηναίων καὶ ὁμοιάζοντας πρὸς τοὺς Ἰβήρας, εἰς τοὺς Κελτοὺς ἢ Γαλάτας, κατοικοῦντας ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Γαρούμνα καὶ τοῦ Σηκουάνα, καὶ εἰς τοὺς Βέλγας, κατοικοῦντας ἐν τῷ μεταξὺ Σηκουάνα καὶ Ῥήνου καὶ ὁμοιάζοντας πρὸς τὰ γερμανικὰ φύλα. Δύο ρεύματα μεταναστεύσεων τῶν λαῶν εἶχον παρατηρηθῆ ἀπὸ αἰῶνων ἐν τῇ Δύσει, τῶν γερμανικῶν λαῶν πρὸς δυσμὰς καὶ τῶν γαλατικῶν πρὸς ἀνατολάς. Οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτονες καὶ οἱ εἰσβαλόντες εἰς Ἰταλίαν Γαλάται εἶχον καταβληθῆ ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν ὄπλων.

Ὁ Καῖσαρ μαθὼν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῶν Γερμανῶν Σουήθων Ἀριόβιστος εἶχεν ἐγκατασταθῆ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Σηκουανῶν κατετρόπωσεν αὐτὸν καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ διαβῆ τὸν Ῥήνον. Ταυτοχρόνως ἀπώθησε πέραν τοῦ Ῥοδανοῦ τοὺς Ἐλουητίους, φύλον γαλατικόν, εἰσβαλὸν πρὸς δυσμὰς ἐξ Ἑλβετίας. Ἐν μιᾷ ἐκστρατείᾳ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Μαρίου ἐπεράτωσε δύο φοβεροὺς πολέμους πρὸς λαοὺς ἀγροίους καὶ παρατάσσοντας πολυαριθμοὺς πολεμιστὰς (58). Ἐκστρατεύσας κατὰ τῆς Βελγικῆς συνήντησε 300 χ. βαρβάρων ἐκ τῶν ἀνδρειοτάτων τῆς Γαλατίας. Ἄλλ' οὗτοι διεσκορπίσθησαν ἀφ' ἑαυτῶν, ὁ δὲ Καῖσαρ διὰ τοῦ ἵππικοῦ κατέστρεψεν αὐτοὺς φεύγοντας (57). Μετὰ ταῦτα ὑπέταξε καὶ τὴν δυτικὴν Γαλατίαν (56). Μετὰ τὴν ἀνανέωσιν τῆς τριαρχίας ὁ Καῖσαρ συνέτριψε τοὺς Σουήθους παρὰ τὸν Ῥήνον, τὸν ὁποῖον διέβη, ἵνα ἐμπνεύσῃ τρόμον εἰς τὰ γερμανικὰ φύλα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Βρεττανίαν διεπεραιώθη καὶ ὑπέβαλεν εἰς πληρωμὴν φόρου τοὺς κατοικοὺς τοῦ Ταμέσεως.

Εἶχεν ἤδη συμπληρωθῆ ἡ κατάληψις τῆς Γαλατίας, ὅτε ἐπανεστάτησαν οἱ Γαλάται κατὰ τοῦ Καίσαρος (52-51). Μακρὸς καὶ αἱματηρὸς ὑπῆρξεν ὁ πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἔφερε πολλάκις εἰς κίνδυνον τὸν Καίσαρα. Τέλος κυριευθεῖσης τῆς Ἀλεσίας καὶ συλληφθέντος τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Γαλατῶν Βερκιγγετόριγος, ἡ Γαλατία ὑπετάγη τελείως εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

2. Δεύτερος μέγας εμφύλιος πόλεμος.

Διάλυσις τῆς Τριαρχίας. Ὁ Κράσσος ἐκ Συρίας ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Πάρθων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐπεκτείνει τὸ κράτος αὐτῶν μέχρι τοῦ Εὐφράτου, ἠττήθη καὶ ἐφονεύθη (53). Οἱ Πάρθοι ἦσαν δεινοὶ ταξῷται, ἐμάχοντο δ' ἔφιπποι καὶ ὑποχωροῦντες ἔτι ἔβαλλον πρὸς τὰ ὀπίσω. Διὰ τῶν πηρθίων τούτων βελῶν πολλοὶ λεγεῶνες εἶχον καταστραφῆ.

Ὁ δὲ Πομπήιος κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Καίσαρος διαμείνας ἐν Ῥώμῃ κατῴρθωσεν ἅ διευθετήσῃ τὰ πράγματα πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ. Καταπείσας τὴν σύγκλητον κατῴρθωσεν ἅ λάβῃ δικτατωρικὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ δικαίωμα ἅ διαθέτῃ κατὰ τὸ δοκοῦν τὰ δημόσια χρήματα καὶ τὸν στρατόν. Γενόμενος ἐκ νέου ἀρχηγὸς τῶν εὐγενῶν ἀπήτησε παρὰ τοῦ Καίσαρος ἅ διαλύσῃ τοὺς λεγεῶνας καὶ ἅ ἐπιστρέψῃ εἰς Ῥώμην. Ὁ Καῖσαρ, καίπερ εἶχε στρατόν ἀφωσιωμένον καὶ ἄριστα ἐξησκημένον εἰς τοὺς πολέμους, προσεπάθησεν ἅ συνδιαλλαγῆ μετὰ τοῦ πρώην συντριάρχου καὶ γαμβροῦ αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅταν ἀπέτυχεν ἡ συνδιαλλαγή, μετὰ πολλὰς ἀμφιταλαντεύσεις, ἀνέκραξε τὸ περίφημον ἐκεῖνο «ἀνερρίφθω ὁ κύβος» καὶ διέβη τὸν Ῥουβίκωνα, τὸ ὄριον τῆς ἐπαρχίας του, ἵνα βαδίσῃ μετὰ τοῦ στρατοῦ του κατὰ τῆς Ῥώμης (49).

Ἡ μάχη τῶν Φαρσάλων. Θάνατος τοῦ Πομπηίου. Κατάπληξιν ἐγέννησεν ἡ τολμηρὰ κάθοδος τοῦ Καίσαρος. Ὁ Πομπήιος φεύγει διωκόμενος εἰς Ἡπειρον. Μετὰ θαυμαστῆς δραστηριότητος καταλαμβάνει τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας ὁ Καῖσαρ, διευθετεῖ τὰ ἐν Ῥώμῃ, ἀνακηρύσσεται δικτάτωρ καὶ διαπεραιούται εἰς Ἡπειρον. Ἔμενον εἰς τὸν Πομπηϊόν ἡ Ἀνατολή, ἔνθα εἶχεν ἐπιτυχῶς δράσει. Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σύλλα εἶχαν περιπέσει εἰς λήθαργον, λαμβάνουσι τὰ ὅπλα ὑπὲρ τοῦ Πομπηίου, ὁ ὅποιος καὶ στόλον ἀξιόλογον κατεῖχεν.

Ὁ Καῖσαρ μετὰ δυσκολίας εἰσῆλασεν εἰς Θεσσαλίαν ἄγων 22 χ. πεζοὺς καὶ χιλίους ἵππεῖς. Παρὰ τὴν πεδιάδα τῆς Φαρσάλου συνηντήθη μετὰ τοῦ Πομπηίου καὶ τοῦ Μετέλλου, ἀγόντων 47 χ. πεζοὺς καὶ 7 χ. ἵππεῖς καὶ κατενίκησεν αὐτοὺς (48). Ὁ

Πομπήιος φεύγων διὰ τῶν Τεμπῶν ἀποσώζεται εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὁ δὲ Καῖσαρ παρακολουθεῖ αὐτόν, ἀφ' οὗ ὑπέταξε τοὺς Ἕλληνας. Κατὰ τὴν ἀποβίβασίν του εἰς Ἀλεξάνδρειαν παραδίδεται εἰς αὐτόν ἡ κεφαλὴ τοῦ Πομπηίου, δολοφονηθέντος ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Πτολεμαίων Ἀχιλλᾶ. Ὁ Καῖσαρ ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον συγκινηθεὶς διὰ τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ. Καύσας δὲ τὴν κεφαλὴν ἴδρυσε βωμὸν τῆς Νεμέσεως εἰς τὴν θέσιν, ἔνθα ἐφρονεύθη ὁ Μέγας Πομπήιος.

Καὶ τοὺς μὲν Ἀθηναίους ἔσωσε καὶ πάλιν ἡ δόξα τῶν προγόνων, ὡς ἐξεφράσθη ὁ ἴδιος ὁ Καῖσαρ. Τοὺς δὲ Μεγαρεῖς ἐτιμώρησε δεινῶς διὰ τὰ ὑπὲρ τοῦ Πομπηίου αἰσθήματά των. Εὐρισκόμενος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀνεμίχθη ὁ Καῖσαρ εἰς τὰς ἔριδας τῶν Πτολεμαίων. Τοῦτο ἐξηρέθισε τοὺς Αἰγυπτίους, οἱ ὅποιοι ὑπὸ τὸν Ἀχιλλᾶν ἐπολιόρησαν αὐτόν εἰς τι παρὰ τὴν θάλασσαν ἀνάκτορον. Ἡ θέσις τοῦ Καίσαρος ἦτο ἀπελπιστικὴ καὶ μόλις ἐσώθη ἐκ βεβχίου ὀλέθρου διὰ τῆς ἐπικουρίας τοῦ βασιλέως τῆς Περγᾶμου. Κατὰ τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μάχας αὐτοῦ ἐπυρπολήθη μέρος τῆς περιφήμου βιβλιοθήκης τῶν Πτολεμαίων. Ὁ Καῖσαρ καταστήσας εἰς τὸν θρόνον τὴν νεκρὰν Κλεοπάτραν ὑπὸ Ῥωμαϊκὴν φρουράν, ἐτράπη κατὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Βοσπόρου Φαρνάκου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μιθριδάτου. Ἐντὸς πέντε ἡμερῶν φθάνει εἰς Ἀσίαν καὶ κατανικᾷ αὐτόν (47). Τὴν νίκην αὐτοῦ ἀνήγγειλεν εἰς Ῥώμην διὰ τῶν τριῶν λέξεων *veni, vidi, vici* (47).

Τὸ τέλος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Οἱ ἠττηθέντες Πομπηϊανοὶ ἀνασυντάσσονται εἰς Ἀφρικὴν. Ὁ Καῖσαρ δὲν παρέμεινε ἐπὶ πολὺ ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ διευθετήσας τὰ τῆς πολιτείας πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ ἐτράπη κατὰ τῶν ἀντιπάλων. Ἐν Θάψῳ συνεκροτήθη κρίσιμος μάχη, καθ' ἣν ἀνεδείχθη νικητὴς ὁ Καῖσαρ (46). Πλείστοι ἀρχηγοὶ τοῦ ἠττηθέντος στρατοῦ ἠτύοκτόνησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Μαυριτανίας Ἰόβας, 50 δὲ χιλιάδες στρατοῦ ἐφρονεύθησαν. Κάτων ὁ νεώτερος μαθὼν ἐν Ἰτύκῃ τὴν καταστροφὴν, ἀνέγνωσεν ἀφ' ἐσπέρας τὸν περὶ ἀθνασίας διάλογον τοῦ Πλάτωνος, τὴν δὲ πρῶτα ἀφυπνισθεὶς ἐπληξεν ἐκυτὸν διὰ τοῦ ξίφους. Μόνον οἱ υἱοὶ τοῦ Πομπηίου ἐσώθησαν εἰς Ἰσπανίαν.

Ἄλλ' ἡ τελικὴ καταστροφὴ τῶν Πομπηϊανῶν συνετελέσθη ἐν Μούνδῃ τῆς Ἰσπανίας, ἔνθα κατετροπώθησαν οἱ υἱοὶ τοῦ Πομπηίου (45). Πάντες οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ὁ εἷς τῶν υἱῶν τοῦ Πομπηίου μετὰ 30 χιλ. στρατιωτῶν εὗρον ἐκεῖ τὸν θάνατον. Μόνον ὁ Σέξτος Πομπηῖος, ὁ ἕτερος τῶν υἱῶν, ἐσώθη. Ὁ Καῖσαρ ἦτο ἤδη ἀπόλυτος κύριος τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους.

3. Ὁ Καῖσαρ ἐν τῷ μεγαλείῳ αὐτοῦ.

Ἔργα τοῦ Καίσαρος. Ἀπὸ τῆς διαβάσεως τοῦ Ῥουβίκωνος μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὁ Καῖσαρ τὸν πλεῖστον χρόνον διήλθεν ἐν ταῖς νικηφόροις στρατείαις. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὀλιγοχρόνιος ἐν Ῥώμῃ διαμονὴ αὐτοῦ ἤρκεσεν, ὅπως ἀσυνήθη καὶ μεγαλοπρεπῆ ἐπιτελεσθῶσιν ἔργα. Ἀφ' ἑνὸς δωρεαὶ ἡγεμονικαί, ἐορταὶ καὶ ἐστιάσεις ἠψφραναν καὶ ἀνεκούφισαν τὸν στρατὸν καὶ τὸν λαόν, χορηγοῦντος τοῦ Καίσαρος, ἀφ' ἑτέρου θεῖται τιμαὶ καὶ μέγιστα ἀξιώματα ἐπεδαψιλεύθησαν ὑπὸ τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ δήμου εἰς τὸν μέγαν ἄνδρα.

Κυρίως μετὰ τὴν ἐν Θάψῳ μάχην ἐμεσουράνησεν ὁ ἀστὴρ τοῦ Καίσαρος. Κατήγαγε τότε κατὰ σειρὰν τέσσαρας θριάμβους, τὸν Γαλατικόν, τὸν ὁποῖον ἐκόσμησεν ὁ Βερκιγγετόριξ, τὸν Αἰγυπτιακόν, τὸν Ἀσιατικόν διὰ τὴν νίκην κατὰ τοῦ Φαρνάκου καὶ τὸν Διβυκόν διὰ τὴν νίκην κατὰ τοῦ συμμάχου τῶν Πομπηϊανῶν Ἰόβα.

Εἶτα παρέθηκεν ἐστιάσεις ἐπὶ χιλιάδων τραπεζῶν, ἐτέλεσε θηριομαχίας, μονομαχίας, ψευδομάχας πεζικὰς καὶ ναυτικὰς ἐν λίμνῃ τεχνητῇ, ἐχορήγησε χιλιάδας δραχμῶν εἰς ἕκαστον τῶν στρατιωτῶν καὶ ἀξιοματικῶν, τροφὰς δὲ εἰς ἕκαστον τῶν πολιτῶν. Εἰς τοὺς παλαιμάχους αὐτοῦ (80 χιλ. ὡς λέγουσιν) ἐχορήγησε γαίας ἐν Ἰταλίᾳ, τὰς ὁποίας δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα ν' ἀπαλλοτριώσωσι πρὸ τῆς παρόδου εἰκοσαετίας, τὸν δὲ ἄεργον ὄχλον διένειμεν εἰς ἀποικίας.

Τότε ὤκισθη ἐκ νέου ὑπὸ Ῥωμαίων ἡ Καρχηδῶν καὶ ἡ Κόρινθος (44), οἱ δὲ Σικελοὶ καὶ οἱ πέραν τοῦ Πάδου κάτοικοι ἔλαβον πολιτικὰ δικαιώματα. Ἡὔξησε τὰ μέλη τῆς συγκλήτου εἰς

900 καταλέξας εις αὐτὴν σύγκλητικούς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν. Πλεῖστοι Γαλάται ἀντικατέστησαν τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἀναξυρίδα διὰ τῆς τηθέννου τοῦ συγκλητικοῦ. Ἡῤῥησεν ἐπίσης τὸν ἀριθμὸν τῶν λοιπῶν ἀρχόντων, ἀνήγειρε δ' ἐκ νέου τοὺς ἀνδριάντας τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ Σύλλα καὶ Πομπηίου. Ὡς μέγιστος ἀρχιερεὺς ἀνέλαβε τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ ἡμερολογίου καλέσας πρὸς τοῦτο ἐξ Αἰγύπτου τὸν Ἑλληνα ἀστρονόμον Σωσιγένην.

Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ ἡμερολογίου. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐχρονολόγουν ἔχοντες ὡς βᾶσιν τοὺς σεληνιακοὺς μῆνας, οὕτως ὥστε οἱ δώδεκα μῆνες περιελάμβανον 355 ἡμέρας καὶ συνεπῶς δὲν ἀπετέλουν ὀλόκληρον ἔτος. Πρὸς ἄρσιν τῆς ὑπαρχούσης διαφορᾶς προσέθετον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν οἱ ποντίφηκες ἓνα ἐμβόλιμον μῆνα. Ἄλλ' οὗτοι ἕνεκα πολιτικῶν σκοπῶν συνέτεμον ἢ ἐμήκυνον τὸν χρόνον τῆς προσθήκης τῶν ἐμβολίμων μηνῶν. Τὸ ἔτος λοιπὸν τοῦτο καθυστέρει τότε κατὰ 67 ἡμέρας. Ὁ Σωσιγένης εἰσήγαγε τὸ ἡλιακὸν ἔτος, τὸ ὁποῖον ὥρισεν εἰς 365 ἡμέρας καὶ ἐξ ὥρας, καθ' ἕκαστον δὲ τέταρτον ἔτος ἐδέχθη νὰ προστίθεται μία ἡμέρα. Τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο ἐκλήθη Ἰουλιανὸν καὶ ἤρχισε νὰ λειτουργῇ ἀπὸ τοῦ 45 π. Χ. Ὁ Σωσιγένης, ἵνα διορθώσῃ τὰ πρότερον κακῶς ἔχοντα, προσέθηκε πολλοὺς ἐμβολίμους μῆνας εἰς τὸ ἔτος 46, ὅπερ διὰ τοῦτο ἐκλήθη ἔτος συγχύσεως. Πρὸς τιμὴν τοῦ Καίσαρος ὁ πέμπτος μὴν Κουϊντίλιος ἐκλήθη Ἰούλιος.

Τίμαι καὶ ἀξιώματα εἰς τὸν Καίσαρα. Εἰς τὸν Καίσαρα ἢ σύγκλητος ἀπένειμε τὴν ἐξουσίαν τοῦ δικτάτωρος ἐπ' ἀόριστον χρόνον, ὡς ἐπὶ Σύλλα, κατόπιν δὲ διὰ βίου, τοῦ ἰσοβίου δημάρχου, δι' οὗ καθίστατο ἱερὸς καὶ ἀπαρκαβίαστος, τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως, τοῦ ὑπάτου ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ τὴν τοῦ ἰσοβίου αὐτοκράτορος στρατηγοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ στρατηγὸς (imperator) κατεῖχε πᾶσαν τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐξουσίαν, ἐδίδετο δὲ ὁ τίτλος οὗτος πρότερον προσωρινῶς μόνον εἰς τοὺς θριαμβεύοντας στρατηγούς. Πᾶσαι αἱ ἐξουσίαι εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς χεῖρας τοῦ Καίσαρος, κατ' ὄνομα δὲ διετηρεῖτο ἡ δημοκρατία. Τὸ ἄρμα τοῦ θριαμβευτοῦ Καίσαρος, ἐτοποθετήθη ὑπὸ τῆς εὐγνωμονούσης πόλεως εἰς Κικιπῶλιον πρὸ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διός.

Ἐκεῖ ἰδρύθη χαλκοῦν ἄγαλμα αὐτοῦ, ἔνθα ὑπῆρχεν ἐπιγραφὴ καλοῦσα αὐτὸν ἡμίθεον. Μετὰ τὴν ἐν Μούνδῃ μάχην ἀπεκλήθη Θεὸς ἀήττητος. Πικρεχωρήθη εἰς αὐτὸν χρυσοῦς θρόνος καὶ ἐπετράπη νὰ φέρῃ πάντοτε τὸν χρυσοῦν μανδύαν τοῦ θριαμβοῦ του, τὰ ἐρυθρὰ πέδιλα τῶν παλαιῶν λατίνων βασιλέων, στέφανον δάφνης περὶ τὴν κεφαλὴν, ἐχαράχθη δὲ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν νομισμάτων. Θυσίαι ἐτελέσθησαν καὶ ἀπεφεκίσθη ἡ ἴδρυσις ναῶν τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Ὁμοιοῖας πρὸς τιμὴν αὐτοῦ. Ἐκλήθη δὲ καὶ πατὴρ τῆς πατρίδος.

4. Δολοφονία τοῦ Καίσαρος.

Τὸ ἔργον τοῦ Καίσαρος ἀνακόπτεται διὰ τῆς δολοφονίας αὐτοῦ. Ἐλείπεν εἰσέτι εἰς τὸν Καίσαρα ἡ ἐπωνυμία τοῦ βασιλέως. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἦτο μισητὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ὁ Καῖσαρ ἠτοιμάζετο νὰ ἐξέλθῃ πρὸς νέους θριαμβοὺς κατὰ τῶν Δακῶν, τῶν Γετῶν καὶ τῶν Πάρθων καί, ἀφ' οὗ ἐλευθερώσῃ τοὺς ὑπὸ τῶν βερβάρων αἰχμαλωτισθέντας Ῥωμαίους, νὰ στεφθῆ ὡς ὁ Μ. Ἀλέξανδρος διὰ τοῦ βασιλικοῦ διαδήματος. Μετὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ὀρίων τοῦ κράτους ἐσκέπτετο νὰ διοργανώσῃ αὐτὸ συμφώνως πρὸς τὰς νεωτεριστικὰς αὐτοῦ ιδέας παρέχων τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου εἰς πάντας τοὺς ὑπηκόους του, συλλέγων εἰς ἓνα κώδικα τοὺς Ῥωμαϊκοὺς νόμους, ἀνακουφίζων δι' ὁδῶν καὶ ἔργων τὰς ἐπαρχίας. Ἕλληνες γεωμέτραι εἶχον ἀποσταλῆ, ὅπως καταμετρήσωσι τὰς διαστάσεις αὐτῶν. Ἀλλὰ συνωμοσία ὑπὸ τὸν Κάσσιον κατέστησαν ἀνεκπλήρωτα τὰ μεγάλα τοῦ Καίσαρος σχέδια. Ὁ Κάσσιος προσηλύτησε τὸν Μ. Ἰούνιον Βροῦτον, ἀνεψιὸν καὶ γαμβρὸν τοῦ Κάτωνος, ἀλλὰ καὶ φίλον τοῦ Καίσαρος. Ὁ Κάσσιος ἐμίσει τὸν τύραννον, ὁ δὲ Βροῦτος ἠγάπα αὐτόν, ἀλλ' ἐμίσει τὴν τυραννίαν. Ἐν τῷ βουλευτηρίῳ ἐπληξάν αὐτὸν ἐκ τῶν ὀπισθεν οἱ συνωμόται. Ὁ Καῖσαρ ἠμύνθη, ἀλλ' ὅτε εἶδε τὸν Βροῦτον, ὃν εἶχε σώσει ἐν Φερσάλῳ, νὰ ἐπιτίθεται κατ' αὐτοῦ, ἀνακράζας «Καὶ σὺ τέκνον μου, Βροῦτε ;» ἐκάλυψε τὸ πρόσωπον διὰ τοῦ ἱματίου καὶ ἔπεσε πρὸ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Πομπηίου φέρων 23 πληγὰς (15 Μαρτίου 44).

Τὰ μετὰ τὴν δολοφονίαν. Οἱ συνωμότες ἐξήλθον εἰς τὰς οδοὺς αἰμόφυρτοι κραυγάζοντες ὅτι ὁ τύραννος ἐφονεύθη, ἀλλὰ ταχέως κατέφυγον εἰς τὸ Καπιτώλιον, διότι εἶδον ὅτι ὁ λαός, ὁ ὅποιος ἠγάπα τὸν Καίσαρα, ἠπείλησεν αὐτούς. Τὴν ἐπομένην ὁ Βροῦτος κατελθὼν εἰς τὴν ἀγορὰν εἰς μάτην ἐπεχείρησε νὰ ὀμιλήσῃ πρὸς τὸ ἐξεγερθὲν πλῆθος. Τότε ὁ ὕπατος Ἀντώνιος καὶ ὁ ὕπαρχος Λέπιδος, φίλοι τοῦ Καίσαρος, λαβόντες θάρρος ἐνεφανίσθησαν, συνεκάλεσαν τὴν σύγκλητον καὶ ἐμερίμνησαν περὶ τῶν δημοσίων θησαυρῶν. Ὁ Κικέρων διὰ μετριοπαθοῦς ἀγορεύσεως ἔπεισε τὴν σύγκλητον, ὥστε οὔτε τὸν Καίσαρα νὰ κηρύξῃ τύραννον οὔτε τοὺς συνωμότες προδότας. Ἄλλ' ὅτε κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ Καίσαρος ὁ Ἀντώνιος ἐξύμνησε τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ἀγαθοεργίας αὐτοῦ καὶ ἐπέδειξε τὸν διάτρητον ἐκ τῶν πληγμάτων χιτῶνα καὶ ἀνέγνωσε τὴν διαθήκην του, παρέχουσαν δωρεὰν 75 δραχμῶν εἰς ἕκαστον πολίτην, τὸ πλῆθος μαινόμενον ἔκαυσε τὸ βουλευτήριον καὶ ὥρμησε κατὰ τῶν συγκλητικῶν. Οὗτοι ὅμως προλαβόντες ἐσώθησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ὁ Καῖσαρ διὰ τῆς διαθήκης αὐτοῦ καθίστα γενικὸν κληρονόμον τὸν θετὸν υἱὸν τοῦ Γάϊον Ὀκτάβιον, τέκνον τῆς ἀδελφῆς του. Ὁ νεκρὸς τοῦ Καίσαρος ἐκάη διὰ πυρᾶς, τὴν ὁποίαν ἠτοίμασεν αὐτοσχεδίως τὸ πλῆθος ἐκ τῆς διαρπαγῆς διαφόρων σκευῶν. Διὰ νόμου τοῦ Ἀντωνίου κατηργήθη ἡ δικτατωρία ὡς ἐξήσκησεν αὐτὴν ὁ Καῖσαρ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΙ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

Ι. Δευτέρα τριαρχία.

Ἄφιξις τοῦ Ὀκταβίου. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν συνωμοτῶν ὁ Ἀντώνιος ἔμεινε κύριος τοῦ πολιτικοῦ πεδίου. Κατέστη παντοδύναμος διὰ τῆς δημαγωγίας αὐτοῦ καὶ τῶν ἀθαιρέτων πράξεών του. Ὁ Κικέρων ἔλεγε περίλυπος ὅτι ὁ τύραννος ἀπέθανεν, ἀλλ' ἡ τυραννία ὑφίσταται. Ὅτε ἐνεφανίσθη ὁ κληρονόμος

τοῦ Καίσαρος Ὀκτάβιος ἐκ τῆς Ἀπολλωνίας, ἔνθα ἐσπούδαζεν, ὁ Ἀντώνιος ἠρνήθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν τοὺς θησαυροὺς τοῦ θετοῦ πατρὸς του. Ἀλλὰ καίτοι δεκαεναετῆς ὁ Ὀκτάβιος διεκρίνετο διὰ τὴν φρόνησιν αὐτοῦ καὶ τὸ θάρρος καὶ δὲν ἐνόει νὰ ὑποχωρήσῃ. Πωλήσας τὰ κτήματα αὐτοῦ διεμοίρασεν εἰς τοὺς πολίτας τὰ χρήματα, τὰ ὅποια ὑπέσχετο διὰ τῆς διαθήκης του ὁ Καῖσαρ, καὶ ἐκέρδησεν οὕτω τὴν εὐνοίαν τοῦ πλήθους. Κατόπιν προσηταιρίσθη τὸν γέροντα Κικέρωνα, ὁ ὅποιος ἀπήγγειλε τοὺς Φιλιππικοὺς κατὰ τοῦ Ἀντωνίου λόγους του, ἐπήνεσε δὲ τὸν Ὀκτάβιον συστήσας ὅτι οὗτος δὲν εἶχεν ἄλλην φιλοδοξίαν παρὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὰς τελευταίας θελήσεις τοῦ πατρὸς του. Μετὰ τοῦ Ἀντωνίου ἦτο συνδεδεμένος ὁ Λέπιδος, ἀνὴρ πλουσιώτατος, εἰς τὸν ὅποιον ἀνετέθη ἡ ἐπαρχία τῆς Ἰβηρίας. Ὁ Ἀντώνιος ἐπιτεθεὶς κατὰ τοῦ Βρούτου, ἵνα λάβῃ παρ' αὐτοῦ τὴν Γαλατίαν, ἠττήθη ἐν Μοδένη (43). Ἡ σύγκλητος τότε ἔδειξε διαφέρον ὑπὲρ τῶν φονεῶν τοῦ Καίσαρος, διώρισεν αὐτοὺς εἰς ἐπαρχίας καὶ παρέδωκεν εἰς τὸν Σέξτον Πομπήϊον τὴν ναυαρχίαν.

|| **Ἡ ἰδρυσις τῆς τριαρχίας.** Ἐνεκα τῶν τελευταίων γεγονότων ὁ θετὸς υἱὸς τοῦ Καίσαρος, ὁ ὅποιος εἶχε λάβει τὸ ὄνομα Τούλιος Καῖσαρ Ὀκταβιανός, ἀπεφάσισε νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Λεπίδου κατὰ τῆς συγκλήτου. Ἡ δευτέρα τριανδρία συνέστη παρὰ τὴν Βολωνίαν (43). Οἱ τρίαρχοι διενεμήθησαν τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας καὶ ἀπεφάσισαν ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν προσωπικῶν αὐτῶν ἐχθρῶν καὶ δεύτερον νὰ τιμωρήσωσι τοὺς φονεῖς τοῦ Καίσαρος. Νέαι φοικώδεις καὶ ἄνομοι προγραφαὶ ἐπίστισαν δι' αἵματος τὴν Ῥώμην. Ἐφονεύθησαν 300 συγκλητικοὶ καὶ 2 χ. ἰππεῖς. Τοῦ Κικέρωνος ἀπέκοψαν ἐν τῇ ἐπαύλει αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν χεῖρα καὶ τὰ ἔφερον εἰς τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ Ἀντώνιον, ὁ ὅποιος ἠσθάνθη χαρὰν διὰ τοῦτο. Τὸναντίον ὁ Ὀκτάβιος ἐλυπήθη, ὑπῆρξεν ὅμως καὶ οὗτος συνυπεύθυνος διὰ τὸ ἔγκλημα τοῦτο, τὸ ὅποιον ἐστιγματίσει τὸν βίον του. Τὰ χρήματα τῶν προγραφέντων ἐχρησίμευσαν πρὸς καταρτισμὸν 13 λεγεώνων, ἐναντίον τῶν ὁποίων ὁ Βρούτος καὶ ὁ Κάσσιος, ἡγετοὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἐστρατολόγουν Ῥω-

μαίους και ξένους όπλίτας. Ἡ δὲ Σικελία κατείχετο ὑπὸ τοῦ Σέξτου Πομπηίου.

|| **Ἡ ἐν Φιλίπποις μάχη.** Πάντες σχεδὸν οἱ Ἕλληνες ἐτάχθησαν πρὸς τὸ μέρος τῶν δημοκρατικῶν, πλὴν τῶν Ῥοδίων οὓς εἶχε τιμωρήσει καθ' ὑπερβολὴν ὁ Κάσσιος, καὶ τῶν Λακεδαιμονίων. Οἱ Ἀθηναῖοι ἴδρυσαν τοὺς ἀνδριάντας τῶν φονέων τοῦ Καίσαρος παρὰ τοὺς τῶν τυραννοκτόνων. Οἱ φιλελεύθεροί νεοί, οἱ σπουδάζοντες ἐν Ἀθήναις, ἐν οἷς καὶ ὁ ποιητὴς Ὀράτιος, ὁ υἱὸς τοῦ Κικέρωνος, ὁ ὁποῖος ἐστρατολόγησεν ὀλόκληρον λεγεῶνα, τὰ λείψανα τῶν Πομπηϊανῶν προσῆλθον εἰς τοὺς Βροῦτον καὶ Κάσσιον.

Οὗτοι ἐστρατοπέδευσαν ἐν Φιλίπποις τῆς Μακεδονίας ἐπὶ λόφων, ἀπεχόντων ἀπ' ἀλλήλων, ἔχοντες ἐν συνόλῳ 80 χ. πεζοὺς καὶ 20 χ. ἰππεῖς. Ἀπέναντι τοῦ Βρούτου ἐτάχθη ὁ Ὀκταβιανός, ἀπέναντι δὲ τοῦ Κασσίου ὁ Ἀντώνιος μετὰ στρατοῦ ἰσοπάλου. Ὁ ἄκαμπτος Βρούτος κατείχετο ὑπὸ ἀνησυχίας καὶ ἐβιάζετο νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Διετείνετο ὅτι εἶδεν ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ φάντασμα φοβερόν, τὸ ὅποῖον εἶπεν εἰς αὐτόν: «Εἰς Φιλίππους ὀφόμεθα, Βρούτε!». Ἰν' ἀπάλλαγῇ τῶν ἀνησυχιῶν ἐγνωμοδότησεν ὑπὲρ τῆς ἀμέσου συγκροτήσεως τῆς μάχης. Κατὰ τὴν συναφθεῖσαν μάχην (42) αὐτὸς μὲν κατέβαλε τὸν Ὀκταβιανόν, ἀλλ' ὁ Κάσσιος ἐνίκηθη καὶ ἠτύοκτόνησεν. Ἐπαναληφθεῖσης τῆς μάχης μετὰ τινὰς ἡμέρας, ἠττήθη καὶ ὁ Βρούτος καὶ ἠτύοκτόνησεν.

Ὁ Ἀντώνιος ἐν Ἑλλάδι καὶ Αἰγύπτῳ. Ὁ Ἀντώνιος καταδιώκων τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Κασσίου καὶ τοῦ Βρούτου διῆλθε διὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἐνθα εἶχεν ἄλλοτε διανύσει τὰς σπουδὰς αὐτοῦ. Πρὸς τοὺς Ἀθηναίους προσηνέχθη μετὰ προκρίτητος καὶ ἀγάπης. Ἐδώρησεν εἰς αὐτοὺς πολλὰ, ἐν οἷς καὶ τὰς νήσους Αἴγιναν, Κέα, Βορείους Σποράδας, ἐκολακτεύετο δὲ προσαγορευόμενος φιλέλλην καὶ φιλαθήναιος. Ἐπίσης εἰς τοὺς Ῥοδίους προσέφερε τὰς μεγίστας τῶν Κυκλάδων. Ἐν Ἀσίᾳ εὕρισκόμενος ἐκάλεσεν εἰς ἀπολογίαὺν τὴν ὠραίαν βασίλισσαν τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτραν, διότι εἶχε βοηθήσει τὸν Κάσσιον.

Μετὰ πολυτελεστάτης συνοδείας κατέφθασεν ἡ βασίλισσα, ἡ ὁποία οὐ μόνον δὲν ἐτιμωρήθη, ἀλλ' ἐσαγήνευσεν αὐτὸν διὰ τῶν θελγῆτρων τῆς, ὡς καὶ πρότερον τὸν Καίσαρα, καὶ τὸν παρέσυρεν εἰς Αἴγυπτον. Ἐκεῖ διήρχετο τὸν πολύτιμον αὐτοῦ χρόνον ὁ Ἄντωνιος ἐν ἀσωτείᾳ καὶ τρυφῇ μετὰ τῆς Κλεοπάτρας.

2. Τρίτος μέγας ἐμφύλιος πόλεμος.

Διάλυσις τῆς τριαρχίας. Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἄντωνίου εἰς Ῥώμην ἡ τριανδρία ἀνενεώθη καὶ ὁ μὲν Ἄντωνιος, συζευχθεὶς τὴν Ὀκταβίαν ἀδελφὴν τοῦ Ὀκταβιανοῦ, ἔλαβε τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Πάρθων, ὁ δὲ Ὀκταβιανὸς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας καὶ ἐπεχείρησε νὰ καταβάλη τὸν Σέξτον Πομπήιον, τέλος ὁ Λέπιδος ἔλαβε τὴν Ἀφρικὴν. Διὰ τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ Ἀγρίππα ὁ Ὀκταβιανὸς ἐνίκησεν ἐν μεγάλῃ ναυμαχίᾳ παρὰ τὰς Μολὰς τὸν Σ. Πομπήιον καὶ κατέλαβε τὴν Σικελίαν. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ὁ Ἀγρίππας μετεχειρίσθη, ὡς ἄλλοτε ὁ Δούλιος, σιδηρᾶς ἀρπάγας. Ὁ Πομπήιος καταφυγὼν εἰς Ἀσίαν ἐδολοφονήθη. Μετὰ ταῦτα ὁ Ὀκταβιανὸς καθήρесе τὸν Λέπιδον ἐκ τῆς τριαρχίας, διηύθυνε δὲ τὸ κράτος μετὰ τοῦ Ἄντωνίου, πρὸς τὸν ὁποῖον διέκειτο εἰσέτι φιλικῶς. Ἄλλ' ὁ Ἄντωνιος χωρὶς νὰ συμπληρώσῃ τὸν κατὰ τῶν Πάρθων πόλεμον διέμενεν εἰς Ἀθήνας διασκεδάζων καὶ τερπόμενος εἰς τὰς χαμερπεῖς καὶ γελοίας κολακείας, τὰς ὁποίας ἐπεδαψίλευον ἐξευτελιστικώτατα εἰς αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι.

Ἐμνήστευσαν μάλιστα αὐτὸν μετὰ τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς. Τέλος καταλιπὼν ἐν Τάραντι τὴν ἐνάρετον σύζυγόν του Ὀκταβίαν ἐξεστράτευσε αὐτοπροσώπως κατὰ τῶν Πάρθων (36). Μικροὶ καὶ ῥωϊκοὶ ὑπῆρξαν οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ καὶ μεγάλαι αἱ περιπέτειαι ἐν ἡ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ τῇ Μεσοποταμίᾳ. Ἀλλὰ καὶ τότε δὲν ἤγαγεν εἰς πέρας τὸ ἔργον. Παρρασυρθεὶς ἐκ νέου ὑπὸ τῆς Κλεοπάτρας ἠκολούθησεν αὐτὴν εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἤρχισε νὰ δωρῆς τοὺς υἱοὺς αὐτῆς τὰς ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας. Ἡ Ἀνατολή, ἐν ἧς καὶ τὸ Πέργαμον, ἐλεηλατήθη, ἵνα στολίσῃ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Τότε ἡ σύγκλητος ἀφῆρσεσεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν ὑπατείαν.

Ὁ δὲ Ὀκταβιανός, ὁ ὁποῖος εἰργάζετο βραδέως καὶ συνετῶς διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ λαοῦ του καταβάλλων τοὺς πειρατὰς ἐν τῷ Ἰονίῳ καὶ τῇ Ἀδριατικῇ καὶ διοργανῶν ἐσωτερικῶς τὴν χώραν, ἀνέλαβε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀντωνίου, τοῦ ἀποπέμψαντος τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ καὶ λυμαινομένου τὰς Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας.

Ἡ ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχία. Ὁ Ἀντώνιος συνεχέντρωσεν 100 χ. πεζῶν καὶ 12 χ. ἰππέων παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ἀκτιον· παρὰ τὸν στρατὸν ἠγχυροβόλει στόλος ἐκ 500 μεγάλων πλοίων, ὧν τὰ πλεῖστα εἶχον 8—10 σειρὰς κωπῶν. Εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ Ἀκτίου ἄκραν εἶχε στρατοπεδεύσει ὁ Ὀκταβιανός μετὰ 80 χ. πεζῶν καὶ ἴσων πρὸς τοὺς τοῦ ἐχθροῦ ἰππέων. Ὁ στόλος αὐτοῦ ὑπὸ τὸν Ἀγρίππαν περιελάμβανε 250 πλοῖα μικρότερα τῶν ἐχθρικῶν. Ὁ Ἀντώνιος ἐπέισθη ὑπὸ τῆς συνοδευούσης αὐτὸν Κλεοπάτρας νὰ ναυμαχήσῃ, ἐν ᾧ οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ ἐγνωμοδύτουσι ὑπὲρ τῆς κατὰ ξηρὰν μάχης, ἐπειδὴ τὰ πλοῖα αὐτῶν ἦσαν δυσκίνητα καὶ οἱ ναῦται ἀδέξιοι.

Ἀψιμαχίας γενομένης, ὁ ὑπὸ τὴν Κλεοπάτραν αἰγυπτιακὸς στόλος ἐτράπη εἰς φυγὴν, ὁ δὲ Ἀντώνιος ἐξ ἀδυναμίας πρὸς τὴν ἀγαπωμένην βασίλισσαν ἠκολούθησεν αὐτὴν λησμονήσας τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ θνήσκοντας. Ὁ στόλος τοῦ Ἀντωνίου ἠττήθη τότε καὶ παρεδόθη· ὁμοίως παρεδόθη καὶ ὁ στρατὸς (31). Ὁ Ὀκταβιανός προσηνέχθη ἐπιεικῶς πρὸς τοὺς νικηθέντας, συνεχώρησε τοὺς Ἕλληνας καὶ ἔκτισεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ τὴν Νικόπολιν, ἐνθα καθιέρωσεν εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του πενταετηρικὸν ἀγῶνα, τὰ Ἀκτια.

Θάνατος τοῦ Ἀντωνίου. Κατάλυσις τοῦ κράτους τῶν Πτολεμαίων. Ὁ Ἀντώνιος μετὰ τῆς Κλεοπάτρας κατέφυγον εἰς Αἴγυπτον παρακολουθούμενοι ὑπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ. Δις ὁ Ἀντώνιος ἐζήτησε νὰ τῷ χαρισθῇ ἡ ζωὴ, ἀλλὰ δὲν ἔτυχεν ἀπαντήσεως. Ὅταν ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁ Ὀκταβιανός, ἠῤτομόλησαν πρὸς αὐτὸν τὰ πλοῖα καὶ ὁ στρατὸς τοῦ Ἀντωνίου. Ὁ Ἀντώνιος εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ ὑπὸ πάντων καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς Κλεοπάτρας, ἡ ὁποία ἐφρόντισε μόνον διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῆς. Ἦναγκάσθη λοιπὸν ν' αὐτοκτονήσῃ. Ὁ Ὀκταβια-

νός προσήγαγε πρὸ αὐτοῦ τὴν Κλεοπάτρην. Εἰς μάτην ἡ ὥρξια βρασίλισσα ἐπεχείρησε νὰ σκηνεύσῃ τὸν ψυχρὸν υἱὸν τοῦ Καίσαρος. Τὴν ἐπομένην εὐρέθη νεκρὰ αὐτοκτονήσασα κατ' ἄγνωστον τρόπον, ἵνα μὴ κοσμήσῃ τὸν θρίαμβον τοῦ νεκροῦ νικητοῦ. Ἡ Αἴγυπτος μετετέραπη εἰς ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν (30).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

1. Ἡ πολιτικὴ μεταβολή.

Ὁ Ὀκταβιανὸς συγκεντροῖ πάσας τὰς ἀρχάς. Μετὰ τὰς ἐν Ἀκτίῳ καὶ Αἰγύπτῳ νίκας τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἡ σύγκλητος ἐθέσπισε θρίαμβους καὶ προσέφερεν εἰς αὐτὸν ἐφ' ὄρου ζωῆς τὸ δημαρχικὸν ἀξίωμα. Ὁ Αὐγουστος πέμπτην τότε φορὰν ἀνελάμβανε τὰ ὑπαρκτικὰ καθήκοντα. Ἐπιστρέψας εἰς Ῥώμην ἐτέλεσε τρεῖς θρίαμβους, τὸν Δαλματικόν, διὰ τὰς κατὰ τῶν πειρατῶν νίκας, τὸν τοῦ Ἀκτίου καὶ τὸν τῆς Αἰγύπτου. Διὰ νὰ καταστήσῃ ὑποχείριον τὴν σύγκλητον ἀνέλαβε τὴν τιμητείαν ὑπὸ τὸν τίτλον τῆς ἐπιμελητείας τῶν ἠθῶν, ἡ ὁποία τῷ παρεῖχε τὸ δικαίωμα ν' ἀπαλείφῃ τοὺς ἀναξίους ἢ ἐχθρικῶς διακειμένους συγκλητικούς. Τέλος κατώρθωσε ν' ἀνγκορευθῇ ἡγεμὼν τῆς συγκλήτου ἢ κατὰ τοὺς Ἕλληνας ἀπλῶς ἡγεμὼν (princeps senatus), ἐξ οὗ ἔλαβε τὸ δικαίωμα ν' ἀποφάνηται πρῶτος γνώμην.

Αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην νὰ στηριχθῇ ἐπὶ στρατοῦ πειθαρχικοῦ καὶ πιστοῦ ἐνεργήσας ἀνηγορευθῆ διὰ τῆς συγκλήτου, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἰσόβιος στρατηγὸς αὐτοκράτωρ. Κατὰ δὲ τὸ 27 ἐδημιουργήθη νέον ὄνομα, τὸ τοῦ Αὐγούστου (Σεβαστοῦ), δι' οὗ ἐκοσμήθη ὁ Ὀκταβιανός. Διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου, τὸ ὅποσον ἀπενέμετο μόνον εἰς τοὺς θεούς, δὲν ἠύξανετο μὲν ἡ ὑλικὴ δύναμις αὐτοῦ, ἀλλὰ προσεδίδετο θρησκευτικὴ καὶ ὑπεράνθρωπος αἰγλη εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Τέλος διορισθεὶς ἀνθύπατος ἀνέ-

λαβε τὴν διοίκησιν τῶν μᾶλλον ταρχασομένων καὶ ἀπειλουμένων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐπαρχιῶν ἀφήσας εἰς τὴν σύγκλητον τὰς εὐημερούσας καὶ ἡσύχους. Ἡ σύγκλητος συνέπληρωσε τοὺς τίτλους καλέσασα τὸν μῆνα Σεξτίλιον, καθ' ὃν εἶχε προσαρτήσῃ τὴν Αἴγυπτον, Αὐγουστον.

|| **Ὁ Αὐγουστος.** Ὁ Ὀκταβιανὸς κατώρθωσεν ἀποφεύγων ἐπιμελῶς τοὺς μισητοὺς τίτλους τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ δικτάτωρος νὰ καταστῇ ἀληθὴς αὐτοκράτωρ, τηρῶν ὅμως πάντας τοὺς τύπους τῆς δημοκρατίας. Αἱ ἀρχαὶ πᾶσαι ὑφίσταντο, ἀλλὰ κατὰ τύπους. Ψυχὴ τοῦ διοικητικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ κράτους ἦτο ὁ Αὐγουστος. Ἀσθενικῆς κράσεως ὢν ἀπηχθάνετο τοὺς πολέμους καὶ τὰ κυνήγια καὶ ἡσχολεῖτο περὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κράτους αὐτοῦ, διὰ τοῦτο τὸ πρῶτον μέλημά του ἦτο νὰ κλείσῃ αὐτοπροσώπως τὸν ναὸν τοῦ Ἰαννοῦ. Κατοικῶν ἐν ἀπερίττῳ οἴκῳ ἐπὶ τοῦ Παλατίνου δὲν ἔκλειεν εἰς οὐδένα τὴν θύραν αὐτοῦ, ἠγόρευεν, ἠκροῶτο πάντας, ἐψήφιζεν ὡς κοινός τις συγκλητικὸς, ἀνευσωματοφυλάκων ἐγευματίζεν, ὅπου ἐκαλεῖτο, περιστοιχιζέτο ὑπὸ ποιητῶν καὶ καλλιτεχνῶν καί, ἀφ' οὗ ἐξησφάλισε τὰ σύνορα, ἐφρόντισε διὰ τὴν εὐτυχιάν τοῦ λαοῦ του περιερχόμενος τὸ κράτος, ἐπιβάλλων ἀκριβοδικαίως τοὺς φόρους, ἀνακτιζὼν τὰς σεισμοπαθεῖς πόλεις, ἰδρῶν ταχυδρομικὰς συγκοινωνίας καὶ λοιπά. Ἐκλεγείς βραδύτερον Μέγας Ἀρχιερεὺς ἐπεμελεῖτο καὶ τῶν ἡθῶν τῶν πολιτῶν. Πολυτίμους συμβοηθοὺς εἰς τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον του εἶχε τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Ἀγρίππαν, ἄριστον στρατηγὸν καὶ διοικητικὸν ὑπάλληλον, καὶ τὸν πλούσιον φίλον καὶ σύμβουλον αὐτοῦ Μαικήναν. Ὁ Αὐγουστος ἀπέθανε τῷ 44 μ. Χ. εἰς ἡλικίαν 76 ἐτῶν περίπου.

2. Ἡ διάτάξις τοῦ κράτους καὶ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν.

Ἐξασφάλις τῶν ὁρίων διαίρεσις τῶν ἐπαρχιῶν. Οἱ πόλεμοι, οἱ διεξαχθέντες ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου, ἦσαν πάντες ἀμυντικοί. Ἐξησφάλισε τὰ ὅρια τοῦ κράτους διὰ μονίμων στρατοπέδων, ἀποτελουμένων ἐκ 400 χ. στρατοῦ, καὶ διὰ στολίσκων ἐν

τοῖς ποταμοῖς καὶ στόλων ἐν ταῖς θηλάσσαις. Μεταξὺ τοῦ Αἴμου καὶ τοῦ Δουνάβεως ἴδρυσε τὴν ἀποικίαν Μοισίαν, ἵνα ἀπωθῆ τὰς Δακικὰς ἐπιδρομὰς, πρὸς βορρᾶν τῶν Ἄλπεων ἴδρυσε τὸ Νωρικὸν (Αὐστρία) καὶ βραδύτερον πρὸς Α. τὴν Παννονίαν (Οὐγγαρίαν). Ὁμοίως τὴν Ῥαιτίαν μετὰ τῆς Βινδελικίας (Βαυκερίαν) πρὸς τὴν Γαλατίαν. Ὁ Αὐγουστος κατέλιπε καὶ πέραν τοῦ Ῥήνου χώρας, αἱ ὁποῖαι κατελήφθησαν διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Γερμανῶν ὑπὸ τὸν Ἀρμίνιον. Τότε κατεσφάγησαν τρεῖς ὀλόκληροι λεγεῶνες ὑπὸ τὸν ὑπαρχον Οὐάρον (9 μ.χ.) Ἐν Ἰσπανίᾳ ὑπέταξε τοὺς Καντάβρους καὶ Ἀστουρίου, ἐν δὲ τῇ Ἀσίᾳ κατέστησεν ἐπαρχίαν τὴν Γαλατίαν μετὰ τῆς Λυκαονίας καὶ τὴν Λυκίαν μετὰ τῆς Παμφυλίας, ἀπέδωκε τὴν Ἀρμενίαν εἰς τὸν Τιγράνην καὶ ἔλαβεν ὀπίσω πκρὰ τῶν Πάρθων τὰς ὑπὸ τοῦ Κράσσου κυριευθείσας σημαίαις.

Ὁ Δούναβις, ὁ Ῥήνος, ὁ Εὐφράτης ἦσαν τὰ ὄρια τοῦ μεγάλου κράτους τοῦ Αὐγουστού. Αἱ ἐπαρχίαι διηρέθησαν εἰς *Καισαρικὰς*, ἤτοι αὐτοκρατορικὰς, αἱ ὁποῖαι διφυκοῦντο ὑπὸ τοῦ Αὐγουστού διὰ πρεσβευτῶν ἢ ὑπάρχων, καὶ εἰς συγκλητικὰς, διοικουμένας ὑπὸ τῆς συγκλήτου δι' ἀνθυπάτων. Τὸ ὄνομα τοῦ *Καισαρος* ἀπονέμεται ὡς τίτλος εἰς τὸν διάδοχον τοῦ θρόνου, ζῶντος τοῦ πατρός. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔχει τὸν τίτλον τοῦ αὐγουστού εἶναι δὲ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, δῆμαρχος, ἀνώτατος δικαστής. Ὁ ἐπαρχος τῆς πόλεως (*praefectus urbi*) ἔχει μεγίστην ἀστυνομικὴν καὶ ποινικὴν δικαιοδοσίαν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν πραιτωριανῶν ἢ τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς (*praefectus praetorio*) εἶναι ἐκ τῶν ἀνωτάτων ὑπαλλήλων.

Ἡ σύγκλητος ἀποτελεῖται ἐξ 600 μελῶν, πρὸς ἐκλογὴν δὲ αὐτῶν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν τὸ εἰσόδημα.

Ἡ διάταξις τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν. Ὁ Αὐγουστος ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα. Ἐτίμησε τὴν Σπάρτην, διότι δὲν συνετάχθη μετὰ τοῦ Ἀντωνίου, ἀνέθηκεν εἰς αὐτὴν τὴν προεδρίαν τῶν Ἀκτιῶν καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτὴν τὴν Καρδαμύλην, τὰς Φαράς, τὴν Θουρίαν, τὰ Κύθηρα. Τούναντίον ἀπέκευσε κτήσεις ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀπηγόρευσε τὴν ἐπ' ἀργυρίῳ ἐγγραφὴν

εις τούς πολίτας τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν τούτοις ὅμως ἀνέλαβε μετὰ τοῦ Ἀγρίππυ τὴν κατασκευὴν δημοσίων οἰκοδομημάτων ἐν τῇ πόλει. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι εὐγνωμονοῦντες ἴδρυσαν εἰς μὲν τὸν Αὐγουστον ναὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, εἰς δὲ τὸν Ἀγρίππυ ἀνδρείαντα πρὸ τῶν Προπυλαίων. Ἰδιαιτέρως προστασίας ἔτυχον αἱ Πάτρις, ἡ Κόρινθος, ἡ Νικόπολις. Αἱ δύο πρῶται πόλεις συνωκίσθησαν ἐκ Ῥωμαίων καὶ κατέστησαν πολυάνθρωποι καὶ ἐμπορικαί, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ ἐξηλληνίσθησαν. Ἡ δὲ Νικόπολις συνωκίσθη ἐκ τῶν πέριξ πόλεων, αἵτινες ἤρημώθησαν.

Ἐν γένει ὀλιγανθρωπία καὶ ἐρήμωσις ἐπεκράτει ἐν Ἑλλάδι. Περιωρισμένοι δὲ τινες ἐλευθερίαι εἶχον χορηγηθῆ εἰς διάφορα ἑλληνικὰ κοινά.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κορίνθου ἡ κυρίως Ἑλλὰς ἀπεχωρίσθη τῆς Μακεδονίας διοικητικῶς κληθεῖσα Ἀχαΐα. Ὁ Ὀκταβιανὸς κατέστησε τὴν Κόρινθον πρωτεύουσαν αὐτῆς. Ἡ Ἀχαΐα μετὰ τῆς Ἠπείρου ὑπήγετο εἰς τὰς συγκλητικὰς ἐπαρχίας. Ὁμοίως ἡ Μακεδονία, ἡ Βιθυνία μετὰ τοῦ Πόντου, ἡ Κρήτη μετὰ τῆς Κυρηναικῆς, ἡ Κύπρος. Ἡ δὲ Κιλικία καὶ ἡ Αἴγυπτος εἰς τὰς Κτισσικαίας.

3. Ὁ Αἰὼν τοῦ Αὐγούστου.

Τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Ἡ εἰρήνη, ἡ ὁποία ἐβασίλευεν ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου, ἐπέδρασε καταπληκτικῶς ἐπὶ τὴν αὔξησιν τοῦ θαλασσίου καὶ ἠπειρωτικοῦ ἐμπορίου. Αἱ πολυάριθμοι ἀποικίαι, αἱ διὰ παλαιμάχων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἰκίζόμεναι, ἰδρύοντο οὐ μόνον ἐπὶ στρατηγικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἐμπορικῶν θέσεων. Οἱ μεγαλύτεροι ἐμπορικοὶ λιμένες τῶν χρόνων τούτων ἦσαν ἡ Πάνορμος, ἡ Καρχηδών, τὰ Γάδειρα, ἡ Ναρθών, ἡ Γένουα, ἡ Ἀκυληΐα, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Ὀλβία. Τὴν δὲ Ῥώμην περιέβαλεν ὁ Αὐγουστος διὰ πολλῆς μερίμνης, διήρπασεν αὐτὴν εἰς 14 συνοικίας, ἤνοιξε μεγάλην διώρυγα πρὸς τὸν Τίβεριν, τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως κατέστησε νέαν πόλιν βρίθουσαν ναῶν, θεάτρων, στοῶν. Ἐν γένει παρέλαβεν αὐτὴν πλινθόκτιστον καὶ παρέδωκε μαρμαρόκτιστον. Εἰς δὲ τὸν πολυπληθῆ λαὸν τῆς

Ῥώμης παρέσχε θεάματα, πνηγύρεις, ἐκδρομάς καὶ ἄλλας ψυχαγωγίας.

Ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν γραμμάτων. Τὸ ὄνομα τοῦ Αὐγούστου συνεδέθη μετὰ τῆς ὑψίστης φιλολογικῆς ἀκμῆς τῶν Ῥωμαίων, ἡ ὁποία ἐκλήθη χρυσοῦς αἰὼν τῶν Λατινικῶν γραμμάτων (43 π. Χ. — 14 μ. Χ.) Κυρίως ἡ ἀκμὴ αὕτη εἶχε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἀπὸ τῆς Κικερωνείου περιόδου (83—43 π. Χ.), ὅτε ἤρθη εἰς τελειότητα ὁ πεζὸς λόγος διὰ τοῦ ῥήτορος καὶ φιλοσόφου Κικέρωνος καὶ τῶν ἱστορικῶν Ἰουλίου Καίσαρος καὶ Σαλλουστιίου.

Ἄλλὰ καὶ ποιηταὶ ἄξιοι λόγου ἀνεφάνησαν τότε, ὡς ὁ ἐλεγειακὸς Κάτουλλος καὶ ὁ Λουκρήτιος, ὁ ὁποῖος ἔγραψεν ἕξοχον ποίημα περὶ Φύσεως, ἔνθα δίδει ἐπικὴν μορφήν εἰς τὰς ἐπικουρίους θεωρίας αὐτοῦ.

Ἄλλ' ὁ ποιητικὸς λόγος ἔφθασεν εἰς τελειότητα ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου. Οἱ ἄριστοι τῶν Ῥωμαίων ποιητῶν, ὁ ἐπικός Οὐεργίλιος καὶ ὁ λυρικός Ὀράτιος, καίτοι ἐμιμήθησαν τὰ ἑλληνικὰ πρότυπα, ἀπετύπωσαν ὅμως μετὰ τέχνης τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς τάσεις τῆς Ῥωμαϊκῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου. Ὁ Οὐεργίλιος, ὁ Ὀμηρος τῶν Ῥωμαίων, διὰ τῆς Αἰνεϊάδος διέπλασε θέμα ἐθνικοῦ διαφέροντος. Ἄλλοι ποιηταὶ ἄξιοι λόγου ἐγένοντο οἱ ἐλεγειακοὶ Τίβουλλος καὶ Προπέρτιος καὶ ὁ εὐφυῆς Ὀβίδιος, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ ἐπικὸν αὐτοῦ ποίημα τῶν Μεταμορφώσεων ἐστιχοποίησε τὴν ἑλληνορωμαϊκὴν μυθολογίαν.

Πεζοὺς συγγραφεῖς ἔχει νὰ ἐπιδείξη ἡ ἐποχὴ αὕτη τὸν Τίτον Λίβιον, συγγράψαντα ἱστορίαν ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης. Ἐν γένει ἡ πνευματικὴ κίνησις ὑπῆρξεν ἀξία λόγου, οἱ βιβλιοπῶλαι δὲν ἐπήρκουν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ κοινοῦ. Ὁ προστάτης τῶν ποιητῶν Μαικήνας, ὁ Ἀσίνιος Πυλλίων, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγεν εἰς Ῥώμην τὸ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔθος τῶν διαλέξεων, αὐτὸς ὁ Αὐγούστος καὶ ὁ Ἀγρίππας, ὁ ὁποῖος συνέτασσε χάρτην τοῦ κράτους, καθωδήγουν τὴν πνευματικὴν ταύτην κίνησιν. Εἰς τὰς τέχνας πλὴν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ὑπελείφθησαν οἱ Ῥωμαῖοι. Τὸ

Πάνθεον, ὁ περίφημος ναὸς πάντων τῶν θεῶν, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πεδίου τοῦ Ἄρεως, συνετελέσθη νῦν ὑπὸ τοῦ Ἀγρίππα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΕΙΟΥ ΟΙΚΟΥ

Ὁ οἶκος τοῦ Αὐγούστου. Ὁ Αὐγούστος δὲν εἶχεν υἱοὺς, περιεστοιχίζετο ὅμως ὑπὸ οἰκογενείας κατ' ἀρχὰς πολυμελοῦς. Τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἰουλίαν ἐνύμφευσε μετὰ τοῦ παιδικοῦ του φίλου καὶ συμβοηθοῦ Ἀγρίππα προορίζων αὐτὸν διὰ τὴν ἀρχήν. Ἄλλ' ὁ Ἀγρίππας ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐντὸς τοῦ μνημείου, ὅπερ δι' ἑαυτὸν προώριζεν ὁ Αὐγούστος.

Τότε υἰοθέτησε τὸν Δροῦσον καὶ Τιβέριον, υἱοὺς τῆς γυναικὸς του Λιβίας ἐκ τοῦ πρώτου αὐτῆς συζύγου. Ὁ Δροῦσος πεσὼν ἀπὸ τοῦ ἵππου του ἐν ἐκστρατείᾳ κατὰ τῶν Γερμανῶν ἀπέθανε. Τὸ ἐναπομείναν κύριον πρόσωπον τῆς οἰκογενείας ἦτο ὁ Τιβέριος, ὁ ὁποῖος ἐνυμφεύθη τὴν χήραν Ἰουλίαν καὶ ἔλαβε τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχήν.

Ὁ Τιβέριος ἀπέκτησεν υἱόν, ὁ ὁποῖος ἐδηλητηριάσθη, εἶχεν ὅμως δύο ἀνεψιούς τὸν Γερμανικὸν καὶ τὸν Κλαύδιον, υἱοὺς τοῦ Δρούσου. Ἐκ τούτων ὁ μὲν Γερμανικὸς ἀπέθανε κατὰ μυστηριώδη τινὰ τρόπον ἀφήσας υἱὸν τὸν Καλιγόλαν. Ὁ δὲ Κλαύδιος, ἐκ μὲν τῆς πρώτης συζύγου Μεσσαλίνας ἀπέκτησε τὸν Βρεττανικόν, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας συζύγου Ἀγριππίνας, θυγατρὸς τοῦ Γερμανικοῦ, υἰοθέτησε τὸν ἐξ ἄλλου συζύγου υἱὸν τῆς Νέρωνα.

Ὁ Αὐγούστος ζῶν ἠσθάνθη πολλὰς πικρίας ἕνεκα τῶν ἀτυχημάτων τοῦ οἴκου αὐτοῦ, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ὁ οἶκος οὗτος ἐγένετο ἐστία ἀνοσιουργημάτων.

|| **Τιβέριος (14—17 μ.Χ.).** Κατ' ἀρχὰς ὁ Τιβέριος διώκει μετὰ φρονήσεως, ἐμίσει τοὺς κόλακας, ἀπέφευγε τὰς ἐπιδείξεις.

Βραδύτερον ὅμως ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς κακῆς αὐτοῦ αὐλῆς. Ἐγένετο ὠμὸς καὶ φιλύποπτος. Ἐτεινεν εὐήκοον οὖς εἰς τοὺς καταδότας, οἱ ὅποιοι κατήγγελλον εἰς αὐτὸν συνωμοσίας, καὶ ἐψήφισε τὸν νόμον περὶ καθοσιώσεως, τιμωροῦντα πᾶσαν προσβολὴν κατὰ τῆς μεγαλειότητος τοῦ αὐτοκράτορος. Τὸν φθόνον αὐτοῦ εἶχε κινήσει ὁ ἐνάρετος καὶ ἀνδρεῖος ἀνεψιὸς του Γερμανικὸς, τὸ εἶδωλον τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ. Διὰ τούτου ἡ Κομμαγηνὴ καὶ ἡ Καππαδοκία μετετράπησαν εἰς ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας. Λέγεται ὅτι ὁ Τιβέριος συνετέλεσεν εἰς τὸν μυστηριώδη φόνον τοῦ Γερμανικοῦ. Ἐν Ἑλλάδι ὅμως ὁ Τιβέριος ἐπολιτεύθη πατρικῶς. Τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἀχαΐαν, κακῶς πασχούσας, ἀνεκούφισε καταστήσας αὐτὰς καισαρικὰς ἐπαρχίας, διότι φαίνεται ὅτι αἱ συγκλητικαὶ ἐπέζοντο. Ἀλλὰ καὶ ὁ Γερμανικὸς ἠγαπήθη τὰ μέγιστα ἐν Ἑλλάδι διὰ τὴν ἀπλότητα αὐτοῦ.

Καλιγόλας (37—41). Παῖς ἔτι, ὁ υἱὸς τοῦ Γερμανικοῦ, ἀκολουθήσας τὸν πατέρα εἰς τινὰ ἐκστρατεῖαν περιεβλήθη στρατιωτικὸν ὑπόδημα (caliga), ἐξ οὗ Καλιγόλας ἐκλήθη. Ὡς βασιλεὺς ἀνεδείχθη ὠμὸς καὶ τυραννικός. Πικραφροσύνη τις καταλαβοῦσα αὐτὸν πρὸς διάπραξιν ἐγκλημάτων ἔκαμεν αὐτὸν νά λυπῆται, διότι ἡ ἀνθρωπότης δὲν εἶχε μίαν κεφαλὴν, ὅπως τὴν ἀποκεφαλίσῃ διὰ μιᾶς. Ἐπασχεν ἐπίσης καὶ ἐκ μεγαλομανίας, ἐθεώρει ἑαυτὸν θεὸν καὶ ἐπέβαλε τὴν λατρείαν του. Ἀφήρσεν ἐξ Ἑλλάδος πλῆθος ἀγαλμάτων θεῶν καὶ μετήνεγκεν εἰς Ῥώμην.

Κλαύδιος (41—54 μ. Χ.). Συνωμότηι δολοφονήσαντες τὸν Καλιγόλαν ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν θεῖον αὐτοῦ Κλαύδιον. Οὗτος ἦτο ἀγαθὸς μὲν ἀνὴρ, ἀλλ' ἀσθενοῦς θελήσεως. Διέπραξεν οὐκ ὀλίγα κακά. Ἐκ τούτων σπουδαῖον ἦτο ἡ προστασία τῶν δούλων, ἡ ἀπαγόρευσις ἰδίᾳ τοῦ φόνου τῶν καθισταμένων ἀνικάνων δι' ἐργασίαν δούλων. Ἦγετο ὅμως καὶ ἐφέρετο ὑπὸ τῶν κακῶν αὐτοῦ συμβούλων καὶ τῶν συζύγων αὐτοῦ, τῆς ἀσελγοῦς Μεσσαλίνης, ἣν ἐφόνευσε, καὶ τῆς δευτέρας, τῆς κακούργου Ἀγριππίνης, ἣ ὅποια ἐδηλητηρίασεν αὐτόν. Ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου κατελήφθη ἡ Μαυριτανία (Μαρόκον) καὶ ἤρχισεν ἡ

κατάληψις τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, ἡ δὲ Θράκη καὶ ἡ Παλαιστίνη κατέστησαν ῥωμαϊκὰ ἐπαρχία.

2. Ὁ Νέρων καὶ ἡ Ἑλλάς.

|| **Νέρων (54—68).** Ὁ Νέρων εἶχεν υἱοθετηθῆ ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου τῇ ἐνεργείᾳ τῆς Ἀγριππίνης. Ἀνηγορεύθη διὰ τῶν πραιτωριανῶν αὐτοκράτωρ ἀντὶ τοῦ γνησίου υἱοῦ τοῦ Κλαυδίου Βρεττανικοῦ. Ὁ Νέρων ἀνατρφεῖς ἐν μέσῳ διεφθαρμένης αὐλῆς περιεστοιχίσθη ὑπὸ κολάκων. Αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ ἐξηφανίσθησαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς φιλάρχου καὶ κκκῆς μητρός του. Εἰς μάτην ἠγωνίσθησαν νὰ τὸν ποδηγετήσωσιν ὁ φιλόσοφος Σενέκκας καὶ ὁ πολιτικὸς Βουῆρος, οἱ σύμβουλοι αὐτοῦ. Ἀκολασίᾳ καὶ μκνία φόνου τὸν κατέλαβεν· ἐδηλητηρίασε τὸν Βρεττανικόν, ἐφόνευσε διὰ μκχίρας τὴν μητέρα του, ἀπέβλασε τὴν ἐνάρετον σύζυγόν του Ὀκταβίαν χάριν τῆς ἀκολάστου Ποππαίας. Κκτόπιν ἐφόνευσε τὴν Ὀκταβίαν, ἀλλὰ καὶ τῆς Ποππαίας ἀφῆρεσε τὴν ζωὴν διὰ λακτίσματος. Ἐθανάτωσε τὸν Βουῆρον, τὸν Σενέκκην, τὸν ποιητὴν Λουκανόν καὶ πλῆθος ἄλλο ἐπιφανῶν καὶ μῆ πολιτῶν. Ὁ μέγας στρατηγὸς αὐτοῦ Κορβύλων ἐπιστρέφων ἐξ Ἀρμενίας, ἦν κατέστησε ῥωμαϊκὴν, εὔρεν ἐν Κορίνθῳ ἀντὶ ἀμοιβῆς τὴν διατραγὴν τῆς καταδίκης του. Ἐκτὸς τῆς μκαιοφονίας αὐτοῦ κατείχετο ὑπὸ ἐκφύλου πάθους πρὸς τὰς καλὰς τέχνας, ἐθεώρει δὲ ἑαυτὸν ἄριστον διερμηνέα πάσης καλῆς τέχνης καὶ ἀσκήσεως. Ἐπεδεικνύετο ὡς ὑποκριτής, ἀθλητής, ἀρματηλάτης, ῥήτωρ, κικαρφδός, ποιητής, οὐαὶ δὲ εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἠθέλην ὑπερβάλει ἢ ἀποδοκιμάσει αὐτόν. Ἴνα λάβῃ ιδέαν τῆς πυρκαϊῆς τοῦ Ἰλίου ἐπυρπόλησε τὴν Ῥώμην καὶ ἐθεάτο αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἀνακτόρου του. Ἴνα ζῆ πολυτελῶς, ἐδήμειε καὶ ἐσύλα περιουσίας καὶ ἱερά, ἵνα δὲ δικαιολογήσῃ τὴν πυρκαϊάν, ἀπέδωκεν αὐτὴν εἰς τοὺς Χριστιανούς, καθ' ὧν προεκάλεσε σκληρὸν διωγμὸν.

Ἐκστρατεύων εἰς Ἀσίαν ὁ Νέρων ἀπεβιάσθη ἐν Ἑλλάδι, ἐνθα λησμονήσας τὸν πόλεμον παρεδόθη εἰς ἑορτάς καὶ ἐλάμβανε μέρος εἰς πάντας τοὺς ἀγῶ-

νας, εις τούς οποίους ἀνεδεικνύετο νικητής κ' ἔστεφανοῦτο διαρκῶς. Κατόπιν ὕμῳσ διεπραξε πλεῖστα ἀνοσιουργήματα. Ἐτιμώρησε τήν Πυθίαν, ἡ ὁποία ἤλεγξεν αὐτόν διὰ τήν μητροκτονίαν, κατέλυσε τὸ μαντεῖον καὶ κατέσφαξεν ἀνθρώπους εἰς τὸ στόμιον, ἐξ οὗ ἐξήρχετο τὸ ἱερόν πυρ. Ἀφῆρσε καλλιτεχνήματα ἐξ Ἑλλάδος, ἵνα κοσμήσῃ τήν πυρποληθεῖσαν Ῥώμην, διεπραξε ἀρπαγὰς καὶ κακουργήματα. Ἀπεπειράθη ὕμῳσ νὰ τάμη τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ κατὰ τήν τέλεσιν τῶν Ἰσθμίων παρεχώρησεν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεισφορίαν εἰς τούς Ἕλληνας διὰ τοῦ ἐξῆς ἐλληνικοῦ λόγου, ὅστις ἐσώθη ἐν βοιωτικῇ ἐπιγραφῇ. «Ἀπροσδόκητον ὑμῖν, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, δωρεάν, εἰ καὶ μηδὲν παρὰ τῆς ἐμῆς μεγαλοφροσύνης ἀνέλπιστον, χαρίζομαι τοιαύτην, ὅσπην οὐκ ἐχωρήσατε αἰταῖσθαι. Πάντες οἱ τὴν Ἀχαιάν καὶ τήν ἕως νῦν Πελοπόννησον κατοικοῦντες Ἕλληνες λάβετε ἐλευθερίαν, ἀνεισφορίαν, ἣν οὐδ' ἐν τοῖς εὐτυχεστάτοις ὑμῶν πάντες χρόνοις ἔσχετε· ἢ γὰρ ἀλλοτρίοις ἢ ἀλλήλοις ἐδουλεύσατε».

Ἐπαναστατήσαντες οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τοῦ Νέρωνος κατεδίωξαν αὐτόν. Μέλλον νὰ συλληφθῇ τὸ ἀνθρωπόμορφον τοῦτο τέρας ἠτοκτόνησε. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τοῦ Αὐγούστου ἢ ἄλλως οἶκος τῶν Καϊσάρων καλούμενος.

3. Ἀνάμιξις τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν αὐτοκρατόρων.

Οἱ πραιτωριανοί. Ἀπὸ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς δημοκρατίας ὑπῆρξε κοινὴ συνήθεια νὰ διαμένῃ παρ' ἐκάστῳ στρατηγῷ, ὡς εἶδος σωματοφυλακῆς, λόχος τῶν πραιτωριανῶν. Ὁ Αὐγουστος κατέστησε τὴν ἀρχὴν ταύτην μόνιμον καὶ περιστοίχισεν ἑαυτὸν διὰ πολλῶν τοιούτων λόχων, οὓς ὁ Κλαύδιος ἔκαμε 10. Οὗτοι ἀπὸ τοῦ Τιβερίου ἐστρατοπέδευον παρὰ τὰς πύλας τῆς πόλεως. Ὁ Κλαύδιος ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ ἤμειψε διὰ χρήματος τούς συντελέσαντας εἰς τοῦτο πραιτωριανούς. Ἐκτοτε ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια τῆς δωροδοκίας. Οὗτοι ἐτάσσοντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑπὲρ τοῦ πλειοδοτοῦντος. Οἱ αὐτοκράτορες περι-

ποιοῦντο αὐτοὺς ποικιλοτρόπως. Τοιοῦτοτρόπως ἡ δύναμις αὐτῶν ἤρχισεν αὐξανομένη καὶ ἡ ἐπέμβασις αὐτῶν εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτοκρατόρων ἐγένετό τι ἀπαραίτητον.

Γάλβας, Ὁθων, Οὐιτέλιος. Οἱ προκτωριανοὶ μετὰ τὸν Νέρωνα ἀνεκήρυξαν τὸν αὐστηρὸν καὶ φιλάργυρον γέροντα Γάλβαν (68), τὸν ὁποῖον ὅμως ταχέως ἀντικατέστησαν διὰ τοῦ Ὁθωνος (69). Ἄλλ' αἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις λεγεῶνες ἐξεγερθέντες κατὰ τῶν προκτωριανῶν ἐκλέγουσιν αἱ μὲν τοῦ Ῥήνου τὸν Οὐιτέλλιον, αἱ δὲ τῆς Συρίας τὸν Οὐεσπασιανόν. Ὁ Οὐιτέλλιος ὡς πλησιέστερος εἰς τὴν Ῥώμην κατέλαβε τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ κατεσφάγη (69), καὶ ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ ὁ Φλάβιος Οὐεσπασιανός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ

1. Οἱ Φλάβιοι καὶ ὁ Ἰουδαϊκὸς πόλεμος.

Οὐεσπασιανός (69—79). Ἡ κλονισθεῖσα αὐτοκρατορία εἶχεν ἀνάγκην ἰσχυροῦ καὶ δραστηρίου ἀνδρός, οἷος ὁ Οὐεσπασιανός. Υἱὸς μικροῦ, ἀλλ' ἐντίμου ὑπαλλήλου, ἠκολούθησε τὸ στρατιωτικὸν στάδιον καὶ ἔμεινε χρηστὸς παρ' ὅλας τὰς στερήσεις, ἃς ὑπέστη. Ὡς αὐτοκράτωρ ἐπανάφερε τὴν πειθαρχίαν ἐν τῷ στρατῷ, ἐπλήρωσε τὸ δημόσιον ταμεῖον διὰ τῶν οικονομιῶν του, ἔδρυσε μεγάλα οἰκοδομήματα, ἐν οἷς τὸ Κολοσσαῖον, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ 87 χ. θεατῶν. Τὴν Ἑλλάδα κατέστησε πάλιν ἐπαρχίαν συγκλητικὴν, ἀφῆρσε τὰ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος χορηγηθέντα προνόμια, τὰ ὁποῖα οὐσιαστικῶς δὲν εἶχον ἀνακουφίσει τοὺς Ἕλληνας, καὶ περιώρισε τὰς ἐλευθερίας πολλῶν πόλεων, ἐν οἷς καὶ τῆς πόλεως τῶν Ῥοδίων, οἱ ὁποῖοι ἤκμαζον εἰσέτι καὶ ἦσαν κατὰ τινα ἔκφορσιν ὅχι οἱ πρῶτοι, ἀλλ' οἱ μόνοι τῶν Ἑλλήνων. Ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ κατεστάλη ἡ ἐπανάστασις τῶν Βακταυῶν (ἐν τῇ Ὀλλανδίᾳ) καὶ τῶν Ἰουδαίων.

Ἰουδαίαι Ἰερουσαλήμ. Ἀπὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν ἐλεύθεροι μὲν, ἀλλὰ φόρου ὑποτελεῖς εἰς τὴν Ῥώμην. Ἄλλ', ἀφ' ἧς ἡ χώρα αὐτῶν κατέστη Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία, ὑπέφερον τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διοικητῶν, δι' ὃ ἐπαναστατήσαντες ἠλευθέρωσαν τὴν Ἰερουσαλήμ. (66 μ. Χ.).

Ὁ Οὐεσπασιανὸς μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Τίτου κατενίκησαν τοὺς Ἰουδαίους, ἐξ ὧν οἱ διασωθέντες ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν.

Γενομένου αὐτοκράτορος τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, ὁ Τίτος μόνος ἐπολιόρησε τὴν πόλιν καὶ παρὰ τὴν ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν τῶν Ἰουδαίων ἐκυρίευσεν αὐτήν (70). Ὁ μέγας ναὸς τοῦ Σολομῶντος ἐπυρπολήθη. Ὑπὲρ τὸ ἑκατομῦριον Ἰουδαίων ἐσφάγησαν ἢ ἐξ' ἠνδραποδίσθησαν κατὰ τὸν Ἰουδαϊκὸν τοῦτον πόλεμον. Ἐκτοτε ἤρχισεν ἡ διασπορὰ τῶν Ἰουδαίων, ἡ ὁποία εἰσέτι ἐξακολουθεῖ. Πρὸς τιμὴν τοῦ νικητοῦ ἰδρύθη ἡ ἐν Ῥώμῃ σφισσομένη θριαμβευτικὴ ἀψίς.

Τίτος (79—81). Ὁ Τίτος, καίτοι ἐθεωρεῖτο σκληρὸς καὶ ἀκόλαστος, γενόμενος αὐτοκράτωρ ἀπεδείχθη τὸ ὑπόδειγμα τῶν βασιλέων. Πρᾶος, δημοτικώτατος δίκαιος, μεγαλόφρων καὶ εὐεργετικὸς ἐπωνομάσθη δικαίως ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἡδονὴ τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἐθεώρει δὲ ὅτι εἶχεν ἀπολεσθῆ δι' αὐτὸν ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν δὲν εὐηργέτησε. Δυστυχῶς ἀσθενήσας ἀπέθανεν ἐνωρίς. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔκρηξις τοῦ Βεσουβίου κατεκάλυψε διὰ τῆς λάβας καὶ τῆς τέφρας αὐτοῦ τρεῖς πόλεις, τὴν Ἡράκλειαν, τὴν Πομπηίαν καὶ τὰς Σταβίας.

Δομιτιανὸς (81—96). Κατὰ πάντα διάφορος πρὸς τὸν Τίτον ὑπῆρξεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δομιτιανός. Ἄρπαξ, ὠμὸς καὶ τυραννικὸς ἐξεδίδωκε τοὺς φιλοσόφους καὶ ἐκίνησε διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Παρὰ τοὺς ἄλλους ἀτυχεῖς πολέμους ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ Ἀγρικόλας, γαμβρὸς τοῦ ἱστορικοῦ Τακίτου, ὑπέταξε τὴν Βρετανίαν μέχρι τῆς Καληδονίας (Σκωτίας). Ὁ Δομιτιανὸς ἐδολοφονήθη ὑπὸ προγεγραμμένων ὑπ' αὐτοῦ πολιτῶν.

2. Γένεσις καὶ διαδόσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ Ἰησοῦς καὶ ἡ διδασκαλία αὐτοῦ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου ἐγεννήθη ἐντὸς σπηλαίου ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκ Γαλιλαίας τῆς Παλαιστίνης.

Τὸ μέγα καὶ κοσμοϊστορικὸν τοῦ γεγονότος τούτου δὲν ἤργησε νὰ γίνῃ φανερὸν κατ' ἀρχὰς ἐν Ἰουδαίᾳ, κατόπιν δ' ἐν Ἀσίᾳ καὶ τῷ λοιπῷ κόσμῳ. Οἱ Ἰουδαῖοι ὑπεδέχθησαν ὡς τὸν ὑπ' αὐτῶν ἀναμενόμενον Μεσσίαν τὸν ἀνδρωθέντα Ἰησοῦν καὶ ἀποκαλύψαντα τὴν θεότητα αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος γέννησίν του.

Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἐζήτουν σοφίαν καὶ ἐν γένει σύμπαρος ὁ ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους κόσμος, ὁ εὐρισκόμενος εἰς ἠθικὴν ἔκλυσιν ἕνεκα τῆς ἀπιστίας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἰδίους θεοὺς καὶ τῆς κκοδοκιμονίας αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς αὐτοκράτορας τοῦ Αὐγουστείου οἴκου, καὶ ἰδίᾳ ὁ ἀπειροπληθὴς καὶ δυστυχὴς κόσμος τῶν δούλων ἤκουσε μετ' ἀνακουφίσεως τὴν ὑψηλὴν καὶ πλήρη ἐλπίδων διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος Ἰησοῦ. Αἱ κυριώταται ἀρχαὶ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἦσαν αἱ ἐξῆς: ἡ πίστις πρὸς ἓνα θεὸν δημιουργὸν τοῦ παντός καὶ προνοητὴν, ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη πάντων τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους, ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ ἡ μετὰ θάνατον κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις. Ἐπὶ τρία ἔτη ἐδίδαξε τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου ὁ Σωτὴρ ἐν Παλαιστίνῃ, μέχρις ὅτου ὑπέστη σταυρικὸν θάνατον ὑπὸ τοῦ ἐξεγερθέντος ἱερατείου τῶν Ἰουδαίων (33 μ. Χ.).

Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ ἕνδεκα ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, τὸ πλεῖστον ἁλιεῖς, μετ' ἄλλων προσελθόντων εἰς τὴν νέαν πίστιν ἐκήρυξαν τὰ δόγματα τοῦ Χριστοῦ κληθέντες Ἀπόστολοι αὐτοῦ.

Ἐν Ἱερουσαλὴμ ἰδρύθη ἡ πρώτη χριστιανικὴ ἐκκλησία, τῆς ὁποίας ἐπίσκοπος ἐγένετο ὁ Ἰάκωβος, ὁ Ἀδελφόθεος καλούμενος. Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι ἐκήρυξαν διωγμὸν κατὰ τῆς νέας θρησκείας καὶ ἐχύθη τὸ πρῶτον χριστιανικὸν αἷμα. Ὁ Στέφανος, ὁ κλη-

θεις πρωτομάρτυς, ἐλιθοβολήθη ὑπ' αὐτῶν. Διάσκορπισθέντες ἕνεκα τοῦ διωγμοῦ οἱ μαθηταὶ ἀνὰ τὴν Συρίαν καὶ Φοινίκην διέδωκαν τὸ Εὐαγγέλιον. Ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκλήθησαν τὸ πρῶτον Χριστιανοί.

Ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ Ἐδέσσει ἰδρύθησαν ἐξέχουσαι ἐκκλησίαι. Διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἡ ὁποία κατὰ τὸν Α' μ. Χ. αἰῶνα εἶχεν ἐξαπλωθῆ ἐν Ἀσίᾳ μέχρι τῆς Μεσοποταμίας καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Παλαιστίνῃ διὰ τοῦ Ἡρώδου, τοῦ ἐπικληθέντος φιλέλληνας, εὐκόλως διεδόθη ὁ Χριστιανισμός. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ἡ ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους ἐνότις τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου καὶ ἡ διὰ τῶν στρατιωτικῶν ὁδῶν ἀνάπτυξις τῆς συγκοινωνίας. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Μεσοποταμίᾳ, Κρήτῃ καὶ ἰδίᾳ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἤρχισεν ἐδραϊούμενος ἀσφαλῶς ὁ Χριστιανισμός. Πολλοὶ Ἕλληνες Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν τὴν νέαν θρησκείαν.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Ὁ σπουδαιότατος Ἀπόστολος τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπῆρξεν ὁ πρῶτον διώκτης αὐτοῦ Ἰουδαῖος Σαῦλ ἢ Παῦλος ὁ Ταρσεύς. Ἀσπασθεὶς τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστοῦ ἐδίδαξεν αὐτὰς μετὰ μεγάλης δραστηριότητος ἀπὸ χώρας εἰς χώραν κληθεὶς διὰ τοῦτο Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν. «Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν οὐδὲ θῆλυ» ἔγραφεν ὁ θεῖος Παῦλος κηρύσσων τὴν ἰσότητά τῶν ἀνθρώπων διὰ τῶν Ἐπιστολῶν αὐτοῦ. Ἐκ τῆς Ἀσίας διεπεραιώθη εἰς Μακεδονίαν, ἐδίδαξεν εἰς Φιλίππους, Θεσσαλονίκην, Βέροιαν, ἀνέπτυξεν ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ ὁ ἄγνωστος θεός, οὗ βωμὸν εἶχον στήσει οἱ Ἀθηναῖοι, εἶναι ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἀποκαλυπτόμενος καὶ ἴδρυσεν ἐν Κορίνθῳ τὴν πρῶτην ἐκκλησίαν.

Ἐν Ῥώμῃ ἀπεκεφαλίσθη ὁ Παῦλος ἐπὶ τοῦ Νέρωνος (67). Κατὰ τινα παράδοσιν ἐμαρτύρησεν ἐκεῖ ἀνασταυρωθεὶς καὶ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος γενόμενος πρῶτος ἰδρυτῆς τῆς ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης. Ἐκ Ῥώμης ὁ Χριστιανισμὸς εἰσῆχθη εἰς Καρχηδόνα.

Ὁ βίος καὶ ἡ διδασκαλίς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων ἐγράφησαν εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τῶν Εὐαγγελι-

στών, ὧν σπουδαιότατος εἶναι ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, ὁ συγγραφέας ἐν Πάτριμ ἐξόριστος, ὡς λέγεται, τὴν Ἀποκάλυψιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

1. Νερούας, Τραϊανός. Ἀδριανός.

Νερούας (96—98) Ἡ σύγκλητος ἀναδείξασα αὐτοκράτορα τὸν γέροντα συγκλητικὸν Νέρβον ἐγένετο αἰτία μεγάλου καλοῦ εἰς τὸ κράτος. Διότι, καίτοι ὁ χρηστός οὗτος ἀνὴρ ἐβασίλευσε μόνον ἐπὶ δύο ἔτη, υἰοθέτησεν ὅμως ἐπισήμως ἐν τῷ Κικιτωλίῳ τὸν ἄριστον αὐτοῦ στρατηγὸν Τραϊανόν, ἵνα ἀποσοθήτη τοὺς ἐκ τῶν πραιτωριανῶν κινδύνους.

|| **Τραϊανός (98—117)**. Υἱὸς Ἰσπανοῦ στρατιώτου ἀνετράφη ἐν τοῖς στρατοπέδοις, ἀλλ' ἐκτὸς τῆς στρατηγικῆς αὐτοῦ ικανότητος ὑπῆρξε καὶ ἄριστος διοικητής. Προσεπάθησε πρῶτον ν' ἀνυψώσῃ τὸ κύρος τῆς συγκλήτου, δεύτερον νὰ καταστήτῃ χρηστὴν τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν δίδων ὁ ἴδιος τὸ παρδείγμα τῆς φειδοῦς καὶ προστατεύων τὰς λεηλατουμένας ὑπὸ τῶν δημοσιωνῶν καὶ διοικητῶν ἐπαρχίας, τρίτον ἐφρόντισε περὶ τῆς διατροφῆς τοῦ λαοῦ, τέταρτον κατεσκεύασε πλῆθος μεγάλων δημοσίων ἔργων, ὁδοῦς, λιμένας, γεφύρας καὶ τέλος ἐπέξετεινε τὰ ὄρια τοῦ κράτους δι' ἐπιτυχῶν πολέμων. Κατανικήσας τοὺς Δακκοὺς ἐγκατέστησεν ἐν Δακίᾳ (τῇ νῦν Ῥουμανίᾳ καὶ ἀνατολικῇ Οὐγγαρίᾳ) πλῆθος ἀποίκων, τῶν ὁποίων ἡ γλῶσσα διετηρήθη μέχρι σήμερον ἐν τῇ λατινογενεῖ Ῥουμανικῇ (106). Εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης αὐτοῦ ἰδρύθη ὁ Τραϊανέϊος κίων φέρων ἐπ' αὐτοῦ τὸν ἀνδριάντα τοῦ αὐτοκράτορος, σωζόμενος ἔτι καὶ νῦν. Κατενίκησε τοὺς Πάρθους καὶ κατέστησε ὄριον τοῦ κράτους τὸν Τίγριτα, τέλος κατέστησε Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τὸ βορειοδυτικὸν τμήμα τῆς Ἀρχαίας. Ὁ Ῥωμαϊκὸς δῆμος ἐπανάμασε τὸν Τραϊανόν ἄριστον.

Αἴλιος Ἀδριανός (117—138). Ἀντιθέτως πρὸς τὸν θε-
τὸν αὐτοῦ πατέρα Τραϊανὸν ὁ Ἀδριανὸς ὑπῆρξε φίλος τῆς εἰρή-
νης. Κατέλιπε μάλιστα τὰς κατακτηθείσας ὑπ' ἐκείνου πέραν
τοῦ Εὐφράτου χώρας εἰς τοὺς Πάρθους καὶ τὴν μεσημβρινὴν Σκω-
τίαν εἰς τοὺς Σκώτους. Ἐξασφαλίσας τὰ ὅρια τοῦ κράτους δι'
ὄχυρωμάτων, περιῆλθεν αὐτὸ εἰς διάστημα 15 ἐτῶν ἀπὸ τῆς
Βρεττανίας μέχρι τῆς Ἀρμενίας, ἵνα ἀντιληφθῇ λεπτομερῶς τὰς
ἀνάγκας αὐτοῦ. Ἐκτίσσε πλείστας πόλεις, ἐν οἷς καὶ τὴν ἐν
Θράκῃ Ἀδριανούπολιν καὶ εὐηργέτησε δι' ἀπειραρίθμων κοι-
νωφελῶν ἔργων πάντας τοὺς ὑπ' αὐτὸν λαούς, ἐξαιρητικῶς δὲ
τοὺς Ἕλληνας. Προτιθέμενος νὰ κτίσῃ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς
Ἱερουσαλήμ τὴν πόλιν Αἰλίαν Καπιτωλίαν ἐξήγειρε τὸν ἐθνι-
κὸν καὶ θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι ἐπα-
ναστατήσαντες κατενικήθησαν μετὰ τριετεῖς αἱματηροῦς ἀγῶ-
νας (133). Συνεπληρώθη τότε ἡ καταστροφή τῆς Παλαιστίνης.
Αἱ πόλεις κατεκρημνίσθησαν, ἑκατοντάδες χιλιάδων ἀνδρῶν
ἐσφάγησαν ἢ διεσπάρησαν ὡς ἀνδράποδα.

2. Ἀντωνῖνος, Αὐρήλιος, Κόμμοδος.

Ἀντωνῖνος ὁ Εὐσεβῆς (139—161). Θετὸς υἱὸς τοῦ
Ἀδριανοῦ ὑπῆρξεν ὁ φιλειρηνικώτατος τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρα-
τόρων ὁ ἐπικληθεὶς *Εὐσεβῆς*. Ἐξ αὐτοῦ ὠνομάσθησαν πάντες
οἱ ἀπὸ τοῦ Νέρβα αὐτοκράτορες Ἀντωνῖνοι. Πλήρης ἀγαθότη-
τος, ἠγάπα τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ παρέσχεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα
23 ἔτη βαθείας εἰρήνης. Δικαίως δὲ ἀπεκλήθη πατὴρ τοῦ ἀν-
θρωπίνου γένους.

Μάρκος Αὐρήλιος (161—180). Γαμβρὸς τοῦ Ἀντωνί-
νου ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἦτο μεστὸς ἑλληνικῆς παιδείας, συνε-
τὸς καὶ φιλόσοφος. Μετὰ δραστηριότητος ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν
βαρβάρων, οἱ ὅποιοι παρεβίασαν τὰ ὅρια τοῦ Κράτους. Κατὰ
μὲν τῶν Πάρθων ἀπέστειλε τοὺς στρατηγούς αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι
κατάρθρωσαν νὰ καταλάβωσι τὴν Σελεύκειαν τῆς Μεσοποτα-
μίας· κατὰ δὲ τῶν Μικρομάνων καὶ τῶν Κουάδων, γερμανι-
κῶν φύλων, οἱ ὅποιοι ἔφθασαν μέχρι τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰτα-

λίαις, ἔξεστράτευσεν ὁ ἴδιος καὶ κατώρθωσε ν' ἀπωθήσῃ τοὺς βαρβάρους μετὰ μακροὺς ἀγῶνας. Κατὰ τὰ διαλείμματα τῶν πολέμων ἐν τοῖς στρατοπέδοις συνέγραφε τὰς σκέψεις αὐτοῦ, θαυμάσια ἀποφθέγματα στωϊκῆς φιλοσοφίας, σωζόμενα μέχρι σήμερον. Κατεπεπονημένος ἐκ τῶν κόπων καὶ τῶν φροντίδων ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ. Ἡ σύγκλητος ἔστησεν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου τὸν σωζόμενον ἔφιππον αὐτοῦ ἀνδριάντα.

Κόμμοδος (180—192). Σφάλμα μέγα τοῦ Μ. Αὐρηλίου ὑπῆρξεν ὅτι παρεχώρησε τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κόμμοδον. Οὗτος ὑπῆρξεν ἀνίκανος καὶ μωρὸς βασιλεύς. Ἐχων ἡράκλειον σῶμα ἠσχολεῖτο περὶ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς μονομαχίας. Ἐλάμβανε δὲ καὶ ὁ ἴδιος μέρος ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ ὡς ἡνίοχος ἢ ὑπεδύετο τὸ πρόσωπον τοῦ Ἡρακλέους, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐφιλοδοξεῖ νὰ ὁμοιάσῃ. Ἐνεκα τῆς ὠμότητος αὐτοῦ ἐδολοφονήθη ἐν τινι σχολῇ μονομάχων.

3. Ὁ αἰὼν τῶν Ἀντωνίνων.

Τὸ ἔργον τῶν Ἀντωνίνων. Ἡ ἀνθρωπότης διήγαγε κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων μακρᾶς εἰρήνης τὰ εὐτυχέστερα αὐτῆς ἔτη. Ἡ ὑπὸ τοῦ Νέρβα καθιερωθεῖσα ἀρχὴ τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν θρόνον τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν κατ' ἐκλογὴν ταχέως ἐπέφερε τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς ἀποτελέσματα.

Ἀμέσως δὲ ἤρχισεν ἡ παρρηκμὴ τοῦ κράτους, ἀφ' ἧς ὁ σοφὸς Αὐρηλίου, ἐκ πατρικῆς ἀδυναμίας ἀγόμενος, κατέλιπε τὸν θρόνον εἰς τὸν ἀνίκανον αὐτοῦ υἱόν. Ὑπὸ τοὺς λαμπροὺς αὐτοκράτορας ἠδραιώθη ἡ ἰσχὺς τοῦ κράτους ἀφ' ἐνός, διεπράχθησαν δὲ ἔργα πολιτισμοῦ ἀφ' ἐτέρου. Νέοι ἐμπορικοὶ λιμένες ἰδρύθησαν, ὡς αἱ Ἐκατὸν Κέλλαι ἐν Τυρρηνίᾳ, ἡ Ἀγκῶν ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Ἀδριατικῆς. Τρεῖς μεγάλοι ὁδοὶ κατεσκευάσθησαν αἱ δύο κατὰ μῆκος τῆς Τυρρηνικῆς καὶ τῆς Ἀδριατικῆς παραλίας, ἡ τρίτη δὲ ἐν μέσῳ τούτων, προέκτασις τῆς Ἀππίας, ἀπὸ τοῦ Βενεβέντου εἰς Βρενθήσιον. Αὗται προεκταθεῖσαι ἔφερον εἰς Γαλατίαν καὶ Ἰσπανίαν, ἡ δὲ διακοπτομένη ἐν Βρεντησίῳ, ἐξηκολούθει ἀπὸ τῆς Ἰλλυρίας φέρουσα εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἑλλά-

δα. Ἐπὶ τοῦ Δουνάβεω; ἐκτίσθη μεγάλη γέφυρα, μεταξὺ δὲ Ῥήνου καὶ τοῦ ἄνω Δουνάβεω; ἐκτίσθη τὸ ὠχυρωμένον μεθόριον (limes). Πόλεις ἐκτίσθησαν, αἱ ἐπαρχίαι ἐπροστατεύθησαν, πρώτην φορὰν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἰδρῦθησαν ταμεῖα ἀγαθοεργίας διὰ τοὺς ἀπόρους παῖδας, ἐβελτιώθη ἡ θέσις τῶν δούλων ὑπὸ τοῦ Ἄντωνίνου, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀδριανοῦ ἐγένετο συναγωγὴ νόμων, μεγάλως συντελέσασα εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κράτους. Ὡστε δικαίως ὁ αἰὼν τῶν Ἀντωνίνων ὠνομάσθη χρυσοῦς αἰὼν τῆς αὐτοκρατορίας, τοῦ ὁποίου τὸ μόνον σχεδὸν μελανὸν σημεῖον ὑπῆρξεν ὁ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπὶ Αὐρηλίου διενεργηθεὶς διωγμὸς.

Δευτέρα ἀκμὴ τῶν γραμμάτων. Ἀπόρροια τῆς εὐεργετικῆς ἐπιδράσεως τῆς εἰρήνης ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀκμὴ τῶν γραμμάτων. Ἡ περίοδος αὕτη δὲν ἦρθη εἰς τὸ ὕψος τῆς αὐγουστείου περιόδου, ἔχει ὅμως νὰ ἐπιδείξῃ ἀξιολόγους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς. Ἡ φιλοσοφία ἀντιπροσωπεύεται διὰ τῶν Στωϊκῶν Λουκίου Σενέκα καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μ. Αὐρηλίου, γράψαντος τὰ *Εἰς Ἐαυτὸν*, ἡ ἱστορία διὰ τοῦ ἐξόχου ἱστορικοῦ Τακίτου καὶ τοῦ βιογράφου Σουητωνίου, ἡ ῥητορικὴ διὰ τοῦ μεγάλου αὐτῆς διδασκάλου Κοϊντιλιανοῦ καὶ τοῦ Πλινίου τοῦ νεωτέρου, φίλου τοῦ Τραϊανοῦ, τοῦ ὁποίου ἐξεφώνησε τὸν πανηγυρικόν. Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν φυσικὴν ἱστορίαν ἔνεκα τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ζήλου εὗρε τὸν θάνατον κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Βεσουβίου (79). Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπικὴ καὶ σατυρικὴ ποίησις ἤκμασε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Ὁ Λουκανός, μιμητὴς τοῦ Οὐεργιλίου καὶ ὁ Σίλιος Ἰταλικὸς ἔγραψαν ἔπη, ἔχοντα ὑποθέσεις ἐκ τῆς συγχρόνου ἱστορίας· ὁ δὲ Οὐαλέριος Φλάκκος καὶ ὁ Στατίος ἠρύσθησαν τὰς ὑποθέσεις τῶν ἔργων των ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας. Σατύρας ἔγραψαν ὁ Πέρσιος καὶ ὁ Ἰουβενάλιος, σατυρικὰ δ' ἐπιγράμματα ὁ Μαρτιάλιος. Ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες ὑπὸ τὴν εὐνοϊαν τῶν αὐτοκρατόρων δίδουσι πλειοτέραν ζωὴν εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν τῆς Ῥώμης. Ὁ χρηστός Πλούταρχος, πολλακίς ἐκλεγείς ὕπατος, ἐδίδαξεν ἑλληνιστὶ ἐν Ῥώμῃ. Ὁ μέγας στωϊκὸς Ἐπίκτητος καὶ ἄλλοι. Ἡ δευτέρα

αὕτη ἀκμὴ τῶν ῥωμαϊκῶν γραμμάτων καλεῖται ἀργυροῦς αἰὼν αὐτῶν (14—180 μ. Χ.).

4. Αἱ Ἀντωνῖνοι καὶ οἱ Ἕλληνες.

Ὁ Ἀδριανὸς καὶ οἱ Ἕλληνες. Τοῦ Ἀδριανοῦ ἡ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπη ὑπῆρξε τόσον ἐξαιρετικὴ, ὥστε ὑπερέβαλεν ὡς πρὸς τοῦτο πάντα τοὺς αὐτοκράτορας. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεκάλεσαν αὐτὸν Γραικύλον. Μαθητὴς τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου ἐπόθησε νὰ συνδυάσῃ τὸ κάλλος τοῦ ἑλληνισμοῦ πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν δύναμιν. Σεβόμενος τὰς ἱστορικὰς ἀναμνήσεις καὶ τὰ θρησκευτικὰ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων ἐν μὲν τῇ Τρωάδι ἐκήδευσεν ἐκ νέου τὰ ὀστᾶ τοῦ Αἴαντος καὶ κατέθηκεν αὐτὰ εἰς τὸ Αἰάντειον, ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου τοῦ Ἐπαμεινώνδου παρὰ τὴν Μαντίνειαν ἐπέθηκε στήλην ἐνεπιγράφων, ἐπεσκέφθη πρὸς τούτοις τὰ μαντεῖα τῆς Δωδώνης καὶ τῶν Δελφῶν, ἐμυθήθη εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια, ἀφιέρωσεν ἀναθήματα εἰς ναοὺς, ἀνωκοδόμησε ναοὺς ἢ ἤγαγεν εἰς πέρας ἄλλους, ὡς τὸν ἐν Ἀθήναις μεγαλοπρεπῆ ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὃν ἐθεμελίωσεν ὁ Πεισίστρατος. Τὰς Ἀθήνας, ἃς ἐπεσκέφθη τρίς, κατ' ἐξοχὴν εὐηργέτησεν. ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ αὐτὰς κέντρον τῶν Ἑλλήνων καὶ ἱδρυσεν νέον ἐθνικὸν ἀγῶνα τὰ Πανελλήνια, τὰ ὁποῖα συνέδεσε πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ Πανελληνίου Διός, οὗ ναὸν ὠκοδόμησεν. Οἱ προσερχόμενοι εἰς τοὺς ἀγῶνας ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων ἐκαλοῦντο Πανέλληνες, ὁ δὲ διευθυντὴς τῶν ἀγῶνων ἄρχων τῶν Πανελλήνων ἢ Ἑλλαδάρχης. Αἱ Ἀθηναῖαι ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσι νέαν ζωὴν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ φιλομούσου αὐτοκράτορος. Ἡ πόλις αὐτῶν ἐπεξετάθη ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ πρὸς Ἀ τῆς πόλεως τοῦ Θησέως, ὡς δεικνύουσιν αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ κεχαραγμέναι ἐπὶ τῆς καλουμένης πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ, ἥτις ἦτο τὸ ὄριον τῆς παλαιᾶς καὶ νέας πόλεως. Τὴν νέαν πόλιν ἐκόσμησε διὰ πολυτελῶν οἰκοδομημάτων. Δυσαρθίμητοι ὑπῆρξαν αἱ δωρεαὶ καὶ τὰ βιωφελῆ κτίσματα τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις. Ἐκτὸς τοῦ ὑδραγωγείου τῶν Ἀθηνῶν κατεσκεύασεν ἕτερα ἐν Μεγάροις καὶ Κορίνθῳ. Ἐπίσης ἀμαξή-

τὴν ὁδὸν ἐνοῦσαν τὴν Πελοπόννησον διὰ τῆς Σπάρτης. Ἐπίσης λουτρά, βιβλιοθήκας καὶ ἄλλα. Οἱ Ἕλληνες εὐγνωμονοῦντες ἐκάλεσαν αὐτὸν εὐεργέτην, κτίστην, σωτῆρα τοῦ κόσμου, Ὀλύμπιον, πατέρα τῆς πατρίδος καὶ κατέθηκον πλῆθος ἀνδριάντων αὐτοῦ εἰς τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, διὰ τιμῶν θεοῦ περιέβαλον αὐτὸν καὶ τὴν σύζυγόν του, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ὠνόμασαν ἕνα τῶν ἀττικῶν μηνῶν καὶ μίαν τῶν φυλῶν αὐτῶν. Δικαίως λοιπὸν ὁ Ἀδριανὸς ἐπωνομάσθη Ἀνορθωτὴς τῆς Ἀχαΐας.

Οἱ Ἀντωνῖνος, Μάρκος Αὐρήλιος καὶ οἱ Ἕλληνες. Ὁ Ἀντωνῖνος ὁ Εὐσεβὴς ποικιλοτρόπως ὠφέλησε τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἡ κυριωτάτη τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ μεταρρύθμισις τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου τῶν Ἑλλήνων. Ἡ διάταξις, καθ' ἣν τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων Ῥωμαίων πολιτῶν, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον μετὰ σχετὴ Ῥωμαϊκῆς πολιτείας, ἀπεκληροῦντο τῆς πατρικῆς περιουσίας, περιερχομένης εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον, ἤρθη ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίνου.

Ὁ δὲ Μάρκος Αὐρήλιος, ὁ τελείως ἐξελληνισθεὶς αὐτοκράτωρ, ἴδρυσεν τακτικὰς ἐδρας πρὸς διδασκαλίαν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ρητορικῆς ἐν Ἀθήναις ἀμείβων ἀδρῶς τοὺς διδάσκοντας καὶ οὕτως διωργάνωσε τὸ πρῶτον πανεπιστήμιον τοῦ κόσμου περιλαμβάνον δύο σχολάς.

5. Αἱ ἐν Ἀθήναις σχολαὶ καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Αἱ ἐν Ἀθήναις ἑηγορικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ σχολαί. Οἱ παῖδες τῶν Ἀθηναίων, οἱ συμπληροῦντες τὸ 18 τῆς ἡλικίας αὐτῶν, κατετάσσοντο εἰς τοὺς ἐφήβους καὶ ἤσκηοντο ἐπὶ διετίαν παρασκευαζόμενοι διὰ τὰς στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς ὑπηρεσίας τῆς πατρίδος των. Ὁ ἀρχαιότατος οὗτος θεσμὸς τῆς ἐφηβείας, δι' οὗ ἐδιδάσκοντο πρακτικῶς οἱ νέοι νὰ καταστῶσι τέλειοι πολῖται, διατηρήθη καὶ ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων περιορισθεὶς εἰς ἓν ἔτος. Εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐφήβους ἐνεγράφοντο καὶ ξένοι, καλούμενοι ἐπέγγραφοι, βραδύτερον ἅμως ἔλειψε πᾶσα διάκρισις

ξένων καὶ Ἀθηναίων. Ὁ θεσμὸς τῆς ἐφηβείας ἀπέβλεπε τὸν στρατιωτικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα καὶ ἔλαβε μορφήν σχολικὴν. Ἄρχων τις κκλούμενος κοσμητῆς ἐπετήρει τοὺς ἐφήβους εἰς τὰ γυμνάσια καὶ τὰ μνηστῆρα. Οἱ κοσμηταὶ ἀνήκον εἰς τοὺς ἐπιφανεστάτους ἀθηναίους οἴκους. Οἱ νέοι ἐξεπαιδεύοντο ἀκροώμενοι γραμματικούς, ῥήτορας, φιλοσόφους, οὓς ἡμεῖον οἱ ἴδιοι. Ἀπὸ τοῦ Μ. Αὐρηλίου αἱ ἰδρυθεῖσαι τακτικαὶ ἐπὶ αὐτοκρατορικῆ ἀντιμισθία ἔδρα διδασκαλίαι, αἱ ὁποῖοι ἐκαλοῦντο θρόνοι, ἐσυστηματοποίησαν τὰς ἐν Ἀθήναις σχολάς. Δύο σχολαὶ ὑπῆρχον ἢ φιλοσοφική, ἔχουσα ὀκτὼ καθηγητάς, διερμηνεύοντας ἀνὰ δύο τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα τῶν Ἀκαδημαϊκῶν, τῶν Περιπατητικῶν, τῶν Στωϊκῶν καὶ τῶν Ἐπικουρεῶν καὶ ἢ σοφιστική, ἔχουσα δύο καθηγητάς, διδάσκοντας τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν. Οἱ καθηγηταὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκ τῶν σοφωτάτων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς. Ὁ ἐπιφανεστάτος ἐκ τῶν καθηγητῶν ὑπῆρξεν ὁ κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἀκμάσας Κάσσιος Λογγίνος, ὁ ὁποῖος διὰ τὴν πολυμαθειάν του ἀπεκλήθη περιπατοῦν μουσεῖον. Ἡ διδασκαλία, μὴ ὑπάρχοντος εἰδικοῦ διδασκῆριου, ἐγένετο ἐν τοῖς γυμνασίοις, κήποις, θεάτροις.

Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Αἱ Ἀθηναὶ ἀναλαμβάνουσι λοιπὸν ἐκ νέου πνευματικὴν κίνησιν ἀξίαν λόγου καὶ ἀμιλλῶνται πρὸς τὴν Ῥώμην, ἔνθα συνεκεντρώθησαν πολλοὶ Ἕλληνες λόγιοι. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ὑπερτερεῖ εἰσέτι εἰς τὰς μελέτας τὰς μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς.

Προκλήθως πρὸς τὴν διάδοσιν τῆς λατινικῆς γλώσσης ἐν τῇ Δύσει προβαίνει καὶ ἡ διάδοσις τῆς ἑλληνικῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Οἱ Ἰουδαῖοι Φίλων καὶ Ἰώσηπος συγγράφουσιν ἑλληνιστὶ τὰ ἔργα αὐτῶν, οἱ χριστιανοὶ πατέρες τῆς ἐκκλησίας ὁμοίως. Τεκμήριον μέγα τῆς ἐξελληνίσεως πάσης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας παρέχει ἡ ἐκεῖθεν προέλευσις τῶν ἀρίστων συγγραφέων τῶν χρόνων τούτων. Ὁ γεωγράφος Στράβων, ὁ περιηγητῆς τῆς Ἑλλάδος Παυσανίας, ὁ ἱστορικὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀρριανός, ὁ τεχνολογὸς καὶ ἱστορικὸς Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, ὁ ἱστορικὸς τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων Κάσσιος Δίων, ὁ ῥήτωρ καὶ φι-

λόσοφος Δίων ὁ Χρυσόστομος, ὁ δοῦλος φιλόσοφος Ἐπίκτητος, ὁ πολυγραφώτατος ἰατρός Γαληνός, ὁ γλυκὺς τοῦ ἀττικοῦ λόγου χειριστής, ὁ Αἴλιος Ἀριστείδης, ὁ ἀναγεννήσας τὴν σοφιστικὴν, καὶ ἄλλοι ἦσαν πάντες Μικρασιαῖται.

Ἡ ἱστορία καὶ ἡ γεωγραφία ἐκτάκτως ἐκαλλιεργήθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν αὐτοκρατόρων. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἔχομεν ν' ἀναφέρωμεν τοὺς ἱστοριογράφους Ἀππιανόν, Διόδωρον τὸν Σικελιώτην καὶ τὸν πολυγραφώτατον Πλούταρχον, ὁ ὁποῖος διὰ τῶν βιογραφιῶν αὐτοῦ περηλλήλῃσε τοὺς Ἕλληνας μεγάλους ἀνδρας πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Ὀνομαστός ὑπῆρξεν ὁ γεωγράφος καὶ ἀστρονόμος Πτολεμαῖος ὁ Ἀλεξανδρεὺς. Ἡ ἑλληνικὴ ὅμως παίησις δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἄξιον λόγου ἀντιπρόσωπον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.

6. Ἡρώδης ὁ Ἀττικός.

Ἰούλιος ὁ Ἀττικός. Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος πολίτης τῶν Ἀθηνῶν εὐρῶν θησαυρὸν ἐν τινι οἴῳ αὐτοῦ ἀνήγγειλε τοῦτο εἰς τὸν αὐτοκράτορα Νέρβαν φοβούμενος τὴν πλεονεξίαν τῶν Ῥωμαίων ἀρχόντων, ὁ δὲ χρηστός αὐτοκράτωρ ἀπήντησεν αὐτῷ νὰ κάμῃ χρῆσιν τοῦ θησαυροῦ καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ Ἀττικός ὑπέδειξεν ὅτι ὁ θησαυρὸς εἶναι πολὺς ἔλαβε τὴν ἀπάντησιν, νὰ κάμῃ κατὰχρησιν αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ἦτο ἰδικὸς του. Οὗτος εὐηργέτησε τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων ποικιλοτρόπως, διὰ δὲ τῆς διαθήκης του ἐδώρει εἰς ἕκαστον πολίτην ἀνά μίαν μνᾶν. Ἐκπαιδεύσας τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἡρώδην διὰ τῶν ἀρίστων διδασκάλων τῶν χρόνων αὐτοῦ, τὸν κατέστησεν ἰκανώτατον εἰς τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐπιτήθειον πρὸς ἀνάληψιν σπουδαίων ἀρχῶν.

Ἡρώδης ὁ Ἀττικός. Ὁ Ἡρώδης ἐν Ἀθήναις ἐξελέγη Ἑλληκαδάρχης, ἐπὶ Ἀδριανοῦ διωρίσθη ἀντιπρόσωπος τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐλευθέρων πόλεων, ἐπὶ δὲ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, οὗ ὑπῆρξε διδάσκαλος, ἀνυψώθη εἰς τὸ ὑπκτικὸν ἀξίωμα. Ὁ Ἡρώδης ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν φιλοκλήνιος. Ἐχω λαμπρὰς ἐπικύλεις ἐν Κηφισίᾳ καὶ Μαρμαρῶνι διῆγει ἐν αὐταῖς περιστοιχιζόμενος ὑπὸ σαφῶν καὶ ῥητόρων τῆς ἐποχῆς του καὶ συζητῶν μετ' αὐτῶν

κατὰ τὰς μαγευτικὰς ἀπτικὰς νύκτας. Ἡ ἐλευθεριότης τοῦ ἀνδρός καὶ ὁ πρὸς τὰς καλὰς τέχνας ἔρωσ αὐτοῦ κατέστησε τὸ ὄνομά του ἀθάνατον. Ἐκτὸς τῶν ὑδραγωγείων καὶ τῶν ἄλλων πρακτικῆς χρήσεως οἰκοδομημάτων ἐδαπάνησε μυθώδη ποσὰ πρὸς ἀνέγερσιν ᾠδείου ἐν Κορίνθῳ, σταδίου ἐν Δελφοῖς, ᾠδείου δὲ καὶ σταδίου ἐν Ἀθήναις. Τὸ ἐν Ἀθήναις ᾠδεῖον, οὗ τὰ ἐρείπια σώζονται ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν, ᾠκοδομήθη μεγαλοπρεπῆς πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου αὐτοῦ Ῥηγίλλης. Τὸ δὲ παναθηναϊκὸν στάδιον ἴδρυσεν πέραν τοῦ Ἰλισοῦ, ὡς ἔχει νῦν μετὰ ἀναμνηστικῶν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἠπειρώτου ὁμογενοῦς. Ὁ Μ. Αὐρήλιος ἐκτιμῶν καθ' ὑπερβολὴν τὸν Ἡρώδη ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐκλογὴν τῶν καθηγητῶν τῶν ἐν Ἀθήναις σχολῶν καὶ τὴν ἐν γένει ἐποπτεῖαν ἐπ' αὐτῶν. Ὁ Ἡρώδης ἐτάφη παρὰ τὸ στάδιον αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

ΟΙ ΣΕΒΗΡΟΙ

1. Σεπτίμιος Σεβῆρος. Καρακάλλας.

Περτίναξ, Αἰδίδιος Ἰουλιανός. Περὶ τὸ τέλος τοῦ Β' αἰῶνος τὰ παλαιὰ πολιτικὰ ἤθη διεσφύζοντο μόνον ὡς κενοὶ τύποι, ἡ δημοκρατικὴ αὐτοκρατορία τοῦ Αὐγούστου ὑπεχώρησεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν αὐτοκρατορίαν τῶν Σεβήρων. Ὁ ἀναγορευθεὶς ὑπὸ τῆς Συγκλήτου Περτίναξ κατεσφάγη πάραυτα ὑπὸ τῶν Πραιτωριανῶν, οἱ ὅποιοι λαβόντες χρήματα παρὰ τοῦ Διδίου Ἰουλιανοῦ ἐξέλεξαν αὐτὸν αὐτοκράτορα (192). Οἱ λεγεῶνες ἐξέλεξαν τοὺς στρατηγούς αὐτῶν αὐτοκράτορας ἀγανακτήσαντες κατὰ τῶν πραιτωριανῶν. Οἱ μὲν ἐν Συρίᾳ ἐξέλεξαν τὸν Νίγρον, οἱ ἐν Μεγάλῃ Βρετανίᾳ τὸν Ἀλβινον, οἱ δὲ ἐν Ἰλλυρίᾳ τὸν Σεπτίμιον Σεβῆρον.

|| *Σεπτίμιος Σεβῆρος. Ἀλωσις Βυζαντίου.* Ὁ ἐξ Ἀφρικῆς καταγόμενος στρατηγὸς Σεπτίμιος Σεβῆρος κατέλαβεν, ὡς πλησιέστερος, τὴν Ρώμην, διέλυσε τοὺς πραιτωριανούς καὶ ὤρμησε

κατὰ τοῦ Νίγρου, ὁ ὁποῖος κατέχων τὰς ἀνατολικὰς χώρας καὶ τὸ ὄχυρόν Βυζάντιον ἐπολιοῦρκει τὴν Πέρηνθον. Ὁ Σεβῆρος ἔσωσε τὴν Πέρηνθον καὶ ἐνίκησε τὸν Νίγρον πεσόντα ἐν τῇ μάχῃ. Οἱ λεγεῶνες τοῦ Σεβήρου ἐπολιοῦρησαν τὸ Βυζάντιον, τὸ ὁποῖον καρτερικῶς ἀντίστατο κατὰ τῶν ἐφόδων. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀμύνης Πρίσκος διὰ τῶν μηχανικῶν αὐτοῦ σχεδίων καὶ ὁ ἥρωϊσμός τῶν κατοίκων εἶχον κατισχύσει τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλὰ μετὰ τριετῆ πολιορκίαν ὁ λιμὸς ἐξηνάγκασε τοὺς πολιορκουμένους νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἔξοδον διὰ θαλάσσης. Ἡ ἔξοδος ἀπέτυχεν ἕνεκα τῆς τρικυμίας καὶ ἡ πόλις παρεδόθη. Ἀμείλικτος σφαγὴ ἐπηκολούθησε. Τὰ λαμπρὰ τείχη κατεσκάφησαν, ἡ πόλις ἐδωρήθη εἰς τοὺς Περηνθίους (197). Μετὰ ταῦτα ὁ Σεβῆρος ἐνίκησε τὸν Ἀλθίνον, ἀφῆρσε τὴν Μεσοποταμίαν ἀπὸ τῶν Πάρθων καὶ τὰς πόλεις Κτησιφῶντα καὶ Σελεύκειαν. Ἡ δὲ διοίκησις αὐτοῦ ὑπῆρξε λαμπρά. Δραστήριος καὶ ἀκάματος ἠγρῦννει ὑπὲρ τοῦ κράτους, τὰς ἀρχὰς ἔδωκε κατὰ προτίμησιν εἰς νομομαθεῖς ἄνδρας, οἷος ὁ Οὐλπιανὸς καὶ ὁ Παπινιανός, ἐβελτίωσε τὰ οικονομικά, ἐπέβαλε τὴν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατόν. Ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Σκώτων ἀπέθανεν ἐν Ἐβοράκῃ τῆς Βρεττανίας περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν Βασιανοῦ καὶ Γέτα (211). Ἡ τελευταία λέξις αὐτοῦ θνήσκοντος ἦτο *Laboremus* (ἐργασθῶμεν). Ὁ Σεβῆρος ἤγειρεν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Ῥώμης θριαμβευτικὴν ἀψίδα σφζομένην.

Ὁ Καρακάλλας καὶ οἱ Ἕλληνες. Ὁ Βασιανός, ὁ ἐπικληθεὶς Καρακάλλας ἕνεκα τοῦ καρακαλλίου, μανδύου μετὰ καλύμματος τῆς κεφαλῆς, ὃν ἔφερον ἐν Ῥώμῃ, ἐφόνευσε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Γέταν ἐν τῇ ἀγκάλῃ τῆς μητρὸς του καὶ ἐβασίλευσε μόνος. Ἀπολογούμενος ἀνέφερεν ὡς δικαιολογίαν τὸν ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου φόνον τοῦ ἀδελφοῦ του. Ζητήσας δὲ παρὰ τοῦ νομομαθοῦς Παπινιανοῦ νὰ κάμῃ δημοσίαν ἀπολογίαν διὰ τὴν ἀδελφοκτονίαν ἔλαβεν ὡς ἀπάντησιν ὅτι εἶναι εὐκολώτερον νὰ διαπράξῃ τις ἐν ἔγκλημα παρὰ νὰ τὸ δικαιολογήσῃ. Τοῦτο ἐξώργισε τὸν Καρακάλλον καὶ διέταξε τὸν θάνατον τοῦ Παπινιανοῦ. Μετ' αὐτοῦ χιλιάδας ἄλλων κτεδίκησεν εἰς θάνατον.

Ὁ Καρχαάλλας κτείχετο ὑπὸ τῆς μανίας νὰ ἐπιδεικνύηται ὡς στρατηγὸς ἔξοχος, παρωμοίαζε ἐαυτὸν πρὸς τὸν Σύλλαν καὶ τὸν Ἀννίβαν, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐμιμεῖτο τὸν Ἀχιλλέα καὶ τὸν Ἀλέξανδρον. Συνέστησε μακεδονικὴν φάλαγγα ἐκ 16 χ. Μακεδόνων καὶ δύο σπαρτιατικούς λόχους, τὸν Λακωνικὸν καὶ τὸν Πιτανάτην. ἐν γένει δὲ ἐνησχολεῖτο περὶ τὰς στρατιωτικὰς τῆς Ἑλλάδος ἀναμνήσεις. Ἐνδεδυμένος ἄλλοτε μὲν ὡς Ἀλέξανδρος, ἄλλοτε δὲ ὡς Ἀχιλλεὺς ἔζη ἀσώτως ἐρημῶν τὰς ἐπικρῆιας. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀφιέρωσεν ἐν τῷ Σεραπείῳ τὸ ξίφος, δι' οὗ εἶχε πλήξει τὸν Γέταν. Οἱ κάτοικοι σκώπτοντες ἀπεκάλουν αὐτὸν Ἀλέξανδρον Γετικόν, ὅχι βεβαίως διότι ἐνίκησεν ὡς ὁ Μ. Ἀλέξανδρος τοὺς Γέτας, ἀλλὰ διότι αὐτὸς ὁ ἐνδεδυμένος ὡς Ἀλέξανδρος ἐφόνευσεν τὸν Γέταν. Ἐνεκα τούτου ὁ Καρχαάλλας διέταξε γενικὴν σφαγὴν τῶν Ἀλεξανδρέων (215). Ὁ Καρχαάλλας παρασχὼν ἰσοπολιτεῖαν εἰς ἅπαντας τοὺς ἐλευθέρους πολίτας τοῦ κράτους ὠφέλησε τοὺς Ἕλληνας ἄκων, διότι οὗτοι διὰ τῆς μορφώσεως καὶ τῆς εὐφυΐας των ἠδύναντο ν' ἀνέλθωσιν εἰς τ' ἀνώτατα ἀξιώματα. Τὴν παραχώρησιν τῆς ἰσοπολιτείας ἐπροκάλεσεν ἡ ἀνάγκη αὐξήσεως τῆς φορολογίας τῶν κληρονομιῶν διὰ τῶν ἐπικρῶτων, καθότι ἐπλήρωνον φόρον ἕως τότε μόνον οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται (212).

Πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἔδειξεν ἀδιαφορίαν. Κατὰ τὴν ἐκστρατεῖαν αὐτοῦ κατὰ τῶν Πάρθων ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ Μακρίνου (217).

Μακρίνος. Ἐλεγάβαλος. Ὁ Μακρίνος ἀνακηρυχθεὶς αὐτοκράτωρ κατεσφάγη μετὰ τινὰς μῆνας ὑπὸ τοῦ στρατοῦ (218). Σὺρος δὲ τις Ἐλεγάβαλος, συγγενὴς τῆς συζύγου τοῦ Σεθήρου, κατέλαβε τὸν θρόνον, καλούμενος οὕτω ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ συριακοῦ θεοῦ Ἐλ-Γαβάλ, τοῦ ὁποίου ἦτο ἱερεὺς.

Ὡμὸς καὶ φιλήθονος κατέστη περίφημος διὰ τὰς παραφροσύνας καὶ τὰς ἀκολασίας αὐτοῦ, δι' ὧν ὑπερέβαλε πάντας τοὺς ὁμοίους χαρρακτῆρος αὐτοκράτορας. Περημέλησε τὸ κράτος θύων εἰς τὴν τρυφήν καὶ τοὺς ἀνατολικούς αὐτοῦ θεούς, οὓς εἰσήγα-

γεν ἐν Ῥώμῃ, πάσας τὰς ἡμέρας καὶ νύκτας. Οἱ πραιτωριανοὶ στασιάζσαντες ἐφόνευσαν αὐτὸν (222).

2. Ἀλέξανδρος Σεβῆρος.

Ἀλέξανδρος Σεβῆρος (222—235). Νεαρὸς τὴν ἡλικίαν ὁ Ἀλέξανδρος Σεβῆρος εἶχε χαρακτηῖρα ἠθικὸν καὶ ἐντελῶς διαφορον πρὸς τὸν τοῦ ἐξαδέλφου του Ἐλεγαβάλου. Διετέλει ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαμαίας, ἡ ὁποία εἶχε μνηθῆ εἰς τὸν χριστιανισμόν, τῶν νομοδιδασκάλων Δομιτίου Οὐλπιανοῦ καὶ Ἰουλίου Παύλου καὶ τοῦ Ἑλληνος ἱστορικοῦ Κασσίου Δίω-νος. Ὁ Σεβῆρος φίλος τῆς δικαιοσύνης, τῆς εἰρήνης καὶ τῶν γραμμῶν ἐμελέτα τοὺς ἐγκρίτους Ἑλληνας καὶ Λατίνους συγγραφεῖς καὶ ἴδρυσεν ἀγάλματα εἰς τὸν Ὀρφέα, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸν θαυματοποιὸν Ἀπολλώνιον τὸν Τυκνέα, οὓς ἐθεώρει εὐεργέτας τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων του εἶχεν ἐπιγράψει τὸ ῥητὸν «πράττε πρὸς τοὺς ἄλλους, ὅ,τι θέλεις νὰ πράττωσιν οἱ ἄλλοι πρὸς σέ». Ὁ Α. Σεβῆρος ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν νέων ἐχθρῶν τοῦ κράτους, τῶν Περσῶν. Ἐφονεύθη δὲ ἐν τινι ἐκστρατείᾳ ὑπὸ τοῦ χιλιάρχου Μαξιμίνου τοῦ Θρακῆς εἰς ἡλικίαν 26 ἐτῶν. Ὁ Οὐλπιανὸς εἶχε φονευθῆ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ἔτη τινὰ πρότερον, ὁ δὲ Κάσσιος Δίων μόλις διεσώθη.

Ἰδρυσίς νεοπερσικοῦ κράτους. Τὸ πολεμικώτατον κράτος τῶν Πάρθων, τὸ ἴδρυθὲν ὑπὸ τῶν Ἀρσακιδῶν καὶ διατηρηθὲν ἐπὶ 5 περίπου αἰῶνας ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἐν τῷ κόσμῳ δύναμις, ἡ ὁποία ἠγωνίσθη ἀνενδύτως καὶ ἀποτελεσματικῶς κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Τὸ κράτος τοῦτο καταμελισθὲν εἰς μικρὰς κληρονομικὰς ἡγεμονίας, κατελύθη τελείως ὑπὸ τοῦ Πέρσου Ἀρταξέρξου τοῦ Α', ὁ ὁποῖος διετέλει ὡς ἀξιοματικὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα τῶν Πάρθων.

Ὁ Ἀρταξέρξης ἀνηγορεύθη βασιλεὺς καὶ ἴδρυσεν Νέον Περσικὸν κράτος γενόμενος ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας τῶν Σασσανιδῶν (ἐκ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Σασσάν). Πρωτεύουσάν αὐτοῦ ἀνέδειξε τὴν Περσέπολιν, τὴν ὁποίαν ἔκτισεν ἐκ νέου.

(327). Ὁ Ἀρταξέρξης ἐκχυᾶτο ὅτι κατήγετο ἐκ τῶν Ἀχιμενιδῶν βασιλέων τῆς Περσίας, τῶν ὁποίων ὁ Μ. Ἀλέξανδρος εἶχε καταλύσει τὸ κράτος, καὶ ἐφιλοδοξεῖ νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν δύναμιν τοῦ παλαιοῦ Κύρου.

Καταλαβὼν τὴν Μεσοποταμίαν διεξεδίκησεν αὐτὴν διὰ φονικωτάτων μαχῶν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Σεβῆρον, ἄγοντα τοὺς λεγεῶνας αὐτοῦ μετὰ τῆς ἀνασυσταθείσης μακεδονικῆς φάλαγγος. Ὁ Ἀρταξέρξης ἐξηναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ πέραν τοῦ Τίγριτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΑΝΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΙΛΛΥΡΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

1 Ἡ στρατιωτικὴ ἀναρχία, αἱ Γοτθικαὶ ἐπιδρομαί.

Ἀπὸ τοῦ Μαξιμίνου μέχρι τῶν 30 τυράννων (235—268). Ὁ Μαξιμίνος ὁ Θραξ, ἄξεστος Γότθος, ἔχων γιγαντιαῖον ἀνάστημα, ποιμὴν δὲ κατ' ἀρχάς, δικιπέφυκς ἐν τῷ στρατῷ διὰ τῆς βώμης αὐτοῦ ἐγένετο αὐτοκράτωρ. Τὸ πρῶτον αὐτοῦ μέλημα ὑπῆρξεν ἡ καταδίωξις τῆς συγκλήτου. Ὁ στρατὸς στασιάζας ἀνέδειξεν αὐτοκράτορας τοὺς δύο Γορδιανούς, πατέρα καὶ υἱόν, συγγενεῖς τῶν Γράκχων, ἡ σύγκλητος ἀνεγνώρισεν αὐτούς, ἀλλ' οὗτοι προσβληθέντες ἐν Ἀφρικῇ κατεβλήθησαν (238). Μετὰ ταῦτα ἡ σύγκλητος ἐξέλεξε δύο συγχρόνως αὐγούστους, τὸν Πουπιανὸν καὶ τὸν Βαλθῆνον, οἱ ὅποιοι κατεσφάγησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, καὶ ἓνα κίσαρα, τὸν νεανίαν Γορδιανὸν τὸν Γ', ὁ ὁποῖος ἐγένετο αὐτοκράτωρ (239-244). Τοῦτον ὅμως ἐφόνευσε κατὰ τινα εἰς Ἀσίαν ἐκστρατεῖαν ὁ πρῶην ληστής Φίλιππος ὁ Ἄραψ, ὁ ὁποῖος κατέλαβε τὴν ἀρχὴν (244—249). Ὁ Δέκιος, ὁ Ἰλλυριὸς στρατηγός, νικήσας τὸν Φίλιππον ἐβασίλευσε (249—251), κατόπιν δὲ ὁ Γάλλος (251—253), ὁ Αἰμιλιανὸς (253) ὁ Οὐαλεριανὸς μετὰ τοῦ υἱοῦ του Γαλλιανοῦ (253—260) καὶ

τέλος, συλληφθέντος τοῦ Οὐαλερικνοῦ ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἐβασίλευσε μόνος ὁ Γαλλικηνός. Οὗτος διεξήγαγεν ἀδικόπους ἀγῶνας ἀφ' ἑνὸς μὲν κατὰ τῶν Περσῶν καὶ τῶν Γότθων καὶ τῶν ἄλλων ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους μισθοφόρων βαρβάρων, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατὰ τῶν ἀνακηρυσσομένων ὡς αὐτοκρατόρων ὑπὸ τῶν λεγεῶνων. Περί τοὺς εἴκοσιν ὑπῆρξαν οἱ ἀνακηρυχθέντες οὗτοι ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοκράτορες, ἐκλήθη δὲ ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἔδρασαν, ἐποχὴ τῶν 30 τυράννων, ὡς ἐνθυμίζουσα τὴν ἐποχὴν τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν ἐπὶ τῶν 30 ἐν Ἀθήναις.

Ὁ Γαλλικηνός ἀπαλλαγείς τῶν τυράννων, καθ' ὧν μαχόμενος ἔπεσεν ὁ πρεσβύτερος υἱός του, ὠχύρωσε πολλὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἕνεκα τῶν κινδύνων τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἔδειξεν ἐξαιρετικὴν εὐνοίαν πρὸς τὰς Ἀθήνας. Ἦτο φίλος τῶν γραμμάτων, κατετάγη δὲ εἰς τοὺς Ἀρεοπαγίτας, ἐν ᾧ ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἐμορφοῦτο διὰ τοῦ νεοπλατωνικοῦ φιλοσόφου Πλωτίνου. Ἀπέθανε δὲ τὸ 268.

Πόλεμος κατὰ τοῦ Σαπώρου. Σαπώρης ὁ βασιλεὺς τοῦ νεοπερσικοῦ κράτους, καταλαβὼν τὴν Μεσοποταμίαν καὶ Ἀρμενίαν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Ἀντιόχειαν, τὴν ἐν μέρει κατέστρεψεν. Ὁ Οὐαλερικνός, ὁ ὅποτος ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν, παρεπλανήθη ὑπὸ τινος προδότου καὶ παρεδόθη εἰς τὸν Σαπώρη. Οὗτος δὲ ὑπέβαλεν εἰς πικνοὺς ἐξευτελισμὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἀποθανόντα δὲ ἐξέδειρε καὶ τὸ δέρμα αὐτοῦ πληρώσας ἀχύρου καὶ βάψας δι' ἐρυθροῦ χρώματος ἐξήρτησεν ἀπὸ τοῦ θόλου τοῦ σπουδαιοτάτου ναοῦ τῶν Περσῶν.

Ὁ Σαπώρης προελύνων εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνος στρατηγοῦ Κελλίστου καὶ ὑπεχώρησε πρὸς τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ὅμως αὐτοῦ προσεβλήθη ὑπὸ ἐχθρικοῦ σώματος, ὀδηγουμένου ὑπὸ τοῦ Ἀραβος βασιλέως τῆς Πηλμύρας Ὀδενάθου, καὶ κατεστράφη. Ὁ Γαλλικηνός ἐτίμησε τὸν Ὀδενάθον, διότι ἐξεδικήθη τὸν πατέρα αὐτοῦ, διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ αὐγούστου κατὰστῆσας αὐτὸν οἰοεὶ συνάρχοντα ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Γοτθικαὶ ἐπιδρομαί. Ἐν ᾧ ἐν Ἀσίᾳ οἱ Πέρσαι ἠπέιλουν τὸ κράτος, ἀπὸ βορρᾶ νέοι βάρβαροι λαοί, οἱ Ἀλαμανοί, Φράγχοι καὶ Γότθοι, φύλα γερμανικά, ἐπιχειροῦσι βραγδαίας εἰσβολάς.

Οἱ Φράγχοι διὰ τῆς Γαλατίας βαίνουνσι πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, οἱ Ἀλαμανοὶ διὰ τοῦ ἄνω Δουνάβεως πλησιάζουσι πρὸς τὴν Ἰταλίαν, οἱ δὲ φοβερώτατοι πάντων Γότθοι διαβάντες τὸν κάτω Δούναβιν τρέπονται πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ Θράκην. Οἱ Γότθοι κατοικοῦντες τὰς περὶ τὴν Βαλτικὴν χώρας εἶχον κατέλθει κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' αἰῶνος εἰς τὴν μεταξὺ τῶν Καρπαθίων καὶ Εὐξείνου Πόντου χώραν, ἐκεῖθεν δ' ὀρμώμενοι εἶχον ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς ὁμόρου Δακκίας. Κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἐπιδρομὴν ἐκυρίευσαν τὴν Φιλιππούπολιν ἐξ ἧς ἀπήγαγον, ὡς λέγεται, 100 χ. αἰχμαλώτων, ἀλλ' ἐνικῆθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Δεκίου, ὁ ὁποῖος καὶ ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ (250). Συνασπισθέντες κατόπιν μετὰ τοῦ γερμανικοῦ φύλου τῶν Μαρκομάννων εἰσέβαλον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπολιόρησαν τὴν Θεσσαλονίκην, ἣ ὁποία ἐσώθη ἔνεκα τῆς γενναιοῦτος τῶν κατοίκων καὶ τοῦ φρουράρχου αὐτῆς (253). Ἀλλ' οἱ Γότθοι εἶχον ἐπιτύχει προσφορώτερον πεδῖον δράσεως τὰς ἐκ τῆς θαλάσσης ἐπιδρομάς. Διὰ πλοιαρίων, ἐν οἷς διὰ τῆς βίας εἰσῆγον Ἕλληνας ναυτικούς τῶν περὶ τὸν Εὐξείνου χωρῶν, ἐκυρίευσαν τὴν πλουσίαν Τραπεζοῦντα καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν περὶ αὐτὴν χώραν. Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ 259 κατέλαβον πάσας τὰς παραλίαις μεγάλας πόλεις τῆς Βιθυνίας. Μετὰ τινα ἔτη κατελθόντες μέχρι τῆς Ἐφέσου ἐπυρπόλησαν τὸν ἐν αὐτῇ περιφημον ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος.

Ἡ φοβερωτάτη αὐτῶν ἐπιδρομὴ εἶναι ἡ γενομένη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 267, καθ' ἣν ἔλαβε μέρος καὶ τὸ ἄγριον γοτθικὸν φύλον τῶν Ἐρούλων. Διὰ πλοιαρίων ἐκ τῆς Μαιώτιδος ἐπετέθησαν μὲν ἀνεπιτυχῶς κατὰ τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ διελθόντες τὸν Βόσπορον ἐδήλωσαν τὰ ἀσιατικὰ παράλια, κατέλαβον νήσους τινὰς τοῦ Αἰγαίου καὶ ἐκυρίευσαν πάσας τὰς ἀξιολόγους πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκυρίευσαν τὰς Ἀθήνας, τῶν κατοίκων αὐτῆς τραπέντων εἰς τὰ ὄρη. Οἱ βάρβαροι ἔκαιον τὸ Ὠδεῖον καὶ ἠτοιμάζοντο νὰ πυρπολήσωσι καὶ τὰς βιβλιοθή-

κας, ὅτε ἐνθαρρυνθέντες οἱ φυγάδες Ἀθηναῖοι ἐκ τῶν λόγων τοῦ γενναίου ἱστορικοῦ Δεξιππου ἐπέπεσαν ἐξ ἐνέδρας κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ ἐξεδίωξαν αὐτοὺς τῶν Ἀθηνῶν. Ἐτέρα ἐπιδρομὴ κατὰ τὸ 269 ἐστράφη κατὰ τῶν Κυκλάδων τῆς Ῥόδου, Κρήτης, Κύπρου. Ἀλλὰ νῦν αἱ χῶραι ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσιν ἀμυντικὰ μέτρα, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Κλαύδιος κατενίκησε τελείως τοὺς Γότθους ἐν Ναϊσσῶ τῆς Ἄνω Μοισίας τὸ 269.

2. Οἱ Ἰλλυριοὶ αὐτοκράτορες καὶ τὸ βασίλειον τῆς Παλμύρας.

Οἱ Ἰλλυριοὶ αὐτοκράτορες. Ὁ ἰσχυρότατος στρατὸς τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ὁ τοῦ Δουνάβεως, ἀπαρτιζόμενος ἐκ στρατιωτῶν τῶν γειτονικῶν ἐπαρχιῶν Παννονίας, Δαλματίας, Ἰλλυρίας. Ἐκάλουν αὐτοὺς Ἰλλυριοὺς. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἀπηγορευμένον διὰ νόμου εἰς τοὺς ἐκ τῆς τάξεως τῶν συγκλητικῶν νὰ διευθύνωσι στρατόν, διοικηταὶ τοῦ στρατοῦ ἐγίνοντο εὐγενεῖς ἀξιωματικοὶ ἐκ τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ προερχόμενοι. Οὗτοι ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἰλλυριοί. Οἱ Ἰλλυριοὶ στρατηγοὶ γενόμενοι αὐτοκράτορες ἔσωσαν τὸ κλυδωνιζόμενον κράτος ἀπὸ τῶν στάσεων καὶ τῶν βαρβάρων. Εἰς τούτους πρέπει νὰ καταλεχθῇ καὶ ὁ πρότινων ἐτῶν ἀποθανὼν Δέκιος. Κλαύδιος ὁ Β', ὁ ἐπικληθεὶς Γοτθικός, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος τῶν Ἰλλυριῶν αὐτοκρατόρων (268—270), σπουδαιότατος δ' ἐκ τούτων ὑπῆρξεν ὁ Αὐρηλιανὸς καὶ ὁ Διοκλητιανός. Ὁ διάδοχος τοῦ Κλαυδίου Αὐρηλιανός (270—275) παρεχώρησε τὴν Δακίαν εἰς τοὺς Γότθους καὶ καθιέρωσε τὸν Δούναβιν ὡς ὄριον τοῦ κράτους, ἐξέβαλε τοὺς Ἀλαμανοὺς τῆς Ἰταλίας, ἀνέκτησε τὴν Αἴγυπτον, κατέστρεψε τὸ ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Συρίας βασίλειον τῆς Παλμύρας καὶ περιέβαλε τὴν Ῥώμην διὰ νέου τείχους, τοῦ Αὐρηλιανοῦ, ὑπερπεριέλαβε πάντα τὰ προάστια τὰ ἐκτισμένα ἔξω τοῦ τείχους τοῦ Σερβίου. Ὁ Αὐρηλιανὸς ἀπεκλήθη Ἀνορθωτὴς τῆς Οἰκουμένης (Restitutor orbis). Ὁ Τάκιτος διαδεχθεὶς αὐτὸν ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν λεγεῶνων (275). Ὁ Πρόβος (276—282) καὶ ὁ Κᾶρος (282—284) ἀγωνίσθησαν κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν Σαρματῶν, Γετῶν, Ἀλα-

μανῶν. Τέλος ὁ ἐκ Δαλματίας καταγόμενος Διοκλητιανὸς (284—305) ἔλαβεν ἀποτελεσματικὰ μέτρα πρὸς σωτηρίαν τοῦ κράτους ἀπὸ τῶν βαρβάρων.

Τὸ βασίλειον τῆς Παλμύρας. Ἡ Παλμύρα, πόλις ἐν Θαλερᾷ ὀάσει, κειμένη ἐν μέσῳ τῆς Συριακῆς ἐρήμου, ἐλέγετο ὅτι ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος. Εὕρισκομένη κατὰ τὴν ὁδόν, τὴν ἄγουσхан ἀπὸ τῆς Δαμασκοῦ πρὸς τὸν Εὐφράτην, κατέστη μέγα ἐμπορικὸν κέντρον, δι' οὗ μετεφέροντο τὰ προϊόντα τῆς Ἰνδικῆς. Ἐπὶ τῶν Σελευκιδῶν εἰσήχθη ἐκεῖ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Ἐπὶ δὲ τῶν πολέμων τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς Πάρθους ἡ Παλμύρα τηρήσασα οὐδετερότητα καὶ αὐτονομίαν ὠφελήθη τὰ μέγιστα ἕνεκα τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν πρὸς ἀμφοτέρωτα τὰ διαμαχόμενα μέρη. Πλουσία ἡ Παλμύρα κατωκεῖτο ὑπὸ λαοῦ συμμιγοῦς ἐξ Ἀράβων, Σύρων, Πάρθων, Ἀρμενίων, Ἑλλήνων, Ἰουδαίων. Ἀποθανόντος τοῦ Ὀδενάθου, ἕστις ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Γαλλιανοῦ διὰ τοῦ τίτλου τοῦ αὐγούστου, διεδέχθη αὐτὸν ἡ σύζυγος Ζηνοβία ὡς ἐπίτροπος ἀνηλίκου υἱοῦ. Ἡ βασίλισσα τῆς Παλμύρας, μία ἐκ τῶν μεγάλων ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐστεμμένων γυναικῶν, κάτοχος ἑλληνικῆς παιδείας καὶ χειριζομένη δεξιῶς τὰς ἐν τῷ κράτει αὐτῆς λαλουμένας γλώσσας, ἐλάμβανε μέρος εἰς πάσας τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους μέχρι τῶν πολέμων αὐτῶν, οὓς ἠκολούθει ἔφιππος ὑπὸ στρατιωτικὴν στολήν, καὶ διὰ τῆς τόλμης καὶ τῆς εὐφυΐας αὐτῆς οὐ μόνον διηύθυνεν ἄριστα, ἀλλ' ἐσκέπτετο νὰ ἰδρῦση μέγα ἀνατολικὸν κράτος ἀναγεννῶσα τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν. Διδάσκων καὶ πρωθυπουργὸν αὐτῆς εἶχε τὸν πολυμαθῆ Ἑλληνα Κάσσιον Λογγίνον.

Κατάλοις τοῦ βασιλείου τῆς Παλμύρας. Τὴν ἐπέκτασιν τοῦ κράτους τῆς Ζηνοβίας βλέπων ὁ Αὐρηλιανὸς ἐξεστράτευσεν κατ' αὐτῆς καὶ ἐνίκησε τὸν στρατηγὸν τῆς παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν (271). Μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ στρατηγοῦ τῆς ἤνωσε τὸν στρατὸν αὐτῆς ἡ Ζηνοβία καὶ ἀντετάχθη παρὰ τὴν Ἐμεσαν, ἐνθα κατόπιν γενναίως ἀντιστάσεως ἐνίκηθη.

Ἡ Ζηνοβία ἀπεσύρθη τότε εἰς Παλμύραν, τῆς ὁποίας ἐγένετο μακρὰ καὶ πεισματώδης πολιορκία. Πρὸ τῆς παραδόσεως

τῆς πόλεως ἕνεκα τοῦ λιμοῦ ἢ βχσίλισσα διακλαθοῦσα τὴν προσοχὴν τῶν πολιορκητῶν ἐξῆλθεν ἐπὶ καμήλου, ἵνα ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν Περσῶν. Συλληφθεῖσα ἐκόσμησε τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ. Ἡ παρὰδοθεῖσα πόλις δὲν ἐδῆλώθη, κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὄμως ὁ Κάσσιος Λογγῖνος. Μετὰ τινα χρόνον, στάσεως γενομένης ἐν Πηλμύρῃ, ἐπῆλθε δριμύς ὁ Αὐρηλιανὸς καὶ κατέστρεψε τὴν πόλιν, ἧς σφῶνται μέχρι σήμερον ἐπιβλητικὰ τὰ εἰρήπια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ

1. Ἡ διαίρεσις τοῦ κράτους καὶ οἱ δυνάρχοντες τοῦ Διοκλητιανοῦ.

Ὁ Διοκλητιανὸς διὰ τῆς πνευματικῆς καὶ στρατιωτικῆς αὐτοῦ ἱκανότητος κατῴρθωσεν ἐκ κατωτάτης κοινωνικῆς τάξεως, εἰς ἣν ἀνήκε, νὰ καταλάβῃ τὴν αὐτοκρατορίαν. Οὗτος βλέπων ὅτι ἡ διὰ τοῦ στρατοῦ ἀνακλήρυξις τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἐπακολουθοῦσα ἀναρχία ἔμελλε νὰ παραδώσῃ τὸ κράτος εἰς τοὺς ἐλλοχεύοντας παρὰ τὰ σύνορα βαρβάρους ἐσκέφθη νὰ καταστήσῃ μόνιμον καὶ ἀπολύτως μοναρχικὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, εἰς ἣν νὰ ὑπακούωσιν οἱ στρατηγοί, οἱ ὅποιοι νὰ ἔχωσιν ὡς μόνον ἔργον τὴν φρούρησιν τῶν ὁρίων. Ἐξετέλεσε λοιπὸν ὅ,τι ὁ Ὀκταβιανὸς δὲν ἐτόλμησε νὰ κάμῃ. Ἴνα δὲ δύναται ν' ἀντεπεξέρχεται κατὰ τῶν βαρβάρων, διήρησε τὸ κράτος εἰς δύο τμήματα καὶ ἀνεκῆρξε καὶ ἕτερον αὐτοκράτορα, τὸν ἐκ Παννονίας στρατηγὸν Μαξιμιανόν. Καὶ εἰς ἐκεῖνον μὲν ἔδωκε τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας καὶ ὥρισε πρωτεύουσάν αὐτοῦ ἔδραν τὸ Μεδιόλανον, αὐτὸς δ' ἔλαβε τὰς ἀνατολικὰς καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Νικομηδείᾳ. Ὑπὸ τοὺς δύο ὄμως αὐγούστους, ὡς ἐκάλεσεν ἑαυτὸν καὶ τὸν Μαξιμιανόν, ὥρισεν ἀνὰ ἓνα καίσαρα. Οἱ καίσαρες οὗτοι μετὰ τὸν θάνατον τῶν αὐγούστων ἔμελλον νὰ καταλάβωσι τὴν

θέσιν αὐτῶν ἀναγορεύοντες συνάμα ἄλλους καίσαρας. Τιοι-
τοτρόπως ἔμελλον νὰ ἐκλείψωσιν οἱ ἀγῶνες περὶ τὴν δια-
δοχὴν. Καὶ ὁ μὲν Διοκλητιανὸς ἔλαβεν ὡς καίσαρα τὸν Δα-
κὸν Γαλέριον, ὃν ἀπέστειλεν εἰς τὰς περὶ τὸν Δούναβιν χώρας,
ὁ δὲ Μαξιμιανὸς τὸν ἐκ Δαρδανίας Κωνστάντιον, τὸν ἐπικαλούμε-
νον Χλωρόν ὡς ἐκ τῆς ὠχρότητος αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν
εἰς Γαλατίαν καὶ Μεγάλην Βρεττανίαν. Ἐκτοτε πᾶσα ἐπιρροή
τῆς συγκλήτου ἀπωλέσθη, ἡ Ῥώμη δὲν εἶχε πλέον αὐτοκρά-
τορα. Νέαι διαίρεσις τῶν ἐπαρχιῶν καθιερώθη, νέα ἀσιατικὴ ἐπι-
μοταξία εἰσήχθη. Ὁ Διοκλητιανὸς ἦτο ὁ διευθύνων νοῦς, ὁ Μα-
ξιμιανὸς καὶ οἱ δύο καίσαρες ἦσαν οἱ ἐκτελεσταὶ τῶν σκέψεών
του. Τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἐξητφαλίσθη. Δυστυχῶς ὅμως ἐπὶ
Διοκλητιανοῦ ἐγένετο ὁ μέγας διωγμὸς τῶν χριστιανῶν. Μετὰ
20 ἔτη ὁ Διοκλητιανὸς παρητήθη ἐξαναγκάσας καὶ τὸν Μαξι-
μιανὸν νὰ πράξῃ τὸ αὐτό, ἀπεσύρθη δὲ εἰς τὸ ἐν Σάλωνι τῆς
Δαλματίας μέγα ἀνάκτορον αὐτοῦ.

2. Ὁ Ῥωμαϊκὸς πολιτισμὸς ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ Ῥωμαϊκὸς βίος. Αἱ ἀποκαλύψεις, αἱ γενόμεναι διὰ τῶν
ἀνασκαφῶν τῆς Πομπηίας, τῆς καλυφθείσης ὑπὸ στρώματος τέ-
φρας καὶ κισθήρεως κατὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Βεσουβίου τὸ 79 μ.
Χ., δεικνύουσιν ὅποιοι ἦτο ὁ Ῥωμαϊκὸς βίος ἐπὶ τῆς αὐτοκρατο-
ρίας. Παρὰ τὰς ἀπλᾶς οἰκίας τῶν πολλῶν, τὰ ἀπέριττα σκευῆ
αὐτῶν, τοὺς στενοὺς δρόμους καὶ τὴν παρατηρουμένην ἐν γένει
ἔλλειψιν ἀνέσεως, διακρίνονται πολυτελεῖς οἴκοι καὶ ἐπαυλεῖς
πλουσίων κεκοσμημένοι διὰ γραφῶν, ἀγαλμάτων, μωσαϊκῶν,
ὑπερμέγεθες ἀμφιθέατρον δυνάμενον νὰ περιλάβῃ 20 χ. θεατὰς,
δύο θέατρα, τρεῖς θέρμα. Αἱ πόλεις τῶν ἐπαρχιῶν ἀντέγραφον
τὴν Ῥώμην. Οἱ πτωχοὶ διητῶντο ἀθλίως, οἱ πλούσιοι δὲ λα-
βόντες τὰς συνηθείας τῶν Ἑλλήνων πριγκίπων τῆς ἐξηλληνι-
σμένης ἀνατολῆς ἔζων πολυτελέστατα ἐν ἀσωτίᾳ καὶ τρυφῇ.
Περίφημα [ἦσαν τὰ Ῥωμαϊκὰ δεῖπνα διὰ τὰ σπάνια φαγητὰ
καὶ τὰ ἐπακολουθοῦντα ὄργια. Διάκρισις πλουτοκρατικὴ εἰς ho-
nestiores (ἐπιτίμους) καὶ humiliores (ταπεινοὺς) ὑφίστατο ἐν
Ῥώμῃ. Τούτους ἐμιμεῖτο ἡ ἐπαρχιακὴ ἀριστοκρατία, ἡ ὁποία συνε-

κέντρωσεν εἰς χεῖρας αὐτῆς τὰ κτήματᾶ. Ὁ λαὸς κατέφευγεν εἰς τὰς πόλεις, ἔνθα ἰδρύνοντο ἀγῶνες καὶ διενέμοντο δωρεαὶ ὑποθάλλουσαι τὴν ὀκνηρίαν αὐτοῦ. Ἄεργος καὶ διεσθραμμένος δὲν ἐζήτει ἄλλο τι ἢ ἄρτον καὶ θεάματα (panem et circenses). Ἄλλ' οἱ δοῦλοι ἦσαν οἱ ὑποφέροντες τὰ πάνδεινα, τοσοῦτον δὲ εἶχον αὐξήθη, ὥστε ἐσχάτης πενίας δεῖγμα ἐθεωρεῖτο τὸ νὰ ἔχη τις τρεῖς μόνον δούλους.

Εἰς μάτην ἡ στωϊκὴ φιλοσοφία, ἡ ὁποία εἶχεν εἰσαχθῆ εὐρύτερον πως ἐν Ῥώμῃ ἀντεπεξήρχετο κατὰ τῆς ἐκλύσεως τῶν ἠθῶν. Ὁ πάτχων λαὸς ἐτράπη τέλος πρὸς τὴν νέαν θρησκείαν, τὸν Χριστιανισμόν, ἵνα σωθῆ.

Τὰ θεάματα. Τὰ θεάματα καὶ αἱ ἐορταὶ αὐξανόμενα καταπληκτικῶς κατήντησαν τὸ κυριαρχοῦν πάθος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐορτῶν συνεποσοῦτο εἰς 166 ἡμέρας κατ' ἔτος. Κατὰ τὸ τέλος τῆς αὐτοκρατορίας αἱ ἡμέραι τῶν συνήθων ἐορτῶν ηὐξήθησαν εἰς 175 χωρὶς ν' ἀπκριμητώσωμεν τὰς ἐκτάκτους. Τὰ θεάματα διήρκουν ἀπὸ πρώτης μέχρι ἐσπέρας, οἱ δὲ πολῖται μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος αὐτῶν περηκολούθουν αὐτὰ πολὺ εὐχαρίστως. Τὸ θέατρον κατ' ἀρχὰς εἶχεν ὀργανωθῆ κατὰ τὸν ἐλληνικὸν τρόπον, ἀλλ' ὁ λαὸς δὲν ἠσθάνετο εὐχαρίστησιν εἰς τὰ λεπτὰ θεατρικὰ εἶδη τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐστράφη πρὸς τοὺς μίμους. Ὁ Ἰππόδρομος ἦτο προσωρισμένος δι' ἀρματοδρομίας. Ἐπὶ τὸν Πικλατῖνον ἔκειτο ὁ μέγας ἰππόδρομος, δυνάμενος νὰ περιλάβῃ 250 χ. θεατῶν. Τὸ ἀμφιθέατρον ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τοὺς ἀγρίους ἀγῶνας τῶν μονομάχων. Ἐπὶ Τραϊανοῦ 10 χ. μονομάχοι ἔτερον τὸν λαὸν ἐπὶ 103 ἡμέρας. Οἱ μονομάχοι ἐνδεδυμένοι τὴν πάτριον αὐτῶν πανοπλίαν προτοῦ κατασφραγῶσιν ὑπ' ἀλλήλων ἐχαίρετων τὸν αὐτοκράτορα διὰ τῆς προσφωνήσεως· «Χαῖρε Καίσαρ, οἱ μελλοθάνατοι σὲ χαίρετωσι». Τὸ Κολοσσαῖον ἦτο τὸ σπουδαιότατον τῶν ἀμφιθεάτρων, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ 87 χ. θεατῶν. Εἰς τ' ἀμφιθέατρα ἐγίνοντο καὶ ἀγῶνες θηρίων. Καὶ ἄλλοτε μὲν τὰ θηρία κατεσπαράσσοντο ὑπ' ἀλλήλων, ἄλλοτε ὅμως κατεξέσχιζον τοὺς ριπτομένους εἰς αὐτὰ καταδίκους, ἐνδεδυμένους πολλακίς δέρματᾶ ζῶων. Ἄλλ' ἀπὸ

τῶν διωγμῶν τῶν χριστιανῶν τὰ θηρία τῶν ἀμφιθεάτρων ἐτροφοδότουσαν κατὰ χιλιάδας οἱ μάρτυρες τοῦ χριστιανισμοῦ, οἱ ριπτόμενοι εἰς αὐτά.

Τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον. Ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἡ ῥητορικὴ εἶχεν ὑποχωρήσει εἰς τὴν νομικὴν ἐπιστήμην, ἡ ὁποία ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν. Μεγάλοι νομομαθεῖς ἐσυστηματοποίησαν τὴν ἐπὶ τῆς δημοκρατίας δικαιοσύνην, ἡ ὁποία ἐστηρίζετο εἰς τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα (mos majorum), εἰς τὰ ψηφίσματα τῶν ἐκκλησιῶν (leges) καὶ εἰς τὰ προγράμματα τῶν πραιτώρων (edicta praetoris), διὰ τῶν ὁποίων ἐδήλουν πῶς ἔμελλον νὰ δικάσωσιν.

Ἐπὶ Αὐγούστου ἤκμασαν οἱ νομομαθεῖς Καπίτων καὶ Λαίβέων, ἰδρυταὶ ἀντιθέτων σχολῶν. Ὁ Γάιος ἐπὶ τῶν Ἀντωνίωνων, ὁ Παπινιανός, ὁ Παῦλος καὶ ὁ Οὐλπιανός ἐπὶ τῶν Σεβήρων καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν συνεπλήρωσαν τὴν ἐπιστήμην.

Ὁ νομοδιδάσκαλος Σάλβιος Ἰουλιανός κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀδριανοῦ ἐκωδικοποίησε πρῶτος τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον ἐκδώσας τὸ edictum perpetuum. Τοῦτο οἱ πραίτωρες δὲν ἠδύναντο νὰ μεταβάλωσιν, ἀλλὰ μόνον νὰ συμπληρώσωσιν.

Οἱ νομομαθεῖς προσεπάθησαν νὰ στηρίξωσι τὸ δίκαιον ἐπὶ τῆς ἰσότητος. Γὰ κυριώτερα κεφάλαια τοῦ ῥωμαϊκοῦ δικαίου ἦσαν τὸ περὶ τῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας ἡ διοργάνωσις ἔμεινεν ἡ αὐτὴ, καίτοι ἐμετριάσθη ἡ δύναμις τῆς πατρικῆς ἐξουσίας, καὶ τὸ περὶ τῆς κυριότητος. Ἐκ δὲ τῆς δικονομίας ἀφηρέθησαν πολλοὶ ἄχρηστοι τύποι.

Τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον ὑπῆρξε τὸ μέγα πνευματικὸν οἰκοδόμημα τῶν Ῥωμαίων, παράλληλον πρὸς τὸ πολιτικὸν καὶ τὴν κοσμοκρατορίαν.

3. Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ οἱ κατ' αὐτοῦ μεγάλοι διωγμοί.

Συγκρότησις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Καταπληκτικῶς διεδόθη ὁ Χριστιανισμὸς ἐκ τῆς Συρίας, Μικρᾶς Ἀσίας, Αἰγύπτου, Ῥώμης εἰς τὴν Ἀφρικὴν, Ἰσπανίαν, Γαλατίαν, Παννονίαν, Δα-

κίαν καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν Ἰνδιῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὑφίστατο διωγμοὺς ἐκ μέρους τῶν ῥωμαϊκῶν ἀρχῶν καὶ ἐπειδὴ ἀνεφαίνοντο αἰρέσεις καὶ ἐπειδὴ πλείστατο ἀνάγκη ἐρμηνείας τῶν νέων δογμάτων καὶ ἀπολογίας κατὰ τῶν ἀντιρρήσεων καὶ συκοφαντιῶν, ἤρχισε νὰ συγκροτῆται καὶ νὰ κηταρτίζεται ἐπὶ βάσεων ἐδραίων. Τοὺς Ἀποστόλους διεδέχθησαν οἱ ἱερεῖς ἢ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἐπίσκοποι, τοὺς Εὐαγγελιστὰς οἱ Ἀπολογηταί. Αἱ ἐκκλησίαι διωκόμεναι κατέφευγον εἰς τὰς κατακόμβας, δάκονοι καὶ διακόνισσαι ὑπηρετοῦν εἰς τὰς χριστιανικὰς κοινότητας, οἱ κοπιᾶται συνέλεγον τὰ πτώματα τῶν μαρτύρων καὶ κατέθετον αὐτὰ εἰς τὰ κοιμητήρια τῶν κατακομβῶν. Ἡ θρησκευτικὴ ἐθιμοταξία καὶ ἡ λειτουργία κητηρτίζετο. Ἐν Ῥώμῃ 50 κατακόμβαι ἐσκάφησαν ὑπὸ τὴν γῆν. Ἐκ τῶν ἀρίστων εἶναι ἡ ἐν Μήλῳ σφριζομένη. Ἡ Ἀλεξανδρεία καὶ ἡ Καρχηδὼν μετεβλήθησαν εἰς κέντρα χριστιανῶν συγγραφῶν. Ἰουστίνος ὁ μάρτυς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἀπολογητής. Ὁ Κλήμης καὶ ὁ Ὠριγένης οἱ Ἀλεξανδρεῖς ἐγένοντο σπουδαιότατοι συγγραφεῖς τῆς Ἀνατολῆς, ὁ Μινούκιος Φηλιξ καὶ ὁ Γερτυλλιανὸς οἱ Καρχηδόνιοι σπουδαιότατοι ἀπολογηταὶ τῆς Δύσεως. Ὁ ἐξ Ἀφρικῆς Λακτάντιος ἀνεδείχθη ἄριστος ῥήτωρ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐπικληθεὶς Κικέρων αὐτοῦ, ὁ δὲ ἐξ Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιος ἀκατάβλητος πολέμιος τῶν αἰρέσεων.

Οἱ μεγάλοι διωγμοί. Δέκα ὑπῆρξαν οἱ μεγάλοι τοῦ κράτους κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμοί. Ὁ Νέρων συκοφαντήσας τοὺς χριστιανοὺς ὡς ἐμπρηστὰς τῆς Ῥώμης ἐκίνησε τὸν πρῶτον κατ' αὐτῶν διωγμὸν (64). Ἀπαίσιιοι μέθοδοι ἐξηυρέθησαν τότε πρὸς βασανισμὸν αὐτῶν. Ἐθαπτον αὐτοὺς ζῶντας ἢ προσέδενον ἐπὶ πασσάλων καὶ ἀλείφοντες δι' εὐφλέκτων ὑλῶν ἤναπτον τὰς ἐνσάρκους ταύτας λαμπάδας. Τὰ μαρτύρια ἠΐξανον τὸν ζῆλον τῶν χριστιανῶν. Ἰγνάτιος ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας ἀγόμενος δέσμιος εἰς Ῥώμην ἔλεγε πρὸ τοῦ θανάτου του· «πῦρ καὶ σταυρός, θηρίων τε συστάσεις, σκορπισμὸς ὀστέων, συγκοπαὶ μελῶν, ἀλεσιμὸς ὅλου τοῦ σώματος, κολάσεις τοῦ διαβόλου εἰς ἐμέ ἐρχέσθωσαν μόνον ἵνα Ἰησοῦν ἐπιτύχω».

Τυχαῖα γεγονότα, πυρκαϊαί, σεισμοί καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀπεδί-
δοντο εἰς τοὺς χριστιανούς. Ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ κατεδιώχθησαν
ὡς ὑποποιοί. Ἐπὶ Τραϊανοῦ, ὡς πικραίνοντες τὸν περὶ μυστικῶν
ἐταιρειῶν νόμον. Ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου πρὸς ἐξίλασμον τοῦ ἐν-
σκήψαντος λοιμοῦ. Ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου, ἐπὶ Καρκαλάλλα,
ἐπὶ Μαξιμίνου τοῦ Θρακός, ἐπὶ Δεκίου, ἐπὶ Γάλλου καὶ Οὐαλε-
ριανοῦ οἱ διωγμοὶ ἐξηκολούθησαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ἰσχυ-
ροί. Ὁ σφοδρότατος πάντων ὑπῆρξεν ὁ ἐπὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ.
Οὗτος τῆ εἰσηγήσει τοῦ ὄμοῦ Γαλερίου ὑπέγραψεν ἐν Νικομη-
δεῖς διάταγμα γενικοῦ διωγμοῦ τῶν Χριστιανῶν (23 Ἰανουαρίου
303). Πάντες οἱ χριστιανοὶ ἔχονον τὰ πολιτικὰ αὐτῶν δικαιώ-
ματα, οἱ στρατιῶται οἱ μὴ θυσιάζοντες εἰς τοὺς ἀρχαίους θεοὺς
ἐτιμωροῦντο, αἱ ἐκκλησίαι κατεστρέφοντο, ἡ λατρεία κατεδιώ-
κετο. Δὲν ἤργησεν ὅμως νὰ ἐπακολουθήσῃ γενικὴ σφαγὴ ἀπὸ τοῦ
304, ἡ ὁποία διήρκεσε μέχρι τοῦ 311, τῆς ὁποίας ὁ κύριος ἐκ-
τελεστής ὑπῆρξεν ὁ τὸν Διοκλητιανὸν διαδεχθεὶς Γαλέριος.

Κατὰ χιλιάδας ἦγοντο εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τὰς βασάνους καὶ
ἀπεδιώκοντο εἰς ἐρήμους οἱ χριστιανοί. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἐθνικοὶ ἤρ-
χισαν νὰ συγκινῶνται ἐκτὸς τοῦ αἰμοβόρου βασιλέως. Ὁ διω-
γμὸς οὗτος ἀπεκλήθη ἐποχὴ τῶν μαρτύρων.

Ἄλλ' ἐν μέσῳ τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἀπελπισίας ἐπε-
φάνη ἰσχυρὸς ὑπέρμαχος τῶν διωκομένων χριστιανῶν ὁ Μέγας
Κωνσταντῖνος, ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ, τοῦ μόνου
μὴ ἐκτελέσαντος τὸ διάταγμα τοῦ Διοκλητιανοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

1. Μοναρχία τοῦ Κωνσταντίνου.

Ὁ Κωνσταντῖνος κατὰ τοῦ Μαξεντίου. Ὁ Κωνσταντῖνος
ὁ Χλωρός, αὐγουστος τῆς Δύσεως, εἶχεν ἀποκτήσει ἐν Ναισσοῦ
τῆς Ἄνω Μοισίας (Νύσσα) τὸ 274 υἱὸν Κωνσταντῖνον ἐκ τῆς

συζύγου αὐτοῦ Ἑλένης ἐκ Βιθυνίας, ἣ ὁποία εἶχε προσέλθει εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ὁ Κωνσταντῖος ἠσθένησε καὶ ἀπέθανε τὸ 306, οἱ δὲ λεγεῶνες αὐτοῦ ἀνεκήρυξαν αὐγουστον τὸν υἱὸν Κωνσταντῖνον. Ἄλλ' ὁ Γαλέριος δὲν ἀνεγνώρισεν αὐτόν, ἀνέδειξε δὲ ἀντὶ τοῦ Κωνσταντίνου ἄλλον τινά. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ῥώμη στασιάζουσα ἀνεκήρυξε τέταρτον αὐγουστον, τὸν υἱὸν τοῦ παρκιτηθέντος Μαξιμιανοῦ Μαξέντιον.

Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου οἱ αὐγουστοὶ ἐπληθύνθησαν εἰς ἕξ. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Γαλερίου καὶ τὸν φόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ του Κωνσταντίνου, οὗ ἐπεβουλευθή τὴν ζωὴν, ἔμειναν οἱ ἕξις τέσσαρες αὐγουστοὶ· ἐν μὲν τῇ Δύσει ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Μαξέντιος, ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ ὁ Λικίνιος καὶ ὁ Μαξιμῖνος.

Ὁ Μαξέντιος θέλων νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐκίνησε πόλεμον κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος βλέπων τὸ ὀλιγάριθμον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ περιῆλθεν εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ ὑπηρετοῦν πολλοὶ χριστιανοί, ὡς μὴ καταδιωχθέντες ὑπὸ τοῦ πατρὸς του, ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ τὴν προστασίαν τοῦ θεοῦ, ὃν ἐλάτρευον ἐκεῖνοι. Ἐκκλινεν ἡ ἡμέρα, ὅτε προσευχόμενος εἶδεν ἐν τῷ οὐρανῷ, ὡς ἀναφέρει ὁ βιογράφος αὐτοῦ Εὐσέβιος, φωτεινὸν σημεῖον ἐν σχήματι σταυροῦ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: Ἐν τούτῳ νύκα κατὰ δὲ τὴν νύκτα εἶδε καθ' ὕπνου αὐτὸν τὸν Χριστὸν μετὰ τοῦ σταυροῦ του παρκαγγέλλοντα νὰ κατασκευάσῃ ὁμοίωμα τούτου ὡς νικητήριον σύμβολον κατὰ τὰς μάχας. Τὴν ἐπομένην κατεσκεύασε σημάϊαν σταυροειδῆ, φέρουσαν ἐπὶ τοῦ ἄκρου αὐτῆς χρυσοῦν στέφανον καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τὸ σύμπλεγμα τῶν δύο γραμμάτων, τῶν δηλούντων τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ (XP).

Ἡ σημάϊα αὕτη ἐκλήθη λάβραρον. Ἀναθαρρήσας ὁ Κωνσταντῖνος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κατετρόπωσε τὸν Μαξέντιον, ὁ ὁποῖος, διαρραγείσης τῆς γεφύρας τοῦ Τιβέρεως, ἦν διήρχετο φεύγων, ἔπεσεν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἐπνίγη. Ὁ Κωνσταντῖνος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην ἐν θριάμβῳ (312). Τὸ δὲ 313 ἐξέδωκεν ἐν Μεδιολάνῳ μετὰ τοῦ αὐγούστου τῆς Ἀνατο-

λης Λικινίου διάταγμα ἐπιτρέπον εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ τε-
λῶσιν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας αὐτῶν. Ἐκήρυσσε δηλαδὴ
τὸν Χριστιανισμὸν ἴσον πρὸς τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν.

Ὁ Κωνσταντῖνος κατὰ τοῦ Λικινίου. Ὁ Λικίνιος διὰ τῆς
καταπολεμήσεως τοῦ Μαξιμίνου εἶχε γίνει μόνος κύριος τῆς
Ἀνατολῆς, περιελθὼν ὅμως εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Κωνσταντι-
νον, οὗ εἶχε νυμφευθῆ τὴν ἀδελφὴν Κωνσταντίαν, ἐνίκηθη καὶ
ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν πᾶσαν σχεδὸν τὴν ἑλλη-
νικὴν χερσόνησον (314). Βαρέως φέρων τὴν ἥτταν αὐτοῦ ἠτοι-
μάζετο πρὸς ἐκδίκησιν, κηρυχθεὶς μάλιστα ὑπὲρ τῆς ἀρχαίας
θρησκείας, ἵνα συγκεντρώσῃ περὶ αὐτὸν τοὺς ἐθνικούς.

Πολυάριθμοι ἦσαν αἱ δυνάμεις ἀμφοτέρων τῶν ἀντιπάλων.
Ὁ Κωνσταντῖνος ἔχων τὸ πεζὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ τὸν στό-
λον ὑπὸ τὸν υἱὸν Κρίσπον, ἐν Πειραιεῖ, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῆ
πρῶτος κατὰ τοῦ ἐν Ἀνδριανουπόλει ἐστρατοπεδευμένου Λικι-
νίου. Ὁ Λικίνιος ἠττηθεὶς κατὰ ξηρὰν ὠχυρώθη ἐν Βυζαντίῳ.
Ὅτε ὅμως ἐπεφάνη πρὸ τῆς πόλεως ὁ στόλος τοῦ Κρίσπου, ὁ
ὁποῖος εἶχε καταναυμαχήσει τὸν ἐχθρὸν παρὰ τὴν Καλλιπόλιν,
ὑπεχώρησεν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν. Μάχης συναφθείσης ἐν Χρυσο-
πόλει, ὁ Λικίνιος ἐνίκηθη κατὰ κράτος καὶ κλείεται ἐν τῇ πρω-
τευούσῃ αὐτοῦ (323).

Πολιορκηθείσης τῆς Νικομηδείας, ὁ Λικίνιος παρεδόθη καὶ
ἐζήτησε γονυκλινῆς, τῇ μεσιτείᾳ καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Κων-
σταντίας, νὰ τῷ χαρισθῆ ἡ ζωή. Ὁ Κωνσταντῖνος παρεδέχθη
τοῦτο, ἀλλὰ δὲν ἐτήρησε τὸν ὄρκον αὐτοῦ διενεργήσας μετὰ ἐν
ἔτος τὸν φόνον τοῦ Λικινίου. Δευτέρα ἀξιοκατάκριτος πράξις
αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ θανάτωσις τοῦ υἱοῦ Κρίσπου, συκοφαντηθέντος
ὑπὸ τῆς μητριᾶς του Φαύστας. Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο ἤδη
μονάρχης ἐπὶ τοῦ ἀπεράντου Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἡ ἱστορία
διὰ τοὺς νικηφόρους αὐτοῦ πολέμους καὶ τὰς κοσμοϊστορικὰς πρά-
ξεις δικαίως ἐπωνόμασεν αὐτὸν Μέγαν, ἡ δὲ Ἐκκλησία διὰ τὴν
ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτελεσθεῖσαν κατίσχυσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ κατέ-
ταξεν αὐτὸν ἐν τοῖς ἁγίοις.

Ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος. Αἱ ἡτται τοῦ Μαξεντίου

καὶ ἰδίᾳ τοῦ Λικινίου ὑπῆρξαν συγχρόνως ἤτται τῆς ἐθνικῆς θρησκείας, ἡ δὲ κατίσχυσις καὶ δόξα τοῦ Κωνσταντίνου θρίαμβος τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἄλλὰ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος τὰς νίκας αὐτοῦ ὤφειλε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Κωνσταντῖνος μετὰ τὸ 323 κατέστησε τὸν Χριστιανισμὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶχεν ἐξέλθει ἐκ τῶν κατακομβῶν καὶ τῶν διωγμῶν εἰς πλήρες φῶς ζωῆς καὶ εἰρήνης. Ἄλλὰ τὴν εἰρήνην ταύτην διετάραξε λόγιός τις πρεσβύτερος τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίας, καλούμενος Ἄρειος.

Οὗτος ἐν ταῖς διδασκαλίαις αὐτοῦ περὶ Ἀγίας Τριάδος ἐκήρυσσεν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, ἤτοι δὲν εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ οὐσία ἔχουσα δύο διαφόρους ὑποστάσεις, ἀλλ' ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐν χρόνῳ. Ἐνεκα τούτου ὁ Χριστιανισμὸς διηρέθη εἰς δύο ἐρίζουσας μερίδας. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐπέφερε τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς ἀκολούθου μεγαλοφυοῦς αὐτοῦ πράξεως.

Ἐκάλεσεν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας τὴν πρώτην Ἐκκλησιαστικὴν Οἰκουμενικὴν σύνοδον πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος (325). Τριακόσιοι δέκα ὀκτὼ πατέρες ἐκ πάντων τῶν μερῶν παρεκάθησαν ἐν αὐτῇ ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Ἡ σύνοδος παρεδέχθη τὸ ὁμοούσιον τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ὅτι ἡ Ἀγία Τριάς εἶναι εἰς Θεός, ἀνεθεμάτισε δὲ καὶ ἐξώρισε τὸν αἵρετικὸν Ἄρειον καὶ συνέθηκε τὰ ἐξ ἡρώτων ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως. Ἐν τῇ πρώτῃ οἰκουμενικῇ ταύτῃ συνόδῳ διεκρίθη ὁ νεαρὸς διάκονος τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπισκόπου Ἀθανάσιος, ὁ ἐπικληθεὶς Μέγας ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας.

2. Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Παρακμὴ τῆς Ῥώμης. Πλεονεκτήματα τοῦ Βυζαντίου.

Ἀπὸ τῆς μεγάλης μεταβολῆς τοῦ Διοκλητιανοῦ ἡ Ῥώμη ἤρχισε νὰ παρακμαῖζῃ καὶ ἡ μὲν σύγκλητος οὐδεμίαν εἶχε δύναμιν ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ δὲ προκίτωριανοὶ εἶχον διαλυθῆ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου. Καίτοι δὲ ὑπῆρχον πολλοὶ χριστιαν-

νοὶ ἐν Ῥώμῃ, οἱ πλούσιοι ὅμως οἴκοι ἦσαν προσκεκολλημένοι εἰς τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν. Ὅτε μάλιστα ὁ Κωνσταντῖνος ἐπεσκέφθη τὴν γηρικὴν Ῥώμην καὶ δὲν ἠκολούθησε τὴν πομπὴν τῶν ἱππέων, οἱ ὅποιοι κατ' ἔθος ἀνήρχοντο καὶ ἐθυσίαζον εἰς τὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναὸν τοῦ Διός, ὁ λαὸς ἐξηγέρθη καὶ ἐλιθοβόλησε τοὺς ἀνδριάντας αὐτοῦ. Ἡ Ῥώμη ἦτο στενωῶς συνδεδεμένη μετὰ τῆς εἰδωλολατρείας· ὁ δὲ Κωνσταντῖνος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς ἀγάπης τῶν Ῥωμαίων.

Αἱ δὲ οἰκογενειακαὶ τραγωδίαι αἱ συμβῆσαι ἐκεῖ, ὁ θάνατος δηλαδὴ τοῦ Κρίσπου καὶ τῆς συζύγου Φύστης ὑπ' αὐτοῦ, ἐκορύφωσαν τὴν ἀπέχθειαν τοῦ Κωνσταντίνου κατὰ τῆς Ῥώμης. Ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν διὰ νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ πλέον. Οὕτως ἡ Ῥώμη τῶν Σκιπιώνων καὶ τοῦ Καίσαρος, τοῦ Αὐγούστου καὶ τῶν Ἀντωνίων κατεδικάσθη εἰς ἀφάνειαν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεφάσισε νὰ ἰδρύσῃ νέαν πρωτεύουσάν τοῦ κράτους. Ἐπειδὴ δὲ ἔπρεπε νὰ βασισθῇ ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, τὸ στρατιωτικὸν αὐτοῦ καὶ πολιτικὸν ὄμμα ἐξέλεξε τὸ παλαιὸν κτίσμα τῶν Μεγαρέων, τὸ Βυζάντιον. Ἐξ αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ ἐπαγρυπνῇ κατὰ τῶν δύο σπουδαιοτάτων ἐχθρῶν τῆς αὐτοκρατορίας, τῶν Γόθων καὶ τῶν Περσῶν.

Τὸ Βυζάντιον κεῖται ἐπὶ ἀκρωτηρίου τῆς παρὰ τὸν Βόσπορον εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς. Τὸ ἀκρωτήριο σχηματιζόμενον διὰ τοῦ Κεραιτίου κόλπου καὶ τῆς θαλάσσης τῆς Προποντίδος καθιστᾷ εὐκόλον τὴν ὑπεράσπισιν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς, τειχιζομένου τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ μεταξὺ τῶν δύο θαλασσῶν. Πρὸς τούτοις οἱ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου λόφοι συντελοῦσιν εἰς τὸ ὄχυρόν αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἀσφαλῆς Κεράτιος κόλπος, δυνάμενος νὰ περιλάβῃ 1200 πλοῖα καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρώτης τάξεως ναύσταθμος καὶ ἐμπορικὸς λιμὴν, προσέδιδε μέγαρα πλεονεκτήματα εἰς τὴν πόλιν. Τὸ Βυζάντιον κατεῖχε τὴν κλεῖδα τοῦ ἐμπορίου τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν χωρῶν τῶν γειτονικῶν πρὸς τὰς δύο ἡπείρους. Τὰ ἀφθονα ὕδατα τῆς πόλεως, τὸ γόνιμον περὶ αὐτὴν ἔδαφος, ἡ πλουσία ἀλεία τῆς Προποντίδος, ἡ ἀπκράμιλλος ὠραιότης τῆς φύσεως, ἡ γειτονία πλήθους ἐλληνίδων πόλεων, δι' ὧν

έστολιζέτο τὸ κράσπεδον τῆς ἡρέμου λεκάνης τῆς Προποντίδος καθίστων προνομιοῦχον καὶ ἐλκυστικὴν τὴν θέσιν τοῦ Βυζαντίου.

Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Κωνσταντῖνος, ἐπειδὴ τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τῆς ἀλώσεώς του ὑπὸ τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου εἶχε σχεδὸν καταστραφῆ, εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κτίσῃ νέαν πόλιν ἐπὶ τῶν ἐπτά λόφων τοῦ ἀκρωτηρίου. Ἡ κτίσις τῆς Νέας Ῥώμης διήρκεσεν ἐπὶ τέσσαρα σχεδὸν ἔτη. Ὁ περιβόλος τῆς πόλεως ἀυξηθεὶς εἶχε περίμετρον 50 χιλιομέτρων. Τὸν περιβόλον, ὡς λέγει ὁμοίᾳ πρὸς τὴν τοῦ Ῥωμύλου παράδοσις, ἐχάραξεν αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος διὰ τοῦ δόρατος αὐτοῦ. Ἐντὸς τοῦ περιβόλου τούτου ἴδρυσεν ἀνάκτορον, ἱππόδρομον, ὑδραγωγεῖα, θέρμας, δύο πλατείας μετὰ στοῶν, ἐκκλησίαν πρὸς τιμὴν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, οἴκους διὰ τοὺς εὐγενεῖς καὶ συνοικίας διὰ τὸ πλῆθος. Ἐξηνάγκασε τοὺς περιοίκους καὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους συγχλητικὸς τῆς Ῥώμης νὰ κατοικήσωσιν εἰς τὴν νέαν πόλιν. Διένειμε τροφὰς εἰς τὸ πλῆθος καὶ ἔθελξεν αὐτὸ διὰ πολυαριθμῶν θεαμάτων. Ἐκόσμησε τὴν πόλιν δι' ἀγαλμάτων ἐξόχων ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης, οἷα ἦσαν ἡ Τύχη τῆς Ῥώμης, ὁ Ζεὺς τῆς Δωδώνης, αἱ Μοῦσαι τοῦ Ἑλικῶνος, ὁ Ἀπόλλων τῶν Δελφῶν· ἔστησε δὲ ἐν τῇ ἐτέρᾳ πλατείᾳ τὸν Δελφικὸν Τρίποδα, ὃν ἀνέθηκαν αἱ ἐν Πλαταιαῖς τοὺς Πέρσας καταβαλοῦσαι Ἑλληνίδες πόλεις. Διεκόσμησε τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἐκκλησιῶν, παρεσκεύασε δὲ 50 πολυτελεῖ ἀντίγραφα τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἐπὶ περγαμηνῶν. Ἐξήκοντα χιλιάδες λίτραι χρυσοῦ ἐξωδευθήσαν διὰ τὴν κτίσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὴν δὲ 11 Μαΐου 330 μ. Χ. ἐτελέσθησαν ἐπισήμως τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς ἐν μέσῳ ἑορτῶν.

Ἡ σημασία τοῦ γεγονότος διὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Μεγίστη ὑπῆρξεν ἡ ὠφέλεια τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐκ τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ κέντρον τοῦ βάρους τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους μετεφέρετο εἰς χώρας ἑλληνικὰς. Ἡ Μικρὰ Ἀσία καὶ μέγα μέρος τῆς Θράκης εἶχον τελείως ἐξελληνισθῆ, αἱ δὲ παραλίαι αὐτῶν, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἐκτίσθη ἡ νέα πρωτεύουσα, ἀπὸ αἰῶνων πολλῶν ὑπὸ ἀμμαζούσης ἑλληνικῆς ζωῆς εἶχον κατακλυ-

σθη. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσση ὠμίλειτο μὲν καὶ ἐσπουδάζετο ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ δὲν εἶχε γίνεαι κοινὸν κτῆμα τοῦ λαοῦ παρὰ μόνον τῶν πλουσίων. Τοῦναντίον μάλιστα αἱ δυτικαὶ ἐπαρχίαι καθίσταντο ὀσημέραι λατινόγλωσσοι. Ἄλλ' ἢ Ἀνατολὴ πᾶσα σχεδὸν ὠμίλει καὶ κατενόει τὴν ἑλληνικὴν φωνήν. Ἡ Μικρὰ Ἀσία ἀπετέλει ἤδη τὸν πυρῆνα τοῦ δρωῆτος Ἑλληνισμοῦ ἢ κυρίως Ἑλλάς εἶχε περιέλθει εἰς ἀφάνειαν. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲ κυρίως διὰ τοῦ μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ διωχeteύθη. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἀκμάζουσι φιλολογικῶς αἱ Ἀθήναι, ἀλλ' ἢ Μικρὰ Ἀσία μένει ἢ κυριωτάτη ἑλληνικὴ ἔδρα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Παρ' αὐτὴν ἔκτισε τὴν πρωτεύουσάν ὁ ἐκχριστιανισθεὶς Κωνσταντῖνος, ἐξ οὗ ἠυνοήθη τὰ μέγιστα ὁ Χριστιανικὸς Ἑλληνισμὸς.

3. Ο οἶκος τοῦ Κωνσταντίνου.

Θάνατος τῆς Ἑλένης καὶ τοῦ Κωνσταντίνου. Μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος μετερρύθμισε τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Κράτους. Τὸ κράτος διήρσεν εἰς τέσσαρα μέρη, τῶν ὁποίων αἱ διοικήσεις ἐκλήθησαν ὑπαρχίαι.

Ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἑλένη εἶχεν ἀποθάνει, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἀνεῦρεν ἐν Ἱερουσαλὴμ τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν τίμιον σταυρὸν αὐτοῦ. Ἡ Ἑλένη ἐτάφη ἐν Ῥώμῃ, κατετάχθη δὲ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐν ταῖς ἀγίαις. Τὴν δὲ 21 Μαΐου τοῦ 337 ἀπέθανε καὶ ὁ μέγας αὐτῆς υἱός, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐδαπτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Νικομηδείας, ἐτάφη δὲ ἐν τῷ ναῷ τῶν ἀγίων Ἀποστόλων θρηνούμενος ὑπὸ τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν. Ἡ ἡμέρα τοῦ θανάτου του καθιερώθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τιμὴν τῆς μνήμης τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἑλένης.

Μοναρχία τοῦ Κωνσταντίνου. Ὁ Κωνσταντῖνος κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ διένειμε τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους εἰς τοὺς τρεῖς υἱοὺς καὶ τοὺς δύο ἀνεψιοὺς αὐτοῦ. Τὰ ἐπακολουθήματα τοῦ μεγάλου τούτου σφάλματος δὲν ἤργησαν νὰ φανῶσιν ἀμέσως. Ἐν πρώτοις οἱ στρατιῶται ἀπέσφαζαν πάντας

σχεδόν τούς συγγενεῖς τοῦ αυτοκράτορος, ἵνα ἰσχυροποιήσωσιν εἰς τὴν ἀρχὴν τούς υἱούς αὐτοῦ. Οὗτοι διεμοιράσθησαν μόνοι τὸ κράτος, καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ὁ Β' ἔλαβε τὰς περὶ τὴν Γαλατίαν ἐπαρχίας, ὁ δὲ Κώνστας τὴν Ἰταλίαν καὶ ὁ Κωνσταντῖος τὴν Ἀνατολήν. Ὁ Κωνσταντῖνος βραδύτερον ζητήσας ν' ἀρπάσῃ τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τοῦ Κώνσταντος ἐφρονεύθη νικηθεὶς ὑπ' ἐκείνου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κωνσταντῖος δὲν ἤργησε νὰ κινήσῃ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ ἀδελφοῦ του, ὃν ἐνίκησεν. Ὁ Κώνστας φεύγων πρὸς τὴν Ἰσπανίαν ἐφρονεύθη. Οὕτως ἔμεινε μόνος κύριος τῆς αυτοκρατορίας ὁ Κωνσταντῖος (353). Οὗτος ὅμως ἦτο ἀδύνατον νὰ κυβερνήσῃ τὸ κράτος μόνος, καθ' ὃν χρόνον μάλιστα οἱ Ἀλαμανοὶ καὶ οἱ Φράγκοι ἐν τῇ Δύσει καὶ οἱ Πέρσαι ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐδήρουν τὴν Βελγικὴν καὶ τὴν Μεσοποταμίαν.

Ἦναγκάσθη λοιπὸν νὰ προστρέξῃ εἰς τὸν ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς σφαγῆς σωθέντα Ἰουλιανόν, τὸν ὁποῖον συνέζευξε μετὰ τῆς ἀδελφῆς Ἑλένης. Ὁ Ἰουλιανός, ἀνὴρ ἱκανώτατος, κατώρθωσε νὰ καταπολεμήσῃ τούς Ἀλαμανοὺς καὶ τούς Φράγκους. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως ἐν τῇ Γαλατίᾳ οἱ λεγεῶνες τοῦ Ἰουλιανοῦ, συμπαθέστατα διακείμεναι πρὸς τὸν δίκαιον καὶ μετριοπαθεῖ αὐτῶν στρατηγόν, ἀνεκήρυξαν αὐτὸν αυτοκράτορα ἄκοντα. Ὁ Ἰουλιανὸς προσεπάθησε νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμὸν μετὰ τοῦ Κωνσταντίου, ἀλλ' ἐκεῖνος ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν. Πρὶν ἀκόμη ἔλθωσιν εἰς σύγκρουσιν οἱ δύο ἐξάδελφοι, ἀπέθανεν ὁ Κωνσταντῖος ἐν Κιλικίᾳ (361).

Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης. Ὁ Ἰουλιανὸς ἀνετράφη ἐν τῇ Χριστιανικῇ θρησκείᾳ, ἀλλ' οἱ διδάσκαλοι, οἱ ὁποῖοι ἐξεπαίδευσαν αὐτὸν, ἦσαν πάντες ἐθνικοὶ καὶ ἐνέβαλον εἰς αὐτὸν τὴν ἀγάπην πρὸς πᾶν ἀρχαῖον ἐλληνικὸν ἔθιμον. Θαυμαστῆς τοῦ τότε διδάσκοντος μεγάλου σοφιστοῦ Λιθνίου ἠγάπησε τὸν ἐλληνικὸν λόγον καὶ κατέστη δόκιμος συγγραφεὺς γράψας ἔργα σοφιστικά. Ἀλλ' ὑπῆρξε καὶ ὀπαδὸς τῆς τότε ἐπικρατούσης νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας, ἧς ὁ κύριος ἰδρυτῆς ὑπῆρξεν Ἀμμώνιος ὁ Σακκάς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ὁ μέγιστος ἀντιπρόσωπος ὁ μα-

θητής αὐτοῦ Πλωτῖνος. Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ταύτῃ περιλαμβάνοντο θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις τῶν ἀσιατικῶν λαῶν, οἷα ἦτο καὶ ἡ πίστις πρὸς τὸν Μίθραν (Ἕλιον).

Ὁ Ἰουλιανὸς ἐλάτρευε τὸν Ἕλιον, ἀπηρνήθη δὲ τὸν Χριστόν, ὃν ἐκάλει Γαλιλαῖον, καὶ ἐπολέμησε τὸν Χριστιανισμόν διὰ τῶν συγγραφῶν καὶ τῶν ἔργων του. Ἐνεκα τούτου ἀπεκλήθη παραβάτης ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν.

Ἐν Ἀθήναις σπουδάζων ὁ Ἰουλιανὸς συνῆψε στενὴν φιλίαν πρὸς δύο συσπουδαστὰς αὐτοῦ ἐκ Καππαδοκίας, τὸν Βασίλειον, τὸν ἐπικληθέντα κατόπιν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας Μέγαν, καὶ τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Οὗτοι ἠγάπων μὲν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, ἀλλ' εἶχον χριστιανικὰ φρονήματα καὶ ἐγένοντο βραδύτερον πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης γενόμενος αὐτοκράτωρ ἐπανέφερε τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν καὶ ὑπεστήριζε τοὺς ἐθνικούς.

Ἄλλ' ὁ παλαιὸς ἑλληνικὸς κόσμος ἦτο ἀδύνατον ν' ἀναζωογονηθῇ πλέον. Μαχόμενος ὁ Παραβάτης κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Σαπώρου τοῦ Μεγάλου ἐνίκησε μὲν αὐτόν, ἀλλ' ἐπληγώθη θνασίμως διὰ βέλους. Τότε λέγουσιν ὅτι ἀνέκραξεν ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Ἰησοῦν, ὃν κατεδίωκε· «Νενίκηκάς με, Γαλιλαῖε!». Μετ' ὀλίγον ὁ Ἰουλιανὸς ἀπέθανε συζητῶν μετὰ γαλήνης πρὸς τοὺς φίλους αὐτοῦ περὶ τῆς εἰς τοὺς δικαίους ἐπιφυλασσομένης ἀθανασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΟΥΑΛΕΝΤΙΝΙΑΝΟΣ ΚΑΙ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

1. Ὁ οἶκος τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ.

Ἰοβιανός, Οὐαλεντινιανὸς ὁ Α', Γραιανὸς καὶ Οὐαλεντινιανὸς ὁ Β'. Τὸν Ἰουλιανὸν διεδέχθη ὁ χριστιανὸς Ἰοβιανός, ἐκλεγείς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου, οὗτος ὅμως κλείσας εἰρήνην μετὰ τῶν Περσῶν

ἐπέστρεφεν. Καθ' ὃδὸν δὲ ἀπέθανε (364). Τότε πάντες οἱ στρατηγοὶ συνεφώνησαν νὰ ἐκλέξωσι τὸν ἐκ Παννονίας χιλιάρχον Οὐαλεντινιανόν, ἄνδρα ἤκιστα μὲν ἀνεπτυγμένον, ἀλλ' ἱκανώτατον καὶ αὐστηρόν, ὡς αὐτοκράτορα. Ὁ Οὐαλεντινιανὸς διώρισε συνάρχοντα αὐτοῦ ἐν Ἀνατολῇ τὸν ἀδελφὸν Οὐάλεντα καὶ τραπείς πρὸς τὴν Δύσιν περιώρισε τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων, ἐν οἷς καὶ τῶν πειρατῶν Σαξόνων, οἵτινες ἔνεκα τῶν ἐπιτυχιῶν αὐτῶν εἶχον κληθῆ βασιλεῖς τῶν θαλασσῶν. Συμβοηθὸν αὐτοῦ εἶχε τὸν Ἰσπανὸν στρατηγὸν Θεοδόσιον, ὁ ὁποῖος ἀποκρούσας τοὺς Πίκτους ἀπέκτησεν ἐν Βρεττανίᾳ φήμην ἴσην πρὸς τὴν τοῦ Ἀγρικόλα. Ὁ Οὐαλεντινιανὸς ἀποθανὼν ἐν ἐκστρατείᾳ κατέλιπε τὴν ἀρχὴν τῆς Δύσεως εἰς τοὺς δύο ἀνήλικους αὐτοῦ υἱοὺς Γρατιανὸν καὶ Οὐαλεντινιανὸν τὸν Β'.

Ἡ ἀρχὴ τῆς μεταναστεύσεως τῶν λαῶν. Αἱ ἀλλεπάλληλοι εἰσβολαὶ τῶν βαρβάρων ἀπὸ τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων καὶ τῶν Γαλατῶν μέχρι τῶν Πίκτων, Φράγκων, Ἀλαμάνων καὶ Σαξόνων, ἀποκρουσθεῖσαι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, δὲν μετέβαλον τὸν χάρτην τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἀπὸ τοῦ 376 π. Χ. ὅμως, ὅτε ἤρχισεν ἡ μετανάστευσις τῶν λαῶν, ὡς λέγεται, διὰ τῆς εἰσβολῆς τῶν Γότθων εἰς Θράκην, μέχρι τοῦ 568, ὅτε εἰσέβαλον εἰς Ἰταλίαν τελευταῖοι οἱ Λομβαρδοί, εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἐγκαθίστανται νέοι λαοί, καταλαμβάνουσι χώρας αὐτοῦ καὶ ἀναμιγνύονται μετὰ τῶν Ῥωμαίων.

Οἱ Γότθοι, οὗς εἶδομεν εἰσβαλόντας εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἀπετελοῦντο ἐκ δύο ομάδων. Οἱ Οὐησιγότθοι (Δυτικοὶ Γότθοι) κατέκουν πρὸς τὰ ΝΑ τῶν Καρπαθίων ὄρεων, οἱ δὲ Ὀσγγότθοι (Ἀνατολικοὶ Γότθοι) κατέκουν ἀπὸ τοῦ Τανάϊδος καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέχρι τῆς Βαλτικῆς.

Τοὺς Ὀσγγότθους τούτους προσέβαλον, καὶ ἄλλους μὲν καθυπέταξαν, ἄλλους δὲ διεσκόρπισαν, οἱ Οὐνοι, φύλον ταρταρικόν, προερχόμενον ἐκ τῶν στεππῶν τῆς Β' Ἀσίας καὶ διαβὰν τὸν Βόλγαν κατὰ τὸ 374. Οἱ Οὐνοι, δυσειδεῖς τὴν μορφήν καὶ θηριώδεις τὴν ψυχὴν, ἐνέσκηψαν εἰς Εὐρώπην σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, αὐτοὶ μὲν ἔφιπποι, αἱ δὲ οἰκογένειαι αὐτῶν ἐπὶ φορητῶν ἀμαξίων. Ἐρριπτον εὐστόχως ἀπὸ τῶν ἵππων καὶ ἐξεφόβιζον διὰ κραυγῶν τοὺς πολεμίους. Ἀπληστοὶ πρὸς σφαγὴν καὶ ἀρπαγὴν ἐπροξένησαν τοσοῦτον τρόμον, ὥστε ἐνομίζοντο ὡς τέκνα ἐξεληθόντα ἐκ τῆς ἐρήμου καὶ ὡς γεννήματα μαγισσῶν καὶ δαιμόνων.

Ὁ Οὐάλης καὶ οἱ Γότθοι. Οἱ Οὐησιγότθοι μὴ δυνάμενοι ἀντισταθῶσι κατ' αὐτῶν ἐζήτησαν τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ αὐ-

τοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς Οὐάλεντος, ὅπως ἐγκατασταθῶσιν ἐν ταῖς παρὰ τὸν κάτω Δούναβιν χώραις. Οὗτοι εἶχον ἤδη προσέλθει εἰς τὸν Χριστιανισμόν καὶ δὴ ἦσαν ὄπαδοὶ τοῦ αἰρετικοῦ Ἀρείου. Ὁ ἐπίσκοπος μάλιστα αὐτῶν Οὐλφίλας μετέφρασε τὴν Ἁγίαν Γραφὴν εἰς τὴν γοθικὴν γλῶσσαν. Ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ περὶ τὸ ἑκατομμύριον. Ἐξ αἰτίας ὁμως τῶν πιέσεων, τὰς ὁποίας ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν ὑπαλλήλων, ἐπανεστάθησαν καὶ ἐπῆλθον κατὰ τῆς Θράκης. Ὁ Οὐάλης, ὁ ὁποῖος τόσον ἀσυνέτως εἶχε δεχθῆ αὐτοὺς εἰς τὴν χώραν του, ἀντεπεξελθὼν ἐνίκηθη κατὰ κράτος παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ καταφυγὼν ἐντὸς ἀγροτικῆς καλύβης ἐκάθη μετ' αὐτῆς ὑπὸ τῶν διωκόντων Γότθων (378). Οἱ Γότθοι ἐλεηλάτησαν τὴν Θράκην, Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν. Ὁ ἐν τῇ Δύσει βασιλευὼν Γρατιανὸς βλέπων τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῆς Ἀνατολῆς ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα αὐτῆς τὸν γενναῖον στρατηγὸν τῆς Μοισίας Θεοδοσίον, υἱὸν τοῦ ἐν Βρεττανίᾳ ἄλλοτε διαπρέψαντος Ἰσπανοῦ στρατηγοῦ Θεοδοσίου (379).

2. Θεοδοσίος ὁ Μέγας.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Θεοδοσίος ἐστράφη κατὰ τῶν Γότθων. Κατέστησε κέντρον τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ τὴν Θεσσαλονίκην, ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ καὶ δι' ἐπιτυχῶν ἐπιθέσεων καὶ καταλλήλων διπλωματικῶν ἐνεργειῶν κατώρθωσε νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς Γότθους νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια συνάψαντες συνθήκην. Πολλοὶ ἐκ τῶν Γότθων κατετάγησαν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατὸν, ἄλλοι δὲ ἔλαβον οἰκήσεις ἐν Δακίᾳ καὶ Θράκῃ καὶ ἐγένοντο Ῥωμαῖοι πολῖται.

Ἐπειδὴ δ' ἐν τῇ Δύσει ὁ γενναῖος Γρατιανὸς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Οὐαλεντιανὸς εἶχον φονευθῆ διαδοχικῶς ὑπὸ στασιαστῶν, ἐξεστράτευσεν ὁ Θεοδοσίος κατὰ τῶν στασιαστῶν τούτων καὶ νικήσας αὐτοὺς ἤνωσε τὸ κράτος τῆς Δύσεως μετὰ τοῦ ἰδιοῦ του καὶ κατέστη μονάρχης.

Ἄλλ' ὁ Θεοδοσίος δὲν ἐξησφάλισε μόνον τὸ κράτος διὰ τοῦ στιβαροῦ αὐτοῦ βραχίονος, ἀλλ' ἠδραίωσε τελείως τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν. Τὸ 380 ἐβαπτίσθη, ἐξέδωκε δὲ διατάγματα εὐνοοῦντα οὐ μόνον τὸν Χριστιανισμόν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν. Κατεδίωξεν ἀφ' ἐνὸς τοὺς ἐθνικοὺς, ἔκλεισε τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, κατήργησε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἔμενον εἰσέτι, ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, πιστοὶ εἰς τὰ πά-

τρια· ἀπ' ἐτέρου δὲ κατεδίωξε τὸν Ἀρειανισμόν ἀναβιδάσας εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν εὐγλωττον ῥήτορα καὶ πρόμαχον τῆς ὀρθοδοξίας Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν καὶ κατεδίκασε διὰ συγκλήσεως Βασιλ. ἐν Κωνσταντινουπόλει Οἰκουμενικῆς συνόδου τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου. Ὁ Μακεδόνιος ἤρνεϊτο τὴν θεότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἡ δὲ σύνοδος προσέθηκεν εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως τὴν περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γνώμην αὐτῆς, ἀντίθετον οὖσαν πρὸς τὴν ἐκείνου (381). Ὁ Θεοδοσίος ὑπῆρξε διὰ τὸν Χριστιανισμόν ὁ συμπληρώσας τὸ ἔργον τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Ὁ Χριστιανισμὸς κατὰ τὸ τέλος τοῦ Δ' αἰῶνος εἶχε κυριαρχήσει τῆς Οἰκουμένης. Ἡ δὲ ἀρχαία θρησκεία ἐκδιωχθεῖσα ἐκ τῶν πόλεων κατέφυγεν εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς κώμας καὶ ἀπεκλήθη ὡς ἐκ τούτου Paganismus (Pagani=ἀγρόται). Τσαύτην δὲ δύναμιν εἶχεν ἀποκτήσει ἡ Ἐκκλησία, ὥστε ὁ ἔνδοξος αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη ἕνεκα τῆς σφαγῆς, τὴν ὁποίαν εἶχε διενεργήσει ἐν Θεσσαλονίκῃ διὰ τὸν ὑπὸ τῶν Θεσσαλονικέων φόνον τοῦ φρουράρχου αὐτοῦ, νὰ ζητήσῃ γονυκλινῆς συγχώρησιν παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Μεδιολάνων Ἀμβροσίου πρὸ τῆς θύρας τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ ἐκφωνήσῃ ἐν μετανοίᾳ τοὺς στίχους τοῦ ψαλμοῦ· «ἐκολλήθη τῷ ἐδάφει ἡ ψυχὴ μου· ζῆσόν με κατὰ τὸν λόγον σου».

Ὁ Θεοδοσίος διὰ τὰς ἐξόχους στρατιωτικὰς καὶ διοικητικὰς αὐτοῦ ἀρετὰς ἀπεκλήθη Μέγας· ἀπέθανε δὲ ἐξ ἀσθενείας τὸ 395.

3. Διαιρέσις τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἐπίλογος.

Πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὁ Θεοδοσίος διένειμε τὸ κράτος εἰς τοὺς δύο υἱοὺς του Ἀρκάδιον καὶ Ὀνώριον, καὶ εἰς μὲν τὸν πρῶτον ἔδωκε τὴν Ἀνατολήν, ἔχουσαν πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς δὲ τὸν δεύτερον τὴν Δύσιν, ἔχουσαν πρωτεύουσαν τὴν Ῥώμην.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου γενομένη διαιρέσις τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ὑπῆρξε τελικὴ. Τὰ δύο μέρη ἀπεχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων, ἵνα μὴ ἐνωθῶσι πλέον. Καὶ τὸ μὲν Ἀνατολικὸν κράτος μεταβληθὲν εἰς Ἑλληνικὸν ἔζησεν ὑπὲρ τὰ χίλια ἔτη παραγωγὸν ἴδιον ἱστορικὸν βίον. Τὸ δὲ Δυτικὸν κατελύθη ὑπὸ ποικιλῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι ἐγκατασταθέντες ἐν αὐτῷ ἀπετέλεσαν ἴδια κράτη.

Ἡ Ῥώμη, ἡ κληθεῖσα Αἰωνία πόλις, ἔπεσεν ἀδόξως ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Ἑρούλων Ὀδοάκην καταληφθεῖσα ἐπὶ τοῦ

τελευταίου αυτοκράτορος αὐτῆς Ῥωμύλου Αὐγουστούλου (476).

Ἡ Ῥώμη διὰ τῆς κεντρικῆς αὐτῆς θέσεως ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τῇ Μεσογείῳ, διὰ τῆς θαυμασίας πολιτικῆς ὀργανώσεως, διὰ τῆς μεγάλης πολεμικῆς δράσεως, διὰ τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς φιλοπατρίας τῶν τέκνων τῆς, διὰ τοῦ πρακτικοῦ πνεύματος αὐτῶν ἐν διαστήματι ὀκτῶ αἰῶνων συνεπλήρωσε τὸ μέγα ἔργον τῆς κροσμοκρατορίας. Ἐν διαστήματι δὲ τεσσάρων αἰῶνων τὸ ἔργον τοῦτο βαθμηδὸν κατέρρευσε.

Ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς πτώσεως τοῦ κράτους ὑπῆρξεν ἡ ἐκ τῆς δημοκρατίας εἰς αυτοκρατορίαν πολιτικὴ μεταβολή, ἡ μεγάλη ἐπέκτασις αὐτοῦ καὶ αἱ διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ προελθοῦσαι κοινωνικαὶ καὶ ἠθικαὶ μεταβολαί.

Τὸ κράτος ἠδυνάτει νὰ συγχωνεύσῃ τὰ πολυάριθμα ἑτερογενῆ στοιχεῖα αὐτοῦ, ἡ φιλοπατρία καὶ τὸ στρατιωτικὸν πνεῦμα τοῦ λαοῦ ἐξέλιπεν, ὁ ἐκ ξένων ἀπαρτιζόμενος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στρατὸς ἀνεβίβαζεν ἢ κατεβίβαζε τοὺς αυτοκράτορας ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ. Ἐπὶ 49 αυτοκρατόρων 31 ἐφονεύθησαν, μὴ ὑπολογιζομένων τῶν τριάκοντα τυράννων.

Ἄλλ' ἡ Ῥώμη πίπτουσα εἶχεν ἐργασθῆ ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ. Διέδωκε τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ γράμματα εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας. Οὐ μόνον ἐσεβάσθη τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἐπροστάτευσεν καὶ ἐνεκολπώθη, καθ' ὅσον ἦτο δυνατόν, τὸν Ἑλληνισμόν. Μετὰ τοὺς αἱματηροὺς κατακτητικοὺς πολέμους ἐχορήγησεν εὐεργετικὴν εἰρήνην εἰς τοὺς κατακτηθέντας λαούς, οἱ ὅποιοι ἄλλως ἔμελλον ν' ἀλληλοσπαράσσωνται, ὡς οἱ Ἕλληνες, ὀλονέν. Ἀνεκούφισεν τὸν κόσμον διὰ πλήθους ἔργων πρακτικῆς χρήσεως, ὀδῶν, ὑδραγωγείων, θερμῶν, γεφυρῶν, στοῶν. Ἐδημιούργησε τὸ μέγα πνευματικὸν προϊόν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Δικαίου. Καὶ τέλος κατέλιπεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα πλεῖστα ἠθικὰ πρότυπα διὰ τῶν τόσων ὑπερόχων αὐτῆς ἀνδρῶν.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

- 1000 π. Χ. (περίπου). Κτίσις τῆς Κύμης.
800 — (περίπου). Κτίσις τῆς Καρχηδόνας.
753 (κατὰ τὴν παράδοσιν). Κτίσις τῆς Ῥώμης.
708 — Κτίσις τῶν Συρακουσῶν.
659 — Κτίσις τοῦ Τάραντος.
510 Κατάλυσις τῆς βασιλείας ἐν Ῥώμῃ. Δημοκρατία.
508 Ὁ Ταρκύνιος μετὰ τοῦ Πορορήνα κατὰ τῆς Ῥώμης.
494 Ἀποχώρησις πληβείων ἴδρῳσις δημοχίας.
486 Ἀγροτικὸς νόμος Σπορίου Κασσίου.
451 Ἰδρῳσις δεκαρχίας· δωδεκάδελτος.
449 Κατάλυσις δεκαρχίας· Ἄππιος Κλαύδιος.
445 Νόμος Κανουληίου περὶ ἐπιγαμίας.
443 Ἰδρῳσις τιμητείας.
406 Κατανίκησις τῶν Οὐόλσκων.
396 Ἄλωσις Οὐηίων.
390 Ἄλωσις Ῥώμης ὑπὸ Γαλατῶν.
367 Ψήφισις Δικινίων—Σεξτίων νόμων.
343-337 Ἄος Σαμνιτικὸς πόλεμος.
339 Νόμος Ποπλιλίου Φίλωνος.
326-304 Βοσ Σαμνιτικὸς πόλεμος.
323 Θάνατος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.
301 Μάχη ἐν Ἰγῶ τῶν Διαδόχων τοῦ Μ. Ἄλ.
300 Κτίσις Ἀντιοχείας ὑπὸ Σελεύκου.
300 Τελεία ἐξίσωσις πατρικίων καὶ πληβείων.
298-5 Τετραετής ἐν Ἑλλάδι πόλεμος. Παράδοσις Ἀθηναίων.
298 Ὁ Γοσ Σαμνιτικὸς πόλεμος.
295 Ὁ Πύρρος βασιλεὺς τῆς Ἠλείρου.
295 Φόνος τῆς Θεσσαλονίκης.
294 Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.
288 Ὁ Φιλέταιρος ἐν Περγάμῳ.
285 Ὁ Ανσίμαχος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.
285 Θάνατος Πτολεμαίου τοῦ Λάγου.
285-247 Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος ἐν Αἰγύπτῳ.

- 283 π.Χ. Θάνατος Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ.
281 Ἐν Κόρου πεδία μάχη· Θάνατος Ανσιμάχου.
281 Θάνατος Σελεύκου τοῦ Νικατορος.
281-262 Ἀντίοχος ὁ Α΄ βασιλεὺς τῆς Συρίας.
280 Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.
280 Ἰδρυσις τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας.
280 Ἡ ἐν Ἡρακλείᾳ νίκη τοῦ Πύρρου.
279 Ἡ ἐν Ἀσκλῶ νίκη τοῦ Πύρρου.
279 Εἰσβολὴ Γαλατῶν εἰς Μακεδονίαν.
278 Εἰσβολὴ Γαλατῶν εἰς Ἑλλάδα· πανωλεθρία αὐτῶν.
277 Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.
275 Ἐν Βενεβέντῳ ἦτα τοῦ Πύρρου.
272 Ἀλωσις τοῦ Τάραντος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.
272 Θάνατος τοῦ Πύρρου.
266 Χρειαωνίδειος ἐν Ἀθήναις πόλεμος.
— 264-241 Ἄος Καρχηδονικὸς πόλεμος.
264 Κτίσις Νικομηδείας.
260 Πρώτη ναυτικὴ νίκη τῶν Ῥωμ. παρὰ τὰς Μυλάς.
256 Ἰδρυσις τοῦ βασιλείου τῆς Βακτριανῆς.
255 ἦτα τοῦ Ῥηγούλου ὑπὸ τοῦ Ξανθίππου.
250 Ἰδρυσις τοῦ Παρθικοῦ κράτους.
247-221 Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης ἐν Αἰγύπτῳ.
241 Θάνατος Ἀγιδος ἐν Σπάρτῃ.
240-197 Ἄτταλος ὁ Α΄ ἐν Περγάμῳ.
240 (περίπου) Ἀνδρόνικος ὁ πρῶτος Ῥωμαῖος ποιητής.
236 Κατάληψις Σαρδοῦς καὶ Κύρρου ὑπὸ τῶν Ῥωμ.
230 Νίκη Ἀτιάλου Α΄ κατὰ τῶν Γαλατῶν.
229 Ἰλνυρικὸς πόλεμος.
227-222 Κλεομενικὸς πόλεμος ἐν Ἑλλάδι.
224-187 Ἀντίοχος ὁ Μέγας, βασιλεὺς τῆς Συρίας.
222 Ἡ ἐν Σελλασίᾳ ἦτα τοῦ Κλεομένου.
222 Κατάληψις τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας ὑπὸ τῶν Ῥωμ.
221-205 Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ ἐν Αἰγύπτῳ
220 Θάνατος Κλεομένου.
220-217 Συμμαχικὸς πόλεμος ἐν Ἑλλάδι.
219 Ἀλωσις Ζακάνθης ὑπὸ Ἀντίβου.
— 218-202 Βος Καρχηδονικὸς πόλεμος.
216 Ἡ ἐν Κάνναις πανωλεθρία τῶν Ῥωμαίων.
213 Θάνατος τοῦ Ἀράτου.
212 Ἀλωσις Συρακουσῶν· θάνατος Ἀρχιμήδους.

- 211-204 π. Χ. Πρῶτος Μακεδονικὸς πόλεμος.
210 Συμμαχία Ἀιτάλου πρὸς τοὺς Ῥωμαίους.
207 Ἦτα καὶ θάνατος τοῦ Ἀδσοῦβα.
205-181 Πτολεμαῖος ὁ ἐπιφανὴς ἐν Αἰγύπτῳ.
202 Ἡ ἐν Ζάμα μεγάλη νίκη τῶν Ῥωμαίων.
200-197 Βος Μακεδονικὸς πόλεμος.
198 Νίκη Ἀντιόχου Γ' παρὰ τὸ Πάνειον κατὰ τῶν Αἰγυπτίων.
197 Ἦτα Φιλίππου τῆς Μακεδον. ἐν Κυνὸς Κεφαλαῖς.
197-133 Ἰβηρικὸι πόλεμοι.
196 Ἀνακήρυξις τῶν Ἑλλήνων αὐτονόμων.
192 Ὁ Φιλοποίμην καταλαμβάνει τὴν Σπάρτην.
187 Ἦτα Ἀντιόχου Γ' ἐν Μαγνησίᾳ,
183 Θάνατος Φιλοποίμενος.
183 Θάνατος Ἀντίβου.
171-168 Γος Μακεδονικὸς πόλεμος.
168 Ἡ ἐν Πύδνᾳ ἦτα τοῦ Περσέως.
150 Ἐπιστροφή τῶν ἐξορίστων Ἀχαιῶν.
149-146 Ἦτα τοῦ Ψευδοφιλίππου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.
— 149-146 Γος Καρχηδονικὸς πόλεμος.
146 Ἄλωσις τῆς Καρχηδόνος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.
146 Ἄλωσις τῆς Κορίνθου » » »
139 Δολοφονία Οὐϊριάθου » » »
133 Ἄλωσις Νουμαντίας » » »
133 Κληροδοτήσεις τοῦ Περγάμου εἰς τοὺς Ῥωμαίους.
132 Θάνατος Τιβερίου Γράκχου.
128 Θάνατος Σκιπίωνος Αἰμυλιανοῦ.
124 Κτίσις τῶν Σεξιτίων Ὑδάτων ἐν Γαλατίᾳ.
121 Θάνατος Γαίου Γράκχου.
118 Κτίσις τῆς Ναβῳϊος.
111-105 Ἰουγουρδικὸς πόλεμος.
102-101 Καταστροφή τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων.
91-88 Συμμαχικὸς πόλεμος ἐν Ἰταλίᾳ.
88-82 Δος μέγας ἐμφύλιος πόλεμος τῶν Ῥωμαίων.
86 Ἄλωσις Ἀθηνῶν· καταστροφή Πειραιῶς ὑπὸ Σύλλα.
86 Ἡ ἐν Χαίρωνείᾳ νίκη τοῦ Σύλλα.
85 Ἡ ἐν Ὀρχομενῷ νίκη τοῦ Σύλλα.
84 Εἰρήνη καὶ τέλος τοῦ Δου Μιθριδατικοῦ πολέμου.
82 Δικτατορία τοῦ Σύλλα· Προγραφαί.
78 Θάνατος τοῦ Σύλλα.
78-67 Πειρατικὸς πόλεμος.

- 74-64 π.Χ. Δεύτερος Μιθριδατικός πόλεμος.
73-71 Δουλικός πόλεμος. Σπάρτακος.
72 Θάνατος Σερωτηρίου ἐν Ἰσπανίᾳ.
64-63 Ὁργάνωσις τῶν Ἀσιατικῶν ἐπαρχιῶν ὑπὸ Πομπηίου.
64 Θάνατος Μιθριδάτου.
62 Θάνατος τοῦ συνωμότηου Κατιλίνα.
60 Πρώτη τριαρχία.
58-51 Κατάκτησις τῆς Γαλατίας ὑπὸ τοῦ Καίσαρος.
53 Θάνατος Κράσσου ἐν Ἀσίᾳ.
49-48 Βοσ μέγας ἐμφύλιος πόλεμος.
48 Ἴητα τοῦ Πομπηίου ἐν Φαρσάλῳ. Θάνατος αὐτοῦ.
48-47 Ἀλεξανδρεωτικός πόλεμος.
47 Πόλεμος Καίσαρος κατὰ τοῦ Φαρνάκου.
46 Ἡ ἐν Θάψφ τῆς Ἀφρικῆς ἦτα τῶν Πομπηϊανῶν.
45 Ἡ ἐν Μούνδη τῆς Ἰσπανίας ἦτα τῶν Πομπηϊανῶν.
44 Κτίσις Καρχηδόνας καὶ Κορίνθου.
— 44 Δολοφονία Καίσαρος.
43 Δευτέρα τριανδρία.
42 Ἡ ἐν Φιλίπποις μάχη.
31 Γοσ μέγας ἐμφύλιος πόλεμος· ἢ ἐν Ἀκίφ ναυμαχία.
— 30 Ἡ Αἴγυπτος ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία.
30 Ἡ κυρίως Ἑλλάς ἐπαρχία Ἀχαΐα.
29 Ἡ Μοισία ἐπαρχία ῥωμαϊκὴ.
27 Ὁ Ὀκταβιανὸς λαμβάνει τὸν τίτλον τοῦ Ἀυγούστου.
15 Ἡ Ῥαιτία, τὸ Νωρικὸν καὶ εἶτα ἡ Παννονία ἐπαρχίαι ῥωμαϊκαί.
9 μ. Χ. Καταστροφή τοῦ Οὐάρου ὑπὸ τῶν Γερμανῶν.
14 Θάνατος Ὀκταβιανοῦ Ἀυγούστου.
14 Ὁ Τιβέριος αὐτοκράτωρ.
33 Σταύρωσις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ.
37 Ὁ Καλλιγόλας αὐτοκράτωρ.
41 Ὁ Κλαύδιος αὐτοκράτωρ.
54 Ὁ Νέρων αὐτοκράτωρ.
64 Πρῶτος διώγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν.
67 Ὁ Νέρων ἐν Ἑλλάδι.
67 Θάνατος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐν Ῥώμῃ.
68 Ὁ Γάλβας αὐτοκράτωρ.
69 Ὁ Ὀθων αὐτοκράτωρ.
69 Ὁ Οὐδέλλιος αὐτοκράτωρ.
69 Ὁ Οὐεσπασιανὸς αὐτοκράτωρ.

- 70 μ.Χ. Ἄλωσις τῆς Ἱερουσαλήμ.
79 Ὁ Τίτος αὐτοκράτωρ.
81 Ὁ Δομμιανὸς αὐτοκράτωρ.
85 Ὁ Ἀγρικόλας ὑποτάσσει τὴν Βρετανίαν.
96 Ὁ Νερούας αὐτοκράτωρ.
98 Ὁ Τραϊανὸς αὐτοκράτωρ.
106 Ἡ Δακία ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία.
107 Ἡ Ἀραβία ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία.
117 Ὁ Ἀδριανὸς αὐτοκράτωρ.
135 Ἐπανάστασις καὶ καταστροφή τῶν Ἰουδαίων.
138 Ὁ Ἀντωνῖνος αὐτοκράτωρ.
161 Ὁ Μᾶρκος Ἀυρήλιος αὐτοκράτωρ.
180 Ὁ Κόμμοδος αὐτοκράτωρ.
192 Ὁ Περίναξ καὶ ὁ Δίδιος Ἰουλιανὸς αὐτοκράτωρ.
192 Ὁ Σεπτίμιος Σεβῆρος αὐτοκράτωρ.
197 Ἄλωσις Βυζαντίου.
211 Ὁ Καρακάλλας αὐτοκράτωρ.
212 Παροχὴ δικαιώματος Ῥωμαίου πολίτου εἰς τοὺς κατοικοῦντας τῶν ἐπαρχιῶν.
215 Σφαγὴ τῶν Ἀλεξανδρέων.
217 Ὁ Μακρῖνος αὐτοκράτωρ.
218 Ὁ Ἐλεγάβαλος αὐτοκράτωρ.
222 Ὁ Ἀλέξανδρος Σεβῆρος αὐτοκράτωρ.
226 Ἰδρυσις νεοπερσικοῦ κράτους.
235 Μαξιμῖνος ὁ Θρᾷξ αὐτοκράτωρ.
238 Οἱ Γορδιανοὶ Α' καὶ Β' αὐτοκράτορες.
238 Ὁ Πουπιανὸς καὶ ὁ Βαλβῖνος αὐτοκράτορες.
238 Ὁ Γορδιανὸς ὁ Γ' αὐτοκράτωρ.
244 Φίλιππος ὁ Ἄραψ αὐτοκράτωρ.
249 Ὁ Δέκιος αὐτοκράτωρ.
250 Γενικὸς διωγμὸς τῶν Χριστιανῶν.
251 Ὁ Γάλλος αὐτοκράτωρ.
253 Ὁ Αἰμιλιανὸς αὐτοκράτωρ.
253 Ὁ Οὐαλεριανὸς μετὰ τοῦ Γαλληνοῦ αὐτοκράτορες.
260 Ὁ Γαλληνὸς μόνος αὐτοκράτωρ.
260 κ. ἐξ. Ἡ ἐποχὴ τῶν 30 τυράνων.
267 Μεγάλῃ γοιθικῇ ἐπιδρομῇ. Δέξιππος.
268 Κλαύδιος Β' ὁ Γοιθικὸς αὐτοκράτωρ.
270 Ὁ Αὐρηλιανὸς αὐτοκράτωρ.
275 Κατάλωσις τοῦ βασιλείου τῆς Παλμύρας.

- 275 μ.Χ. Ὁ Τάκιτος αὐτοκράτωρ.
276 Ὁ Πρόβος αὐτοκράτωρ.
282 Ὁ Κάρως αὐτοκράτωρ.
284 Ὁ Διοκλητιανὸς αὐτοκράτωρ.
303-311 Ἡ ἐποχὴ τῶν μαρτύρων. Ὁ μέγιστος διωγμὸς τῶν Χριστιανῶν.
305 Ὁ Γαλέριος μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου αὔγουστοι.
306 Ὁ Κωνσταντῖνος Αὔγουστος.
312 Νίκη τοῦ Κωνσταντίνου κατὰ τοῦ Μαξεντίου.
313 Τὸ διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν.
323 Νίκη τοῦ Κωνσταντίνου κατὰ τοῦ Λικινίου.
325 Ἡ ἐν Νικαίᾳ Α' Οἰκουμενικὴ σύνοδος.
330 Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
337 Θάνατος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου.
353 Ὁ Κωνσταντῖος μονοκράτωρ.
361 Ὁ Ἰουλιανὸς αὐτοκράτωρ.
363 Ὁ Ἰοβιανὸς αὐτοκράτωρ.
364 Ὁ Οὐαλεντιανὸς καὶ ὁ Οὐάλης αὐτοκράτορες.
375 Γρατιανὸς καὶ Οὐαλεντινιανὸς Β' αὐτοκρ. ἐν τῇ Δύσει.
375 Ἀρχὴ μεταναστεύσεως τῶν ἐθνῶν. Οὐησιγόθιοι.
378 Μάχη Ἀδριανουπόλεως· θάνατος τοῦ Οὐάλεντος.
379 Θεοδοσίος ὁ Μέγας αὐτοκράτωρ.
381 Ἡ ἐν Κων)πόλει Β' οἰκουμενικὴ σύνοδος.
395 Θάνατος τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου καὶ διαίρεσις τοῦ ὠμαῖκοῦ κράτους εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικόν.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

	Σελ.		Σελ.
Ἄγαθοκλῆς, υἱὸς Λυσιμάχου	11	Ἄνδρικός ἢ ψευδοφιλιππος βασιλεὺς Μακεδονίας....	63
Ἄγαθοκλῆς, τύραννος Συρακουσῶν	54	Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας, βασιλεὺς Μακεδονίας.....	7
Ἄγις Δ', βασιλεὺς Σπάρτης	26	Ἀλέξανδρ. υἱὸς Κασσάνδρου	10
Ἄγιαιτις, σύζυγος Ἄγιδος.	27	Ἀλέξανδρος, ὁ τελευταῖος Ἀντιγονίδης.....	62
Ἀγησιστράτα, μήτηρ Ἄγιδος	27	Ἀπολλών. ὁ Ῥόδιος, ποιητῆς	22
Ἀγρίππας, συναγωνιστὴς Αὐγούστου	99	Ἀππιανός, ἱστορικός.....	121
Ἀγρικίας, στρατ. Ῥωμαῖος	111	Ἄρατος, στρατηγὸς Ἀχαιῶν	26
Ἀγριππῖνα, σύζυγος τοῦ Κλαυδίου	107	Ἀρσινόη, σύζυγος Λυσιμάχου	9
Ἄδσοῦβας, στρατηγὸς ἀδελφὸς Ἀννίβου	56	Ἀρσάκης, βασιλεὺς Πάρθων	20
Ἄδσοῦβας, στρατηγὸς κατὰ τὴν πτῶσιν τῆς Καρχηδ.	59	Ἀρίσταρχος ὁ Σαμόθραξ, γραμματικὸς.....	22
Αἰμιλιανός, αὐτοκράτωρ...	126	Ἀρχιμήδης, μηχανικός....	22
Αἰνείας, γενάρχης Λατίνων.	57	Ἀρχιδάμεια, μάμη Ἄγιδος	27
Αἰσχίνης, ῥήτωρ	21	Ἀριστίων, στρατ. Μιθριδάτου	78
Ἄθανάσιος ὁ Μέγας, πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας.....	135	Ἀρχέλαος, στρατ. »	78
Ἄμβρόσιος ἐπίσκοπος Μεδιολάνου.....	147	Ἀριόβιστος, βασιλ. Σουήβων	90
Ἄμιλλας Βάρκας, στρατηγὸς Καρχηδονίων.....	55	Ἀρμίνιος βασιλ. Χερούσκων	103
Ἄνων, στρατηγὸς Καρχηδ.	54	Ἀρριανός, ἱστορικός.....	120
Ἄννιβας, στρατηγ. Καρχηδ.	56	Ἀρριανός, ἱστορικός.....	121
Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς, βασιλεὺς Μακεδονίας.....	10	Ἀρριανός, ἱστορικός.....	121
Ἀντίγονος Δώσων, βασιλεὺς Μακεδονίας.....	20	Ἀρταξέρξης Α', ἰδρυτ. Νεοπερσικοῦ κράτους.....	125
Ἀντίπατρος υἱὸς Κασσάνδρου	9	Ἄρειος, αἰρετικὸς ἱερεὺς..	139
Ἀντίοχος ὁ Α', βασ. Συρίας	17	Ἀρκάδιος, υἱὸς Θεοδοσίου Μεγάλου	147
Ἀντίοχος Γ' ὁ Μέγας »	64	Ἄρταλος Α', βασιλεὺς Περγᾶμου	18
Ἀντίοχος Δ' Ἐπιφανής. »	65	Ἄρταλος Γ', βασιλεὺς Περγᾶμου	65
Ἀντίοχος ὁ Ἀσκαλωνίτης διδάσκ. Κικέρωνος.....	87	Ἄρτικός (Ἰούλιος) πλοῦσιος Ἀθηναῖος.....	121
Ἀντώνιος, τριάρχος.....	97	Ἄρτικός (Ἡρώδης) πλοῦσιος Ἀθηναῖος.....	121
Ἀντωνῖνος Εὐσεβής, αὐτοκρ.	115	Ἀσκήλιος (Μάρκος), αὐτοκρ.	115
Ἄδριανός, αὐτοκράτωρ ...	114	Ἀσκλητιανός, αὐτοκράτωρ..	129
Ἀνδρόνικος (Δίβιος) ποιητῆς	70	Ἀχιλλᾶς, στρατηγ. Αἰγυπτίων	92
		Ἀύγουστος (Ὀκταβιανός)..	101
		Βαλβίνος Αὐτοκράτωρ.....	126

Σελ.		Σελ.
	Βασσιανός ἢ Καρκαλάλλας αὐτοκράτωρ	123
	Βασίλειος ὁ Μέγας, πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας	144
	Βερκιγγετόριξ, ἀρχηγὸς Γαλατῶν	90
	Βούρρος, πολιτικὸς ἐπὶ Νέρωνος	108
	Βρέννος, ἀρχηγὸς Γαλατῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος	13
	Βρέννος ἀρχηγὸς Γαλατῶν κατὰ τῆς Ρώμης	49
	Βροῦτος (Ἰούνιος) πρῶτος ὕπατος	39
	Βροῦτος (Μάρκος Ἰούνιος) δολοφόνος Καίσαρος	95
	Βλόσιος, φιλόσοφος	73
	Βρεττανικὸς, πρίγκιψ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Αὐγούστου	106
	Γάλβας, πραιτὼρ ἐν Ἰσπανίᾳ	60
	Γάλβας, αὐτοκράτωρ	119
	Γάλλος »	126
	Γαλληγὸς »	126
	Γαλέριος »	132
	Γαληνός, ἰατρός	121
	Γάϊος, νομομαθὴς	134
	Γρατιανός, αὐτοκράτωρ	144
	Γέτας, υἱὸς Σεπτ. Σιβήρου	123
	Γερμανικὸς, υἱὸς Δρούσου	106
	Γλαβριαν, ὕπατος	64
	Γορδιανὸς Α' αὐτοκράτωρ	126
	Γορδιανὸς Β' »	126
	Γορδιανὸς Γ' »	126
	Γράκχος (Σεμπρόνιος) ταμίας	73
	Γράκχος (Τιβέριος) δήμαρχος	73
	Γράκχος (Γάϊος) δήμαρχος	74
	Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας	147
	Δεντᾶτος (Κούριος) ὕπατος	50
	Δέκιος, αὐτοκράτωρ	126
	Δέξιππος, ἱστορικός	129
	Δημήτριος Πολιορκητὴς	9
	Δημήτριος Φαληρεὺς	21
	Δημήτριος Φάριος	28
	Δίαιος στρατηγὸς Ἀχαιῶν	66
	Διόδοτος, βασιλ. Βακτριανῆς	20
	Διοφάνης, φιλόσοφος	73
	Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς, ἱστορικός	120
	Διόδωρος Σικελιώτης, ἱστορ. Δίων (Κάσιος), ἱστορικός	121
	Δίων ὁ Χρυσόστομος, ῥήτωρ	121
	Διοκλητιανός, αὐτοκράτωρ	131
	Δομιτιανός, »	111
	Δουίλιος, ναύαρχος	55
	Δρούσος (Δίβιος), δήμαρχος	74
	Δρούσος, θετὸς υἱὸς Αὐγούστου	106
	Διογένης, φιλόσοφος	70
	Ἐβδομήκοντα, μεταφρασταὶ	22
	Ἐπίκουρος, φιλόσοφος	21
	Ἐπικτητός, φιλόσοφος	117
	Ἐννιος, ποιητὴς	70
	Ἐρατοσθένης, φιλόλογος	22
	Ἐλεγάβαλος, αὐτοκράτωρ	124
	Ἐλένη, ἡ Ἁγία	142
	Εὐκλείδης, μαθηματικός	22
	Εὐάνδρος ὁ Ἀρχαῖς	35
	Εὐμένης, σατράπης	25
	Ζήνων ὁ Κιτιεὺς, φιλόσοφος	21
	Ζηνοβία, βασίλισσα Παλμύρας	130
	Ἡρώδης ὁ Μέγας, βασιλεὺς Ἰουδαίων	111
	Θεσσαλονίκη, σύζυγος Κασσιάνδρου	7
	Θεοδόσιος, Ἰσπανὸς στρατηγός	230
	Θεοδόσιος ὁ Μέγας, αὐτοκράτωρ	147
	Θεόκριτος, ποιητὴς	22
	Θεόφραστος, φιλόσοφος	21
	Ἰησοῦς Χριστὸς	112
	Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος, ἐπίσκοπος	112
	Ἰγνάτιος, ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας	135
	Ἰέρων Β', τύραννος Συρακουσῶν	54
	Ἰόβας βασιλεὺς Μαυριτανίας	92
	Ἰουγούρθιας, βασιλόπαις ἐκ Νομαδικῆς	75
	Ἰοβιανός, αὐτοκράτωρ	144
	Ἰουβενάλιος, ποιητὴς	117

Σελ.		Σελ.
106	Ἰουλία, θυγάτηρ Αὐγούστου	
134	Ἰουλιανός (Σάλβιος) νομοδιδάσκαλος	44
122	Ἰουλιανός (Δίδιος), αὐτοκράτωρ	73
143	Ἰουλιανός ὁ Παραβάτης αὐτοκράτωρ	108
22	Ἰππαρχος, ἀστρονόμος	116
135	Ἰουστίνος, ἀπολογητής	117
114	Ἰωάννης ὁ Θεολόγος	
120	Ἰώσηπος, ἱστορικός	39
107	Καλιγόλας, αὐτοκράτωρ	135
8	Κάσσανδρος, βασιλεὺς Μακεδονίας	22
22	Καλλιμαχος Κυρηναῖος, ποιητῆς	28
49	Κάμιλλος, στρατηγός	66
44	Κανουλήτιος, δήμαρχος	83
66	Καλλικράτης, προδότης Ἀχαιῶς	138
59	Κάτων ὁ τιμητῆς ὁ πρεσβύτερος	138
92	Κάτων ὁ νεώτερος	143
70	Καρνεάδης, φιλόσοφος	143
88	Καῖσαρ (Ἰούλιος)	132
95	Κάσσιος, δολοφόνος Καῖσαρος	138
86	Κατιλίνας συνωμότης	142
127	Κάλλιστος, στρατηγός	143
129	Κᾶρος, αὐτοκράτωρ	134
134	Καπίτων, νομομαθῆς	134
48	Κιγιννάτος, δικτάτωρ	135
105	Κάτουλλος, ποιητῆς	84
80	Κίννας, ἕπατος	70
87	Κικέρων, ῥήτωρ	65
98	Κικέρων, υἱὸς τοῦ ῥήτορος	97
51	Κινέας, πρωθυπουργὸς Πύργου	105
44	Κλαύδιος (Ἄππιος) δέκαρχος	106
51	Κλαύδιος (Ἄππιος) συγκλητικὸς	143
107	Κλαύδιος αὐτοκράτωρ	137
92	Κλεοπάτρα, βασίλισσα Αἰγύπτου	39
26	Κλεομένης Γ' βασιλ. Σπάρτης	85
39	Κολλατίνος, πρῶτος ἕπατος	105
	Κοριολανός, εὐπατρίδης Ρώμης	
	Κορηλία, μήτηρ τοῦ Γράκχου	
	Κορβύλων στρατηγός	
	Κόμμοδος, αὐτοκράτωρ	
	Κοῦντιλιανός, ῥητοροδιδάσκαλος	
	Κόκλης (Ὁράτιος) φιλόπατρις ῥωμαῖος	
	Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας	
	Κράτης Μαλλώτας, γραμματικὸς	
	Κρατησίλεια, μήτηρ Κλεομένουσ Γ'	
	Κριτόλαος, στρατηγὸς Ἀχαιῶν	
	Κράσσοσ, τρίαρχος	
	Κρίσπος, υἱὸς Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου	
	Κωνσταντίνος ὁ Μέγας, αὐτοκράτωρ	
	Κωνσταντίνος ὁ Β' υἱὸς του	
	Κωνσταντίος ὁ Χλωρός, αὐγουστος	
	Κωνσταντία, θυγάτηρ αὐτοῦ	
	Κωνσταντίος, υἱὸς Μ. Κωνσταντίνου	
	Κώνστας, υἱὸς Μ. Κωνσταντίνου	
	Λαβέων, νομομαθῆς	
	Λακτάντιος, ῥήτωρ χριστιανός	
	Λασθένης Κρήσ ἐπαναστάτης	
	Λαίλιος, φιλέλλην ῥωμαῖος	
	Λαίνας (Ποπίλιος), ἀπεσταλμένος τῆσ συγκλήτου	
	Λέπιδος, τρίαρχος	
	Λίβιος (Τίτος) ἱστορικός	
	Λιβία, σύζυγος Αὐγούστου	
	Λιβάνιος, σοφιστῆς	
	Λικίνιος, αὐγουστος	
	Λουκρητία, σύζυγος Κολλατίνου	
	Λούκουλλος, ἕπατος	
	Λουκρητίος, ποιητῆς	

Σελ.		Σελ.
	Λουκανός, ποιητής	117
	Λογγίνος (Κάσιος)	120
	Λυκίσκος ὁ Αἰτωλὸς	63
	Λυκόρτας, στρατηγὸς Ἀχαιῶν	66
	Λυσίμαχος, βασιλεὺς Θάρκης	8
	Μάρκιος (Ἄγγος), βασιλεὺς Ῥώμης	38
	Μαχανίδας, τύραννος Σπάρτης	29
	Μάνλιος ὁ Καπιτωλῖνος	49
	Μάρκελλος στρατηγὸς	57
	Μάριος, στρατηγὸς	75
	Μάριος ὁ νεώτερος, υἱὸς τοῦ Μαικήνας, πλούσιος φιλόμουσος	102
	Μαρτιάλιος, ποιητής	117
	Μακρίνος, αυτοκράτωρ	124
	Μαξιμῖνος ὁ Θραξ αὐτοκράτωρ	126
	Μαξιμιανὸς αὐγουστος	131
	Μαξέντιος, υἱὸς τοῦ αὐγουστος	137
	Μαξιμῖνος αὐγουστος	157
	Μασσινίσσας, βασιλεὺς Νομαδικῆς	75
	Μαμαία, μήτηρ Ἀλεξ. Σεβήρου	125
	Μένανδρος, κωμικὸς	21
	Μενήγιος Ἀγρίππας, πατριάρχης	43
	Μέτελλος ὁ Μακεδονικὸς	63
	Μέτελλος ὁ Κρητικὸς	84
	Μεσσαλίνα, σύζυγος Κλαυδίου	107
	Μόμμιος ἕπατος	66
	Μόλων, διδάσκαλος Καίσαρος	88
	Μῦς (Δέκιος), ἕπατος	50
	Μιθριδάτης ὁ Κτίστης	19
	Μιθριδάτης ὁ Εὐπάτωρ	77
	Νάβις, τύραννος Σπάρτης	29
	Νερούας, αυτοκράτωρ	114
	Νίγρος, στρατηγὸς ῥωμαῖος	123
	Νικομήδης Α΄, βασιλ. Βιθυνίας	49
	Νουμάς Πομπήλιος, βασιλεὺς Ῥώμης	38
	Νέρων, αυτοκράτωρ	108
	Ξάνθιππος Λακεδαιμόνιος	
	στρατηγός	55
	Ἐδέναθος, βασιλεὺς τῆς Παλμύρας	127
	Ἐκταβιανὸς Αὐγουστος	101
	Ἐκταβία, ἀδελφὴ αὐτοῦ	99
	Ἐκτάβιος, δήμαρχος	73
	Ἐβιδίος, ποιητής	105
	Ἐθων, αυτοκράτωρ	110
	Ἐνώριος, υἱὸς Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου	147
	Ἐπίμιος, ἕπατος	74
	Ἐράτιος, ποιητής	105
	Ἐυάλης, αυτοκράτωρ	145
	Ἐυαλεριανὸς, αυτοκράτωρ	126
	Ἐυαλεντινιανὸς Α΄ αυτοκράτ.	144
	Ἐυαλεντινιανὸς Β΄	144
	Ἐυάρως, ἕπαρχος	103
	Ἐυάρρων, ἕπατος	56
	Ἐυεργίλιος, ποιητής	105
	Ἐυεσπασιανὸς, αυτοκράτωρ	110
	Ἐυίριάθης, Λυσιτανὸς ἥρωος	60
	Ἐυλιπανὸς, νομομαθῆς	134
	Ἐυλιφίλας, ἐπίσκοπ. Γότθων	146
	Ἐκταβία σύζυγος Νέρωνος	108
	Ἐπαῦλος ὁ Ἀπόστολος	113
	Ἐπαῦλος (Ἰούλιος) νομομαθ.	134
	Ἐπαῦλος (Αἰμίλιος) ἕπατος	57
	Ἐπαῦλος (Δ. Αἰμίλιος) ἕπατος	63
	Ἐπαυριανὸς, νομομαθῆς	134
	Ἐπασανίας, περιηγητής	120
	Ἐπαναίτιος, Ῥόδιος φιλόσοφος	70
	Ἐπερσιος, ποιητής	117
	Ἐπερτίναξ, αυτοκράτωρ	122
	Ἐπερσὺς, βασιλεὺς Μακεδον.	62
	Ἐπίκτωρ (Φάβιος), ἱστορικὸς	71
	Ἐπίνιος ὁ νεώτερος, ῥήτωρ	117
	Ἐπίνιος πρεσβύτερος, συγγραφεὺς	117
	Ἐπλούταρχος, ἱστορικὸς	121
	Ἐπυλλίων (Ἀσίνιος), προστάτης τῶν γραμμάτων	105
	Ἐπαιῦτος, κωμικὸς	71
	Ἐπλωτίνος, φιλόσοφος	127
	Ἐπολύβιος, ἱστορικὸς	23
	Ἐπορρήνας, βασιλεὺς Ἐτροῦσχος	39

Σελ.		Σελ.
	Πομπώνιος, τραπεζίτης Ρώ- μαῖος	87
	Πομπήϊος ὁ Μέγας (Γναῖος) τρίαρχος	82
	Πομπήϊος (Σέξτος) υἱὸς του	93
	Ποππαία, σύζυγος Νέρωνος	108
	Πουπιανός, αὐτοκράτωρ	126
	Προπερτίος, ποιητὴς	105
	Πρόϊκος, ἀμύντωρ Βυζαντίου	123
	Πρόβος, αὐτοκράτωρ	129
	Προυσίας, βασιλεὺς Βιθυνίας	65
	Πτολεμαῖος ὁ Λάγου Α', βασιλεὺς Αἰγύπτου	12
	Πτολεμαῖος ὁ Β' φιλάδελφος Αἰγύπτου	16
	Πτολεμαῖος Γ' Εὐεργέτης Αἰγύπτου	16
	Πτολεμαῖος Δ' Φιλοπάτωρ Αἰγύπτου	16
	Πτολεμαῖος Ε' ὁ Ἐπιφανὴς βασιλεὺς Αἰγύπτου	16
	Πτολεμαῖος ὁ Κεραννός, βα- σιλεὺς Μακεδον.	12
	Πτολεμαῖος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, γεωγράφος	121
	Πύρρος, βασιλεὺς Ἠπείρου	103
	Ῥωμύλος, κτίστης Ῥώ- μης	37
	Ῥώμος ἢ Ῥέμος, ἀδελφός του	37
	Ῥέα Σιλβία, μήτηρ των	37
	Ῥηγίλλη, σύζυγος Ἡράδου Ἀττικῆς	122
	Ῥήγουλος, ἕπατος	55
	Σαλλουστίος, ἱστορικός	105
	Σακκῆς (Ἀμμώνιος), φιλό- σοφος	143
	Σαπώρης, βασιλεὺς Περσῶν	127
	Σαπώρης ὁ Μέγας, βασιλεὺς Περσῶν	144
	Σασσάν, πατὴρ Ἀρταξέρξου Α'	125
	Σέλενος, βασιλεὺς Συρίας	9
	Σέρβιος Τύλλιος, βασιλεὺς Ῥώμης	38
	Σερτώριος, δημοκρατικὸς Ῥωμαῖος	82
	Σερβίλιος ὁ Ἰσαυρικὸς, ἀν- θύπατος	84
	Σενέκας, φιλόσοφος	117
	Στέφανος ὁ πρωτομάρτυς	112
	Σεβήρος (Σεπτίμιος) αὐτο- κράτωρ	122
	Σεβήρος (Ἀλέξανδρος) αὐ- τοκράτωρ	125
	Σέξτιος (Δεύκιος) πρῶτος πληβεῖος ἕπατος	45
	Σίλιος Ἰταλικὸς, ποιητὴς	117
	Σκαίδας (Μούμιος) φιλόπα- τρης Ρωμαῖος	39
	Σπόριος Κάσιος, δήμαρχος Στρατονίκη, σύζυγος Σελεύ- κου	9
	Στόλων (Δικίνιος) δήμαρ- χος	45
	Σουητώνιος, ἱστορικός	117
	Στάτιος, ποιητὴς	117
	Στράβων, γεωγράφος	120
	Σκιπίων Γναῖος ἕπατος	58
	Σκιπίων Κορνήλιος ἕπατος Σκιπίων (Πόπλιος Κορνή- λιος) Ἀφρικανὸς πρεσβύ- τερος	58
	Σκιπίων Αἰμιλιανὸς Ἀφρι- κανὸς νεώτερος	60
	Σκιπίων (Δεύκιος) Ἀσιατι- κός	64
	Σπάρτακος ἀρχηγὸς τῶν δούλων	83
	Σύλλας ὁ δικτάτωρ	77
	Σωσιγένης, ἀστρονόμος	94
	Σωσθένης, στρατηγὸς Μα- κεδῶν	13
	Τάκιτος, ἱστορικός	117
	Τάκιτος, αὐτοκράτωρ	129
	Ταρκύνιος ὁ Πρεσβύτερος βασιλεὺς Ῥώμ.	38
	Ταρκύνιος ὁ Ὑπερήφανος, βασιλεὺς Ῥώμης	39
	Τερέντιος, ποιητὴς	71
	Τερεντίλιος Ἄρσας, δήμαρ- χος	44
	Τεύτα, βασίλισσα Ἰλλυριῶν	55
	Τερτυλλιανὸς, πατὴρ ἐκκλησ.	135

	Σελ.		Σελ.
Τιβέριος, αυτοκράτωρ.....	106	γάμου	18
Τίβουλλος, ποιητής.....	105	Φιλήμων, κωμικός.....	21
Τιγράνης, βασιλεύς Ἀρμενίας	85	Φίλιππος Ε΄, βασιλεύς Μακεδονίας	28
Τίτος, αυτοκράτωρ.....	111	Φίλιππος ὁ Ἄραψ, αυτοκράτωρ.....	126
Τραϊανός, αυτοκράτωρ.....	114	Φιλοποίμην, στρατηγὸς Ἀχαιῶν	29
Τύλλος Ὀστίλιος, βασιλεύς Ῥώμης.....	38	Φίλων ὁ Ἰουδαῖος, φιλόσοφος	90
Φάβιος, ἕπατος.....	57	Φίλων (Ποπλίλιος), δήμαρχος	45
Φαβρίκιος, ἕπατος.....	52	Φλαμίνιος, ἕπατος.....	30
Φαρνάκης Α΄, βασιλεύς Πόντου	49	Φλάκκος (Οὐαλέριος), ποιητής	117
Φαρνάκης, υἱὸς Εὐπάτορος ..	92	Χάρης, γλύπτης	23
Φαῦστα, σύζυγος Μ. Κωνσταντίνου	188	Χερμωνίδης, Ἀθηναῖος στρατηγὸς	25
Φῆλιξ (Μινούκιος) πατὴρ ἐκκλησίας	135	ᾠριγένης, πατὴρ τῆς ἐκκλησίας	135
Φίλα, σύζυγος Πολιορκητοῦ	9		
Φιλέταιρος, ἀρχὼν τοῦ Περ-			

Ορίων. J. Μαγα...
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ & ΡΩΜΑΪΚΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΨΩ. ΜΑΧΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΗΣ Β' ΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΥΠΟ

Κ. Σ. ΓΟΥΝΑΡΗ

Δ. Φ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,"

44—ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ—44

1913

1916

